istanbul

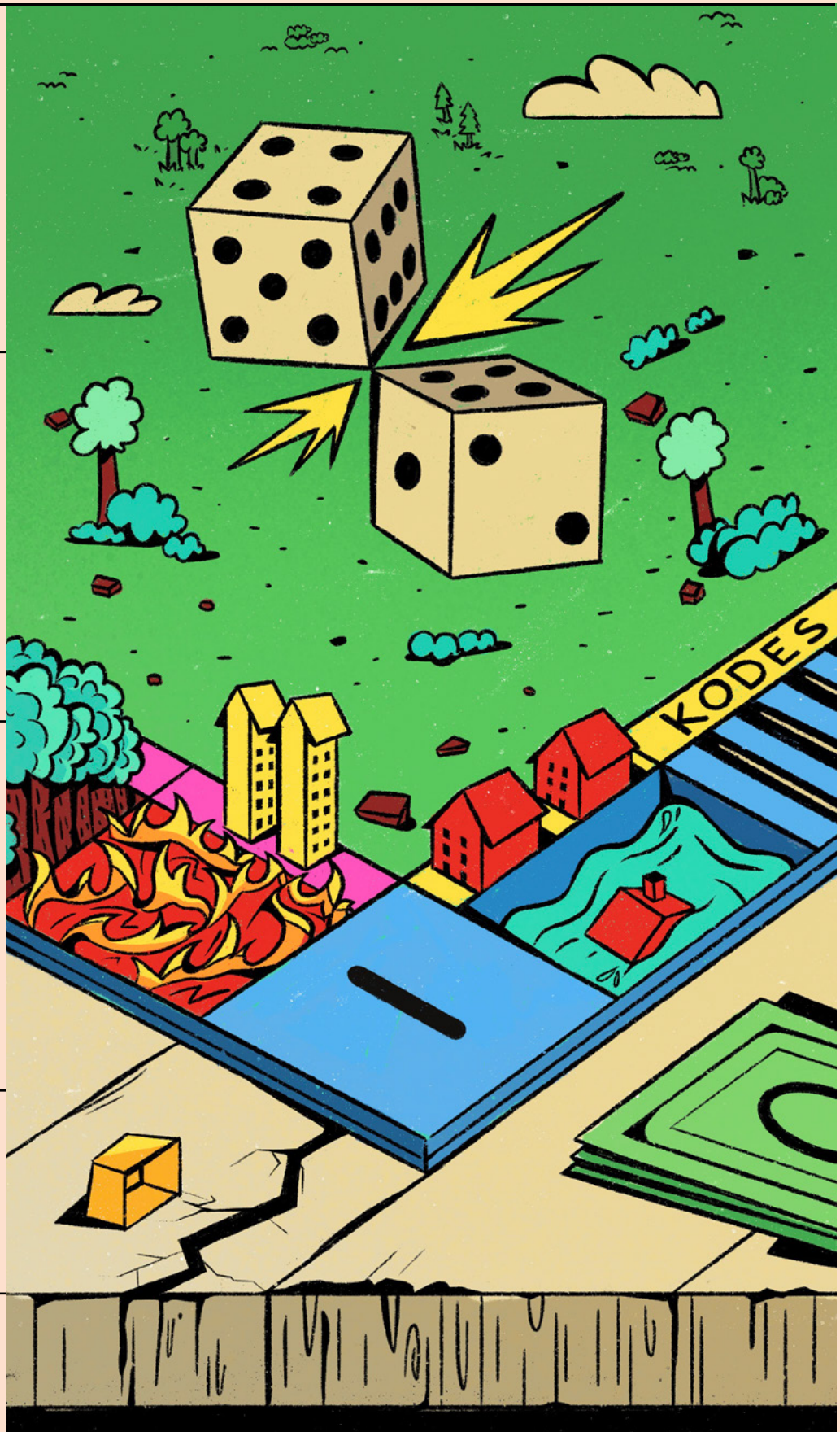
KENT ARAŞTIRMALARI VE DÜŞÜNCE DERGİSİ

Krizler Karşısında Altında Yerel-Merkez İlişkisi ve Alternatifler

Dosya
6306: Kentlerimizi Dönüştüren Bir Kanunun 12 Senelik Muhasebesi

Metropol Meseleleri
Kent ve Mekâna Kulak Vermek: Müzik, Ritim ve Hafıza

Sahadan
Afet Dayanışması

2023 / 009

TEK BİR AĞAÇ BİLE BİZİM İÇİN ÇOK KIYMETLİ

Yeşil Alan Yönetim Sistemi Strateji Belgesi ile İstanbul'un yeşil alanları herkes için erişilebilir!

İstanbul'a ilişkin Yeşil Alanlar Haritası ve 3 Boyutlu Mesh Model gibi çalışmalarımızın da yer aldığı **yaysis.İstanbul** internet sitemiz üzerinden anketlere katılabilir, fikrinizi söyleyebilir, projelere dahil olabilirsiniz.

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

Bimtaş

bimtasibb bimtas.ibb BİMTAŞ İBB

www.bimtas.istanbul

16 MİLYON İÇİN ÇALIŞIYORUZ

İPA istanbul

BU SAYIDA...

“Artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacak!”

Son 25 yılda en çok duyduğumuz sözlerden biri de bu olsa gerek. 11 Eylül, Arap Baharı, Gezi, büyük çevre felaketleri, yangınlar, seller, savaşlar, son olarak pandemi ve 6 Şubat depremleri çeşitli ağızlardan “Hiçbir şey eskisi gibi olmayacak” lafını duyduğumuz kırılma noktaları oldu. Yıkımlar ve felaketlere bir noktada dur denilmesi gerektiğine olan inancımızla bazen bizler de bu söze biraz inanmak istedik. İstedik ama gerçekten hatalardan dönüşler, aynı yanlışları tekrarlamamak konusunda mesafe alabildik mi?

Yaşadığımız bölgenin bir deprem coğrafyası olarak tariflenmiş olduğunu hepimiz biliyoruz. Çözüm belli: Dirençli kentler yaratmamız gerekiyor. Üstelik ekonomimizin merkezinde de uzun süredir inşaat sektörü var. Bu ekonomi kentler yaratmakta gayet maharetli olduğunu gösterdi. Ama kentlerin başına dirençli sıfatını koyabildiğini söyleyemiyoruz. Söyleyemiyoruz çünkü 1999 Gölcük depremi'nden bugüne geçen 25 yılda can ve mal kayıpları ile felakete dönüşen altı büyük deprem yaşadık. Son olarak 6 Şubat tarihli depremlerde resmî açıklamalara göre en az 50 bin insan yaşamını yitirdi. Sayılara dökemediğimiz acıların geride kalanlara yüklendiğini biliyoruz. Bölgedeki maddi kaybın uzmanlar 100-150 milyar dolar aralığında olduğunu söylüyor.

Sorun sadece afetlere karşı risk azaltma aşamasıyla sınırlı değil! Afete yönelik hazırlık, müdahele, toparlanma ve yeniden inşa aşamalarının her birine ilişkin koordinasyon, kurumsal kapasite eksiklikleri ve altyapı yetersizlikleri dikkate alındığında olumlu bir ilerlemeden ziyade belirgin bir geriye gidişin olduğunu görüyoruz. Beş ayın üzerinde bir zaman geçmesine rağmen başta Hatay olmak üzere yıkımın yoğun yaşandığı kentlerde gündelik yaşamın sürdürülmesi için çok sayıda elzem sorun hâlâ çözüm bekliyor.

Diğer taraftan gündelik yaşamın normale döndüğü yönünde oluşturulan algının da etkisiyle ülkenin geri kalanında deprem, gündemin arka sıralarına geriledi. İlk günlerdeki duyarlılık ve farkındalık yerini bir kez daha unutmaya bıraktı. Yeniden yapılanmaya yönelik ilgili kurumlar üzerinden atılan adımlar ise aynı hataların tekrarlanacağına yönelik kaygıları arttırıyor. Zemin katlarda ticaretin yasaklanması gibi bazı tartışmalı söylemler hızla terk edilirken, binalardaki çıkmaların sınırlandırılmasına yönelik düzenlemeler imar yönetmeliğinde yapılan değişiklikle mevzuata girmiş oldu. Cumhurbaşkanlığı kararnameleriyle orman ve meraların imara açılabilmesine yol verildi. Yine bir başka kararname ile şehir planlama süreci baypas edildi. Son olarak Çevre ve Şehircilik Bakanı Mehmet Özhaseki riskli binaların dönüşümü için 6306 sayılı kanunla getirilen malikler arasında 3’te 2’lik uzlaşma zorunluluğunun %50’ye çekileceğini duyurdu.

İlgili mevzuatta yapılan değişiklikler teker teker değerlendirilebilir. Ama galiba sorun da tam bu noktada. Ortada bütüncül bir kentleşme/imar mevzuatı yok! Bütüncül yapısal düzenleme beklentilerini de boşa çıkaran, zaten yamalı bohçaya dönüşmüş mevzuata yeni yamalar, yeni istisnalar ekleniyor! Günün sonunda inşaat sektörünü kentleri depreme karşı dayanıklı hâle getirmek için değil depremleri inşaat sektörünü tetiklemek için kullanan anlayış bir kez daha iş başında ve sürecin kazananı rantçı sektörler olmaya devam ediyor.

Gündelik hayatlarımızı, geleceğimizi yıkıcı bir şekilde etkileyen ve en çarpıcı sonuçlarını İstanbul gibi metropollerde gözlemlediğimiz çoklu krizler *İPA İstanbul* dergisinin kapak konusu oldu. Krizlerin bedelleri var ve geniş bir kaybeden kesim yaratıyor. O nedenle merkezi ve yerel düzeyde krizlerle yüzleşecek etkili politikalara ihtiyaç var. Öte yandan söz konusu krizlerin merkezi yönetimle yerel yönetimler arasında politika tercihleri nedeniyle ciddi gerilimlere de yol açtığını biliyoruz. Bu gerilimler kimi durumda ekoloji kimi durumda sosyal politika alanlarında kendini gösteriyor. Dosya konumuzda ise önümüzdeki dönemde depreme hazırlıklılık sorunu çerçevesinde gündemimizde yer tutması kaçınılmaz olan 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun var. Diğer bölümlerimiz bu iki temayı destekleyecek içeriklerle yine dopdolu.

Kazananın yine her şeyi aldığı bir dönemde, sözü daha fazla kaybedenlere verme zamanı.

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ | İPA İstanbul Planlama Ajansı

İMTİYAZ SAHİBİ
Emrah Şahan (BİMTAŞ Boğaziçi Peyzaj İnşaat Müşavirlik Teknik Hizmetler San. Tic. AŞ Adına)

YAYIN YÖNETMENİ
Nazım Akkoyunlu (Sorumlu)

TASARIM KONSEPTİ VE YAYIN KİMLİĞİ
Tuğçe Tunç

YAZI İŞLERİ
Baran Alp Uncu, Berkan Özyer, Caner Murat Doğançayır, Elif Sidar Ökdemir

YAYIN KURULU
Akif Burak Atlar, Begüm Özden Fırat, Çağhan Keskin, Eda Ünlü Yücesoy, Elif Avcı, Ferhan Gezici, Fırat Genç, Gökçer Okumuş, Gürkan Akgün, H. Tarık Şengül, İclal Dinçer, Mert Arslanalp, Murat Şeker, Mustafa Sönmez, Zelal Yalçın

DANIŞMA KURULU
Bekir Ağırdır, Emrah Çoraman, Enis Köstepen, Erden Attila Aytekin, Fatih Terzi, Feyyaz Yaman, Haluk Gerçek, Hatice Kurtuluş, Kemal Kılıç, Mikdat Kadıoğlu, Nihat Tekdemir, Nuran Zeren Gülersoy, Ümit Şahin, Yüksel Taşkın

KATKIDA BULUNANLAR
Demo Lab Fotoğraf İnisiyatifi

SON OKUMA EDİTÖRLERİ
Ali Servet Etkin, Suat Hayri Küçük

İDARİ SORUMLU
Nilay Özger 0 (212) 245 99 00

KAPAK GÖRSELİ
Ezgi Arslan

BASKI VE RENK AYRIM
Seçil Ofset • 100. Yıl Mahallesi Matbaacılar Sitesi 4. Caddesi No: 77, Bağcılar/İstanbul
0 (212) 629 06 15 Sertifika No: 44903

DAĞITIM
İstanbul Büyükşehir Belediyesi • Kültür AŞ

İLETİŞİM
İstanbul Planlama Ajansı • Basınköy Mahallesi Valilik Yolu Caddesi No: 2 Florya Bakırköy/İstanbul
dergi@ipa.istanbul • ipa.istanbul/dergi

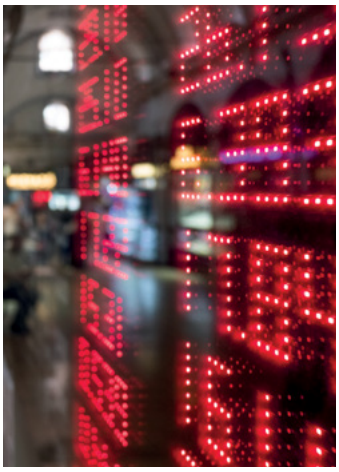
BİMTAŞ • Evliya Çelebi Mah. Meşrutiyet Cad. Eski TÜYAP Binası No: 50 34430 Beyoğlu/İstanbul

ISSN:2757-797X

Yerel, süreli, 3 aylık yayın. İPA İstanbul dergisinin tüm telif hakları İBB'ye aittir. Dergide yayımlanan yazı ve fotoğraflardan, yayıncının izni alınarak ve kaynak belirtilerek, tam veya özet alıntı yapılabilir.

2023 / 009

KRİZLER KARŞISINDA YEREL-MERKEZ İLİŞKİSİ VE ALTERNATİFLER

METROPOLÜN KÜRESEL KRİZLERİ **H. TARIK ŞENGÜL** 8

KRİZLER ÇAĞINDA YÖNETİŞİM: MERKEZ-YEREL GERİLİMİNİ AŞMAK ÜZERİNE **OSMAN BALABAN** 12

“ALTERNATİF SİYASETİN, SÖYLEM VE EYLEM TUTARLILIĞI İÇİNDE KALARAK, SİYASETİN SADECE “ÇILGIN PROJE”, İNŞAAT VE DAHA DA ÖNEMLİSİ İSTİHRAÇ OLMADIĞINI ANLATMANIN YOLLARINI BULMASI GEREK.” **SEMA ERDER** 16

EKONOMİK BOYUTUYLA 6 ŞUBAT DEPREMLERİ **EBRU VOYVODA** 20

YEREL YÖNETİMLERDE TEMSİLİYET KRİZİ VE KATILIMCI KENTLER **CEREN ERGENÇ** 24

CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ KISKACINDA TÜRKİYE EKONOMİSİ: SERMAYEYİ İHYA EDEN BENZERSİZ BİR “BÖLÜŞÜM" ŞOKU **ALP ERİNÇ YELDAN** 28

T. C.
İSTANBUL
BELEDİYE MECMUASI
İstanbul Belediyesi tarafından çıkarılır aylık mecmua
Yıl : VII Eylül 1930 Sayı : 73/1
İÇİNDEKİ YAZILAR
İstanbul Belediyesi İstatistik Müdürlüğü
İstanbul - Belediye Matbaası 1930

KOLEKSİYON İSTANBUL ŞEHREMANETİ MECMUASI **İBB ATATÜRK KİTAPLIĞI YAYINLAR BİRİMİ** 32

DOSYA · 6306: KENTLERİMİZİ DÖNÜŞTÜREN BİR KANUNUN 12 SENELİK MUHASEBESİ

MERKEZ-YEREL KISKACINDA KENTSEL DÖNÜŞÜM **TUNA KUYUCU + MİRAY ÖZKAN** 42

6306 SAYILI YASA ÜZERİNDEN KENTSEL DÖNÜŞÜM SÜREÇLERİNİ OKUMAK: TMMOB ŞEHİR PLANCILARI ODASI PERSPEKTİFİNDEN İSTANBUL ÖRNEĞİ **BEDEL ESMA EMRE + İDİL AKYOL KOÇHAN + GÖKTUĞ YENİ + SEDANUR GEZER** 48

KENTSEL DÖNÜŞÜMDEN BARINMA KRİZİNE 6306: SORUN MU ÇÖZÜM MÜ? **MURAT YÜN** 54

KENTSEL DÖNÜŞÜM NEDEN YAPILAMIYOR? **AHMET SUVAR ASLAN** 58

EKOSİSTEM İSTANBUL'DA KUŞLARI İZLEMEK **İBB KENTSEL EKOLOJİK SİSTEMLER ŞUBE MÜDÜRLÜĞÜ, YABAN HAYATI ŞEFLİĞİ** 62

METROPOL MESELELERİ

DUVARLARIN SESİNE KULAK VERMEK; MURAL VE GRAFİTİNİN MEKÂNI **MELİKE AVCU** 64 SOSYOLOJİK BİR OYUN SAHASI OLARAK KENTE BAKIŞ **BÜŞRA NUR HUKA** 70 KENTİ HİSSETMEK: KENT GÜNLÜKLERİ

İZEL KARACA 74 KENT VE MEKÂNA KULAK VERMEK: MÜZİK, RİTİM VE HAFIZA **SÜHEYB KURT** 78 OLASI BİR İSTANBUL DEPREMİNE HAZIRLANIRKEN AÇIK VERİ KAYNAKLARINA DAYALI HARİTALAMANIN ÖNEMİ **ÖZLEM ÜNVER GÖÇER** 82

MONİTÖR39 SİSMOGRAF **NİLAY ÖZGER + TUĞÇE TUNÇ** 88

SAHADAN "FEMİNİST DAYANIŞMA VE POLİTİKA, KRİZLERİ SÖNÜMLEMENİN DEĞİL, KRİZİ YARATAN ZEMİNİ ORTADAN KALDIRMANIN VURGUSUNU YAPIYOR." **AFET İÇİN FEMİNİST DAYANIŞMA** 90

"HAYVANLARIN BU DENLİ KOORDİNE VE AĞ HARİTALARIYLA ÇALIŞAN BİR DAYANIŞMA AĞIYLA KURTARILMASI, TÜRKİYE'DE İLK KEZ 6 ŞUBAT DEPREMLERİYLE GERÇEKLEŞTİ." **DÖRT AYAKLI ŞEHİR** 92 "DAYANIŞMA BİR TOPLUM İÇİN YAŞAMSAL BİR ERDEM VE ÖVÜNÇ KONUSU; FAKAT KAMU KESİMİNİ SORUMLULUKLARINI YERİNE GETİRME KONUSUNDA DAHA FAZLA ZORLAMALIYIZ." **KARAÇAY KOORDİNASYONU** 96 "PSİKOLOJİK DESTEĞİN ETKİN BİR BİÇİMDE SAĞLANABİLMESİ İÇİN ÖNCELİKLE BUNUN UZUN BİR SÜREÇ OLDUĞU AKILDA TUTULMALI." **İSTANBUL PSİKODRAMA DERNEĞİ** 98

KENT GÜNDEMİ KENT İÇİ ULAŞIM REFORMU **BUĞRA GÖKCE** 100

İSTANBUL GÜÇLENİYOR **EMRAH ŞAHAN** 104

BÜYÜKŞEHİR HAFIZASI "BELKİ 10 M²'LİK BİR ALANIN İÇİNDE BİR DİREĞİN ÜSTÜNDE SENSÖRLERİMİZ VAR. BAKSAN, DİKKAT ETSEN VEYA TRAFİKTE DURSAN GÖRÜRSÜN AMA HIZLICA GEÇİP GİDİNCE GÖRMÜYORSUN." 106

GÖSTERGE AFET BÖLGESİNDE BİR DAYANIŞMA KESİTİ 112

AKADEMİ İSTANBUL'DAKİ İTFAİYE İSTASYONLARI İÇİN COĞRAFİ BİLGİ SİSTEMLERİ İLE ERİŞİLEBİLİRLİK ANALİZİ **ANIL OĞUS + ÖMERCAN ÖZEN + ALPER ŞAHİN + MEHMET MERT AKDEMİR + YİĞİT AKTAŞ + SEDA NUR KARA + GAFUR SEMİ ŞENGÜL + BÜŞRA YALMAN + ARZU YILDIZ + HİMMET KARAMAN + TURAN ERDEN** 114

SAYAÇ 118

İÇİNDEKİLER

HATAY'DA İYİLEŞME VE YENİDEN YAPILANMA SÜRECİNDE BİR ARADAYIZ!

Hataylılar, yerel yönetimler, kamu kurum ve kuruluşları, uzmanlar, üniversiteler ve sivil toplumla birlikte şehrin geleceğini hep birlikte planlamak ve kararlar almak için adım atıyoruz. Hatay Planlama Merkezi yakında açılıyor.

HATAY BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ | İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ | İBA İstanbul Planlama Ajansı | Bimtaş

Krizler Karşısında Yerel-Merkez İlişkisi ve Alternatifler

Yaşamı savunmakta zorlanıyoruz. Bırakın insanlık onuruna yakışır bir refah seviyesinde yaşamayı barınmadan gıdaya erişime, eğitime, sağlığa kadar hemen hemen tüm temel ihtiyaç alanlarında çevresel ve sosyoekonomik bir dizi adaletsizlik ve eşitsizlik yaşanıyor. İklim değişikliği, artan yoksulluk gibi süregiden krizlerin üzerine pandemi, deprem gibi kökeni doğa görünümlü felakete dönüşen fakat sebebi insan yapısı olan olaylar hızla çoğalıyor. Bu gidişat tüm canlıların hayatını ve sağlığını olduğu kadar sosyal, kültürel ve ekonomik olarak tüm varlıklarını da tehdit ediyor. İnsan yapısı olan ve eş zamanlı gerçekleşen krizler, en çok yine insanlar tarafından yapılan ve doğayla mücadeledeki hâkimiyet alanı olarak görülen kentler için risk oluşturuyor.

Bu durum, kentleri ve içerisindeki yaşamı nasıl kurduğumuz, planladığımız ve yönettiğimiz ile doğrudan ilgili. Şu anki hâliyle kentler, mevcut güç eşitsizlikleri üzerinden ekonomik anlamda kâr ve birikim elde etmek, siyasi ve sosyal olarak da hâkimiyet kurmanın aracına dönüşmüş durumda. Türlü adaletsizliklere ve krizlerin yıkıcı sonuçlarına her boyutuyla maruz kalanlar ise kendi yaşamlarını ilgilendiren kararlarda söz sahibi değil. İşaret edilen yerel demokrasi sorununun kilit öneme sahip unsurlarından biri de yerel yönetimler. Kabaca bir tanımlamayla, yerel yönetimler diğer tüm tabandan gelişen sivil oluşumlarla beraber kentlilerin yaşam alanları hakkında söz söyleme araçlarının başında geliyor. Yerel yönetimlerin demokratik yönetişim içerisinde alabileceği roller gerek genel siyasi yapıların içerisindeki konum ve ilişkileri gerek kendi amaçları ve yapısı gerekse sivil toplum ile kurduğu ilişkilerin niteliğiyle belirleniyor.

Tarihsel olarak bakıldığında Türkiye'deki yerel yönetimlerin merkezle ilişkisi birçok sorunu barındırıyor. Son derece merkezi bir siyasi yapıya sahip olan Türkiye'de merkez, yerel yönetimleri her daim kontrol edegeldi. Diğer yandan yerel yönetimler de buna uygun yapı ve politikalarla kendini var kılabildi. Kısaca merkez-yerel yönetimler bağlantısı nezdinde gücün ilkinin lehine olduğu ama aynı zamanda her iki tarafın da karşılıklılık içerisinde birbirinden beslendiği bir ilişki ile karşı karşıya kaldık. Son dönemde ise artan merkezileşme ve otoriterleşmeyle beraber merkezin baskı ve kontrolü iyice arttı. Kayyum atamadan bütçesel ve idari kısıtlama ve engellemelere kadar birçok farklı baskı ve kontrol yöntemiyle yerel yönetimler giderek dışlandı. Sonuç olarak kentler yaşaması giderek güçleşen, iklim değişikliği, salgın hastalıklar ve afetler gibi son yıllarda gündelik hayatımızı doğrudan etkileyen olaylarla karşı karşıya kalan yerler durumundayken bu dışlanma daha da görünür hâle geldi. Yine aynı dışlanmışlık nedeniyle de yaşam alanlarımız kentler sarsıntılara direnemeyip neredeyse tamamen yıkılan, temel ihtiyaçlarımıza karşılık bulamadığımız ve yaşaması zor mekânlara dönüştü. Yerinden yönetim ilkesini hayata geçirme sürecinde bu çabanın karşılayacağı tüm bu sorunlara, toplumsal kesimlerle kamu arasındaki ve yerelden merkeze çeşitli kamular arasındaki ilişkiye iddialı yaklaşımlar geliştirmek elzem hâle geliyor.

İstanbul Planlama Ajansı, İstanbul Vizyon 2050 Strateji Belgesi ve Eylem Planları ile eş zamanlı krizlerin yaşandığı 21. yüzyılda çözümü, sürdürülebilirlik ve refahı sağlamayı hedefleyen yeni bir yerel yönetim anlayışında gördü. Kenti anlama, analiz etme ve geleceğe dair fikir yürütme çerçevesi olarak temel alınan iç içe geçmiş ve birbirini tetikleyen farklı alanlardaki krizler bu belgede şu şekilde sıralanıyordu: ekonomik/finansal, ekoloji, toplumsal refah, kentsel yapılı çevre, sınır/mülteci ve demokrasi/yönetim. Bu dosyada söz konusu krizleri ve bunlara yönelik yerel demokrasiyi baz alan çözüm arayışlarını incelemeyi hedefliyoruz.

Fotoğraf Bekir Dindar

Metropolün Küresel Krizleri

Bugün yaşadığımız geniş ölçekli krizler çoğu durumda istisnai ve akut olmaktan çıkıp, kronik ve çoklu hâle geldi. Bir başka anlatımla krizlerin giderek sıklaştığı, direnç kazandığı, farklı alanlardaki krizlerle etkileşip, birbirlerini tetikledikleri bağlamlara şahit oluyoruz. Bazı değerlendirmeler istisna olarak gördüğümüz bu durumların günümüzde kural ve yeni norm(al) hâline geldiğini öne sürüyor. Krizler küresel oldukları ölçüde kentsel-kırsal, merkez-çeper, gelişmiş-azgelişmiş tüm coğrafyalarda kendisini gösterseler de krizlerin vuku bulduğu asli mekânsal birimler metropoliten kentlerdir. Metropoliten kentlerde bir arada yaşayabilme koşullarının sağlanması hem krizleri hem de yarattığı sonuçları iyi tahlil etmeyi gerektiriyor.

H. Tarık Şengül [*]

[*] Prof. Dr., ODTÜ, İstanbul Vizyon 2050 Eylem Planı Mekânsal Strateji Danışmanı

İlk çeyreğine bakarak 21. yüzyılın bir (küresel) krizler çağı, yoğunlaşma alanlarının da metropoliten kentler olacağını söyleyebiliriz. Kriz-kent ilişkisine odaklanan bu kısa değerlendirme iki temel katkı yapmayı amaçlıyor. Birincisi günümüz krizlerinin aldığı yeni biçimleri geçmiş krizlerden ayrıştıran bir tanımlama yapmayı hedefliyor. İkinci olarak da söz konusu krizlerin (büyük) kentler açısından ne anlama geldiği sorusuna yanıtlar arıyor. Doğrudan Türkiye metropollerini ele almamakla birlikte değerlendirmenin, İstanbul başta olmak üzere Türkiye kentlerindeki ilgili süreçleri anlamaya katkı yapması amaçlanıyor.

Günümüz Krizlerinin Özgünlüğü

Krisis, Eski Yunancada karar ve ayrıştırma anı, dönüm noktası anlamına gelir. Karar, o güne kadar işleyen mekanizmaların ve işleyişlerin tıkandığı ve kendini yeniden üretemediği bir durum karşısında karmaşa, düzensizlik ve belirsizlikleri ortadan kaldıracak bir yeni işleyişe yönelik inisiyatif alınması ve yeni bir düzenin tesis edilmesi ihtiyacına işaret eder. Bir başka anlatımla normal olarak tanımlanan durum, beklenmedik bir gelişme tarafından kesintiye uğratılır. Kriz belli bir süre karmaşa, dağınıklık ve belirsizliklerin hâkim olduğu bir durum yaratır. Müdahale bu belirsizlik ve düzensizlikleri ortadan kaldırıp yeniden (ya da yeni bir) normale dönülmesini sağlar. Tam da bu nedenle kriz, bir dönüm ve karar anı olarak görülür.

Antik Yunan'da yapılan bu tanımlama uzun süredir modern toplumların kriz tanımlaması için de kullanıldı. Ancak son dönemde yaşanan krizler günümüz dünyasında krizlerin anlamını yeniden düşünmemizi gerektiriyor. Çünkü bugün yaşadığımız geniş ölçekli krizler çoğu durumda istisnai ve akut olmaktan çıkıp, kronik ve çoklu hâle geldi. Bir başka anlatımla krizlerin giderek sıklaştığı, direnç kazandığı, farklı alanlardaki krizlerle etkileşip, birbirlerini tetikledikleri bağlamlara şahit oluyoruz. Bazı değerlendirmeler istisna olarak gördüğümüz bu tür durumların günümüzde kural ve yeni norm(al) hâline geldiğini öne sürüyor.

Bu değerlendirmeyi desteklemek için biraz geriye dönüp bakmak yeterli. 21. yüzyıl küresel nitelikteki 2001 ekonomik/finansal kriziyle açıldı. Kriz, 2008 yılında ABD'de konut kredileri alanında başladı ve yıkıcı biçimde dünyanın farklı coğrafyalarında bazı ülkeleri iflasın eşiğine getiren mali krizlere dönüştü. Krizler sadece ekonomi alanında yaşanmıyor. 2019 yılında hiç beklenmedik bir anda COVID-19 adlı bir virüs tüm dünyayı kısa bir sürede teslim alan ve etkileri bugüne kadar süren bir pandemiye dönüştü. Bugün

Türkiye'nin de dahil olduğu geniş bir coğrafyada sınırları aşındıran geniş ölçekli mülteci hareketleri milyonları evlerinden uzaklaştırıp, dönüşü olmayan biçimde başka coğrafyalara sürüklüyor. Bu geniş kesim vardıkları coğrafyalarda bir tehdit unsuru olarak algılanıp, hızla bir sınır/mülteci krizinin nesnesi hâline geliyorlar. Öte yandan dört bir yanda küresel ısınma ve iklim krizine bağlanan sel, kuraklık gibi uç doğa olayları milyonların zaten zor olan yaşamını daha da uç noktalara itmeye devam ediyor. Uzmanlar bazı coğrafyalarda önümüzdeki dönemin su savaşlarına gebe olduğunu söylüyor. Günlük yaşamımızda bu gerilimi bir gıda krizi olarak yaşamaya başladık bile! Temel gıda ürünlerindeki fiyat artışları özellikle alt gelir grupları için şimdilik kötü beslenme sorunu olarak kendisini gösteriyor olabilir. Ne var ki köklü çözümler üretilmemesi durumunda kitlesel açlıkların çok geniş bir coğrafya ve nüfus için ciddi bir tehdit hâline geldiğini söyleyebiliriz. Bu arada katlanarak artan konut fiyatlarına ve kiralara ne demeli? Başımızı sokacak evi bulduğumuza pişman eden doğal gaz, elektrik, su faturaları kendi başına bir toplumsal refah krizinin müsebbibi hâline gelmedi mi?

Krizler artık belli bir zaman aralığında yaşamımıza giren ve bir süre sonra da tahribatlar yaratarak giden bir sevimsizlik değil! Artık krizlerle dolu bir dünyaya uyanıyoruz.

Dolayısıyla krizler artık belli bir zaman aralığında yaşamımıza giren ve bir süre sonra da tahribatlar yaratarak giden bir sevimsizlik değil! Artık krizlerle dolu bir dünyaya uyanıyoruz. Bir başka anlatımla krizler artık bir olaydan çok bir bağlam olarak yaşamımızı çerçeveliyor. Bir başka biçimde ifade etmek gerekirse tıp alanından ödünç alarak günümüz krizlerinin akut olmaktan çok kronik olma özelliği gösterdiğini; dahası iç içe geçen krizlerin yarattığı sorunların çoklu organ yetmezlikleri ve iflaslarına benzer sorunlar yarattığını söyleyebiliriz.

Krizleri Sınıflandırmak

Krizler ve yaratmış olduğu sonuçlar karmaşık bir yapılanma ve etkileşime işaret etmekle birlikte içinde bulunduğumuz dönemin küresel ölçekli krizlerini şu altı ana başlık altında toplayabiliriz:

1. Ekonomik/Finansal
2. Toplumsal Refah
3. Ekolojik
4. Sınır/Mülteci
5. Kentsel
6. Yönetim/Demokrasi

Ekonomik krizler kapitalizmin temel bir özelliği olmakla birlikte son dönemde ölçüsüz finansallaşma ekonomik krizleri sıklaştırırken, aynı zamanda bu alanda yaşanan sorunları daha yaygın hâle getirmiş bulunuyor. Borçlanma/kemer sıkma, spekülatif balonlar, döviz krizleri, iş dünyası ve devletten başlayıp hanelere kadar uzanan mali krizlere yol açıyor.

Ekonomilerde yaşanan zorluklar toplumsal alana yayılırken özgünlükler kazanıp, kendi başına ele alınması gereken yeniden üretim ve **toplumsal refah krizleri** yaratıyor. Refah devletinin ve dayanışma ağlarının çözülüşü ekonomi politikalarının sonuçları olmaktan öte anlamlar taşıyor ve özgün sonuçlar yaratıyor.

Öte yandan küresel ısınma ve iklim değişikliği konuları, artık ekonomik krizler kadar sık duyuluyor; çünkü kuraklık, gıda krizi, salgın hastalıkların kaynağı olarak bu sorunlar gösteriliyor. Dahası ekolojik dengeleri tahrip eden bazı alışkanlıklarımız değişmezse **ekolojik krizin** bir yok oluşla sonuçlanacağı sıkça dile getiriliyor. Sözünü ettiğimiz krizlerin her biri bazı coğrafyalarda yaşamı geniş kesimler için imkânsızlaştırdığı ölçüde farkı noktalardan başlayıp gelişmiş coğrafyaları hedefleyen **mülteci/sınır krizlerine** yol açıyor. Krizlerin ve yarattığı sorunların yoğunlaştığı yerlerin kentler ve ağırlıklı olarak da metropoliten kentler olduğunu görüyoruz. Krizler ve yarattığı sonuçlar en yoğun biçimde kendini kentlerde göstermekle birlikte bu krizlerin bazıları **kentsel krizler** hâline geliyor. Kente özgü nitelikteki bu krizlerin günümüzdeki en çarpıcı örneğini konut krizi olarak gösterebiliriz.

Bu karmaşık ve farklı alanlardan kaynaklanan krizler kendi alanlarında yaratmış oldukları olumsuzlukların ötesine geçip diğer alanlardaki krizleri de tetiklemekten geri durmuyorlar. Bu durum altıncı olarak **demokrasi/yönetim krizini** yaratıyor. Krizler, dağılma ve kaos ortamı yanında farklı kesimlere yönelik mağduriyetleri de doğurduğu ölçüde yönetimler çok farklı ve yer yer de çıkarları örtüşmeyen kesimlerin beklentilerinin yönlendirildiği yerler hâline geliyor. Oysa yönetimler çoğu durumda bu beklentileri giderebilecek yetki ve kadrolara sahip değiller. Örneğin deprem anında hızlı müdahalesi beklenen kamu kurumları uzunca bir süredir neoliberal politikaların etkisiyle bu müdahaleleri yapabilecek araçları tasfiye etmiş durumdalar. Benzer biçimde güçlü çok uluslu çıkarlar karşısında ulusal hükümetler radikal önlemler alabilecek politikaları gündeme getirecek gücü kendilerinde bulamıyorlar. Bu yetersizlikler devlet aygıtlarının yönetme ve meşruiyet krizine kaynaklık ediyor. Benzer biçimde kriz ortamının yarattığı olumsuzlukların ortadan kaldırılmasına yönelik müdahalelerin acilliği güçlü kesimlerin talebi hâline geldiği ölçüde hızlı karar alma adına demokratik süreçlerin askıya alınmasına yol açan bir *şimdiciliği* dayatıyor.

Krizler, dağılma ve kaos ortamı yanında farklı kesimlere yönelik mağduriyetleri de doğurduğu ölçüde yönetimler çok farklı ve yer yer de çıkarları örtüşmeyen kesimlerin beklentilerinin yönlendirildiği yerler hâline geliyor. Oysa yönetimler çoğu durumda bu beklentileri giderebilecek yetki ve kadrolara sahip değiller.

Krizden Metropoliten Kentlerin Krizine

Burada sözünü ettiğimiz krizlerin önemli bir bölümü küresel nitelik taşıyor. Bazı durumlarda bu krizler aynı

anda gezegenin en ücra köşelerine eşitsiz biçimde de olsa yayılıyor. 2008 ekonomik krizi ve 2019 sonunda başlayan pandemi küresel bir yayılım gösterdi. Öte yandan iklim krizi küresel düzeyde etkiler yaratırken yol açtığı sonuçlar (gıdaya erişim, deniz kirliliği, büyük ölçekli seller) eşitsiz biçimde yerel sonuçlar yarattı.

Krizler küresel oldukları ölçüde kentsel-kırsal, merkez-çeper, gelişmiş-azgelişmiş tüm coğrafyalarda kendisini gösterseler de krizlerin vuku bulduğu asli mekânsal birimler metropoliten kentlerdir.

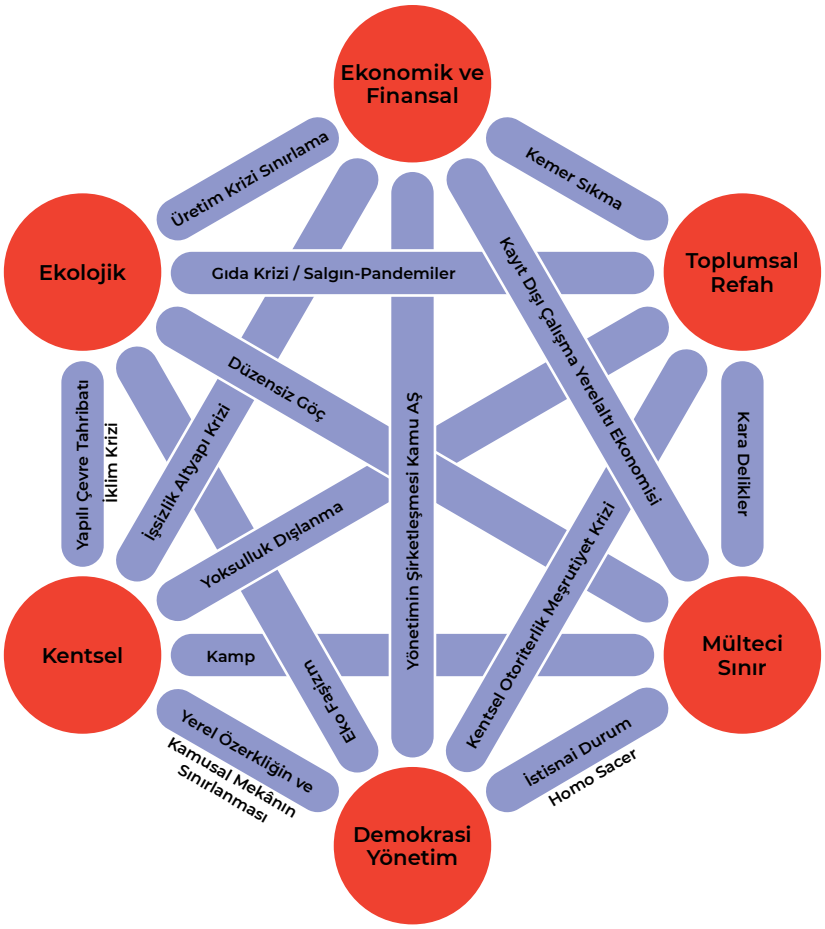
Öte yandan krizlerin zamansallığı ve mekânsallığına ilişkin temel bir tespitin yapılması gerekiyor. Krizler küresel oldukları ölçüde kentsel-kırsal, merkez-çeper, gelişmiş-azgelişmiş tüm coğrafyalarda kendisini gösterseler de krizlerin vuku bulduğu asli mekânsal birimler metropoliten kentlerdir. Niçin böyle olduğu kısaca da olsa bir açıklama gerektiriyor. Metropoller coğrafi dağılımlar içinde yoğunlaşma alanları olarak diğer coğrafyalardan ayrışıyorlar. Ancak bu yoğunlaşma sadece nicel değil daha da önemlisi diğer coğrafyalardaki yığılmalardan nitel biçimde de farklılık gösteriyor.

Önce bu yoğunlaşmayı oluşturan öğelere kısaca bakalım. Bir yerleşme her şeyden önce bir jeolojik katman ve yığılmadır. Kentler bu katman üzerinde yükseliyor. Ancak jeolojik katman basitçe bir zemin anlamına gelmiyor. Kentlerin yapılı çevresi, altyapısı, binaları, gökdelenleriyle jeolojik katmana eklemlenerek jeolojik yapının bizzat kendisi hâline geliyor (depremlerde yaşanan yıkım düzeyi bir biçimde bu eklemlenmenin başarı düzeyini gösteriyor). İkinci yoğunlaşma türü, bu jeolojik yapının bağrında yeşeren biyolojik yaşam ve katman olarak tespit edilebilir. Metropoller yüksek nüfuslarıyla başta biyolojik bir varlık olan insanlar olmak üzere türlerin yoğunlaşma alanı olarak öne çıkıyor (Bu yoğunlaşma pandemiyi büyük ölçüde metropollerde yoğunlaşan ve oradan yayılan bir biyolojik süreç olarak tanımladı). Son olarak insan etkinliğini bir biyolojik tür etkisinin ötesine geçen bir biçimde toplumsal-dilsel bir katman olarak niteliyoruz (2008 ekonomik krizinin bu katmanda şekillendiğini söyleyebiliriz).

Dolayısıyla günümüz kentleri, tarihsel olarak şekillenip, görece katılaşan jeolojik/biyolojik/toplumsal-dilsel katmanların özgün bir karışımı olarak tanımlanabilir. Krizlerin özgün uğrağı olarak metropoliten kentler, bu yığılma ve karışımın en yoğun coğrafyaları olarak öne çıkıyor. Ancak bir kez daha tekrarlamak pahasına da olsa, bu yığılmanın sadece niceliksel olmadığını nitel olarak da özgün karakterler kazandığını belirmek gerekir. Tam da bu nedenle, metropoliten kentlerin bu nitel ve nicel büyüklük ve bu güçlerinden doğan etki güçleri çerçevesinde toplumsal fabrika ya da hiper-nesneler olarak görülmesi rastlantısal değildir.

Ekolojik kriz gibi toplumsal-dilsel katmanın ötesinde krizlerin de ağır sonuçlarını metropoliten kentlerde gösterdiği bir dönemdeyiz. Ortaya çıkan bu tür olumsuzlukların sonuçları da gıda krizi örneğinde olduğu gibi toplumun ezilen sınıflarının omuzlarına bırakılıyor.

Daha da önemlisi, krizlerin kural hâline geldiği bir bağlam olarak metropoliten kentler çok katmanlı ve boyutlu çelişki yumaklarına dönüşmüş bulunuyorlar. Sözünü ettiğimiz altı farklı kriz biçimi birbiriyle etkileşerek sadece kendi sorunlarını değil kesişme noktalarında belirginleşen semptomları da baloncuklar hâlinde metropoliten bedene salıyorlar (Şekil 1).

Şekil 1 Metropolün Küresel Krizleri

Patlama Noktaları

Metropoliten kentlerin bu derece büyük ölçekli sorun ve gerilimleri yüklenmesinin yaratacağı toplumsal/yönetsel/siyasal sonuçlara dönerek değerlendirmeyi tamamlayabiliriz. Bu soruları tatmin edici biçimde yanıtlamak çok kapsamlı bir değerlendirme gerektiriyor. Bu sınırlı alanda bu tür bir çabaya girmek yerine bazı temel tespitler yapmakla yetineceğiz. Toplumsal alanın krizlerle etkileşimine baktığımızda kabaca üç farklı profilden söz etmek mümkün görünüyor. Birinci kategori libidinal ekonominin işleyişi etrafında kümelenmiş görece dar bir kesimden söz ediyoruz. Bu kesimler metropoliten kentlerin kazananlarını temsil etmektedir. İkinci bir kesim olarak diğer uçta metropolün karadelikleri etrafında kümelenmiş tutunamayanlar bulunmaktadır. Libidinal alanla karadelikler arasında geniş bir liminal (eşik) bölgesi ve bu bölgede konumlanan geniş bir liminal kesim bulunmaktadır.

Krizlerin artan sıklıkları ve iç içe geçerek yarattıkları sonuçlar metropollerin topografik çeperleri yanında geniş liminal alanda yaşayanları da tehdit eden topolojik nitelikte karadelikler yaratmaya devam ediyor. Her patlayan kriz geride yeni karadelikler ve bu deliklere yaklaşan ya da düşen kesimler tanımlıyor. Bugün geldiğimiz noktada işsizlik, konut sorunu, büyüyen faturalar, gıdaya erişim geniş liminal bölgede yaşayan orta sınıf etiketli kesimleri de iyi gerekçelerle kaygılandırıyor. Bu tür bir gerilimin çeşitli boyutlarda tepkisel nitelikte karşı karşıya gelişler yarattığını ve siyasal süreçleri kuşatmaya başladığını söyleyebiliriz. Dahası, ekolojik kriz gibi toplumsal-dilsel katmanın ötesinde krizlerin de ağır sonuçlarını metropoliten kentlerde gösterdiği bir dönemdeyiz. Ortaya çıkan bu tür olumsuzlukların sonuçları da gıda krizi örneğinde olduğu gibi toplumun ezilen sınıflarının omuzlarına bırakılıyor.

Günümüz kentleri, tarihsel olarak şekillenip, görece katılaşan jeolojik/biyolojik/toplumsal-dilsel katmanların özgün bir karışım olarak tanımlanabilir. Krizlerin özgün uğrağı olarak metropoliten kentler, bu yığılma ve karışımın en yoğun coğrafyaları olarak öne çıkıyor.

Yakın geçmişin de gösterdiği gibi bu yükler zaman zaman büyük ölçekli tepki ve patlamalara dönüşüyor. Tepkiler kimi durumda Occupy örneğinde olduğu gibi kapitalizmi ve finansallaşmayı karşısına alıyor, kimi durumda Gezi örneğinde olduğu gibi siyasal otorite ve devlete yöneliyor, kimi durumda ise son dönemde Paris sokak isyanlarında gördüğümüz gibi mülteci sorunu etrafında şekillenebiliyor. Ancak biliyoruz ki bu sorunlar, bu patlamalara tek başına yol açmaktan çok biriken çoklu sorunların bir üst-temsilcisi olarak öne çıkıyor. Tam da bu nedenle krizlerin yarattığı tepkisel patlamalar ayrı bir değerlendirmeyi hak ediyor.

Yaptığımız değerlendirme önümüzdeki dönemin dünyası ve metropollerinin çatışmalı bir geleceğe yöneldiğini göstermeyi amaçladı. Metropoliten kentlerde bir arada yaşayabilme koşullarının sağlanması hem krizleri hem de yarattığı sonuçları iyi tahlil etmeyi gerektiriyor. Yönetimlerin özellikle de yerel yönetimlerin bu sert gerçeklikle yüzleşebilecek politikalar üretebilmesinin yolu, burada gündeme getirdiğimiz çoklu krizleri iyi anlayabilmelerinden geçiyor.

Bu karmaşık süreci anlamaya yönelik çabanın başlangıç noktasını metropoliten kentleri yeni bir çerçeveye yerleştirmekten geçiyor. Geçmişte fabrikanın (ve diğer bağlı ekonomik etkinliklerin) konumlandığı yer olarak kavramsallaştırılan metropoller, geldiğimiz noktada bir bütün olarak değerin yaratıldığı fabrikanın kendisi hâline gelmiş bulunuyor. Bu yazıda değerlendirdiğimiz krizler bu çok katmanlı fabrikanın çelişki alanlarıdır. Böyle bir başlangıç metropoliten kentleri bir büyük kurgunun içine yerleştirdiği ölçüde parça parça görülen süreçleri de bir büyük (değer) üretim sisteminin farklı veçheleri olarak görmemize olanak sağlar. Belki o zaman çözümleri de tekil girişimci bireyler ya da kurumlar olarak aramak yerine daha bütünlüklü örgütlenmeler içinde aramaya başlarız.

Krizler Çağında Yönetişim

Merkez-Yerel Gerilimini Aşmak Üzerine

Çoklu krizlerin eşzamanlı yaşandığı, birbirini etkilediği ve derinleştirdiği bir zamandan geçiyoruz. Bu krizlerle mücadele için, sorunlara kısa vadeli çözümler bulmaya odaklanan mevcut yönetişim pratiklerinin yerine farklı boyutlarıyla adaleti ve eşitliği gözetecek, zamanı ve kaynakları verimli kullanacak, şeffaf, eş ve çoklu fayda sağlamayı gözetecek yeni bir yönetişim modeline ihtiyaç var. Buna bağlı olarak merkezî ve yerel yönetimler arasındaki ilişkiler yeniden düzenlenmeli ve Türkiye'de görülen idari, siyasi ve ekonomik kontrol ve kısıtlarla şekillenen merkez-yerel yönetişim gerilimi ve çelişkisinin aşılması gerekiyor.

Osman Balaban[*]

[*] Prof. Dr., ODTÜ, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Artık iyiden iyiye klişe hâline gelmiş olsa da içinde bulunduğumuz dönemi tanımlamak için sık sık başvurduğumuz ifadelerden birisi de "krizler çağı". Uluslararası toplum, uzunca bir süredir çoklu bir kriz ortamını deneyimliyor. Bu süreçte bir yandan bir krizden diğerine sürüklenirken diğer yandan da eş zamanlı olarak birden çok krizle baş etmeye çalışıyoruz. Pandemiyle başlayan küresel sağlık krizi yerini bazı ülkelerde hafif, bazı ülkelerde daha ciddi düzeyde seyreden ekonomik krize bıraktı. Aynı dönemde Avrupa'nın göbeğinde patlak veren savaş, bölge ülkelerinin bir kısmında enerji krizine yol açarken başka bir kısmında ise ani göçe bağlı bazı toplumsal sorunların ortaya çıkmasına neden oldu. Gerek enerji krizinin gerekse göç kaynaklı toplumsal sorunların bu ülkelerde yaşanan ekonomik krizi daha da derinleştirdiği söylenebilir.

Bugün ekolojik krizden söz ederken, sadece çevresel bir soruna değil, aksine birbirleriyle karmaşık ilişkilere sahip ve toplumsal ve ekonomik sorunlarla da etkileşim içinde olan birden çok çevre sorununa işaret ediyoruz.

Bu krizler arasında gidip gelirken, süregiden bir ekolojik krizin içerisinde olduğumuz da su götürmez bir gerçek. Birden çok bileşeni olan ekolojik krizin her geçen gün farklı bir sonucu ile karşı karşıya kalıyoruz. Ekolojik krizin en önemli bileşenini iklim sistemindeki değişim oluşturuyor. Endüstri Devrimi öncesi 800.000 yıl boyunca atmosferdeki sera gazı yoğunluğu milyonda 280 parçacık (280 ppm) düzeyini geçmemişken bugün 420 ppm düzeyini aşmış durumda. Ölçülen en son değer 424,76 ppm olup, 5 Mayıs 2023 gününe ait.[1] Atmosferdeki sera gazı yoğunluğunda 1950'lerden sonra yaşanan çok hızlı artış sonucunda bugün bir santigrat derecenin biraz üzerinde bir küresel ısınmadan söz ediyoruz. Bu da dünyanın hemen her yerinde iklimsel koşulların kayda değer bir şekilde değişmesine yol açıyor. Yağış rejimlerindeki değişikliklere bağlı taşkın olayları ve su kıtlığı, sıcaklıklardaki aşırı artışlar ve buna bağlı kuraklık ve orman yangınları, deniz seviyesindeki yükseliş ve buna bağlı aşırı hava olayları iklim değişikliğinin en belirgin sonuçları olarak karşımızda duruyor.

İklim değişikliğini ekolojik krizin en önemli bileşeni olarak tanımlamamızın nedeni, iklim sorununun diğer çevre sorunları üzerinde çarpan etkisi yapması ve bu sorunların şiddet ve hızını artırması. Örneğin artan sıcaklıklar, bir yandan hava kirliliğini arttırırken, diğer yandan çölleşme üzerinde hızlandırıcı bir rol oynuyor. Benzer şekilde değişen iklimsel koşullar sadece insanların değil, diğer canlı türlerinin de bulundukları yerlerde yaşamlarını sürdürmelerini güçleştiriyor, bu da biyolojik çeşitliliğin kaybını hızlandırabiliyor.[2] Yapılan son kapsamlı araştırma; biyoçeşitlilik kaybına yol açan etmenler üzerinde ciddi önlemler alınmazsa önümüzdeki birkaç on yıl içinde bir milyona yakın canlı türünün yok olmanın eşiğinde olduğunu gösteriyor.[3]

İklim değişikliği, çevre sorunları dışında toplumsal ve ekonomik sorunlar üzerinde de çarpan etkisi yapabiliyor. Örneğin, gıda fiyatlarında küresel düzeyde gözlenen artışın, tümüyle olmasa da değişen iklimsel koşullarla ilişkili olduğu kabul ediliyor.[4] İklim değişikliğinin tarımsal üretime etkisine dair güncel bir bilimsel çalışmada; belirli tarım ürünlerinin üretiminin ciddi biçimde etkileneceği, bu bağlamda mısır üretiminde küresel çapta %24'lük bir azalma gerçekleşebileceği sonucuna varılmıştır.[5] Dolayısıyla bugün ekolojik krizden söz ederken, sadece çevresel bir soruna değil, aksine birbirleriyle karmaşık ilişkilere sahip ve toplumsal ve ekonomik sorunlarla da etkileşim içinde olan birden çok çevre sorununa işaret ediyoruz.

Antroposen

Tüm bu sorunlar yumağı, bizim dışımızda gelişen bir şey değil aslında. Günün sonunda ekolojik krize ve onun tetiklediği diğer sorunlara neden olan şey, insan eylemleri. Bu tespit de bizi, içinde bulunduğumuz dönemi tanımlamakta kullandığımız bir diğer kavram olan "antroposen" (insan çağı) kavramına getiriyor. Antroposen'den bir önceki çağ olan Holosen'in sağladığı olumlu koşullar, insanın önce tarımı, daha sonra ise kitlesel üretim ve tüketimi keşfederek kısa süre içerisinde gezegendeki en baskın ve güçlü tür olmasına yol açtı. Bu süreçte 1900'lerin başında 1,5 milyar dolaylarında olan insan nüfusu bugün 8 milyara ulaştı. Gezegenin 4,5 milyar yıllık tarihi içinde 100-200 yıl gibi kısa bir sürede en baskın tür olan insanın yaşamak için gerçekleştirdiği eylemler, bugün gezegenin durumunu belirleyen en temel dinamiği oluşturuyor. Bunun doğal sonucu olarak ise içinde bulunduğumuz dönemi "Antroposen" diye niteliyoruz. Ancak burada sözünü ettiğimiz "antropojenik etki" (insan etkisi), gezegene değer katan türden olumlu bir etki değil. İnsan eylemleri ve bunların neden olduğu toplam etki, gezegenin temel işlevlerini yerine getirmesini engellediği gibi ekosistemin genel dengesini ve düzenini de bozuyor. Türümüzün birkaç yüzyıllık büyüme ve yığılma serüveni sonucunda talep ettiği doğal kaynaklar ve doğaya bıraktığı atıklar gezegenin limitlerini çoktan aştı, aşmaya da devam ediyor.[6] Her yıl, gezegenin o yıl için bize ayırdığı kaynakları yılın hangi gününde tükettiğimizi gösteren "Limit Aşım Günü" (Earth Overshoot Day), yılın ortalarına kadar gerilemiş durumda.[7] Her yeni yılın ilk yedi ayının sonunda gezegenin bize o yıl için ayırdığı kaynakları tüketmiş ve yılın geri kalanında gelecekte kullanacağımız kaynakları tüketmeye başlamış oluyoruz.

Hülasa, türümüz bugün artık bir yol ayrımında. Varoluşumuzu mevcut biçimiyle sürdürme ısrarımız ciddi riskler barındırıyor. Gezegeni âdeta yok olmanın eşiğine getiren bir tür olarak gezegenin limitlerine duyarlı ve taşıma kapasitesiyle uyumlu bir yaşamı yeniden kurmamız ve iyi bir Antroposen'e geçmemiz gerekiyor.[8] Bu da ancak çok boyutlu bir değişim ve dönüşüm süreciyle mümkün olabilir. Bu çok boyutlu dönüşümün temel konularından birisi de hiç kuşkusuz yönetişimdir.

Karmaşık ve karşılıklı ilişkilerle başka pek çok sorunu besleyen, zaman zaman nedenleri ve sonuçları belirsizleşebilen mevcut krizlerin, mevcut yönetişim alışkanlıkları ile çözülmesi olanaklı değil.

Mevcut yönetişim pratikleri, sorunlara kısa vadeli bir bakışla yaklaşarak uzun erimli sonuçları görmezden gelebiliyor ve sorunların etkilediği kesimleri geniş bir çerçeve içerisinde tanımlamayıp karmaşık ilişkisellikleri karar sürecinin parçası hâline getiremiyor.

İyi Antroposen, Sorumlu ve Duyarlı Yönetişim!

Yaşam pratiklerimizin ve tüketim alışkanlıklarımızın yarattığı gezegensel riskleri azaltmak ve kalan riskleri de makul biçimde yönetebilmek için küresel düzeyden başlayıp yerel ve yerel altı düzeylere kadar uzanan çok katmanlı yeni bir yönetişim sisteminin geliştirilmesi gerekiyor. Bunu yaratan en önemli sebep, bugün karşı karşıya olduğumuz krizlerin hemen hepsinin "içinden çıkılması güç sorunlar" *(wicked problems)* olmasıdır. "İçinden çıkılması güç" ifadesi ile kastedilen, iklim ve ekoloji krizi başta olmak üzere mevcut krizlerin zamansal, toplumsal, siyasal ve mekânsal düzlemlerde karşılıklı bağımlılıklara sahip olmaları ve bu bağımlılıklar üzerinden daha da derinleşmeleridir.[9] Şöyle ki, bugün Sahra Altı Afrika'yı etkileyen kuraklık ya da Asya Pasifik'teki küçük ada ülkelerinin yükselen deniz suları altında kalması, Kuzey Amerika ve Avrupa'da yıllardır süregelen zengin yaşam pratikleriyle yakından ilişkili. O türden yaşam pratikleri dünyanın bir bölümünde aynen devam ettiği sürece dünyanın başka bölgelerinde en temel yaşamsal ihtiyaçlar bile karşılanamaz hâle gelecek. Benzer şekilde, bugün bizim kuşağın küresel ısınmayı nerede durduracağı, çocuklarımızın ve torunlarımızın maruz kalacakları iklimsel tehlike ve riskleri belirleyecek. Dolayısıyla, karmaşık ve karşılıklı ilişkilerle başka pek çok sorunu besleyen, zaman zaman nedenleri ve sonuçları belirsizleşebilen mevcut krizlerin, mevcut yönetişim alışkanlıkları ile

çözülmesi olanaklı değil. Mevcut yönetişim pratikleri, sorunlara kısa vadeli bir bakışla yaklaşarak uzun erimli sonuçları görmezden gelebiliyor ve sorunların etkilediği kesimleri geniş bir çerçeve içerisinde tanımlamayıp karmaşık ilişkisellikleri karar sürecinin parçası hâline getiremiyor. Dahası, müzakere ve diyalog süreçlerini olabilen en geniş çerçevede kurma becerisine sahip olmadığı için kısa vadeli ve dar grup çıkarlarını, uzun vadeli ve kuşaklararası faydalara tercih edebiliyor. Bu çerçevede ihtiyacımız olan şey, sınırlı zaman ve kaynakları verimli kullanacak, değişen koşullara, beklenmedik sorun ve durumlara hızla uyum sağlayıp yanıt verebilecek, karar ve uygulamalarında hem mevcut toplum kesimleri arasında hem de kuşaklararası adaleti ve eşitliği gözetecek, eş ve çoklu fayda sağlayan çözümler üretebilecek sorumlu, şeffaf ve duyarlı yeni bir yönetişim sistemidir.[10]

İhtiyacımız olan şey, sınırlı zaman ve kaynakları verimli kullanacak, değişen koşullara, beklenmedik sorun ve durumlara hızla uyum sağlayıp yanıt verebilecek, karar ve uygulamalarında hem mevcut toplum kesimleri arasında hem de kuşaklararası adaleti ve eşitliği gözetecek, eş ve çoklu fayda sağlayan çözümler üretebilecek sorumlu, şeffaf ve duyarlı yeni bir yönetişim sistemidir.

Merkez ve Yerel Gerilimini Aşmak

Sorumlu ve duyarlı yeni bir yönetişim sistemini geliştirme sürecinde öncelikli konulardan biri de merkez ve yerel yönetimler arasındaki ilişkilerin yeniden düzenlenmesidir. Bu konu özellikle Türkiye için son derece önemli. Son yıllarda ülkemizde yönetişim alanına damga vuran sorunların başında, merkez ve yerel arasında sık sık gündeme gelen gerilim ve çelişkiler geliyor. Bu durum bir yönüyle, yerel yönetimleri mali, idari ve politik anlamda güçsüz kılan merkeziyetçi yönetim sistemimizden kaynaklanıyor. Başta büyükşehirler olmak üzere bütün belediyelerimiz, bırakın yerel düzeyde daha etkin hizmet üretmeyi rutin belediyecilik hizmetlerini yapabilmek için bile gereken kaynaklara sahip değiller. Hâl böyle olunca konu risk sakınımı ve yönetimi gibi meşakkatli konulara gelince ek kaynak gereksinimi ortaya çıkıyor. Kentsel dönüşüm, bu durumun en çarpıcı örneklerinden biri.

Amaç ister depremlere karşı dayanıklılık olsun isterse iklim kriziyle mücadele için enerji verimliliği yüksek ve iklimsel tehlikelere karşı dirençli kentsel çevreler yaratmak olsun, ülkemiz kentlerinin hemen hepsinde kentsel dönüşüm öncelikli bir müdahale ve eylem alanı olarak karşımıza çıkıyor. Yetki anlamında sorun yoksa da mali kaynak anlamında ciddi sorunlar söz konusu olduğundan pek çok belediye imar haklarını arttırmadan kentsel dönüşüm yapamıyorlar. İmar haklarının artışına dayanan dönüşüm uygulamaları ise istenilen sonuçları vermekten uzak oldukları gibi pek çok başka soruna da kapı açabiliyorlar. Ek kaynak arayışı söz konusu olduğunda ise gündelik siyasi çekişmeler ya da partizan tavırlar kaynak tahsisine etki yaparak, merkez ve yerel arasındaki mevcut çelişki ve gerilimleri besliyor. Dönüşüm projeleri merkeze bırakıldığında, daha açık bir ifadeyle 6306 sayılı kanun kapsamında Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı eliyle yerelde kentsel dönüşüm projelerinin yürütülmesi söz konusu olduğundaysa çelişki ve gerilimler daha da artabiliyor. Örneğin, İstanbul Büyükşehir Belediyesi yetkililerinin son dönemde sık sık dile getirdikleri ve yakındıkları bir konu, Bakanlığın İstanbul'da belirlediği kentsel dönüşüm alanları ile gerçek anlamda riskli alanların örtüşmüyor olması. Ankara'da da benzer örnekler görmek mümkün: Kentin en riskli yapı stokunu barındıran Demetevler bölgesi yerine Ankara'da 6306 sayılı kanun kapsamına alınan ilk yerlerden birisi kent merkezindeki Saraçoğlu Mahallesi olmuştur.

Sorumlu ve duyarlı yeni bir yönetişim sistemini geliştirme sürecinde öncelikli konulardan biri de merkez ve yerel yönetimler arasındaki ilişkilerin yeniden düzenlenmesidir. Bu konu özellikle Türkiye için son derece önemli. Son yıllarda ülkemizde yönetişim alanına damga vuran sorunların başında, merkez ve yerel arasında sık sık gündeme gelen gerilim ve çelişkiler geliyor.

Ülkemizde merkez ve yerel arasındaki sorunları besleyen bir diğer konu ise merkezi yönetimin toplumsal desteğini ve siyasi gücünü yerelden kurma çabası içerisinde olması. Her ne kadar son dönemde savunma sanayii ve enerji alanındaki yatırımlar ön plana çıkıyor gibi görünse de son yirmi yılın siyasi pratiği iktidarı yerelden merkeze doğru kurmanın öncelikli tercih olduğunu gösteriyor. Yerelin önemi sadece iktidarın kurulmasıyla da sınırlı değil. Yerel düzeyde yaşanacak sorunların merkezin siyasi devamlılığını tehdit edecek etkileri yapabildiğini gösteren deneyimlerimiz de oldu. İki yıl önce Akdeniz bölgesinde yaşadığımız büyük çaplı orman yangınları, Karadeniz bölgesinde pek çok kentte yıkıma yol açan sel olayları ve son olarak 6 Şubat 2023 tarihli Maraş depremleri bu deneyimlerin ilk akla gelen örneklerini oluşturuyor. Dolayısıyla yerel, merkezi yönetim için yerel yönetime bırakılamayacak kadar önemli bir iktidar alanı olarak görülüyor. Bu tutumun en belirgin sonucu, merkezin yerele artan müdahalesi ve bu türden müdahaleleri kolaylaştırmak için planlama ve uygulamaya dair yetkilerin belli düzeyde merkezileştirilmesi olarak karşımıza çıktı. Bu olumsuz yönetişim pratiği, yerel yönetimlerin kriz önleme ya da kriz anında etkin müdahale etme kapasitesini zayıflattığı gibi mevcut kriz(ler)in daha da derinleşmesine

yol açma tehlikesini barındırıyor. Merkezi yönetimin İstanbul özelindeki tüm büyük projelerini bu kapsamda değerlendirebiliriz. İstanbul Finans Merkezi Projesi, aslında bir küçülme planı kapsamında mevcut risklerini azaltmaya yoğunlaşması gereken İstanbul'u daha da büyütecek bir projedir. Gerekliliği hâlâ tartışma konusu olan İstanbul Havalimanı ve üçüncü boğaz köprüsü projelerinin, kente çok önemli ekosistem hizmetleri sağlayan Kuzey Ormanları'nı tahrip ederek, su kıtlığı, hava kirliliği, kentsel ısı adası etkisi ve kent selleri gibi riskleri daha da arttırdığı açıktır. Kanal İstanbul Projesi ve Maraş depremleri sonrası gündeme gelen İstanbul'u kuzeye taşıma girişiminin tüm bu olumsuz sonuçlara seviye atlatacak nitelikte müdahaleler olacağına hiç şüphe yok.

Ülkemizde merkez ve yerel arasındaki sorunları besleyen bir diğer konu ise merkezi yönetimin toplumsal desteğini ve siyasi gücünü yerelden kurma çabası içerisinde olmasıdır.

Özetle; krizler çağı, uluslararası toplumun bir "risk toplumu" olma durumunu daha da pekiştirdi.[11] Eş zamanlı olarak yaşadığımız krizler, dünyanın pek çok bölgesinde insan yaşamı ve yerleşimlerinin çoklu tehlike ve risklere karşı hem maruziyetini hem de kırılganlığını arttırdı. Bu risklerle başa çıkabilmek için atılacak adımlardan biri de ciddi ve köklü bir yönetişim reformudur. Bu reformun Türkiye özelindeki öncelikli konusu ise merkez ve yerel arasındaki yönetişim gerilimini ve çelişkisini aşmak olmalıdır.

Notlar

1 Güncel ölçümler izleyen link ile erişilebilen web sitesinde yayınlanmaktadır: https://www.co2.earth/daily-co2.

2 Balaban, Osman (2022). "İklim Krizi Güçlü Yerel Yönetimler Olmadan Çözülemez", *İkinci Yüzyıl Dergisi*, 7: 72-75.

3 IPBES (2019). Global assessment report on biodiversity and ecosystem services of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services. Der: E. S. Brondizio, J. Settele, S. Díaz, and H.T. Ngo. IPBES secretariat, Bonn, Germany.

4 Şenol-Balaban, Meltem., Balaban, Osman (2023). "İklim Adaleti ve Konut: Adil Uyum Evden Başlar", *Dosya Dergisi*, 52: 69-76

5 Jägermeyr, J., Müller, C., Ruane, A.C. vd. (2021). Climate Impacts on Global Agriculture Emerge Earlier in New Generation of Climate and Crop Models, Nature Food, 2: 873–885.

6 Rees, W.E. (2018). Planning in the Anthropocene. İçinde M. Gunder, A. Madanipour & V. Watson (der.) The Routledge Handbook of Planning Theory. Routledge: Taylor & Francis Group, New York and London, 53-66.

7 2022 yılı için belirlenen limit aşım günü 28 Temmuzdur. Limit aşım gününün tarihsel olarak nasıl değiştiğini görmek için şu linke bakılabilir: https://www.overshootday.org/newsroom/past-earth-overshoot-days/

8 McPhearson, T. vd. (2021). Radical Changes Are Needed for Transformations to a Good Anthropocene. Npj. Urban Sustain, 1, 5.

9 Biermann, F. (2014). The Anthropocene: A governance perspective. The Anthropocene Review, 1(1): 57–61.

10 Lister, S. ve A. Wilde (2020). Re-thinking governance in the Anthropocene. UNDP Blog, https://www.undp.org/blog/re-thinking-governance-anthropocene.

11 Beck, U. (1992). Risk Society: Towards a New Modernity. (Çev: M. Ritter). London: Sage Publications.

“Alternatif siyasetin, söylem ve eylem tutarlılığı içinde kalarak, siyasetin sadece ‘çılgın proje’, inşaat ve daha da önemlisi istihraç olmadığını anlatmanın yollarını bulması gerek.”

İstatistikler, endeksler, sıralamalar veya karşılaştırmalar icranın başındakiler, icraya talip taraflar ve taraftarları arasında kendi argümanlarını desteklemek için kullanılsa da, başta büyük kentler olmak üzere yaşam alanlarımızda toplumsal refahın veya eşitliğin daha iyiye gitmediği konusunda muhtemelen herkes hemfikir. Herkesin eleştirisini yüksek veya kısık sesle dile getirdiği mevcut duruma nasıl vardığımızı ve bu durumdan çıkışın olası patikalarını Prof. Dr. Sema Erder’le konuştuk.

Gelir ve servet eşitsizliğini ölçen GINI endekslerini takip edenler Türkiye’nin büyüme veya ihracat gibi performanslarındaki olumlu anlatının, toplumsal zenginliğin dağılımındaki eşitsizliğin derinleşmesiyle paralel gittiğini söylüyor. Türkiye kentleri derinleşen adaletsizliğin merkez üsleri sayılabilir mi, yoksa kır-kent farketmeksizin yurt sathına yayılmış bir adaletsiz gelişme mi deneyimlediğimiz?

Sema Erder · Bu sorulara bazı iktisatçıların verdiği cevapları okuyorum, aslında onların cevaplaması belki daha doğru olur. Ancak benim ilgi alanımdan baktığımda onların cevapları bana çok da açıklayıcı gelmiyor. Belki de, iktisatçıların dayandığı verilerin kapsamı toplumun yapısal özelliklerini tam yansıtmıyor olabilir. Zaten son dönemlerde istatistiki verilerin güvenilir olmadığını da biliyoruz. Benim merak ettiğim nokta, mevcut verilerin yaygınlaşan ve siyaseten desteklenen enformel ekonomiyi ne kadar yansıtabildiğidir. Enformel ekonominin yaygınlaştığı bir toplumda gelir ve servetteki büyümenin saptanmasının yanı sıra bu büyümenin hangi kesimleri nasıl etkilediğini saptayan çalışmalar gerekir ki ben kişisel olarak bu tür çalışmalara rastlamadım. Özellikle ulusal sınırların esnekleştiği, küresel para ve mal akımlarının seyyaliyetinin arttığı bu dönemde, gelir ve servetteki bu değişimin eşitsizliklere etkisinin hesaplanabilmesinin çok önemli olduğunu düşünüyorum. Türkiye’deki araştırmacıların gelir ve servetin ölçülebildiği formel ekonomiler için geliştirdiği teknikler kadar, benzer eğilimlere sahip Güney ülkelerindeki dönüşümü de izlemelerinde ve hatta oradaki eleştirel araştırmacılarla iş birliği yaparak, yeni hesaplama teknikleri geliştirmelerinde yarar olabilir.

Enformel ekonominin yarattığı eşitsizliği anlamak için yeni yoksullar kadar yeni zenginlerin de niteliklerini anlamamız gerekir. Türkiye’deki yeni düzeni kuranların köylülükten çıkış sürecinin sancılarını yaşayan ya da hikâyelerini dinleyerek büyüyen ikinci ve üçüncü nesil yeni kentliler olduğunu düşünüyorum. Enformel ekonominin olanaklarıyla ve kayırmacı ilişkilerle yükselen yeni kentlilerin öncüleri uzun bir dönem yerel siyasetin aktif aktörleri oldu. İstanbul’da yaşananlar, bu gelişmelerin öncüsü ve yeni güç sahiplerinin önemli bir yol göstericisi oldu. Dalan’dan bu yana uygulanan “Güçlü Başkan/Zayıf Meclis” modeli ve yerel yönetimlere imar planı yapma yetkisinin verilmesi kentsel rantın paylaşımının ve inşaat ekonomisindeki atılımın hukuksal temelini oluşturdu ve yeni kamu yönetimi anlayışı böyle kuruldu.[1] Bu yönetim anlayışının İstanbul’da aldığı kitlesel destek, buradaki yerel yöneticileri kısa sürede merkeze taşıdı. Onlar da bir süre sonra “Güçlü Başkan/Zayıf Meclis” modelini merkeze yerleştirdiler.

Siyasal partilerin, özellikle Demirel’den bu yana, inşaat sektörü ve devlet ihale sistemiyle inşaata dayalı ekonomiye sıcak baktığını biliyoruz. Ancak 2000 sonrası dönemin özelliği bu sektörün irili ufaklı çok farklı ölçeklerde yaygın

Fotoğraf M. Cevahir Akbaş

toplumsal aktiviteye dönüşmesi. Yeni yönetim anlayışı, imar kurallarını esneterek, imar afları yaparak kentsel rantın paylaşımını yaygınlaştırdı ve böylece geniş kitlelerden destek aldı. Yeni nesil popülizm diye adlandırdığımız bu yeni dönemden kırsal alanlar da nasibini aldı. Kırsal alanlarda toprakta özel mülkiyetin yaygınlaşması, en verimli alanların kentsel imar kurallarıyla inşaata açılması el değiştirmeleri artırdı. Kırsal alanlar, "istihraç" (extraction) ekonomisinin yeni sahnesi olarak, enerji, madencilik gibi tarım dışı faaliyetlere tahsis edilmeye başlamıştır. Dolayısıyla, kırsal alanlarda hem mülksüzleşme, topraktan hızla koparılma hem de hızla servet sahibi olma yaygınlaşmıştır.

Bu dönemi, köylülükten çıkan yeni güç sahiplerinin ve yandaşlarının fazla hüner istemeyen ve riski olmayan inşaat ve istihraç (construction/extraction) ekonomisini kurarak zenginleştikleri bir dönem olarak tanımlayabiliriz. Bu noktada, bu dönemde zenginleşenlerin sanayi ya da modern hizmet sektöründeki gibi hüner gerektiren, risk alan ve sürekliliği olan istihdam yaratan girişimcilerden çok farklı olduğuna dikkati çekmek isterim. Bu yeni yönetim anlayışının kurduğu ekonomik düzen teknokratik bilgiyi dışladığı ve kamusal yarar düşüncesini öncelemediği için çok önemli bir toplumsal ve çevresel tahribat yarattı. Çevre sorunları, sel, deprem gibi afetlerle somut olarak ortaya çıksa da, bu duruma muhalefet edenler maalesef toplumda henüz anlamlı bir çoğunluğa sahip değil.

Gelir, servet, mülkiyet ve toplumsal ihtiyaçlara eşitsiz erişim başta İstanbul olmak üzere Türkiye kentlerinde nasıl tezahür ediyor? Merkezi yönetimin makro politikalarla ilgili yaptıkları/yapmadıklarının yanında, yerel idareler bu toplumsal eşitsizliklere ne kadar çözüm üretebiliyor, neden üretemiyor?

Bu soruyu cevaplamak için belki yukarıdaki saptamalara şunu da eklemem gerekir: "Güçlü Başkan/Zayıf Meclis" modelinin yönetim biçimi olarak kabul görmesinden ve merkeze yerleşmesinden sonra inşaata dayalı büyüme anlayışı küresel (formel, enformel ve illegal) para, insan ve mal akışlarının desteğiyle ölçeğini büyüttü. İnşaat sektörünün büyük sermayeli kesimleri, küreselleşme literatüründe FIRE (Finance, Real Estate and Insurance) diye adlandırılan "Finans, Emlak ve Sigortacılık" ağırlıklı şirket küreselleşmesiyle eklemlendi ve tekelleşti.

Kentsel rantın dağıtımı ve inşaat sektörü farklı katmanlarda farklı etkiler yarattı. Örneğin, dar gelirlilerin yaşadığı mahallelerde imar kurallarının esnetilmesi ve imar afları, eğer o mahallede kentsel dönüşüm yoluyla soylulaştırma yapılmadıysa, hüner ve sermaye gerektirmeyen, risksiz, emeğe dayalı geniş yeni bir iş alanı açtı. Günümüzde sayıları hızla artan müteahhit, taşeron, emlakçı sayıları bunun göstergesi. Diğer taraftan havalimanı, köprü, karayolu, HES, gökdelen gibi yatırımları yapanların bu sektörün tepe noktalarını tuttukları açık. Ancak,

Fotoğraf M. Cevahir Akbaş

bu büyük inşaat ve ihale işleriyle de hünerli ve eğitimli yeni orta sınıflara ve özellikle küreselleşmenin gerektirdiği hünere sahip olanlara, yeni tür hizmet sektöründe, yeni ve cazip bir iş alanı açıldı. Bu konforlu iş alanı daha çok "beyaz Türk" diye tanımlanan gruplar tarafından dolduruldu ve onlar da bu yeni düzenin latan ya da gizil destekçileri hâline geldi. "Güçlü Başkan/Zayıf Meclis" yönetim biçiminin inşaat ve emlak sektörünü, İslamcı "sukuk" sosuna da bulayarak hem eylemde hem de söylemde desteklemesi "AK camia"nın destekçilerine yeni ve büyük olanaklar sağladı.[2 3]

Otoriter popülist yönetimde devlet-siyaset ilişkisinde söylem düzeyinde çatışmalar sürerken eylem düzeyinde inşaat sektörüyle ilişkilerin genel bir uzlaşmayla kabul gördüğünü biliyoruz. Bu bağlamda, hemen bütün siyasi partilerin destekçileri arasında iktidarı özlemle bekleyen müteahhitlerin olması şaşırtıcı değil. Türkiye'deki muhalif partilerin mevcut kamu yönetimi anlayışına karşı çıkışında bu büyüyen sektörden dışlanmış olan potansiyel inşaata dayalı anlayışın etkisi olması söz konusu. Bunu burada vurgulamamın nedeni yerel yönetimlerle ilgili araştırmalarımızda yerel siyasete girenlerin ya da girmek isteyenler arasında bu sektörün mensuplarının her partide ağırlıklı olmasıdır. Muhalif kadrolar arasında da kamusal yarardan çok sektörün çıkarlarını korumak konusunda alternatif görüşe ya da alternatif güce sahip cemaatler ya da hemşeri grupları olabilir. Söylem düzeyinde karşı çıkışlarla eylem düzeyindeki karşı çıkışlar arasında tutarlılık maalesef çoğu zaman gerçekleşmemekte. Bu nedenle, "kamu yararı" ilkesini benimseyen, çevreye saygılı ve adil erişime değer veren muhalif grupların, "inşaat/istihraç" ekonomisinin yarattığı tahribatı topluma ve siyasetçilere açıkça anlatmaları gerekir. Bu bağlamda, kamu yararını ve adaleti benimsemiş olan yerel yöneticilerin de kentlerde yaratılan değerlerin bireysel kullanıma tahsis edilmesiyle kamu yararına kullanılması arasındaki farkı topluma açıkça sadece söylem düzlemde değil, aynı zamanda uygulamalarla göstermesi de kamusal görevdir.

Kimi araştırmacılar, 1980 öncesi refah devletinin uygulamaları seyrelse de, devletlerin sosyal yardım bütçesine o dönemle kıyaslandığında çok daha fazla yer ayırdıklarını söylüyor. Gerek merkezi gerek yerel idarelerin bu artan sosyal destek programlarının da eşitsizlikleri azaltmayıp kalıcılaştırdığı iddia ediliyor. Mevcut kamu politikası sizce sürdürülebilir mi?

Refah devleti ile ilgili akademik literatür daha çok gelirin de servetin de denetim altında olduğu kapitalist toplumlarla ilgili. "Kuzey ülkeleri" diye de adlandırılan kapitalist toplumlar enformel ve illegal ekonomik faaliyetleri desteklemez, engellemeye çalışır. Ancak şirket küreselleşmesinin ileri kapitalist ülkeleri de etkilediği ve burada üretilen gelirin "offshore" yoluyla vergiden kaçırılmasının yaygınlaştığı anlaşılıyor. Bu durum o ülkelerde bile vergi sistemini etkilediğinden refah rejimini zora koşmakta. Bu nedenle son dönemlerde, ulusal hukuk sisteminin erişemediği alanlarda etkin olacak yeni uluslararası hukuk düzeninin geliştirilmesi için arayışlar var.

Türkiye'de vergi kaçırma ve vergiden kaçınmanın kültürel ve siyasal olarak desteklendiğini biliyoruz. Dolaylı vergilerle dolaysız vergiler arasındaki büyük bir dengesizlik de bunun bir sonucu. Bugünkü yönetim, vergi sistemini, kamusal yarardan çok bir cezalandırma ve ödüllendirme aracı olarak kullanıyor. Bu nedenle, vergi konusunun, verginin kimden, niçin alındığı ve nasıl kullanıldığı konularının kamuoyunda gündeme getirilmesi önemli.

Neredeyse aşarın kaldırılmasından bu yana dolaysız vergi vermeyen köylülük geçmişine sahip olan bir toplumun özellikle dolaysız vergi sistemini nasıl kabullenebileceği üzerinde tartışmamız gerekir. Türkiye'deki en önemli sosyal güvenlik kurumunun aile ve akrabalık ilişkilerinin oluşturduğu enformel dayanışma ilişkileri olduğu biliniyor. Türkiye'deki bu refah rejimini fitre ve zekat gibi geleneksel vergilerin ayakta tuttuğu açık. Bu bağlamda, inşaat ve istihraç ekonomisinde zenginleşen ve vergiden kaçınmayı benimsemiş olan gruplar kazançlarının bir kesimini akrabalık, hemşerilik gibi dayanışma ağlarına ya da dinsel

cemaatlere aktarıyor. Bu aktarımların büyüklüğünü maalesef bilmiyoruz. Bu arada, yönetim, mükelleften toplanan vergilerden bir kesimini de sosyal yardım olarak dağıtıyor. Sosyal politika ile ilgilenenler bu yardım biçimini "sadaka kültürü" olarak tanımlıyor ve haklı olarak eleştiriyor.

Bu kesimlerin verdikleri dolaysız vergilerle, geleneksel anlayışla yaptıkları bağışların karşılaştırılması ilgi çekici bir araştırma konusu olabilir. Benim kendi araştırmalarımda gözlemlediğim özellikle belediyelere yapılan bağışların miktarının israf olarak tanımlanacak ölçüde olağanüstü artış gösterdiği yönünde. İstanbul'da ve bütün kentlerde artan cami sayısının bir nedeninin de bu olduğu kanısındayım. Bu nedenle sadece sosyal yardım politikasının değil bu vergi politikasının ve anlayışının da tamamen değiştirilmesi için çalışma yapmak düşünülebilir.

Refah devleti olarak anılan 1980 öncesi koşullardan uzak olduğumuz 2020'li yıllarda, giderek daha sık dillendirilmeye başlayan servet vergisinden tutun da evrensel temel gelire kadar yeniden dağıtımcı mekanizmalar eşitsizliklerin giderilmesinde ne kadar işlevsel olabilir? Politika yapıcıların önlerinde ufuk genişletici ne türden seçenekler var?

Devlet-toplum ilişkilerini popülist anlayışla sürdüren siyasetçiler için "vergi" ve "plan" konuları uzun erimli yararı olduğu hâlde acı veren ve geniş kitlelerin sevmediği çok sevimsiz konulardandır. Vergi verme ve planı benimseme gibi konuların kitlesel destek alması biraz da siyasal önderlik gerektirir. Aynı şekilde, kentsel ve kırsal toprak rantına bugün yapıldığı gibi sadece slogan düzeyinde karşı çıkılması fazla etki yaratmayabilir. Bu nedenle bu konuda duyarlı grupların ve dışlanmış teknokratların bu değerin toplumsal olarak üretildiğini önce muhalif siyasetçilere anlatmalarında yarar var. Kentsel ranta saydam olmayan ve kayırmacı kararlarla bireysel olarak el koymanın topluma, yaşam kalitesine, doğaya, çevreye verdiği zarar konusunda farkındalık yaratmanın yollarını aramak belki öncelikli olmalı. Konut hakkının ve yaşanabilir çevrenin ancak kentsel rantın kamuya devredilmesiyle ve vergide adaletin ve şeffaflığın sağlanmasıyla gerçekleşeceğinin önce muhalif siyasetçilere anlatılmasında yarar olabilir. Popülist siyasetin rant dağıtımına dayandığı bu dönemde bunun çok da kolay olmadığının farkındayım.

Bu konuları tartışırken ve bu konuda yeni politikalar üretirken bu sorunun sadece Türkiye'de yaşanmadığını, geç kapitalistleşen Güney ülkelerinde de benzer sorunların olduğunu fark etmemiz gerekir. Güney ülkeleri de maalesef bugünlerde emeğin ve doğal kaynakların yeni teknolojilerin yardımıyla hızla tüketildiği "istihraç" (extraction) toplumları hâline geldi. Bu durum bir taraftan bu tarihe kadar görülmemiş yeni zenginleri diğer taraftan derin yoksulları üretiyor. Bu durumu değiştirecek yeni politikalar üretebilmek için, dünyadaki eşitsizliği gidermenin yolları üzerinde düşünen ve yeni politika arayışları için düşünce üreten gruplarla iş birliği yapmanın çok önemli olduğunu düşünüyorum. Nitekim, bazı ülkelerde uygulanmaya başlanan "temel gelir" politikası da böyle yaratıcı çalışmaların sonucunda ortaya çıktı.

Yerel yönetimler adil bir kentsel yaşam için öne sürülen politikaları merkezi yönetimlerin tutumunu da göz önünde bulundurarak icra edebilirler mi? Bunun için önlerindeki yapısal sınırlar veya siyasi olanaklar neler?

Bu sorunun cevabını bireysel olarak vermem kolay değil. Bu konudaki düşüncelerimi kendi çalışma alanımdan aktarmaya çalıştım ama iktisatçıların, siyaset bilimcilerin, maliyecilerin, kamu yönetimi uzmanlarının, plancıların farklı görüşleri de olabilir. Kısa vadede otoriter popülizmin inşaata ve istihraca dayalı ekonomisini yaşatan açık ve gizli kitlesel desteğin anlamını sorgulayan ortak çalışmalar yaparak yaratıcı öneriler geliştirilebilir. Alternatif siyasetin, söylem ve eylem tutarlılığı içinde kalarak, siyasetin sadece "çılgın proje", inşaat ve daha da önemlisi istihraç olmadığını anlatmanın yollarını bulması gerek.

Kısa dönemde yapılacaklar konusunda aklıma gelen bir konu da "yabancı düşmanlığı" söyleminin gündeme oturması. Her şeyden önce İstanbul'un bütün kentlerden farklı olarak önemli bir küresel kent olduğunu hatırlamamız gerekir. İstanbul, bugün küresel ekonomiye hem formel hem de enformel ve hatta illegal bağlarla sıkı sıkıya bağlanmış bir kent. Bu kentte sadece "hemşeriler" yaşamıyor. Aynı zamanda birbirinden çok farklı ülkeden çok farklı amaçla ve nedenle gelen yabancılar var. Bu şehri kozmopolit yapan bu renkliliğin iyi değerlendirilmesi ve bu çeşitliliğin olumlu yönlerinin öne çıkarılması gerek. Bu amaçla, yabancıların hepsinin "mafya" ya da "terörist" olmadığını topluma anlatacak örnekleri sergilemek yapılabilecek işlerden olabilir. "Mafya" ve "teröristler" yerel yönetimlerin baş edeceği gruplar değil. Ama belediyeler, bu kentte yaşayan mültecilerin ya da sığınmacıların arasında önemli bilim insanlarının, sanatçıların, sporcuların olduğunu, onlardan öğrenilecek çok şeyin olduğunu, onların zor durumda ve yerinden edilmiş insanlar olduğunu fark ettiren aktiviteler düzenleyebilir. Kentteki derin yoksulların önemli kesimi de kesinlikle bu yabancılardır.

Uzun vadede yapılacak ise alternatif demokratik yönetimin iktidara gelmesini sağlayacak ve bu iktidarın yönetime gelmesi hâlinde yapılabilecekleri özgürce düşünmek olacak. Bu bağlamda, Rutger Bregman'ın önerdiği *Gerçekçiler için Ütopya*'yı geliştirmeye devam edebiliriz. Bu ütopyayı geliştirirken dünyada alternatif bir yaşamı özleyenlerin hiç de güçsüz olmadığını bilerek, küreselleşmenin hümanist ve eleştirel aktörleriyle iş birliğinden de çekinmememiz gerek.

Notlar

1 Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için Nihal İncioğlu ile birlikte yaptığımız İstanbul'daki yerel meclislerle ilgili araştırmaya bakılabilir. Sema Erder ve Nihal İncioğlu (2008): "Türkiye'de Yerel Politikanın Yükselişi:İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Örneği", İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

2 Sukuk, genellikle "şeriat uyumlu" tahviller olarak da adlandırılan finansal sertifikaların Arapça adıdır. Sukuk, AAOIFI tarafından "uygun mevcut veya gelecekteki varlıklardan oluşan bir portföydeki bireysel mülkiyet paylarını temsil eden eşit değerde menkul kıymetler" olarak tanımlanmaktadır.

3 "AK camia" deyimi için bakınız Sema Erder (2023): "Yeni Nesil Popülizm ve Kentsel Gerilim", İletişim Yayınları.

Ekonomik Boyutuyla 6 Şubat Depremleri

Deprem, yaşadığımız eşzamanlı krizlerin kesiştiği ve etkilerini tüm yoğunluğu ve ağırlığıyla hissettirdiği olayların başında geliyor. 6 Şubat'ın ardından depremlerin ekonomik boyutunu ele alan çalışmalar depremlerin hemen ertesinde yayınlanmaya başladı. Kısa-orta-uzun vadede yapabileceklerimiz tartışılırken acilen depremin ekonomik boyutunu, maliyetini, ekonomik yükünü düşünmeye ve bu maliyetin olası sonuçlarını değerlendirmeye çalıştık. Fakat afetlere karşı "dirençli" olmak ve afet ve risk yönetimi aşamalarını sadece bir maliyet olarak görmek yerine gelecekte karşı karşıya kalabileceğimiz büyük maliyetleri önlemek için, dirençli ve uyumlu yapılar kurmayı öğrenmek gerekiyor.

Ebru Voyvoda *

* Prof. Dr., Orta Doğu Teknik Üniversitesi, İstanbul Politikalar Merkezi

Fotoğraf M. Cevahir Akbaş

6 Şubat 2023 tarihinde 04:17'de ve 13:24'te merkez üsleri Pazarcık ve Elbistan ilçeleri olan Kahramanmaraş ve 20 Şubat 2023 tarihinde 20:04'te merkez üssü Yayladağı olan Hatay depremleri Türkiye toplumunda çok boyutlu yaralar açtı. Yaşanan depremler sonucunda resmî açıklamalara göre 50 binden fazla insan hayatını kaybetti, yarım milyondan fazla bina hasarlı olarak tespit edildi, enerji, ulaşım ve iletişim altyapıları önemli düzeyde zarara uğradı ve önemli maddi kayıplar gerçekleşti. Depremlerin ve deprem sonrasında hayata geçirilen uygulamaların gerek bölgede yaşayan canlılar gerekse doğa üzerindeki çok boyutlu tahribatını daha uzun zaman tartışmaya devam edeceğiz. Bu tartışmalarda sıklıkla vurgulanan bir konu bir deprem ülkesi olmasına rağmen Türkiye'nin depreme/afetlere karşı hazırlıklı olmadığı tespiti.

25 Şubat 2023 tarihinde İstanbul Planlama Ajansı (İPA) koordinasyonunda, İstanbul'un deprem stratejisini oluşturmak ve İBB'nin bu stratejiyi en etkili biçimde uygulayabilmesine yönelik çalışmalar yapmak hedefleri doğrultusunda "İstanbul Deprem Çalışma Grubu Toplantısı" düzenlendi. Bu toplantıda, deprem çalışmaları yedi boyutta ele alındı: Lojistik, mühendislik, şehircilik ve mimari, toplumsal, sağlık, ekonomik, yönetsel ve hukuki boyut. Bu toplantının sonucunda ortaya konan raporun giriş bölümünde Birleşmiş Milletler Afet Risk AzaltmaOfisi (UNISDR) tarafından uluslararası düzeyde ortaklaştırıldığı hâliyle "afet ve risk yönetiminin dört aşaması" tanımlarına yer veriliyor.[1] Buna göre, afet ve riskyönetimi şu aşamalardan oluşuyor:

- Önleme/Koruma - Riski Azaltım
- Hazırlıklı Olma
- Müdahale – Yanıt
- Toparlanma – İyileştirme

Kuşkusuz her aşamanın kapsamı ve niteliği bir sonraki aşamanın başarı düzeyinin de büyük ölçüde belirleyicisi oluyor. Örneğin olası deprem riskine yönelik olarak "Önleme/Koruma-Risk Azaltım" aşamasında dayanıklı kentler planlamış olmak, "Hazırlıklı Olma" aşamasında her yönü ile müdahale için ilgili grupların eğitim almış olmasını sağlamak, "Müdahale" ve "Toparlanma - İyileştirme" aşamalarının yükünü, en önemlisi can kayıpları olmak üzere, büyük ölçüde azaltmış oluyor. Bununla birlikte deprem sonrası yaşadıklarımız bize gösteriyor ki, yukarıda listelenen boyutlar çerçevesinden bakıldığında Türkiye her aşamanın yükünü en ağır şekliyle tecrübe etmesine yol açan bir yapı içinde yönetiliyor.

Deprem bölgesinde bir şekilde yaşamaya devam edenler için acil yapılması gerekenler, iyileştirilmesi, yeniden ayağa kaldırılması gereken kentler için atılacak adımların maliyeti de içinden geçtiğimiz dönemde hâlen derin sosyoekonomik sorunlarla boğuşan ekonomimiz için yeni bir endişe kaynağı.

Bu nedenle ki, henüz kaybolan canlarımızın acısını yaşarken, canlarını kurtarabilenler için acil ihtiyaçları, kısa-orta-uzun vadede yapabileceklerimizi tartışırken acilen depremin ekonomik boyutunu, maliyetini, ekonomik yükünü düşünmeye ve bu maliyetin olası sonuçlarını değerlendirmeye çalışıyoruz. Zira deprem bölgesinde bir şekilde yaşamaya devam edenler için acil yapılması gerekenler, iyileştirilmesi, yeniden ayağa kaldırılması gereken kentler için atılacak adımların maliyeti de içinden geçtiğimiz dönemde hâlen derin sosyoekonomik sorunlarla boğuşan ekonomimiz için yeni bir endişe kaynağı.

Şubat 2023 depremlerinin ekonomik boyutunu ele alan çalışmalar depremlerin hemen ertesinde yayınlanmaya başladı. 13 Şubat 2023 tarihinde yayınlanan TÜRKONFED'in "Kahramanmaraş Depremi Afet Durumu Raporu", Şubat 2023 depremlerini kapsadığı coğrafya, nüfus, ekonomik büyüklükler açılarından 1999 Marmara depremiyle karşılaştırıyor ve 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremlerinin toplam maliyetini (2021 fiyatları ile) yaklaşık 85 milyar dolar olarak tahmin ediyordu.[2] Ardından 20 Şubat 2023 tarihinde paylaşılan Dünya Bankası'nın "Küresel Hızlı Afet Sonrası Hasar Tahmini (GRADE) Raporu" bu tarih itibarıyla açıklanan resmî istatistikler (hasarlı konut sayıları) kullanarak binalar için doğrudan hasar maliyetini 34,2 milyar dolar olarak açıkladı ve diğer maliyetler de göz önünde bulundurulduğunda bu hesabın 2 katına kadar çıkabilecek bir tahmin paylaştı.[3] "İstanbul Deprem Çalışma Grubu" katılımcılarından Prof. Dr. Kamil Yılmaz 27 Şubat 2023 tarihinde güncel veriler ile yaptığı analize, farklı düzeylerde hasarlı binalar için yeniden yapım, tamir ve güçlendirme maliyetleri ile altyapı sermaye stoku ve üretim kaybı, cari denge etkisi gibi kalemleri de ekleyerek yaklaşık 69,8 ile 89,2 milyar dolar arasında değişebilecek bir maliyet öngörüsünde bulundu.[4] 28 Şubat 2023 tarihinde yayınlanan TEPAV araştırma notu ise deprem bölgesini yeniden ayağa kaldırmak ve işini ve evini kaybedenlere gerekli sosyoekonomik desteği sağlamak üzere tahmin edilen finansman ihtiyacını toplam 147 milyar dolar olarak tahmin etmektedir.[5]

Bu farklı bağımsız çalışmaların yanında Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı'nın Mart 2023'de yayınladığı "Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu"nda deprem bölgesinin demografik, sosyal ve ekonomik görünümüne dair istatistikler ışığında gerek acil harcama olarak kısa vadeli gerekse hafriyat kaldırımı dahîl kamu ve özel kesimin karşı karşıya kaldığı toplam hasarın maliyetini 103,6 milyar dolar olarak tahmin etmiştir.[6] Depremlerin hemen ardından gerçekleştirilen bu tahminler farklı düzeyde detaylandırma içerse de, toplam maliyeti 2023 yılı için öngörülen GSYİH'nin yaklaşık %8-10'u olarak ortaya koymaktadır. Kamu eğitim harcamalarının GSYİH'nin yaklaşık %4, kamu sağlık harcamalarının GSYİH oranının yine %4, (emekli maaşları hariç) tüm sosyal koruma harcamalarının GSYİH payının %6 civarında gerçekleştiği düşünülürse GSYİH'nin %10'una varan maliyetin (birkaç yıla yayılacak olsa da) kamu harcamalarının dağılımı ve eğitim, sağlık gibi alternatif alanlara aktarılabilecek kaynakların bir büyük maliyet için kullanılıyor olması, kuşkusuz büyük kayıp.

Kentlerde kamu arazileri üzerinden rant yaratmaya dayalı yapılaşma, kent rantlarının ve büyük kamu altyapı projelerinin beslediği inşaat sektörü ve bu sektörü merkeze alan bir borçlanma ve birikim stratejisi ile geniş toplumsal kesimleri bu büyüme stratejisinin içine almıştır.

Bugün vardığımız noktada, onbinlerce insanımızı, binlerce canlıyı kabul edilemez koşullarda kaybetmenin ardından çok boyutlu yalın gerçeklerle bir kez daha yüzleşip ekonomik maliyet tahminleri yapmak zorunda kalışımız, ülkenin geçtiği sosyoekonomik bunalım konjonktüründe daha büyük endişelere yol açıyor. Zira Türkiye ekonomisi ve toplumunun karşı karşıya kaldığı derin yapısal sorunlara oldukça büyük bir yenisi daha eklenmiş oldu. Afetlerle ortaya çıkan maliyetleri kimin, hangi zaman diliminde nasıl karşılayacağı ve bunun ülkenin içinde bulunduğu çok boyutlu "bunalım" hâlini nasıl etkileyeceği sorularıyla karşı karşıyayız.

Kuşkusuz yaşadığımız bu felaket bir başka gerçekliği de net bir biçimde açığa çıkarıyor: Türkiye'nin bir deprem ülkesi olması dolayısıyla bildiğimiz ama olasılıklar dâhilinde öngörmek istemediğimiz bu büyük şok, sadece bugün ülkenin içinden geçtiği bunalım ortamında ekonomik dinamikleri farklı boyutlarıyla etkileyecek bir şok değildir. Aynı zamanda ve doğrudan Türkiye ekonomisinin uzun bir dönem boyunca tecrübe ediyor olduğu neoliberal büyüme sürecinin de bir sonucudur. Kentlerde kamu arazileri üzerinden rant yaratmaya dayalı yapılaşma; kent rantlarının ve büyük kamu altyapı projelerinin beslediği inşaat sektörü ve bu sektörü merkeze alan bir borçlanma ve birikim stratejisi ile geniş toplumsal kesimleri bu büyüme stratejisinin içine almıştır. Bu başıbozuk büyüme süreci, gerek merkezî gerekse yereldeki kamu sorumluluğunu "müteahhit" vicdanına bırakmayı ve müdahale edebilecek hukuksal süreçleri de işlevsiz hâle getirmeyi içeriyor. Bugün karşı karşıya kaldığımız ekonomik ve toplumsal bunalımın, depremin farklı boyutlarıyla ortaya çıkardığı çaresizliğimizin bu çerçevede yaratılan büyüme sürecinin sonucu olduğunu akılda tutmak, "Nasıl bir gelecek istiyoruz?" sorusuna vereceğimiz cevap açısından da kritik.

Uluslararası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) afetleri "bir topluluğun veya toplumun normal işleyişinde, kırılgan sosyal koşullar ile etkileşimde bulunan tehlikeli fiziksel olaylar nedeniyle yaygın insani, ekonomik veya çevresel etkiler ortaya çıkaran ve kritik insan ihtiyaçlarını karşılamak için acil durum müdahalesi ve kurtarma için harici destek gerektirebilen şiddetli değişiklikler" olarak tanımlıyor.[7] Bu tanım çerçevesinde bugün en yakıcı hâli ile sonuçlarını tecrübe ettiğimiz "deprem" ile özdeşleştirdiğimiz "afet" tanımı, giderek çeşitlenerek orman yangınları, kuraklık, çölleşme, seller ve değişken hava şartlarında kendini göstermeye devam edecek. Deprem ile birlikte tüm doğal afetlere karşı "dirençli" olmak ve bu yazının başında listelenen afet ve risk yönetimi aşamalarından "Önleme/Koruma - Riski Azaltım" ve "Hazırlıklı Olma" aşamalarını bugün sadece bir maliyet olarak görmek yerine gelecekte karşı karşıya kalabileceğimiz büyük maliyetleri önlemek için, dirençli ve uyumlu yapılar kurmak için yatırım olarak görmeyi öğrenmek gerekiyor.

Bugün karşı karşıya kaldığımız ekonomik ve toplumsal bunalımın, depremin farklı boyutları ile ortaya çıkardığı çaresizliğimizin yaratılan büyüme sürecinin sonucu olduğunu akılda tutmak, "Nasıl bir gelecek istiyoruz?" sorusuna vereceğimiz cevap açısından da kritik.

Notlar

1 https://ipa.istanbul/urun/istanbul-deprem-calisma-grubu-toplantisi-raporu/

2 https://turkonfed.org/tr/detay/3937/2023-kahramanmaras-depremi-afet-on-degerlendirme-durum-raporu

3 https://documents1.worldbank.org/curated/en/099022723021250141/pdf/P1788430ae-b62f08009b2302bd4074030fb.pdf

4 https://sarkac.org/2023/02/6-subat-2023-kahramanmaras-depremlerinin-ekonomik-etkisi/ Yılmaz'ın 16 Mart tarihli güncellenmiş veriler ile tekrarladığı analizi toplam ekonomik maliyeti 77.4 ile 104,8 milyar dolar arasında tahmin etmektedir. https://betam.bahcesehir.edu.tr/wp-content/uploads/2023/03/ArastirmaNotu270.pdf

5 Özüdoğru, B.A. (2023, 28 Şubat). 2023 Yılında Gerçekleşen Kahramanmaraş Merkezli Depremin Etkileri ve Politika Önerileri. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) Raporu. https://www.tepav.org.tr/upload/mce/2023/notlar/2023_yilinda_gerceklesen_kahramanmaras_merkezli_depreminin_etkileri_ve_politika_onerileri.pdf

6 https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/03/2023-Kahramanmaras-ve-Hatay-Depremleri-Raporu.pdf

7 https://archive.ipcc.ch/pdf/special-reports/srex/SREX-Annex_Glossary.pdf

İstanbul Planlama Ajansı

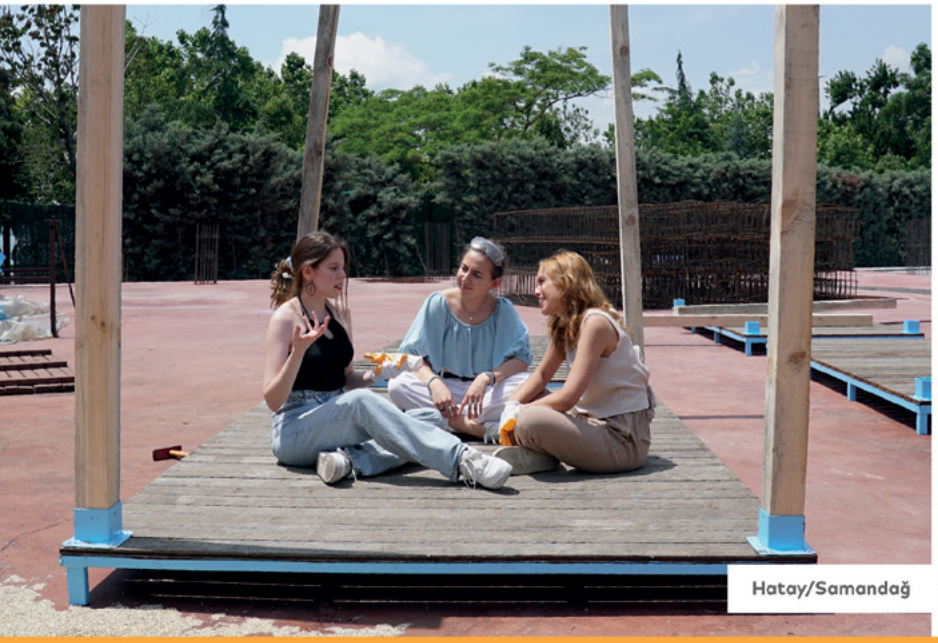
HAT Projesi Çocuklar için Hatay'da

15-16 Nisan tarihlerinde İPA Kampüs'te düzenlediğimiz **İleri Dönüşüm Tasarım Maratonu**'na katılan genç tasarımcılar, kesintisiz 36 saat boyunca mentorlar eşliğinde çalışarak afet bölgesi için kamusal alan tasarımı projeleri üretti. Birinci seçilen HAT projesi, İBB Dönüşüm Atölyesi'nde üretilerek Hatay'ın Samandağ ilçesine gönderildi. Kurulum süreci de çocukların katılımıyla tamamlanan HAT, artık çocuklar için yeni bir oyun alanı.

İPA Kampüs

İBB Dönüşüm Atölyesi

Hatay/Samandağ

Hatay/Samandağ

Hatay/Samandağ

Yerel Yönetimlerde Temsiliyet Krizi ve Katılımcı Kentler

Katılımcılık, dünya genelinde artan sayıda yerel yönetimin farklı amaç ve yöntemlerle benimsediği ve pratiğe dönüştürdüğü bir ilke. Ne var ki, katılımcı pratikler genelde hayata geçirildiği şekliyle yerel yönetimlere meşruiyet kazandırmanın, varolan politikalar hakkında kentlileri bilgilendirmenin ötesine geçmezken kentlilerin kentin planlanmasına, barınma ve istihdam ilişkilerine, sınıfsal ilişkilere dair sözünü söyleme hakkı vermiyor. Öte yandan kentlerin müşterek yaşam alanlarımız olduğu fikrine dayanan, mahallelerden başlayan ve politika oluşturma ve uygulama süreçlerinin tümüne yayılmış bir katılımcılığın, temsili demokrasinin içinde bulunduğu krizden çıkışın ve siyaseti dönüştürmenin en önemli araçlarından biri olduğu da gerçek.

Ceren Ergenç *

* Doç. Dr., Universitat Autònoma de Barcelona

Toplumsal Aidiyet Olarak Yurttaşlık

Ben bu yazıyı yazmaya başladığımda, tanınmış bir araştırmacı gazeteci televizyonda "Dünyanın hiçbir yerinde, Cibuti'de bile, sonradan vatandaş olana oy kullandırmazlar" dedi. Bu iddianın devletler hukukunda yerinin olmamasını bir kenara bırakalım, dünyada yurttaşlığın etnik temelli olmadığı, siyasi katılımın yurttaşlık temelli olmadığı yerler ve ölçekler de var. Örneğin, Madrid'de 28 Mayıs'ta yapılacak yerel seçimlerde yurttaş olmayan ama kalıcı oturma izni olan 230 bin kişi oy kullanacak. Bu kişiler, AB üyesi ülkelerin yanı sıra, Bolivya, Cape Verde, Şili, Kolombiya, Güney Kore, Ekvador, İzlanda, Norveç, Yeni Zelanda, Paraguay, Peru, İngiltere ve Trinidad ve Tobago yurttaşları. İspanya'da karşılıklılık kuralı olduğuna göre, sayılan bu ülkelerde de yurttaş olmayanların yerel seçimlerde oy kullanabildiğini anlıyoruz. Bu devletler kent yurttaşlığını, yani siyasi bir topluluğa üyeliği, ülke vatandaşlığının ötesinde, kişinin yaşadığı yere hissettiği aidiyet duygusu ve yaşadığı yerle kurduğu bağla tanımlıyor. Bu bağ, "ikamet edilen yeri önemsemeyi ve yasalarından, koşullarından, değerlerinden derinden etkilenmeyi ifade eder".[1]

Yurttaşlığı yasal bir kapı bekçiliği olarak değil, kabul etme ve içerme pratiği olarak da düşünmek mümkün. Kentler ve hatta mahalleler, bunun için belki de en uygun ölçek çünkü paylaşılan yaşamı birlikte kurmak yerelde mümkün.

Bir toplumun parçası olmak için belirli bir kimliğin parçası olmanın değil, o toplumun içinden geliyor olmanın ya da o topluma katkıda bulunuyor olmanın gerektiğini, vatandaşlığı en katı şekilde etnik temelli tanımlayan devletler bile kabul etmek zorunda kalabiliyor. Örneğin, yurttaşlığın etnisiteye bağlı olduğu ve sonradan yurttaş olmanın çok zor olduğu Çin'de kent yurttaşlığı hakkı, köyden kente göçün yarattığı toplumsal değişimler sonucu kırsal göçmenleri de içine alacak şekilde genişletildi. İktisadi ve toplumsal krizler anında yurttaşlık kavramının sınırları en çok yerel ölçekte genişliyor. Peki, "kent yurttaşlığı" ne demek?

Yukarıdaki örnekten devam edecek olursak, Çin'de kişiler eğitim, sağlık gibi birçok yurttaşlık hakkına yalnızca kütüğünün olduğu yerde erişebildikleri için yurttaşlığın yer temelli olduğu kabul görüyor. Burada mesele,

yurttaşın yerine nasıl karar verileceği. Aile kütüğü gibi uygulamalar sosyoekonomik pratiklere uyum sağlayamıyor; köyden kente iç göç, kuşaklararası meslek değişimi, aile ilişkilerinde değişimler gibi nedenlerle milyonlarca Çinli doğduğu -hatta kendisinin değil, önceki kuşakların doğduğu- yerin değil doyduğu yerin memleketi olduğunu, hem hak talep ederek hem kent hayatına katılarak devlete kabul ettirdi. Yerelde, örneğin mahallelerde, toplumsal ihtiyaçların giderilmesine katılarak kent halkının bir parçası olmaya "toplumsal yurttaşlık" deniyor.[2] Yurttaşlığı yasal bir kapı bekçiliği olarak değil, kabul etme ve içerme pratiği olarak da düşünmek mümkün. Kentler ve hatta mahalleler, bunun için belki de en uygun ölçek çünkü paylaşılan yaşamı birlikte kurmak yerelde mümkün.

Fotoğraf M. Cevahir Akbaş

Yurttaş Katılımı
Temsiliyet Krizini Çözer mi?

Yerelde siyasete katılım denildiğinde genellikle mahalle ölçeğindeki pratikler yerine yerel hükümetlerin, belediyelerin resmî kararları alırken yurttaşların bireysel ve örgütlü katılımını sağladıkları formel mekanizmalar anlaşılıyor. Bu mekanizmalar, Soğuk Savaş sonrası yıllarda sınıf siyasetine bir alternatif olarak popüler hâle geldi. Siyasi katılım, emek ilişkileri üzerinden tanımlanan değil, azınlıklar ve tarihsel ve toplumsal dinamiklere bağlı olarak seçim siyaseti içinde yeterince temsil edilmeyen grupların karar alma süreçlerine dahil edilmesini amaçlayan bir kavram hâline dönüştü.[3] Böylece siyasete müzakereci demokrasi yöntemleriyle katılım, devlet-toplum ilişkisinde eşitlik, adalet, şeffaflık, temsiliyet veya özgürlük gibi taleplerin hepsini birden karşılayabilecek bir altın formül olarak benimsendi.

Devletin sosyal hizmetlerden elini çekmesinin ve neoliberal finansallaşmanın başat aktörü olmasının kanıksandığı 2000'ler ve sonrasında katılımcılığın, temsiliyeti güçlendirme işlevinin yanı sıra devletin -finansman darboğazından çıkış amacıyla- sosyal hizmetleri toplumsal aktörlere devretmesinin de bir yöntemi olarak kullanıldığı görüldü. Bu anlayış doğrultusunda, katılımcılık yerel yönetimlerin kamu politikalarını daha etkili oluşturmalarına ve uygulamalarına yarayacak bir araç hâline getirildi. Bu sistem, politika yapım süreçlerinde paydaş deneyiminin uzman bilgisi kadar değerli olduğu varsayımıyla hareket ediyor.[4] Ancak kent halkı, aynı zamanda sosyal hizmetleri devlet yerine tasarlama ve sunma sorumluluğu ile başbaşa bırakılmış oldu.

Böylece, halkın yerelde siyasete katılımı devlet ve yurttaşlar tarafından farklı şekillerde anlaşılır ve kullanılır oldu. Bu süreç yerel yönetimler açısından, uzman ve paydaşların deneyim ve bilgilerini kullanarak politika yapım ve uygulama süreçlerini daha verimli ve meşru kılabilmelerine olanak tanırken; yurttaşlar için yaşadıkları kenti dönüştürebilecekleri, bunun için örgütlenirken formel mekanizmaların ötesinde katılımcı fırsatlar geliştirebilmelerini sağlıyor. Örneğin, Çin'de son otuz yılda hızlı kentleşme, kırdan kente göç, sınıfsal kutuplaşma ve artan refah uçurumu, yerel yönetimleri zorlu toplumsal sorunlarla karşı karşıya bıraktı. Merkezî devletin yerelin bütçesini kısmasıyla bu toplumsal sorunlarla başa çıkmak için mali, fiziksel ve insan kaynakları da sınırlandı. Bir meşruiyet kriziyle karşı karşıya kalan yerel yönetimler, katılımcılığa yöneldi ve çeşitli katılımcı mekanizmalar tasarladı. Bu mekanizmalar, nihai hedefleri ve bu hedeflere ulaşmak için kullandıkları mekanizmalar bakımından birbirlerinden farklılık gösterir. Bu nedenle, vatandaşların bu kurumları ve mekanizmaları kendi amaçları için kullanma yöntemleri de çeşitli oldu. Örneğin, elektrik, su ve gaz hizmetlerinin özelleştirilmesinden sonra bu hizmetleri sunan şirketlerin sadece devlet değil halk tarafından da denetlenmesi niyetiyle başlatılan "fiyatlandırma toplantıları" zaman içerisinde yukarıda bahsedilen göçmenlerin seslerinin duyulması için kullanılan platformlar hâline geldi.[5]

Katılımcı yerel yönetim mekanizmalarının en önemli özelliği başlangıçtaki amaçlarından farklı yönlere çekilebilmeleri. Ama bu mekanizmalar en başından karar alma sürecine katılım yöntemleri (oylama, müzakere etme, öneride bulunma, vd.) ve amaçları (temsil ettiği topluluğun sesini duyurma, bilgilendir/il/me, vd.) açısından farklılık gösteriyor.[6] Sonuç olarak, yerel yönetime yurttaş katılımı, bireysel katılımdan örgütlü temsiliyete giden bir spektrumda gerçekleşmiş oluyor. Bu planlı tasarımlar dışında rejim tipine, kurumsal ilişkilere, siyasi kültüre bağlı olarak değişen pratikler ve eğilimler de var. Örneğin, Çin'de belediyelerce en çok kullanılan katılımcı mekanizmalardan halk toplantılarında, Avustralya ve Fransa'daki yerel müzakereci uygulamalar örnek

alındı.[7] Ancak, Avustralya ve Fransa'da bu toplantılar, katılımcıların kendileri ya da bu konuda uzmanlaşmış özel danışmanlık ajansları tarafından düzenleniyor. Çin'deyse yerel yönetimlerdeki ilgili birimlerin kontrolü altında faaliyet gösteriyor ve katılımcıların karar alma hakkı bulunmuyor.

Avustralya'da özel danışmanlık şirketlerine delege edilmiş katılımcı süreçler, katılımcılığın yerel toplumsal koşullara göre şekillenmesine dair verilebilecek bir diğer örnek. Avustralya'da bu mekanizmalar özellikle azınlıkların karar alma mekanizmalarında yer almalarını sağlamak için geliştirilmiş. Avustralya'da katılım çoğulculuk ve temsiliyetin bir aracı olarak görüldüğü için, temsiliyet kotaları sürecin formel bir parçası durumunda. Bu türden kotalar, yapısal güç ilişkilerine bağlı olarak dezavantajlı konumda bulunan grupların *self-selected* katılım pratikleri içinde görünmez olmasını engelliyor.[8] Temsiliyet kotalarının elbette açmazları da var: Kota verilen azınlıklar homojenize edilmiş oluyor; kendi içlerindeki hiyerarşiler, güç eşitsizlikleri ve kesişen, çoklu kimlikler görünmez oluyor. Böylece, kotayı temsil etmesi için seçilen kişiler bu nedenlerle güçlü bir destek görmüyorlar ve katılım sırasında bu desteğin verebileceği gücü gösteremiyorlar. Gösteremedikleri zaman da kota temsiliyetinin göstermelik olduğu kanısı yaygınlaşıyor. Örneğin bir kadın temsilci, eğer bir haklar ve özgürlükler aktivisti değilse orta sınıf kadınları, kentin çeperlerindeki göçmen kadınları, üniversite öğrencisi kadınları aynı anda temsil etme sorumluluğuyla başbaşa bırakılıyor.

Katılımcı yerel yönetim mekanizmaları en başından karar alma sürecine katılım yöntemleri (oylama, müzakere etme, öneride bulunma, vd.) ve amaçları (temsil ettiği topluluğun sesini duyurma, bilgilendir/il/me, vd. gibi) açısından farklılık gösteriyor.

Fotoğraf M. Cevahir Akbaş

Temsiliyet Krizine Karşı Müştereklerimiz

Bu saydığımız şekillerdeki yerel katılım anlayışının bir ortak noktası var: Var olan sistem içindeki kararlara katılım. Örneğin, yereldeki sosyal hizmetlerin nasıl, ne zaman, nerede, kime sunulacağına dair resmî karar alma süreçlerine oyla ya da müzakere yöntemiyle katılım en yaygın yöntemler. Ama bu tür bir katılım, kent halkının süreçler hakkında bilgilendirilmesinden öteye geçmeme riski taşır. Bu toplantılar, hâlihazırda verilmiş kararların ya ayrıntılarını belirlemek ya da iyi uygulanıp uygulanmadığına dair geri bildirim vermek için yapılır hâle gelebilir.[9] Örneğin, kentsel dönüşüm kararı verilmiş bir mahalleye "Çocuk parkı mı yapalım AVM mi?" tercihi için düzenlenen müzakere toplantıları kent halkına kararlara katılıyormuş hissi verebilir ama aslında kentin planlanmasına, barınma ve istihdam ilişkilerine, dolayısıyla sınıfsal ilişkilere dair söz söyleme hakkı bırakılmamış olur. Halkın kendisine sunulan sınırlı seçeneklerin dışına çıktığı bir katılım örneği olarak, Brezilya'daki PREZEIS deneyiminde katılımcı bir karar alma süreci sonunda gecekondu mahallelerinin yenilenmesinde barınma hakkı mülkiyet hakkından önde tutulmuş.[10] Benzer şekilde, her ne kadar artık Dünya Bankası tarafından standardize edilip gelişmekte olan ülkelere tavsiye edilir hâle geldiyse de katılımcı bütçe yapımı Porto Allegre sürecinde Brezilya'daki belediyelerin bir pratiği olarak başladı.[11] Yerel halkın kent, semt, mahalle ya da köy bütçesinin hangi kalemlere ne şekilde harcanacağına doğrudan oylama ile karar vermesi kentsel dönüşüm, sosyal hizmetlerin özelleştirilmesi gibi makro politikalara yurttaşların müdahale edebilmesini sağlayan demokratik bir yöntem. 1990'larda Porto Allegre'de başlayan pratik, Dünya Bankası'nın sahiplenmesinden sonra 2018'deki bir sayıma göre 40 ülkede üç binden fazla yerde uygulanıyor. Diğer yandan, katılımcı bütçe Brezilya'da halkın talep ettiği ve gerçekleşme sürecinin şeffaflığı yine halk tarafından kontrol edilebildiği bir pratikken Dünya Bankası'nın tavsiyesi üzerine devletlerin uyguladığı bir yönteme dönüşünce yerel sermayenin manipüle etmesine açık hâle gelebiliyor.[12]

Katılımcı bütçe yapımına benzer şekilde toplumsal hareketler sırasında ortaya çıkan pratikler de sisteme entegre edilince bunların devamlılığına ve etkisine devlet karar verir hâle geliyor. Sürekliliği devlet ya da örgütlü toplumsal güçler tarafından sağlanmayan pratikler ise zaman içerisinde

sönümlenebiliyor.[13] Örneğin, Gezi sonrasında bir araya gelen mahalle forumları 2015 genel seçimleri öncesinde yerel ölçekten çıkıp seçim gündemine odaklanmak zorunda kalınca hem yereldeki meşruiyetlerini yitirdiler hem de genel seçimler için etkin bir aktör olamayarak dağıldılar.[14] Eğer katılımcı platformlar ve pratikler devlet ya da sermaye tarafından sokak hareketini sönümlendirmek, hâlihazırda verilmiş kararlara meşruiyet katmak ya da halkın siyasete katılımını sadece belli konularla ve/veya politika yapım süreçlerinin belli aşamalarıyla ilişkili tutmak gibi amaçlar için tasarlanmışsa, halkın katılımcı süreçlere inancı zamanla azalır ve bu mekanizmalar işlevsizleşir.

Yereldeki sosyal hizmetlerin nasıl, ne zaman, nerede, kime sunulacağına dair resmî karar alma süreçlerine oyla ya da müzakere yöntemiyle katılım en yaygın yöntemler. Ama bu tür bir katılım, kent halkının süreçler hakkında bilgilendirilmesinden öteye geçmeme riski taşır.

Oysa kentlerin müşterek yaşam alanlarımız olduğu fikri, katılımın kararlara katılma kadar yaşama katılma yönünü de önemser.[15] Örneğin, neoliberalizmin kendi yarattığı krizlerden çıkış bulmak amacıyla kentleri finansal kaynaklar hâline dönüştürmesinin yeni bir veçhesi olan kent "markaları", kent toplumunun geleneksel olarak güçlü olduğu yönleri ticarileştirir.[16] "Yaratıcı kent" olarak markalaştırılmış yerlerde, sanat festivalleri yerel sanatçıların önceden belirlenmiş formatta yer seçmeleri ve kent halkının da pasif bir izleyici konumunda olduğu etkinlikler yerine, sanatçının ve halkın yerinden ve belki anlık gelişmiş etkinliklerle birlikte üretmesi olabilir.

Katılımın devletin "alanında" -yani kamu binalarında- değil de mahalle gibi meselenin deneyimlendiği mekânda yapılması bile katılım sürecindeki halkın gücünü, kararların kapsamını, dönüştürücülüğünü ve uygulanabilirliğini artıran bir faktör.[17] Katılımın fizikselliği, teknik açıdan karışık meseleleri anlaşılabilir hâle getirebilir. İngiltere örneğinde, enerji dönüşümünün, yenilenebilir enerjinin hanehalkı ölçeğinde kullanımının masa başında tartışılmasıyla mahallelerde tartışılması arasında uzmanlar ve kullanıcılar arasındaki ilişkiyi demokratikleştiren bir fark olmuştur.[18] Çin'de de, katı atık geri dönüşümü konusunda belediyeleri çöp yakma istasyonları kurmamaya resmî toplantılarda ikna edemeyen "sıfır atık" aktivistleri, müzakere toplantılarını mahallelerde ve köylerdeki geri dönüşüm istasyonlarında yapmaya başladılar.[19]

Katılımcı Yerel Yönetimlerin Geleceği Dijitalde mi?

Kentlerde katılımcılığın değişik boyutlarına bir de dijital katılımın kolaylıkları ve beklenmedik dezavantajları eklendi. Dijital katılımın kolaylıkları arasında elbette bir toplantı çağrısı yapıldığında zaman ve mekân zorunluluğunun olmaması, herkesin kendine uygun olduğu zamanda ve oranda katılabilmesi ve sonucunda katılımın artması bulunuyor. Katılım süreçlerinin en büyük sorunlarından biri olan bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olma eğilimine yine sağlanan bu esneklik çözüm olabilir.

Öte yandan, ilk etapta katılımı arttıran mekânsızlık, diğer bir deyişle fiziksel toplantılar yapmama esnekliği, zaman içerisinde katılımcıların kendilerini şekillendirmek istedikleri mekânsal yaşam pratiklerinden uzaklaşmış hissetmesine neden oluyor. Dijital forumlar zaman içerisinde fiziksel toplantılara tercih edilebiliyor.[20] Dijital katılım, katılım deneyiminden kaynaklanan aidiyet hissini yaratmıyor. Dijital okuryazarlığın getirdiği eşitsizlikler de cabası. Yaşlılar, çocuklar, eğitim ve gelir düzeyi düşük olanlar, dışarlıklılar dijital katılımın dışında kalıyor.[21]

Sonuç olarak, her ne kadar yerelde siyasi katılımın yöntemleri ve normları değişkenlik gösterse de, kentler toplumsal örgütlülük ve siyaseti dönüştürmenin önemli bir ölçeği olmaya devam ediyor.

Notlar

1 Carens, J. (2013). The Ethics of Immigration. New York: Oxford University Press.

2 Woodman, S. (2016). Local Politics, Local Citizenship? Socialized Governance in Contemporary China. The China Quarterly, 226, 342-362. doi:10.1017/S0305741016000345

3 Calhoun, C. (2013). Occupy Wall Street in perspective. The British Journal of Sociology, 64(1): 26–38.

4 Eyal, G. (2019). The Crisis of Expertise. Polity Press.

5 Ergenç, C. (2014). Political Efficacy through Deliberative Participation in Urban China: A Case Study on Public Hearings, Journal of Chinese Political Science, 19(2): 191–213.

6 Fung, A. (2006) Varieties of participation in complex governance. Public Administration Review. 66: 66–75.

7 He, B., and Warren, M. E. (2011). Authoritarian Deliberation: The Deliberative Turn in Chinese Political Development. Perspectives on Politics, 9(2): 269–289.

8 Koster, M. (2016). Brokers in Participatory Urban Governance: Assembling Formal and Informal Politics. L'Espace Politique, 29: 2.

9 Raco, M. (2000). Assessing community participation in local economic development: Lessons for the new urban policy. Political Geography, 19(5): 573–599.

10 Koster (2016) A.g.y.

11 Li, Y., Y. Zhu ve C. Owen (2022). Participatory budgeting and the party: Generating 'citizens orderly participation' through party-building in Shanghai. Journal of Chinese Governance.

12 Li vd. (2022) A.g.y.

13 Bussu, S., A. Bua, R. Dean ve G. Smith (2022). Introduction: Embedding participatory governance. Critical Policy Studies, 16(2): 133-145.

14 Ergenç, C. (2014). Political Efficacy through Deliberative Participation in Urban China: A Case Study on Public Hearings. Journal of Chinese Political Science, 19(2): 191–213. Ergenc, C. and Celik, O. (2021), Urban Neighborhood Forums in Ankara as a Commoning Practice, Antipode.

15 Çelik, O. (2014) Urban neoliberalism, strategies for urban struggles, and 'the right to the city', Interview with Jamie Gough. Capital and Class, 38(2): 414-451.

16 Dinardi, C. (2017). Cities for sale: Contesting city branding and cultural policies in Buenos Aires. Urban Studies, 54(1): 85–101.

17 Eadson, W. ve B. Van Veelen (2021). Assemblage-democracy: Reconceptualising democracy through material resource governance. Political Geography, 88.

18 Eadson ve Van Veelen (2021). A.g.y.

19 Ergenc, C. (y.a.). Expert Participation in China's Waste Management. (N. Fraser ve Mahajan der.) Shifting Geographies of Expertise in China and India içinde, Oxford University Press.

20 Jiménez, A.C. ve Curto-Millet, d. (2023). Public, libre, commons: On the logics, logistics and locations of democratic participation in the digital agei Economy and Society, 52(2): 179-201.

21 Song, Y., C. Qian, ve S. Pickard (2021). Age-Related Digital Divide during the COVID-19 Pandemic in China. International Journal of Environmental Research and Public Health, 18(21): 11285.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Kıskacında Türkiye Ekonomisi

Sermayeyi İhya Eden Benzersiz Bir "Bölüşüm" Şoku

Temelde "ne olursa olsun büyüme" amacı güden uygulamadaki makro ekonomik politikalar; azalan yatırım, artan tüketim, büyüyen cari açık, bölüşümde eşitsizliğin artması gibi bir dizi sorunla sonuçlandı. Ortaya çıkan "iki Türkiye"de, "yoksul" taraftan "zengin" tarafa ucuz iş gücü, ucuz hammadde ve toprak rantları gibi araçlarla kaynak aktarılırken, yoksulluk büyüyor ve kalıcılaşıyor.

Alp Erinç Yeldan[*]

[*] Prof Dr., Kadir Has Üniversitesi Ekonomi Bölümü Öğretim Üyesi

Neoklasik ekonomi düşüncesinden epistemolojik bir kopuşu temsil eden heterodoks yaklaşım, günümüzde giderek ön plana çıkan davranışsal ekonomi ve nöro ekonomi ile daha fazla önem kazanmaktadır.[1]

Bu anlamsız söz kümesi çok tartışıldı, bir dizi kuramsal tartışmaya yol açtı ve kaçınılmaz olarak da hicvedildi. Bu yazımızda hoyratça oynanmış olan bu söz oyununun ardında yatan ve "Türkiye'nin Yeni Ekonomik Modeli" diye adlandırılan söz konusu politikalar kümesini ele alacağız. Odak zaman ufkumuz 2020 sonrası. Yani, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi (CHS) diye anılan dönem. Korkut Boratav hoca, söz konusu dönemi *"sermayeyi ihya eden benzersiz bir bölüşüm şoku"* olarak nitelendirmekteydi.[2] Gerçekten de son üç sene içinde ücretli emeğin milli gelirden aldığı pay %7,5 puan gerilerken, tarım dışı sektörlerde istihdam edilen işçi başına reel ücret geliri yerinde sayıyor, tarım dışı kâr oranı ise %34 puanlık bir sıçrama gösteriyordu. Oysa söz konusu 3 yıl boyunca, Türkiye'nin milli geliri kredi genişlemesini pompalayan parasal politikalar ve yurt dışından kaynağı belirsiz sermaye girişleri sayesinde reel olarak %4,8'lik bir büyüme yaşamıştı. Elde edilen reel kazanımlara karşın, ücretli emeğin hem pay, hem de reel gelir düzeyi olarak gerileme yaşaması gerçeği altında, bu dönemdeki büyüme olgusu "yoksullaştıran büyüme" olarak nitelendirilmekteydi. Resmi söylemlerde "Türkiye'nin Yeni Ekonomik Modeli" diye adlandırılan bu döneme damgasını vuran politikalar kümesini anımsayalım:

- Enflasyonla mücadele için faizlerin düşürülmesi gereklidir. TC Merkez Bankası faizi düşürmelidir.
- Faizin düşürülmesi yatırımları kamçılayacak ve gerek büyümeyi, gerekse istihdamı arttıracaktır.
- Büyüme ve döviz kurundaki aşınmanın Türk mallarına getireceği rekabet avantajı ile birlikte Türkiye'nin ihracatı artacak; yıllardır kronikleşen cari işlemler açığı kapanacaktır.

Bu politikaların bilim dışı niteliği ve tutarsızlığı ulusal iktisat yazınımızda ayrıntılı olarak tartışıldı. Burada, Erdoğan ve AKP ekonomi idaresinin bir hedef ya da stratejiden ziyade, kutsal inançlar ve temennilere dayanan bu üç önermesinin kuramsal bir analizini tekrarlamak yerine, Türkiye ekonomisinde yol açtığı sonuçlara odaklanacağız.

Öncelikle şu soruyu soralım: AKP söz konusu önermeleri neden bu denli sert ve kararlı bir biçimde dayatmaktaydı? Sorunun yanıtı kanımca AKP'nin özü itibariyle bir *cemaatler ve şirketler koalisyonu* niteliğinde yatmaktadır. AKP, yerli ve uluslararası finans sermayesinin en gözde partisi olarak, öncelikle rant yaratmak ve dağıtmak zorunluluğunda olageldi. Birlikteliğini korumanın ön koşulunun buradan geçtiğini düşünmekteyim –aynı 1970'lerin MC koalisyonları ve Özal'ın 1980'lerdeki ANAP'ı gibi. Dolayısıyla, "her ne pahasına büyüme" AKP'nin iktidar olma meşruiyetinin ön koşulu. Ne var ki, AKP iktidarının ilk on yılına

Fotoğraf Bekir Dindar

damgasını vuran küresel likidite bolluğu ve sıcak para akışlarının yarattığı Lale Devri 2009 küresel finans krizi sonrasında artık tıkanmış, 2015'ten başlayarak uluslararası yabancı sermayenin gelişmekte olan ülkelere ilgisi ciddi anlamda azalmıştı. Türkiye'de de spekülatif finansal yatırım sermayesi girişleri artık büyüme temposunu ivmelendirmeye yetmeyecekti. Bu şartlar altında parasal kredi musluklarını açılmış, kredi garanti fonu altında reel ekonomiye ucuz likidite pompalanmış; işsizlik sigorta fonu kaynakları da "istihdam ve yatırım teşvikleri" adı altında sermaye kesiminin emrine tahsis edilmişti. Gene Korkut Boratav'ın ilgili yazısındaki hatırlatmasıyla, Erdoğan Kasım 2021'de ekonomi politikalarını şöyle açıklıyordu:[3]

> *"Düşük faizle kredi istiyordunuz; işte size düşük faizle kredi. Ben sizden yatırım, ihracat istiyorum. Siz de bunları yapın."*

> Ekonominin büyümesi tüketim harcamalarına dayalı, Türkiye'nin işsizlik sorununa çözüm yaratmayan, sabit sermaye yatırımlarıyla da desteklenmekten uzak bir görünüm sunuyor.

Yeni Türkiye Ekonomi Modeli: Ekonomik Bilanço

Şimdi "Yeni Türkiye Ekonomi Modeli" diye adlandırılan dönüşümün makroekonomik bir bilançosunu çıkartalım. Sabit sermaye yatırımlarından "kaçış", dönemin belirgin bir özelliği. Sabit sermaye yatırım harcamaları 2019'da %12,4 daraldıktan sonra 2020 ve 2021'de ancak %7,4'lük büyüme yakalanabildi, 2018-2019 dönemindeki çöküşüyse telafi etmekten uzak kaldı. Yatırım harcamalarının 2022'de büyüme oranı sadece %2,8 olarak cılız bir performans sergiledi. Tüm dönem ortalamasında %0,9 olarak gerçekleşmiş sermaye yatırımları reel büyüme oranı, "faizler düşünce yatırımlar artar" beklentisinin ne kadar basit ve gerçeklerden uzak olduğunun tescili. Ama aynı dönemde özel tüketim harcamalarındaki artış, üst gelir grupları için muazzam bir Lale Devri tüketim partisini andırmakta (özel tüketim harcamaları ortalama büyüme hızı %18,2).[4]

Dolayısıyla, ekonominin büyümesi tüketim harcamalarına dayalı, Türkiye'nin işsizlik sorununa çözüm yaratmayan, sabit sermaye yatırımlarıyla da desteklenmekten uzak bir görünüm sunuyor. Bu itibarla, söz konusu büyüme patikasının "spekülasyon-yönlü" olarak nitelendirilmesi uygun olacaktır. İlginçtir, 2018 yılında bankacılık sektörünün kredilerinin milli gelire

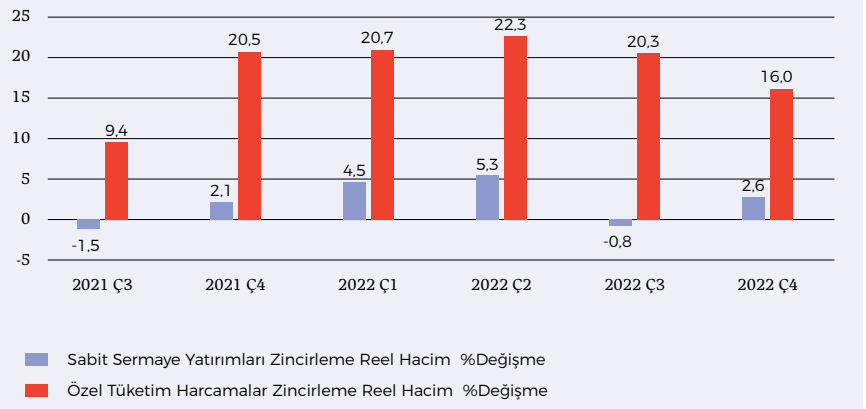
oranı %63,7'yken, bu oran 2022'ye gelindiğinde %50'ye geriledi ve büyümeyi ivmelendirmek için kurgulanmış bulunan kredi genişlemesi politikaları aslında gerçekleşmedi.[5] Bu gözlem, kuşkusuz ki bozulan beklentiler, güven kaybı ve bankacılık sektöründe yaratılan düzenleme kargaşalarının doğrudan sonucu.

İthalat artışı tüm beklentilerin aksine ihracat artışını geçti; bunun neticesinde de 2022'de dış ticaret açığı 109 milyar dolara ulaşarak bir rekora imza attı.

Öte yandan, ithalat artışı tüm beklentilerin aksine ihracat artışını geçti, 2018-2021 arasında dolar bazında ihracatın yıllık artış oranı %9'ken ithalatın artış oranı %11,4 olarak gerçekleşti. Bunun neticesinde de 2022'de dış ticaret açığı 109 milyar dolara ulaşarak bir rekora imza attı. Bütün bu gelişmeler, programın ana beklentisi olan cari işlemler dengesinde fazlalık yaratmak şöyle dursun, Türkiye yeniden milli gelire oran olarak %5'i aşan cari işlemler açığına sürüklendi.

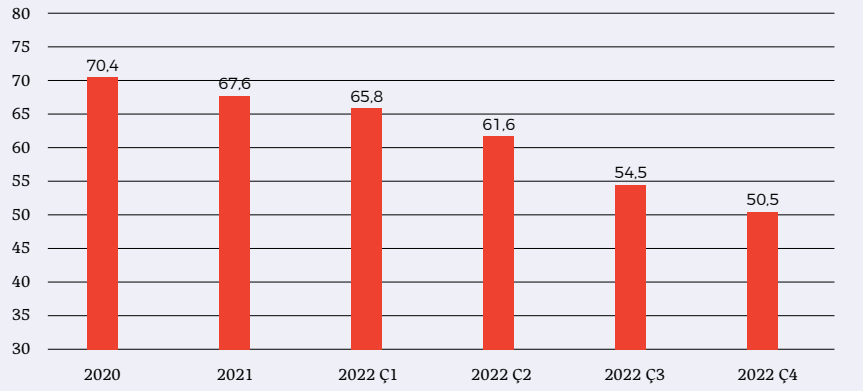
Bu dönemde cari işlemler açığını finanse edebilmek için iki sürecin işletildiği gözüküyor: (1) TCMB rezervleri, 2018'de 72,9 milyar dolarken -arada geçen tüm ihracat artışlarına ve tüm muhasebe müdahalelerine karşın- 2022'ye gelindiğinde 68 milyar düzeyine geriletildi; (2) net hata noksan kalemi dâhilindeki kaynağı belirsiz sermaye girişleri 2022'de 27,5 milyar dolara ulaştı. Bütün bunların sonucunda Türkiye'nin dış borç stoku 2018'de 426 milyar dolardan 2022 sonunda 459 milyar dolara yükseldi (milli gelirin %50,1'i). Bu arada, 2018'de 0,66 olan "Merkez Bankası brüt rezervlerinin kısa vadeli dış borç stokuna oranı", 2022'de 0,46'ya geriledi ve 2001 krizi öncesi değerlerin de altına düştü. Söz konusu oran uluslararası değerlendirmelerde en önemli kırılganlık göstergeleri arasında yer alıyor.

Sabit Sermaye Yatırımları ve Özel Tüketim Harcamaları Reel Büyüme

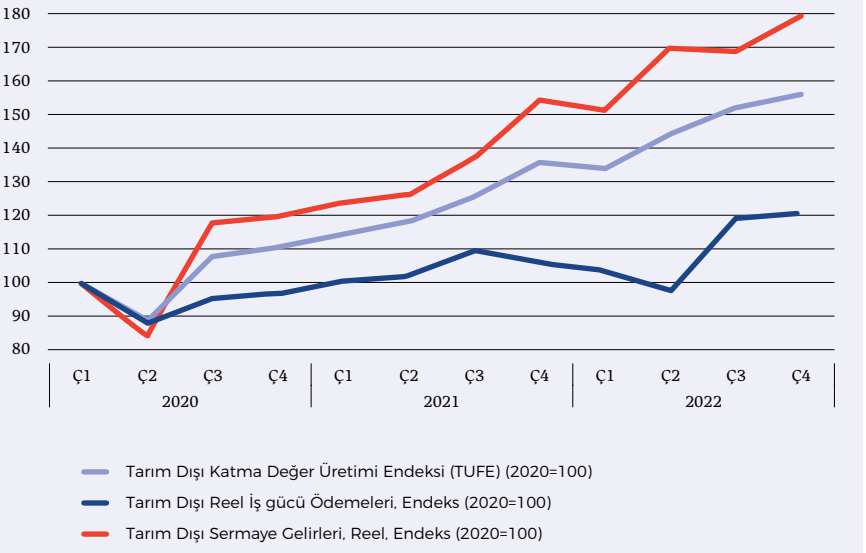
Tablo 1

Bankacılık Kredileri / GSYH (%)

Tablo 2

Tarım Dışı Reel Net Katma Değer, Reel İşgücü Ödemeleri ve Reel Karlar (Endeks 2020=100)

Tablo 3, **Kaynak** TÜİK Ulusal hesaplar ve Hane Halkı İş Gücü İstatistikleri

Yeni Türkiye Ekonomi Modeli: Kim İçin?

Hangi Türkiye? Şimdi "Yeni Türkiye Modeli" diye anılan tasarımın *bölüşüm* niteliklerine odaklanalım. Tablo 3, 2020'den bu yana *tarım dışı net katma değerin* (tarım dışı GSYH'nin) iş gücü ödemeleri ve net sermaye geliri olarak bölüşüm paylarını gösteriyor.

2020 sonrasında tarım dışı ekonomide yaşanan gelişmeler tam bir bölüşüm şoku ve hiper-sömürü içeriyor.

2020 sonrasında tarım dışı ekonomide yaşanan gelişmeler tam bir bölüşüm şoku ve hiper-sömürü içeriyor. Tarım dışı net reel katma değer, 2020'nin birinci çeyreğinden başlayarak çeyrek dönemler itibariyle birikimli olarak %55 artış göstermiş iken, ücretli emek kesiminin gelirleri sadece %20'lik bir artış gösterdi; sermaye gelirlerindeki artış ise %80 düzeyini aştı. Sermaye gelirindeki artış ile ücretli emek gelirleri arasındaki uçurum özellikle "faizlerin *nas gereği* düşürülmesinin" dayatıldığı 2021'in üçüncü çeyreğinden bu yana derinleşti.

Son Söz: Hangi Türkiye?

Sözlerimizi bir başka soru ile bağlayalım: Hangi Türkiye'den bahsediyoruz? Deprem vesilesiyle gündeme geldi; Türkiye'nin çok uzun süredir ana sorununun sanayi, finans, hizmet ve sosyal hizmetlerinin Ankara'nın batısında yoğunlaşması/tekelleşmesi, Ankara'nın doğusunda sanayinin (bu tarımsal sanayiler de olabilir, hayvancılık, organik tarım gibi; hele hele şu anda çok daha cazip bir hâle gelebilecek yeşil enerji yenilenebilir enerji tasarımları da olabilir) yoğunlaşmaması olduğunu tespit etmekteyiz. Ankara'nın doğusuna bizim mükemmeliyet merkezleri yaratmamız gerekli.

Türkiye ekonomisi 2020'li yıllara orta gelir tuzağı içine sıkışıp kalmış, "vasat" görünümlü bir ekonomi olarak giriyor. Bu görünümün ardında ise parçalanmış bir ulusal ekonomi deseni yatıyor. Bir yanda İstanbul, Kocaeli, Bursa, Eskişehir havzasına sıkışmış "yüksek" gelirli Türkiye; diğer yanda ortalama eğitim süresi 4 yıldan az olan (İlkokuldan terk), kıt sermayeli, geri teknolojili ve ulusal ve uluslararası tekellerin açık sömürüsüne terk edilmiş olan bağımlı "yoksul" Türkiye. "Zengin" Türkiye, sürekli olarak "yoksul" Türkiye'yi üretmekte; yoksul Türkiye'yse ucuz iş gücü, ucuz hammadde ve toprak rantları aracılığıyla zengin Türkiye'ye kaynak aktarmaya devam etmekte.

Türkiye ekonomisi 2020'li yıllara orta gelir tuzağı içine sıkışıp kalmış, "vasat" görünümlü bir ekonomi olarak giriyor. Bu görünümün ardında ise parçalanmış bir ulusal ekonomi deseni yatıyor.

"Yüksek gelirli Türkiye" ile "yoksul Türkiye" birbirinden kopuk görünmesine karşın, aralarındaki iş gücü ve sermaye göçü, finansal bağımlılık, ulaştırma ağlarındaki karmaşık yapılaşma ve benzeri mekanizmalarla sürekli olarak birbirini besleyen ve yoksul Türkiye'yi kalıcı olarak yoksulluk tuzağına hapseden bir *ikili tuzak (duality trap)* yapısı sunmakta. Nitekim, Latin Amerika ekonomileri ile birlikte Türkiye, hem kişiler arasındaki gelir dağılımı hem de bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının en yüksek olduğu ülkeler arasında yer alıyor.[6]

İddia ediyorum ki İstanbul Urfa'yı yaratıyor. Urfa'daki yoksulluğu Hatay'daki felaketi, Hakkâri'yi, Şırnak'ı, Bingöl'ü İstanbul yaratıyor, orayı ucuz iş gücü deposu gibi kullanıyor. Bir iç pazar olarak kullanıyor. Açıkça vurgulayalım: Kamu önderliğinde devlet süt de üretebilir, hayvancılık da yapar. Ama hangi koşullarda ve nasıl olduğu önemlidir. Mesela İstanbul Olimpiyatları; hep "İstanbul'a alamadık" diye düşünüyoruz, ancak olimpiyatları Diyarbakır'da veya Bingöl'de veya Antep'te, Adana'da, doğuda bir yerde düzenleyemez miydik? Onun getireceği kültürel zenginliği Ankara'nın doğusuna taşıyacak bir düzen kurulamaz mıydı? Her şey burada, İstanbul'da yapılsın diye düşünülüyor.[7] Bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi amacıyla yatırımların, eğitim ve sağlık hizmetlerinin gerektiğinde devletin hem üretici hem de yatırımcı olacağı bir bölgesel planlama programı doğrultusunda yoksul Türkiye'ye aktarılması tüm Türkiye'yi vasatlık ve orta gelir tuzağından çıkarmak için öncelikli. İki farklı Türkiye, biri yoksul biri de hasbelkader orta gelirde bocalayan Türkiye... Bu ikisi arasındaki uçurumu kapatmamız gerekiyor. İstanbul'a yapılacak en önemli yatırım da bence bu.

***"Yüksek gelirli Türkiye"* ile *"yoksul Türkiye"* birbirinden kopuk görünmesine karşın, aralarındaki iş gücü ve sermaye göçü, finansal bağımlılık, ulaştırma ağlarındaki karmaşık yapılaşma ve benzeri mekanizmalarla sürekli olarak birbirini besleyen ve yoksul Türkiye'yi kalıcı olarak yoksulluk tuzağına hapseden bir *ikili tuzak (duality trap)* yapısı sunmakta.**

Notlar

1 Anadolu Ajansı. 29.09.2022. Bakan Nebati: "Yeni ekonomi modelini uygulamaya almasaydık bugün birçok sorunla yüz yüze kalacaktık".

2 Boratav, K. (2023). AKP iktidarı ve öncesi: Ekonomik bir bilanço, SOL, 14 Nisan, https://haber.sol.org.tr/yazar/akp-iktidari-ve-oncesi-ekonomik-bir-bilanco-371564.

3 Boratav (2023). A.g.e.

4 Tüm veriler TÜİK Ulusal Hesaplar sekmesinden alınmıştır.

5 Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Haftalık Gelişmeler ve Ekonomik Görünüm; 14 Nisan, Tablo s. 53.

6 Yeldan, A.E. (2014). Orta Gelir Tuzağı Meselesi, Cumhuriyet, 16 Nisan. https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/erinc-yeldan/orta-gelir-tuzagi-meselesi-61139

7 Ekinci, Ş. (2023). Prof. Dr. Erinç Yeldan: "Seçimden Sonra Ekonomide Ne Yapılmalı?", *Politikyol*, 11 Mayıs. https://www.politikyol.com/secimden-sonra-ekonomide-ne-yapilmali/

İstanbul Şehremaneti Mecmuası

İBB Atatürk Kitaplığı Yayın Birimi

Türkiye Cumhuriyeti İstanbul Şehremaneti Mecmuası, ilk sayısı 1 Eylül 1340 [1924] ve son sayısı Mart 1942 tarihinde olmak üzere 199 sayı olarak İstanbul Belediyesi tarafından yayınlanmış bir dergidir. Harf Devrimi'ne kadar çıkan 51 sayısı eski harfli olan dergi, sonrasında yeni harflerle uzun yıllar yayın hayatına devam etmiş. Mecmua, İstanbul Şehremini Emin Erkul döneminde yayın hayatına başlar ve sondaki belediye başkanları Muhittin Üstündağ ve Lütfi Kırdar döneminde yayınlanmaya devam eder. Lütfi Kırdar döneminde Mart 1942'den sonra bilinmeyen bir sebepten dolayı yayın hayatı son bulur.

İstanbul Belediyesi'nin tarihi hakkında önemli bir kaynak olan dergi, İstanbul'un mimarisi, tarihi, sosyal, ekonomik, gündelik hayatı, belediye işleri hakkında vazgeçilmez bir hazine olarak değerlendirilebilir. Dergide belediye ile ilgili mevzuat, iskân, imar, fen işleri, toplum sağlığı, idari işler, şehir haberleri, şehirle alakalı istatistikler, belediye uygulamalarından doğan hukuki anlaşmazlıklar, resmî yazışmalar, doğrudan veya dolaylı belediye işleriyle ilgili kanunlar, nizamnameler, talimatnameler, emirnameler ve kararlar, İstanbul'un tarihi, şehreminleri ve şehrin eski eserlerine dair araştırmalar yayınlanır. Yanı sıra, Batı belediyelerindeki gelişmeleri Türkiye belediyelerine aktarmak da derginin diğer bir amacı.

Birçok çalışmaya kaynaklık eden dergi hakkında Zafer Toprak *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*'ne yazdığı maddede, haklı olarak, bu yayının birçok önemli çalışmasıyla tanınan Osman Nuri Ergin'in gayretleri sonucunda hayata geçirildiğini belirtir.[1] Dergi hakkında diğer bir ansiklopedi maddesinde Semavi Eyice "dergide belediye ile ilgili mevzuat, istatistikler, iskân ve imara dair konular, şehir haberleri, belediye uygulamalarından doğan hukukî ihtilaflar, resmî yazışmalar, trafik yönetmelikleri hakkında bilgi ve yazılar yanında İstanbul'un tarihi ve şehrin eski eserlerine dair araştırmalara" da yer verildiğini belirtir.[2]

İstanbul şehir tarihi ve belediyesi hakkındaki bu önemli kaynak, İBB Atatürk Kitaplığı tarafından Temmuz 2022'de eski harfli ilk 51 sayısının çeviriyazı ve tıpkıbasımıyla yayınlanmaya başlandı. Yayın her ay bir sayı olmak üzere Atatürk Kitaplığı sitesinde açık erişime sunulmaya devam etmekte.

Notlar

1 Toprak, Z. (1994). *Şehremaneti Mecmuası, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. 7, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, s. 149.

2 Eyice, S. (2001). *İstanbul Şehremâneti Mecmuası, TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 23, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 307.

Fotoğraf Derginin yeniden yayınlanmış sayıları. Serdar İşlek

تورکیه جمهوریتی

اسـتانبول

2843

شهرامانتی مجموعه سی

شهرامانتی طرفندن آیده یه نشر اولنور

سنه ۱ | ۱ ایلول ۱۳٤۰ | صایی ۱

BELEDİYE
KÜTÜPHANESİ
No.

مجموعه نك مؤسسی : شهرامینی اویرانور امین بك افندی

İstanbul Şehremaneti Mecmuası'nın 1 Eylül 1340 [1924] tarihli birinci sayısının iç kapağı. Kapakta, derginin kurucusu olarak Şehremini Operatör Emin Beyefendi'nin fotoğrafı konulmuştur.

İBB Atatürk Kitaplığı Koleksiyonu

Derginin Eylül 1928 tarihli 49. sayısının ilk sayfası.
1 Kasım 1928 tarihli Harf İnkılabı'ndan önce
başlıklarda yeni harfler kullanıldığı görülüyor.

İBB Atatürk Kitaplığı Koleksiyonu

تورکیه جمهوریتی

ایستانبول

شهر امانتی مجموعه سی

سنه لك آبونه سی 100 غروش

پوسته اجرتی 10 غروشدر

نسخه سی 10 غروش

پوسته اجرتی 40 پاره در

شهر امانتی طرفندن آیده بر نشر اولنور

سنه : 5 | 1928 ایلول | سایی : 49

Medeniyet cihanı ve otomobil kazaları

اولجه مناسبت دوشدیکه مجموعه مزك بعضی صایلرنده بحث ایتدیکمز [ ] اوتوموبیل قضالری مدنیت عالمینی نه وقدر جوق دوشوندوروبکده وقضا حادثه لرینك اوکی بوس بوتون آیلتماسه بیله کرك بوناقله واسطه سیله عددی جوقلاسی ، کرك شهرده ازدحامك آرتمسی دولایسیله الیم وفوتالکده زیاده لشمه سینه مانع اولاجق تدبیرلر بولونمق ایچون جوق چالیشیلمقده وبوبوك بر علاقه ایله فکر یوروتلمقده در .

مملکتمز وبالخاصه بوبوك شهرلرمزده بوتوع قضادن شدتله متأثردر . وبالفرض استانبولده حرکت حالیندهبولونان عمومی ، خصوصی اوتوموبیل عددلریله قضالرك عدد نسبتی آوروپانکیلری ایله کیکده در . یعنی چاره وتدبیر دوشونکده بزم اونلردن زیاده مشغول اولمامز وبوروللامز ایجاب ایدیور .

کچمشده بحث ایتدیکمز وجهله بو مسأله ده اوتوموبیلی سوق واداره ایدمك مهارت وحالت روحیه سی باشده اولدیغی حالده بوتون سیار وعابرلر نظر دقتی ایدیلش ، آرالیك سرعتی ، ماکینه سینك مکملیت وحساسیتی ، یولرك احوال خصوصیه سی ، سیر وحرکتده کی انتظامك کفایتسزلکی درجه سی وهر اختیاله قارشی دائمی وثابت اشارتلر قویمق وسوق ایدنلرك بری برلرینه باخمه یا کیدنلره وباخمه سیر وسفر مأمورلریله الریله اشارتلر ویرمه لرك کی هپ نقطه لری اك بوبوك مؤسسه لر وجمعیتلرك اوزون وجدی تدقیقاتینه اك مهم بر زمین اولمش وبونلرك بین الملل براصول ونظامه ربطلنمه سی تجربه نتیجه سی بوبوك قادر وحتی بك طیقی لزومدار وضروریدر مطالعه ایدیلمکده در .

مسألهنك فوق العاده اهمیتی ودنیاده نه قدار مدنی شهر واورمه هیئه متشر وشامل وجهانسینی تهدید ایلدیکی روشمنده اولاسی ، احوال واحصائیاتنك ده بین الملل بر

استانبولك برسنه لك آب صرفیاتی ۷۲

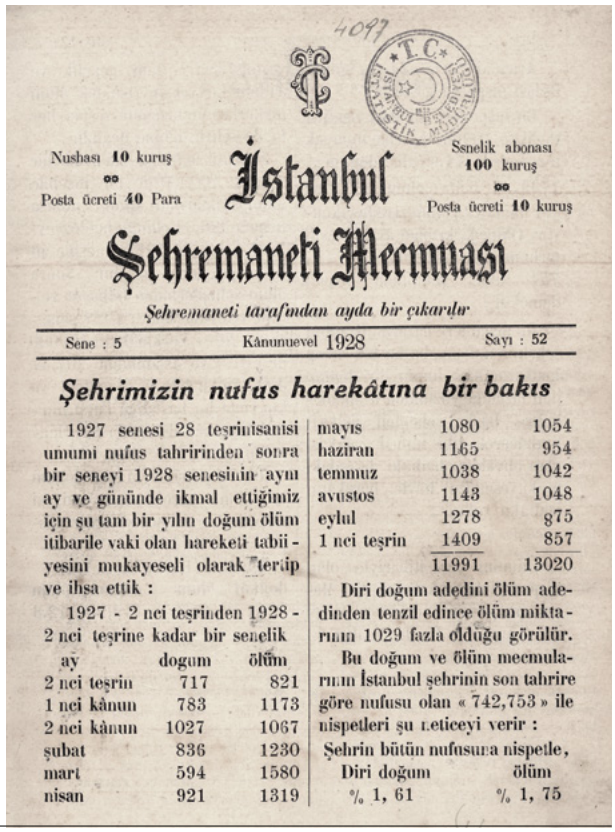
تخمین ایدیلن بو مؤسسه نك بهیه واقتصادیه نك الی الابد اوراده قائمی ایجاب ایتدیرمه جکدر .

مقاله محرریك قناعتی ده قره آغاجك مذبحه ایچون اك موافق بر اراضی اولدیغی مرکزندر . شوقدر وارکه سوداجه دن قره کوی قدر بکرمی بش - اوتوز متره کیبشلکنده برجاده آچلمسی وسوداجه ایله ایوب آره سنه کار کیرر کوری ایله رق استانبول جهتی تقاطعنك ده بوطرفه یه نقل ایدیلمکله بر چوق عزب قیوجادهسنك کناره دار ، کچ ازمیه نقل ایدیلمکله وبالنتیجه متروك قالمجنی طیی اولان ترسانه نك برندن استفاده اولنه بیلیر . سوداجه - ایوب کوپریسی کاغدخانه ی ده استانبوله ربط ایدیلمکله ایچون استانبولك شکل مستقبلنك تعیینده ده نظر دقته آلنه جنی شهه سزدر .

ذبح صاوانلرینك جهه دن کورونتی

Derginin 1 Kânunuevvel 1340 [1924] tarihli 4. sayısında yayınlanan Karaağaç Mezbahası ile ilgili yazıdan bir sayfa. Derginin birinci senesinde yayınlanan istisnai görselli bu yazıda, yeni yapılan Karaağaç Mezbahası'nın fotoğrafı yayınlanmıştır.

İBB Atatürk Kitaplığı Koleksiyonu

4097

T.C. İSTANBUL BELEDİYESİ MÜZESİ

Nushası 10 kuruş

Posta ücreti 40 Para

İstanbul Şehremaneti Mecmuası

Ssnelik abonası 100 kuruş

Posta ücreti 10 kuruş

Şehremaneti tarafından ayda bir çıkarılır

Sene : 5 | Kânunuevel 1928 | Sayı : 52

Şehrimizin nufus harekâtına bir bakış

1927 senesi 28 teşrinisanisi umumi nufus tahririnden sonra bir seneyi 1928 senesinin aynı ay ve gününde ikmal ettiğimiz için şu tam bir yılın doğum ölüm itibarile vaki olan harekeli tabiiyesini mukayeseli olarak terkip ve ihsa ettik :

1927 - 2 nci teşrinden 1928 - 2 nci teşrine kadar bir senelik

ay	doğum	ölüm
2 nci teşrin	717	821
1 nci kânun	783	1173
2 nci kânun	1027	1067
şubat	836	1230
mart	594	1580
nisan	921	1319
mayıs	1080	1054
haziran	1165	954
temmuz	1038	1042
avustos	1143	1048
eylul	1278	875
1 nci teşrin	1409	857
	11991	13020

Diri doğum adedini ölüm adedinden tenzil edince ölüm miktarının 1029 fazla olduğu görülür.

Bu doğum ve ölüm mecmualarının İstanbul şehrinin son tahrire göre nufusu olan « 742,753 » ile nispetleri şu neticeyi verir :

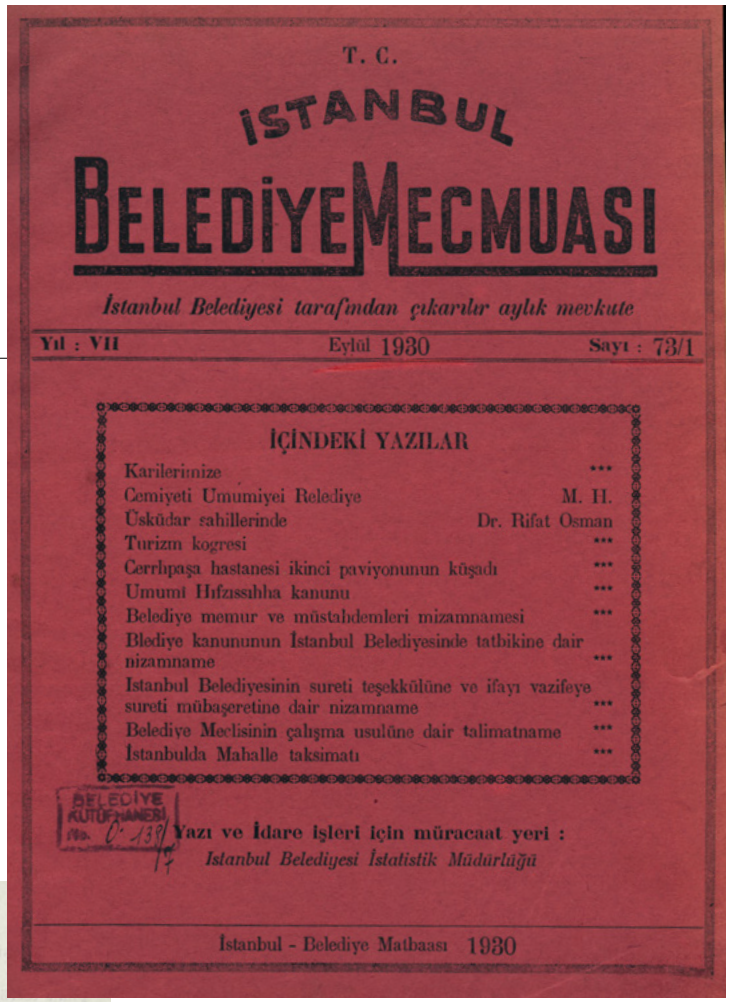
Şehrin bütün nufusuna nispetle,

Diri doğum	ölüm
% 1, 61	% 1, 75

Derginin yeni harflerle basılmış ilk sayısının ilk sayfası.

İBB Atatürk Kitaplığı Koleksiyonu

14 Nisan 1930 tarihinde Resmî Gazete'de yayınlanan 1580 sayılı Belediye Kanunu'yla "Şehremaneti" yerine "Belediye" tabirinin ikame edilmesi üzerine, Eylül 1930 tarihli 73/1 sayısından itibaren dergi *T.C. İstanbul Belediye Mecmuası* adıyla yayınlanmaya devam etmiştir.

T. C.

İSTANBUL

BELEDİYE MECMUASI

İstanbul Belediyesi tarafından çıkarılır aylık mevkute

Yıl : VII | Eylül 1930 | Sayı : 73/1

İÇİNDEKİ YAZILAR

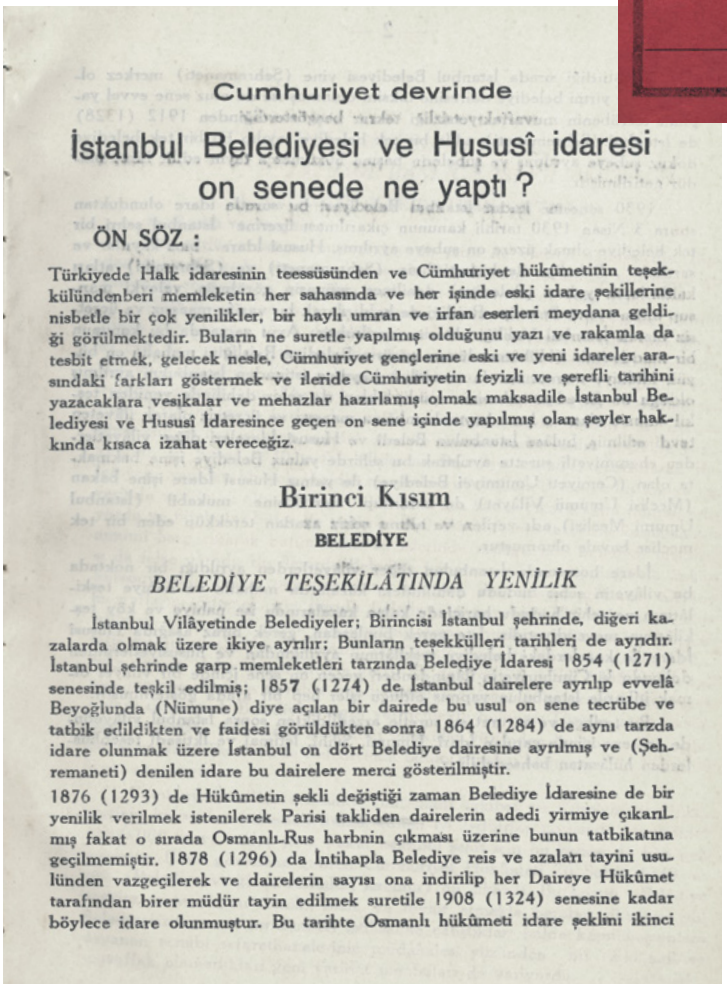
Karilerimize ...
Cemiyeti Umumiyei Belediye M. H.
Üsküdar sahillerinde Dr. Rifat Osman
Turizm kogresi ...
Cerrhpaşa hastanesi ikinci paviyonunun küşadı ...
Umumi Hıfzıssıhha kanunu ...
Belediye memur ve müstahdemleri mizamnamesi ...
Blediye kanununun İstanbul Belediyesinde tatbikine dair nizamname ...
Istanbul Belediyesinin sureti teşekkülüne ve ifayı vazifeye sureti mübaşeretine dair nizamname ...
Belediye Meclisinin çalışma usulüne dair talimatname ...
İstanbulda Mahalle taksimatı ...

BELEDİYE KÜTÜPHANESİ No. C. 139

Yazı ve İdare işleri için müracaat yeri :
İstanbul Belediyesi İstatistik Müdürlüğü

İstanbul - Belediye Matbaası 1930

İBB Atatürk Kitaplığı Koleksiyonu

Cumhuriyet devrinde

İstanbul Belediyesi ve Hususî idaresi on senede ne yaptı ?

ÖN SÖZ :

Türkiyede Halk idaresinin teessüsünden ve Cümhuriyet hükûmetinin teşekkülündenberi memleketin her sahasında ve her işinde eski idare şekillerine nisbetle bir çok yenilikler, bir haylı umran ve irfan eserleri meydana geldiği görülmektedir. Bunların ne suretle yapılmış olduğunu yazı ve rakamla da tesbit etmek, gelecek nesle, Cümhuriyet gençlerine eski ve yeni idareler arasındaki farkları göstermek ve ileride Cümhuriyetin feyizli ve şerefli tarihini yazacaklara vesikalar ve mehazlar hazırlamış olmak maksadile İstanbul Belediyesi ve Hususî İdaresince geçen on sene içinde yapılmış olan şeyler hakkında kısaca izahat vereceğiz.

Birinci Kısım

BELEDİYE

BELEDİYE TEŞEKİLÂTINDA YENİLİK

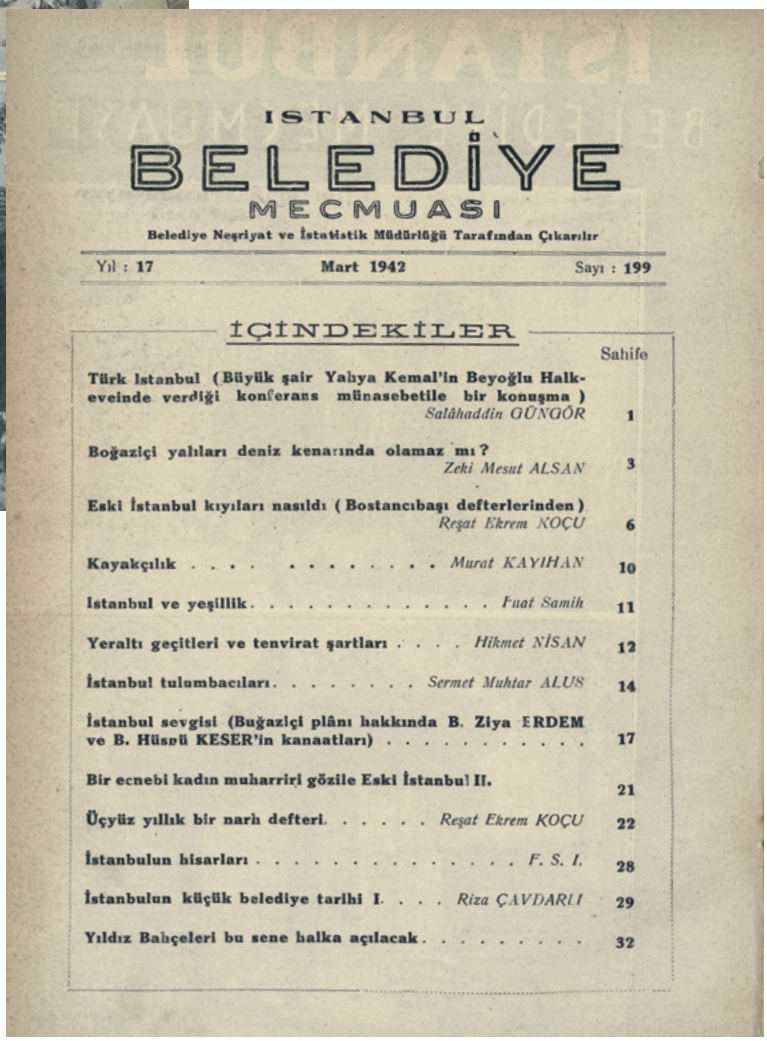
İstanbul Vilâyetinde Belediyeler; Birincisi İstanbul şehrinde, diğeri kazalarda olmak üzere ikiye ayrılır; Bunların teşekkülleri tarihleri de ayrıdır. İstanbul şehrinde garp memleketleri tarzında Belediye İdaresi 1854 (1271) senesinde teşkil edilmiş; 1857 (1274) de İstanbul dairelere ayrılıp evvelâ Beyoğlunda (Nümune) diye açılan bir dairede bu usul on sene tecrübe ve tatbik edildikten ve faidesi görüldükten sonra 1864 (1284) de aynı tarzda idare olunmak üzere İstanbul on dört Belediye dairesine ayrılmış ve (Şehremaneti) denilen idare bu dairelere merci gösterilmiştir.

1876 (1293) de Hükûmetin şekli değiştiği zaman Belediye İdaresine de bir yenilik verilmek istenilerek Parisi takliden dairelerin adedi yirmiye çıkarılmış fakat o sırada Osmanlı-Rus harbnin çıkması üzerine bunun tatbikatına geçilmemiştir. 1878 (1296) da İntihapla Belediye reis ve azaları tayini usulünden vazgeçilerek ve dairelerin sayısı ona indirilip her Daireye Hükûmet tarafından birer müdür tayin edilmek suretile 1908 (1324) senesine kadar böylece idare olunmuştur. Bu tarihte Osmanlı hükûmeti idare şeklini ikinci

Cumhuriyetin 10. yıl dönümü şerefine çıkarılan 29 Ekim 1933 tarihli 109-110. sayısında, İstanbul Belediyesi ve Özel İdaresi tarafından yapılan on yıllık faaliyetler aktarılmıştır.

İBB Atatürk Kitaplığı Koleksiyonu

ISTANBUL

BELEDİYE

MECMUASI

Belediye Neşriyat ve İstatistik Müdürlüğü Tarafından Çıkarılır

Yıl : 17 Mart 1942 Sayı : 199

İÇİNDEKİLER

	Sahife
Türk İstanbul (Büyük şair Yahya Kemal'in Beyoğlu Halkevinde verdiği konferans münasebetile bir konuşma) — *Salâhaddin GÜNGÖR*	1
Boğaziçi yalıları deniz kenarında olamaz mı? — *Zeki Mesut ALSAN*	3
Eski İstanbul kıyıları nasıldı (Bostancıbaşı defterlerinden) — *Reşat Ekrem KOÇU*	6
Kayakçılık . . . . . *Murat KAYIHAN*	10
İstanbul ve yeşillik . . . . . *Fuat Samih*	11
Yeraltı geçitleri ve tenvirat şartları . . . . *Hikmet NİSAN*	12
İstanbul tulumbacıları . . . . . *Sermet Muhtar ALUS*	14
İstanbul sevgisi (Boğaziçi planı hakkında B. Ziya ERDEM ve B. Hüsnü KESER'in kanaatları)	17
Bir ecnebi kadın muharriri gözile Eski İstanbul II.	21
Üçyüz yıllık bir narh defteri . . . . . *Reşat Ekrem KOÇU*	22
İstanbulun hisarları . . . . . *F. S. I.*	28
İstanbulun küçük belediye tarihi I . . . . *Rıza ÇAVDARLI*	29
Yıldız Bahçeleri bu sene halka açılacak	32

Mart 1942 tarihinde çıkan 199. sayının ön kapak ve içindekiler sayfası.

İBB Atatürk Kitaplığı Koleksiyonu

6306: Kentlerimizi Dönüştüren Bir Kanunun 12 Senelik Muhasebesi

Gelecekte olacağı söylenen sorunlar artık gelecekte değil, şimdi yaşanıyor, geleceğin çoktan geldiği bile söyleniyor. Toplumsal, ekonomik veya ekolojik krizlerin semptomlarıyla neredeyse süreklilik arz eden bir ritimde karşı karşıyayız. Krizlerin veçhelerini, en çok gündelik yaşam alanlarımızda deneyimledikçe, çoğu zaman da büyük kayıplarla fark ediyoruz. Türkiye kentleşmesinin bu minvalde en sık sınıfta kaldığı, yıkım üzerine yıkım yaşasa da çözüm geliştiremediği konu deprem başta olmak üzere doğa olaylarına karşı dirençli yaşam alanları yaratamamış olması.

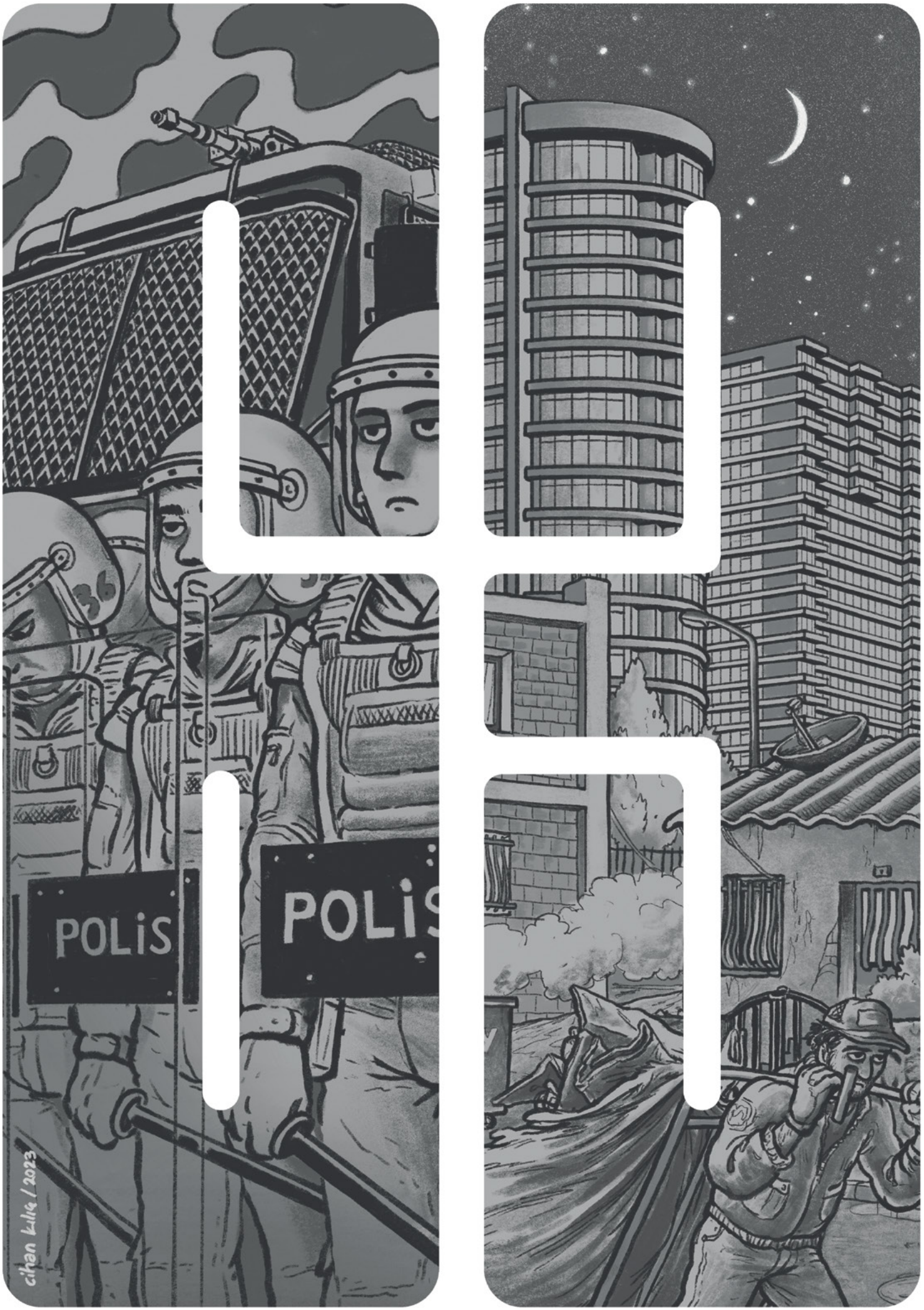
Merkezî iktidar, yaklaşık on sene önce, 2011'deki Van depreminin yol açtığı yıkımın ardından önceki denemelerden oldukça farklı bir aracı devreye soktu: 6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun. Yasal, kurumsal, mali veya toplumsal ayaklarını ne kadar göz önünde bulundurduğu tartışmalı bu kanun, başka birçok kamu tasarrufu ile birlikte Türkiye kentlerini dönüştürme aracı hâline geldi. 2023 Şubat'ında Maraş ve Hatay merkezli depremlerin yarattığı yıkımlar sonrası eleştirilen başka pek çok kamu tasarrufuyla birlikte en çok paylaşılan imgelerden biri, İstanbul'da riskli alan olarak tespit edilen coğrafyalarla, on senedir bu kanunun dönüşüm alanı ilan ederek hedefine koyduğu mahallerin ilgisizliğini ortaya koyan haritaydı. Geri dönüp hem kanunun çıktığı dönemde hem de süreç boyunca getirilen eleştirileri daha yüksek sesle duymaya başladık. Tabii iktidar erkinden gelen, kanunun uygulanmasına engel koyan toplumsal kesimlerin savunusuyla beraber.

Peki geçen on senede eşi benzeri görülmemiş yetkilerle kullanıcılarını donatan bu kanunun muhasebesini yaptığımızda kentleşmemiz adına neler söyleyebiliriz? Bu kanun kentleri dirençli hâle getirmekte her anahtarı açan bir maymuncuk olabildi mi? Kanunun işlevini yerine getirebilmesi için ona başka hangi uygulamalar eşlik etmeliydi? Yoksa baştan sona bir hata mıydı? Dosyada yer verdiğimiz incelemeler 6306'nın ortaya çıkışına zemin hazırlayan yapısal dönüşümü, kanunun sonuçlarını en rahat gözleyebileceğimiz yerlerin seyrini ve yapma etme biçimini dönüştürmek istiyorsak başta mali yükler olmak üzere önümüzde bulduğumuz sorunları masaya yatırıyor.

Fotoğraf M. Cevahir Akbaş

POLİS
POLİS
cihan kılıç / 2023

İllüstrasyon Cihan Kılıç

Merkez-Yerel Kıskacında Kentsel Dönüşüm

Kentsel dönüşüm kentleri depreme karşı güvenli hâle getirmek kadar kentlerde refahın geliştirilmesi, sosyal ve ekonomik olanakların iyileştirilmesi ve iklim krizine hazırlıklı hâle gelinmesi için de elimizdeki en önemli araçlardan. Ancak Türkiye'de 2002'den itibaren sistematik biçimde hayata geçirilen kentsel dönüşüm düzenleme ve uygulamaları, kısa vadeli rant oluşturmaya odaklandı, merkezî yönetimin kontrolünü artan düzeyde pekiştirdi ve dolayısıyla amacına ulaşmak bir yana, hak ihlalleri gibi yeni sorunlar oluşturdu. Kentleri toplumsal faydayı gözeterek dönüştürmenin ve geliştirmenin yolu yerel yönetimlerin ve kentin tüm bileşenlerinin belirleyici olduğu, yerele dayanan demokratik süreçlerin işletilmesinden geçiyor.

Tuna Kuyucu[*] - Miray Özkan[**]

[*] Doç. Dr., Bogazici Üniversitesi Sosyoloji Bölümü
[**] Kurucu Ortak, Mesken, Dr. Öğretim Görevlisi, İstinye Üniversitesi

Bu makalede, Türkiye'de 2002'den beri kentsel dönüşüm alanında geçirilen yasal ve kurumsal düzenlemelerin kısa bir özetini sunmayı, bu alanın özellikle 2012 sonrasında giderek nasıl daha fazla merkezileştiğini ve yerel yönetimlerin kentsel dönüşüm süreçlerindeki rolünün nasıl/ne yönde değiştiğini göstermeyi amaçlıyoruz. Özellikle Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın (ÇŞB) kurulması ve 6306 sayılı Afet Yasası'nın geçmesiyle birlikte kentsel dönüşüm uygulamaları neredeyse tamamen ÇŞB, Bakanlar Kurulu ve TOKİ'den oluşan merkezî yönetim aygıtlarına bırakıldı. Bu yüksek seviyedeki merkezileşme, kentlerin kısa ve uzun vadeli ihtiyaçlarına dair en net bilgiye sahip olan ve doğrudan vatandaş katılımının odağında olan yerel yönetimleri devre dışı bıraktı ve kararları merkezin inisiyatifine terk etti.

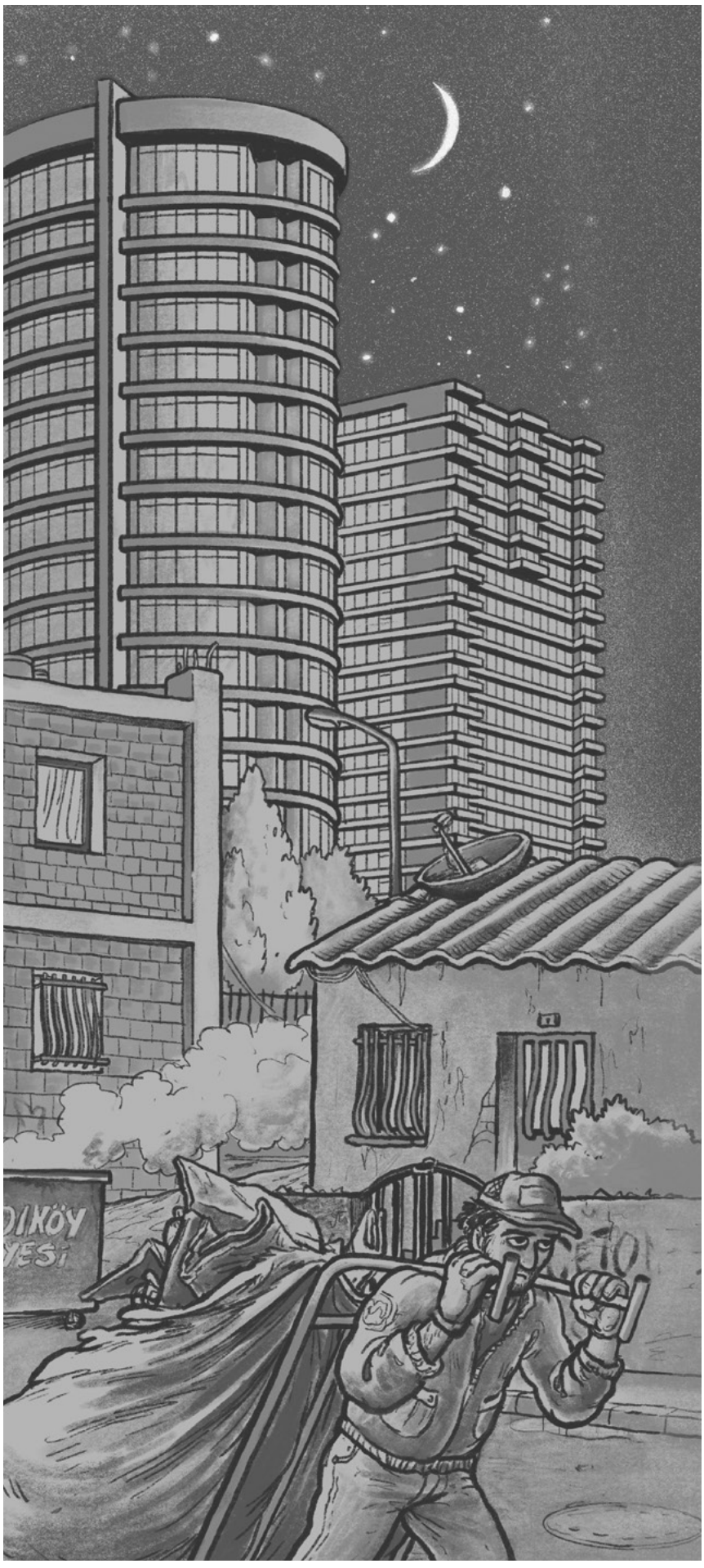
Özellikle Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın (ÇŞB) kurulması ve 6306 sayılı Afet Yasası'nın geçmesiyle birlikte kentsel dönüşüm uygulamaları neredeyse tamamen ÇŞB, Bakanlar Kurulu ve TOKİ'den oluşan merkezî yönetim aygıtlarına bırakıldı. Bu yüksek seviyedeki merkezileşme, kentlerin kısa ve uzun vadeli ihtiyaçlarına dair en net bilgiye sahip olan ve doğrudan vatandaş katılımının odağında olan yerel yönetimleri devre dışı bıraktı ve kararları merkezin inisiyatifine terk etti.

2012'den beri uygulanan -ya da uygulanmak istenip de başarılamayan- birçok kentsel dönüşüm örneğinin bizlere açıkça gösterdiği üzere, projeler şehirlerin deprem riski ya da sağlıklı konuta erişimin zorluğu gibi akut sorunlar yaşayan bölgelerinde değil, ekonomik ve/veya siyasi rant potansiyelinin en yüksek olduğu alanlarda uygulandı. Dahası, 6306 sayılı yasanın kentsel dönüşüm anlayışı, ada bazlı bütünsel planlamadan parsel ve bina bazlı parçacıl dönüşüme geçişi hızlandırdı ve bu yolla uygulanan dönüşüm projeleri kısa vadeli kâr amacını önceleyerek kentlerin sorunlarına bütünsel ve rasyonel çözümler üretmekten uzaklaştı. Tüm bu sebeplerden dolayı Türkiye kentlerinin ivedilikle ihtiyaç duyduğu kentsel dönüşüm faaliyetleri maalesef gerçekleşemiyor.[1] 2023'ün Şubat ayında gerçekleşen ve resmî rakamlara göre şu ana kadar 50 binden fazla kişinin ölümüyle sonuçlanan Maraş ve Hatay merkezli depremler, Türkiye'nin en öncelikli gündem maddesinin başarılı

6306 sayılı yasanın kentsel dönüşüm anlayışı, ada bazlı bütünsel planlamadan parsel ve bina bazlı parçacıl dönüşüme geçişi hızlandırdı ve bu yolla uygulanan dönüşüm projeleri kısa vadeli kâr amacını önceleyerek kentlerin sorunlarına bütünsel ve rasyonel çözümler üretmekten uzaklaştı.

bir kentsel dönüşüm politikası oluşturulması olduğunu maalesef bir kere daha göz önüne serdi. 1999 İzmit ve 2012 Van depreminden sonra yine deprem kaynaklı büyük can ve mal kayıplarının yaşanmış olması, 2002 yılından beri iktidarda olan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) kentsel dönüşüm alanındaki büyük başarısızlığının trajik bir dışavurumu. Son 20 yılın kentsel dönüşüm anlayışı ve pratiklerinin bize gösterdiği en net sonuç, kısa vadeli rant yaratma ve dar bir çevrenin çıkarlarını koruma hedeflerinin büyük ekonomik ve sosyal sorunlar yarattığı gerçeğidir. Başarılı bir kentsel dönüşüm politikası, şehrin tüm bileşen ve paydaşlarının orta ve uzun vadeli çıkarlarını gözetmeli ve karar alma süreçlerinde tüm paydaşların temsiliyetini sağlamalı. Bunların gerçekleşebilmesinin en temel şartı da şehirlerde yaşayanları en doğrudan temsil eden, yani demokratik bir yönetimin başat aktörleri olan yerel yönetimlerin kentsel gelişim ve dönüşüm süreçlerinin merkezinde yer almalarıdır.

Başarılı bir kentsel dönüşüm politikası, şehrin tüm bileşen ve paydaşlarının orta ve uzun vadeli çıkarlarını gözetmeli ve karar alma süreçlerinde tüm paydaşların temsiliyetini sağlamalı.

İllüstrasyon Cihan Kılıç

AKP İktidarı ve Kentsel Dönüşümün İlk Dönemi: 2005-2012

Büyük çaplı kentsel yenileme projeleri, yani Türkçe literatürdeki yaygın adıyla "kentsel dönüşüm" projeleri, kentlerin sanayi ağırlıklı ekonomik yapılardan hizmetler ağırlıklı yapılara geçişlerinin gerçekleşmesinde kullanılan en önemli politika araçlarından biri. 1970 sonlarından beri ileri kapitalist ülke şehirlerinde sıkça kullanılan bu politikanın Türkiye'de uygulanmaya başlanması nispeten geç bir tarihe denk geldi. AKP'nin 2002'de iktidara gelmesi öncesinde Türkiye şehirlerinde uygulanan kentsel yenileme projeleri parmakla sayılabilecek kadar az. Bu geç kalmışlığın en önemli sebepleri 90'lı yıllar boyunca sürekli bütçe açıkları ve yüksek faizle boğuşan devletin dönüşüm projelerine ayıracak bütçesinin kısıtlı olması, özel sektör aktörlerinin büyük çaplı kentsel yenileme projelerini uygulayabilecek kaynaklardan yoksun olmaları ve mevcut imar ve yerel yönetimler mevzuatının kentsel dönüşüm uygulamaları için uygun olmamasıydı. Bunun yerine kentlerde ruhsatsız yapı yoğunlaşması devam etmesine kayıtsız kalındı, ülkenin büyük metropolleri yeterli zemin etüdü ve mühendislik çalışması yapılmadan oluşan yerleşmelerle büyüdü. Resmî rakamlara göre yaklaşık 20 bin kişinin ölümüne ve büyük ekonomik kayıplara yol açan 1999 İzmit depremi, kentsel dönüşümün zorunluluğu ve aciliyeti konusunda bir farkındalık yaratmış olsa da bu farkındalığın somut eylem planlarına dönüşümü gerçekleşememişti.

2002 genel seçimlerinde iktidara gelen AKP, ülkeyi içinde bulunduğu derin ekonomik krizden çıkarabilmek için konut ve kentsel altyapı yatırımlarını hızlandırarak ekonomiye ivme sağlamayı amaçladı. Büyük çaplı dönüşüm projeleri de, bu amaç için iktidarın elindeki önemli araçlardan birisi olarak kurgulandı. 2005 yılı, kentsel dönüşümün Türkiye genelinde başlaması için kilit bir tarih. Bu yıl Meclis'ten geçen iki yeni yasa ile (5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5366 sayılı yasa) yurt çapında büyük çaplı yenileme projelerinin uygulanabilmesinin yasal altyapısı hazırlandı. Belediye Kanunu'nun 73. maddesi, belediyelere yıpranmış, riskli ve/veya ekonomik fonksiyonunu yitirmiş bölgeleri dönüşüm alanı ilan etme yetkisi verdi. Ancak, kamunun mülkiyetinde ya da kullanımında olan yerlerde dönüşümün gerçekleşmesi başta Bakanlar Kurulu kararına bırakıldı, daha sonra yasaya 2010 yılında yapılan bir eklemeyle Cumhurbaşkanı onayına tâbi kılındı. Bu yolla merkezi yönetime planlama alanında büyük bir yetki devri gerçekleşti. 5366 sayılı koruma bölgelerinde yenileme projelerinin önünü açan yasa da benzer özelliklere sahiptir. Bu yasa sayesinde yerel yönetimler, yetki alanlarında bulunan tarihi ya da doğal SİT bölgelerini, yenileme alanı olarak belirleme ve bu alanlarda büyük çaplı projeleri TOKİ ve/veya özel sektör firmaları ile birlikte uygulama yetkisine sahip oldu. Ancak yasaya göre yenileme kararlarının Bakanlar Kurulu onayından geçmesi zorunlu tutulmuş, bu yolla yine merkezi yönetim proje uygulamalarında başat aktör olarak belirlenmiştir.

Fotoğraf M. Cevahir Akbaş

2005 ile 2012 yılları arasında hem bu iki yasanın kabul edilmesi, hem de Türkiye ekonomisinin yüksek büyüme performansının etkisiyle ülke çapında yüzlerce kentsel dönüşüm projesine başlandı. Özellikle deprem kuşağında yer alan şehirlerimizin yenilenme ihtiyaçlarına cevap olacağı iddia edilen ve büyük şehirlerin ihtiyacı olan ekonomik dönüşümleri tetikleyeceği varsayılan bu projeler incelendiğinde, hedeflenen sonuçların büyük ölçüde başarılamadığı ve projelerin uygulanması sonucu birçok mağduriyet yaşandığı net olarak ortaya çıkmaktadır. Mesela, hayata geçirilen projelerin birçoğu, şehirlerin deprem gibi doğal afetlerden en çok etkilenecek ya da sosyoekonomik olarak dönüşüme en çok ihtiyaç duyulan yerlerinde değil, rant potansiyeli en yüksek yerlerde uygulandı. Projeler yerel halk için önemli hak kayıplarına yol açtı, ciddi oranlarda mülkiyet transferi gerçekleşti ve toplumsal ayrışma seviyeleri arttı. Hak sahipleri açısından ortaya çıkan bu sorunların yanında kentsel dönüşüm uygulamaları sıklıkla proje geliştiriciler açısından da beklenen sonuçları veremedi.

2005-2012 arası kentsel dönüşüm uygulamalarının bir başka çarpıcı yanı, uygulanmak istenen projelerin birçoğunun ya hiç başlamamış ya da başlanıp yarım bırakılmış olmaları. Bu uygulanamayan projelerin de hemen hepsi İstanbul'da, yani ülke ekonomisinin kalbini oluşturan ve dönüşüme en çok ihtiyacı olan şehirde yer alıyor. Projelerin ekseri çoğunluğunun başarıyla tamamlanamamış olmasının başlıca sebepleri kentsel dönüşümün hukuki zemininin muğlaklığı, planlama mevzuatından kaynaklanan yetki karmaşaları, proje uygulamalarında yerel halkın katılımının sağlanmaması ve projelere karşı kuvvetli toplumsal muhalefet olarak sayılabilir.

Özellikle 2012'de Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın kurulması ve Afet Yasası'nın geçmesiyle, yerel yönetimlerin kentsel dönüşüm alanındaki yetki ve sorumlulukları büyük ölçüde daraltılarak oldukça anti-demokratik bir siyasa yaratıldı.

Kentsel Dönüşümün Dönüşümü: 2012-2023

Büyük ölçekli kentsel yenileme projelerinin çoğunlukla başarısızlıkla sonuçlanması, iktidar partisini yeni çözüm arayışlarına itti. Bu doğrultuda kentsel dönüşümün kendisinde ciddi dönüşümler meydana geldi. Bu yeni politika arayışında önemli başka bir etken de 2010 sonrası Türkiye ekonomisinin küresel finansal krizin de etkisiyle yavaşlama trendine girmesiydi. İktidar partisi, hızlı ve agresif şekilde uygulanacak bir dönüşüm politikasıyla ekonomik büyümeyi ve iktidarını temellendirdiği rant dağıtımını devam ettirmeyi amaçladı. Bu saiklerle hareket eden AKP, kentsel dönüşüm proje ve uygulamalarında karar alma yetkisini ciddi oranda merkezileştirerek hızlı dönüşümün önündeki engelleri ortadan kaldırmayı amaçladı. Özellikle 2012'de Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın kurulması ve afet yasasının geçmesiyle, yerel yönetimlerin kentsel dönüşüm alanındaki yetki ve sorumlulukları büyük ölçüde daraltılarak oldukça anti-demokratik bir siyasa yaratıldı.

2011 Van depreminden hemen sonra hızlıca geçirilen 6306 sayılı yasa riski alan ve rezerv alan olarak belirlenen bölgelerde imar ve dönüşüm faaliyetlerindeki neredeyse tüm yetkiyi ÇŞB'ye transfer etti. Mesela, yasa kapsamında Bakanlık tarafından "rezerv alan" olarak ilan edilen İstanbul Havaalanı ve henüz başlanmamış Kanal İstanbul projesinin alanı, İBB tarafından hazırlanan İstanbul Çevre Düzeni Planı'nı doğrudan ihlal ederek çok büyük kentsel rant yaratmış ve bu rant çeşitli inşaat firmaları ve arsa spekülatörleri arasında paylaştırılmıştır. Yasa kapsamında belirlenen "riskli alan"ların da deprem açısından en riskli alanlar olmadıkları ve Türkiye genelinde bilimsel olarak belirlenen afet riski altındaki alanlarla yasa kapsamında riskli alan olarak belirlenen alanların örtüşmediği çeşitli çalışmalarla tespit edilmiştir.[2] Dahası, bazı alanlar afet gerçekleştikten sonra riskli alan ilan edilmektedir. Maraş depreminin etkilediği bölge genelinde de görüldüğü gibi, 11 yıldır uygulanmakta olan afet yasası, depreme karşı güvenli yaşam alanları oluşturma konusunda maalesef oldukça başarısız oldu. Bunun yerine, yasa yoluyla şehirlerin rant potansiyeli yüksek bölgelerinde hızlı bir inşaat faaliyeti yürütüldü ve ciddi bir rant transferi gerçekleşti.

Yasa kapsamında belirlenen "riskli alan"ların da deprem açısından en riskli alanlar olmadıkları ve Türkiye genelinde bilimsel olarak belirlenen afet riski altındaki alanlarla yasa kapsamında riskli alan olarak belirlenen alanların örtüşmediği çeşitli çalışmalarla tespit edilmiştir. Dahası, bazı alanlar afet gerçekleştikten sonra riskli alan ilan edilmektedir.

Afet yasasından kaynaklı bir diğer sorun kümesi de "riskli yapı" uygulamasından kaynaklanıyor. Deprem riski taşıyan binaların tespitini ve hızlı şekilde yeniden yapılmalarını -ya da güçlendirilmelerini- amaçlayan yasaya dayanan dönüşümler, risk önceliklerinden çok konut piyasasının dinamikleriyle gerçekleşiyor. Büyük oranda mülk sahiplerinin başvurusuyla ve imar artışı teşvikiyle *isteğe bağlı* gerçekleşen böyle bir dönüşüm, hâlihazırda yüksek değerli konutların kümelendiği İstanbul'un Beşiktaş ve Kadıköy gibi bölgelerinde muazzam bir inşaat faaliyetini tetikledi ve konutların daha da değerlenmesine -yani rant artışına- yol açtı.

Afet yasasının tetiklediği bu dönüşüm süreci, yerel yönetimlerin halk katılımıyla geliştirebileceği hak temelli bir projelendirme yaklaşımı yerine, özel sektör ile vatandaş arasında yürüyen denetimsiz bir pazarlık ve iş birliği sürecine evrildi.

Afet yasasının tetiklediği bu dönüşüm süreci, yerel yönetimlerin halk katılımıyla geliştirebileceği hak temelli bir projelendirme yaklaşımı yerine, özel sektör ile vatandaş arasında yürüyen denetimsiz bir pazarlık ve iş birliği sürecine evrildi. Bu pazarlıklar, birçok vakada müteahhit firmalar ile mülk sahipleri arasında ciddi anlaşmazlıklara ve davalara yol açtı; projeler (İstanbul'un Fikirtepe mahallesi gibi yüksek imar haklarının bakanlıkça verilmesine rağmen) planlandıkları şekilde tamamlanamadı ve birçok firmanın iflas etmesiyle sonuçlandı. Kimi 6306 temelli projeler ise, bölgede yaşayanların haklarını göz ardı etmeleri, sağlıklı bir kentsel çevre oluşturmamaları ve süreçlerin belirsizliği nedeniyle davalara konu oldu ve mahkemelerce plan kararları iptal edildi. İstanbul Gaziosmanpaşa ve Derbent mahalleleri ile İzmir Karabağlar mahallesi bu şekilde iptal edilen projelere örnek teşkil ediyor. Okmeydanı'nda olduğu gibi iptal süreçlerine rağmen devam eden uygulamalar da bulunuyor.

Kentsel Dönüşüm ve Merkez/Yerel Arası Yetkiler

Başarılı bir kentsel dönüşüm politikası, yerelde demokratik temsiliyeti en doğrudan sağlayan ve şehirlerin ihtiyaçlarını en net bilen yerel yönetimlerle, ekonomik ve siyasi gücü daha büyük oranda elinde tutan merkezi yönetim arasındaki yetki paylaşımlarının tutarlı, etkili ve denetlenebilir olmasıyla gerçekleşebilir. Merkezin çıkar ve direktifleri doğrultusunda şekillenen ve yönlendirilen bir şehirleşme politikasının, yerel halkın ihtiyaçlarını karşılaması oldukça zordur. Yerelle merkezî yönetimler arasında oluşabilecek

Fotoğraf M. Cevahir Akbaş

çatışma ve uyumsuzluklar, kentsel dönüşümün hızlı, verimli ve ihtiyaçlara cevap verebilecek şekilde yürümesini engeller. Türkiye gibi merkezî idarenin yerel yönetimler üzerindeki vesayetinin görece yüksek olduğu ülkelerde, kentsel gelişme ve dönüşüm süreçleri merkezi kararların öncelendiği ve yerel yönetimlerin ancak merkezî kararlar ile uyum içinde hareket ettikleri ölçüde süreçlere dâhil olabildiği bir yolda gerçekleşmektedir.

Türkiye'de 2005 yılından beri uygulanan kentsel dönüşüm süreçleri incelendiğinde, yerel ile merkez arasında merkezin lehine çok dengesiz bir güç ve yetki paylaşımı yaşandığı görülebilir.[3] Kentsel dönüşüm yasası, 2005 yılında ilk oluşturulduğu şekliyle yerel yönetimlere belirli bir ölçüde yetki vermiş olsa da, 2012 sonrası yapılan düzenlemelerle bu yetkiler giderek geri alındı. 2005-2012 arasında, dönüşüm alanı belirleme yetkisi ilçe veya büyükşehir belediyelerine verilmiş, yine bu dönemde yerel yönetimlerin ortaklıklar kurmasının önü açılmış ve gelirlerini arttırmaya yönelik girişimci davranışlar geliştirmelerine yönelik düzenlemeler gerçekleştirilmişti. Ayrıca, yerel yönetimler AB, UNESCO, Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşlardan projeler için finansman ve danışmanlık destekleri almış, bu yolla bu uluslararası kuruluşların benimsediği "iyi yönetişim", "katılımcılık" ve "sürdürülebilirlik" ilkelerini belirli ölçülerde benimsemişlerdir. Ancak yerel yönetimlerin bu hareket alanları, TOKİ'nin ve Bakanlar Kurulu'nun çok geniş yetkileri ile sınırlandırılarak merkezin vesayeti büyük oranda korunmuştu.

Başarılı bir kentsel dönüşüm politikası, yerelde demokratik temsiliyeti en doğrudan sağlayan ve şehirlerin ihtiyaçlarını en net bilen yerel yönetimlerle, ekonomik ve siyasi gücü daha büyük oranda elinde tutan merkezi yönetim arasındaki yetki paylaşımlarının tutarlı, etkili ve denetlenebilir olmasıyla gerçekleşebilir.

2012 sonrasında özellikle afet yasasının geçmesiyle, merkezi yönetim şehirlerin gelişme ve dönüşme dinamiklerini kontrol etmede muazzam bir gücü tekeline aldı. Yasa kapsamında ÇŞB'ye aktarılan riskli alan ve rezerv alanların tanımlanması ve belirlenmesi, uygulamada merkezi yönetim yoluyla kentsel rantın arttırılması ve oluşan bu rantın siyasi saiklerle dağıtılmasını mümkün kıldı. Afet yasası yoluyla kabul edilen projeler, şehirleri afete karşı dayanıklı hâle getirmek ve/ya katmanlı sosyoekonomik sorunları çözmek yerine, hızlı bir inşaat faaliyeti ile iktidara eklemlenmiş çeşitli çıkar gruplarına hizmet eden bir alet kutusuna dönüştü.

Afet yasası, her ne kadar riskli alanların belirlenmesi, planlanması ve projelerin uygulanmasını merkezî kurumların yetkisine vermiş olsa da, bu kurumların teknik ve kurumsal kapasite yetersizlikleri ve hak ihlalleri nedeniyle projeler beklenen hızda ve etkide gerçekleşemedi. Bu sebeple, riskli alan planlamalarına ilişkin yetkilerin bir kısmı, yasanın kabulünden kısa bir süre sonra büyükşehir ve ilçe belediyelerine devredildi. Kentsel dönüşüm alanları için oluşturulan bu

yeni kurumsal yapıda ilçe belediyelerinin başat rolü, yerel düzeyde paydaşlar arası mutabakatı oluşturma ve gerekli plan ve tasarım çalışmalarını yaparak projelerin sorunsuz ilerlemesini sağlamaktı. Ancak bu süreç, merkezi hükümetin rızası, talebi ya da kontrolüyle mümkün olabiliyor. Süreçte büyükşehir belediyelerinin rolleri de benzer şekilde tanımlandı ve temel olarak merkezi hükümetin altında bir uygulayıcı organ gibi çalışmaları öngörüldü. Bu güç ve yetki dağılımı, merkez ile yerel yönetim aynı partiden olduğu sürece sorunsuz çalışıyor ancak yerel yönetimlerin muhalefet partilerine geçtikleri durumlarda ciddi sorun ve çatışmalar ortaya çıkarabiliyor. 2019 yerel seçimlerinde birçok büyükşehir belediyesinin muhalefete geçmesiyle beraber kentsel dönüşümde karar alma ve imar planı yapma süreçlerinde ciddi anlaşmazlıklar yaşanmakta. İktidar partisi bu duruma, belediye meclislerindeki salt çoğunluğundan kaynaklı yetkilerini özellikle imar komisyonlarının işleyişinde kullanarak ve bu komisyonların demokratik, şeffaf ve katılımcı şekilde çalışmasını engelleyerek tepki veriyor.

Kentsel dönüşüm süreçlerinin ve uygulamada yetki paylaşımının düzenlenmesi açısından atılan bir diğer önemli adım da afet yasasından 7 yıl sonra, 2019'da Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından "Kentsel Dönüşüm Strateji Belgesinin Hazırlanmasına Yönelik İlke ve Esaslar" isimli bir belgenin hazırlanması. Bu belge kapsamında şehirlerdeki tüm kentsel dönüşüm alanı tekliflerinin belediyeler ve il özel idareleri tarafından geliştirilerek bakanlık onayına sunulmaları öngörüldü. Bu kapsamda Türkiye genelinde pek çok il ve ilçede kentsel dönüşüm strateji belgeleri hazırlanarak riskli alan, rezerv alan ve riskli yapıların dönüşümüne ilişkin süreçlerin yerel yönetimlerce belirlenerek Bakanlığa sunulması sağlandı. Ancak, bu düzenleme hukuki olarak tanımlı ve bağlayıcı olmadığı gibi merkezi hükümetin yetkilerini kullanmasında herhangi bir sınırlayıcılık da içermiyor. Bu belgeyle belirlenecek yetki paylaşımına göre imar planı yapım ve kentin gelişiminin belirlenme süreçlerindeki önemli kararlar doğrudan bakanlığın kontrolüne verilmeye devam ediliyor; bu da belediyelerin mekânsal planlama süreçlerinde büyük oranda işlevsiz hâle getirilmesi riskini taşıyor.

Sonuç

On binlerce insanımızı yitirdiğimiz ve milyarlarca dolarlık ekonomik hasara yol açan 1999, 2012 ve 2023 depremlerinin bize gösterdiği en yalın gerçek, Türkiye kentlerinin acil olarak depreme karşı güvenli hâle getirilmesi gerekliliğidir. Ancak kentsel dönüşüm ihtiyacı sadece depreme karşı şehirleri güvenli hâle getirmekle de sınırlı değil. Ekseriyeti plansız şekilde gelişmiş olan Türkiye şehirlerinin gelişim ve dönüşümünün rasyonel, bütünlüklü ve katılımcı bir planlama anlayışıyla ele alınması insan refahının geliştirilmesi, sosyal ve ekonomik olanakların iyileştirilmesi ve iklim krizine hazırlıklı hâle gelinmesi açısından da çok önemli. Kentsel dönüşüm projeleri işte bu amaçlar için elimizdeki en önemli politika aygıtlarından biri. Ancak yukarıda özetlediğimiz üzere, 2005 yılında ilk defa sistematik olarak uygulanmaya başlanan ve 2012 yılında revize edilip neredeyse mutlak şekilde merkezi yönetimin yetkisine bırakılan kentsel dönüşüm uygulamaları, büyük oranda başarısızlıkla sonuçlandı, vaadettiği çözümlerin neredeyse hiçbirini gerçekleştiremedi ve birçok yeni sorun yarattı. Belediyelerin yetki alanlarına merkezi yönetim tarafından doğrudan müdahaleler yasallaştı, belediyelerin kentsel gelişme ve düzenlemeyi bütünleşik olarak yönlendirme ve kontrol altına alma becerileri geriletildi ve şehir planlama faaliyetleri merkezin kontrolünde bir bürokratik araç hâline getirildi.

Sonuç olarak, kısa vadeli rant yaratmaya odaklanmış ve karar alma süreçlerinde yerel yönetimlerin, sivil toplum ve uzman meslek gruplarının dışarıda bırakıldığı bir kentsel dönüşümün şehirleri toplumsal faydayı önceleyerek dönüştürme ve geliştirme şansı yoktur. Dar bir çevrenin ekonomik ve siyasi çıkarlarına odaklanmış bu kentsel dönüşüm anlayışı acilen terk edilmelidir.

Notlar

1 Türkiye'de kentsel dönüşüm süreçlerinin ayrıntılı eleştirel değerlendirmeleri için bkz: Kuyucu T. ve Ünsal, Ö. (2010). "Urban Transformation" as state-led property transfer: An analysis of two cases of urban renewal in Istanbul. Urban Studies, 47(7):1479– 99. Özden, P. (2010). Türkiye'de kentsel dönüşüm politikaları ve mevzuatına eleştirel bir bakış. D. Özdemir (der.) Kentsel dönüşümde politika, mevzuat, uygulama (içinde). Ankara: Nobel Yayın. ss: 194-224.x. Yalçıntan, M., Çalışkan, Ç., Çılgın, K. ve Dündar, U. (2014). İstanbul dönüşüm coğrafyası. A.B. Candan ve C. Özbay (der.) Yeni İstanbul çalışmaları: sınırlar, mücadeleler, açılımlar (içinde). İstanbul: Metis Yayınları. Kuyucu, T. (2022). The Great Failure: The Roles of Institutional Conflict and Social Movements in the Failure of Regeneration Initiatives in Istanbul. Urban Affairs Review, 58(1):129-163. Kuyucu, T. (2018). "Türkiye'de Kentsel Dönüşümün Dönüşümü: Hukuki ve Kurumsal Çatışmalar Üzerinden Bir Açıklama Denemesi", *IdealKent Dergisi*, 24(9):364-386.

2 Ağın Gözükızıl, C. ve Zengin Çelik, H. (2022). "Kentsel Afetlerle Mücadelede 6306 Sayılı Kanun Kapsamındaki Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Türkiye Afet Durumu Üzerinden Okunması", *Kent Akademisi Dergisi*, 15(3):1109-1131. Bektaş, Y. (2021). "Genel Kentsel Dönüşüm Alanları ile Öncelikli Riskli Alanlar Arasındaki İlişkinin Sorgulanması Üzerine Bir Değerlendirme: İstanbul Örneği", *Planlama Dergisi* 31(1):78–94. Özkan Eren, M. ve Özçevik, Ö. (2015). Institutionalization of disaster risk discourse in reproducing urban space in Istanbul. A| Z ITU Journal of the Faculty of Architecture, 12(1):221-241.

3 Türkiye'de kentsel dönüşüm süreçleri ile merkez ve yerel yönetim ilişkilerinin değişimine ilişkin ayrıntılı çalışmalar için bkz: Alkan, A. (2015). New metropolitan regime of Turkey: Authoritarian urbanization via local government restructuring. Lex Localis, 13(3):849–877. Savaşkan, O. (2017). "2000 Sonrası Türkiyesi'nde Yerel Yönetimler Reform Süreci", *Toplum ve Bilim*, 141:140-172. Elicin, Y. (2014). Neoliberal transformation of the Turkish city through the Urban Transformation Act. Habitat International, 41:150-55. Çelik, A. (2013). "Yerel özerklik açısından 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun Genel Bir Değerlendirilmesi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1):17-28. Adıgüzel, Ş. (2012). "6360 sayılı yasanın Türkiye'nin yerel yönetim dizgesi üzerine etkileri: Eleştirel bir değerlendirme", *Toplum ve Demokrasi*, 6(13–14):153–176. Kuyucu, T. (2018). Politics of Urban Regeneration in Turkey: Possibilities and Limits of Local Regeneration Initiatives in a Highly Centralized Country. Urban Geography, 39(8):1152-1176.

6306 Sayılı Yasa Üzerinden Kentsel Dönüşüm Süreçlerini Okumak

TMMOB Şehir Plancıları Odası Perspektifinden İstanbul Örneği

6306 sayılı yasa kapsamında ilan edilen riskli alan ve rezerv alanlar, yasanın temelini oluşturan yüksek afet riski kriteri yerine rayiç bedellerin yüksekliği, maksimum rant getirisi gibi kriterler üzerinden belirleniyor. Bununla birlikte İstanbul'da yer seçimleri giderek kentin kuzeyindeki doğal alanlara doğru kayıyor ve önemli kamu varlıklarına yöneliyor. Yasanın uygulanışıyla ortaya çıkan yerinden edilme, mülksüzleştirme, yüksek rant üretiminin yanı sıra baş gösteren sosyal, ekonomik ve çevresel olumsuzluklar Kanal İstanbul, Gaziomanpaşa ve Tozkoparan gibi alanlarda bütün açıklığıyla kendini gösteriyor.

Bedel Esma Emre[*] - İdil Akyol Koçhan[**] - Göktuğ Yeni[***] - Sedanur Gezer[****]

[*] TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi 17. Dönem Yönetim Kurulu Üyesi
[**] TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi 17. Dönem Yönetim Kurulu Üyesi
[***] TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi Yönetim Kurulu Sekreteri Yrd.
[****] TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi Yönetim Kurulu Sekreteri Yrd.

Kentler dinamik yapıları nedeniyle kuruldukları günden bu yana dinamik bir büyüme ve değişim içinde oldular. Batı ülkelerinde 19. yüzyıl Sanayi Devrimi sonrası, Türkiye'de ise özellikle 1950 sonrası ve 1990'larda gelişen iç çatışma sonucu kentlere yoğun nüfus akışları oldu ve bununla birlikte başta plansız ve denetimsiz yapılaşma olmak üzere kentsel sorunlar baş gösterdi. Kentsel mekânın organizasyonunda bilimden beslenmemenin en önemli sonuçlarıysa yaşanan afetlerle ortaya çıktı. Bulunduğu coğrafyanın sonucu olarak, Türkiye'de yalnızca depremler değil diğer doğa olayları da afete dönüşme potansiyeline sahip. En büyük hasara neden olan depremlere baktığımızda Gölcük ve Düzce depremleri, Bingöl depremi, Van depremi, Elazığ depremi, İzmir depremi ve son olarak merkez üssü Kahramanmaraş olan ve birçok ili etkileyen 6 Şubat depremi ilk akla gelenler. Tüm bu afetler plansız kentleşmenin olumsuz sonuçlarının kanıtı ve günümüz Türkiye'sinde hâlâ kontrolsüz kentleşmenin ve denetimsiz inşanın önü alınmış değil. Bütüncül planlamadan uzak, proje bazlı, yeterli altyapı ve sosyal donatıdan yoksun, tarihi, kültürel ve mimari doku kaygısı taşımayan, rant odaklı inşaat faaliyetleri yürütülmekte. Temel amacından uzak uygulamaların sağlıklı yaşam alanlarını oluşturması ise mümkün değil.

Ülkemizde plansız kentleşme, risk altındaki alanların dönüştürülmesi, kültürel mirasın dirençlilik kazanması gibi ihtiyaçlar karşısında; imar affı uygulamaları, 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ve 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun gibi kentsel mekânın üretiminde bazı ayrıcalık grupları oluşturan kanunlar bulunuyor. Yukarıda sıralanan sorunların çözümü konusunda önemli bir varlık olan kamu elindeki arazilerde ise özelleştirilme ve dönüşüm süreçleri 1980'lerden bu yana hızlı ve sistemli bir şekilde artarak devam ediyor. Bu süreçte, kamu arazilerinin çeşitli yollarla özel sermayeye tahsis edildiğini ve kamu yararını terk eden bir anlayışla dönüştürüldüğünü görüyoruz. Kıyılar, orman arazileri, tarım alanları ve meralar ve son dönemde de askerî alanlar sermaye gruplarının tasarrufuna bırakılarak, ticaret, konut, turizm ve sanayi alanları şeklinde fonksiyon değişikliklerine konu oldu. Bu alanların tasfiyesi ve dönüşümüne yönelik ilk düzenlemelerden biri de 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun. Söz konusu kanun afet gerekçesiyle kamu arazilerinin özelleştirilmesine yönelik zeminin güçlendirilmesinin yanı sıra her tür alanda dönüşüm yapma olanağı getirdi.

6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun, 2012 yılında yaşanan Van Erciş merkezli depremlerin ardından gündeme geldi, aynı yıl içerisinde yürürlüğe kondu ve ülkemizde ve İstanbul'da kentsel dönüşümün önemli araçlarından biri hâline geldi. Ancak 6306 sayılı kanun uygulamada olduğu 11 yılda, İstanbul'un afete dirençli ve güvenli hâle getirilmesini değil, zorla yerinden edilmeyi, doğal alanların ve kamu mülkiyetindeki arazilerin talanını sağlamaya yönelik bir mekanizma olarak işlemekte. Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) Şehir Plancıları Odası tarafından kanun henüz taslak hâlindeyken dikkat çekilen, uyarılarda bulunulan tüm hususlar zaman içerisinde tam da endişe edilen biçimde uygulandı.

TMMOB Şehir Plancıları Odası ilgili bakanlık, kamu kurumları, belediyeler ve diğer kuruluş ve makamlarla ilişki içerisinde ülkemizin sağlıklı ve düzenli kentleşmesi, kent planlarının şehircilik esaslarına ve meslek ilkelerine uygun yapılması için; yazışma, görüşme girişimleriyle düzeltilmesini başaramadığı hatalı plan, karar ve uygulamaları yargıya götürüp, çabalarını yargı yoluyla sürdürüyor. Oda, kurulduğu günden bu yana, kanunlara, şehircilik bilimine ve kamu yararına aykırı olan plan ve uygulamalara karşı mücadelesi çerçevesinde gerektiğinde yasal süreçleri de izleyerek görevini yerine getirmekle yükümlü. Bugün merkezi hükümet İstanbul'daki yapı stokunun depreme dayanıklı hâle getirilmesi için bu kanuna yeniden başvururken, kanunun sunduğu mekanizmaların nasıl işletildiğini ve Oda'nın itiraz noktalarını, yürütülen yasal süreçlere dayanarak açıklamak kentin geleceği açısından büyük önem taşıyor. Bu kapsamda 2012 yılından itibaren 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun kapsamında İstanbul'da dava açılan planlardan başlıcaları olan Kanal İstanbul, Gaziosmanpaşa ve Güngören Tozkoparan planları üzerinden değerlendirmemizi sunuyoruz.

Öncelikle İstanbul'da 6306 sayılı yasa kapsamında ilan edilen riskli alan ve rezerv alanların yüksek afet riski kriteri yerine rayiç bedellerin yüksekliği,

İllüstrasyon Cihan Kılıç

maksimum rant getirisi gibi kriterler üzerinden belirlendiği, yer seçimlerinin zaman içerisinde kentin kuzeyindeki doğal alanlara doğru kaydığı, yakın dönemde ise önemli bir kamu varlığı olan askerî alanlara yöneldiği söylenebilir. Yasanın getirdiği olağanüstü yetkiler sayesinde kamu yararını sağlamaya dönük tüm mekanizmalar devre dışı bırakılırken yakın zamanda Fetihtepe'de yaşananların gösterdiği üzere temel insan haklarının bile ihlal edilmesi mümkün oldu. Amacı "afet riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerde, fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerini teşkil etmek üzere iyileştirme, tasfiye ve yenilemelere dair usul ve esasları belirlemek" şeklinde tanımlanmış olan kanun uygulamada tam tersi sonuçları beraberinde getirdi. Ayrıca yerel idarenin yetkileri kısıtlandı ve 6306 sayılı yasa kapsamında yürütülecek işlemlere dair yetki Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'na verildi.

Kanal İstanbul Planları

6306 sayılı kanunun önemli mekanizmalarından biri olan rezerv yapı alanlarının en yıkıcı örneklerinden biri Kanal İstanbul projesi. Kanunda "yeni yerleşim alanı olarak kullanılmak üzere" bakanlıkça belirlenmesi gereken alanlar olarak tanımlanan rezerv yapı alanları Kanal İstanbul projesi başlığıyla İstanbul gündemine girdi. Kentin yerleşilmemesi gereken, gelecekte sağlıklı bir yaşamın sürülebilmesi adına korunması elzem olan orman alanları ve su havzaları üzerinde ilan edilen Avrupa Yakası Rezerv Yapı Alanı ile kenti afete dayanıklı hâle getirmek yerine yeni yerleşim alanları açılarak kentte yeni kırılganlıklar yaratılmasının önü açılıyor. Taşıyabileceği nüfus kapasitesini çoktan aşmış olan İstanbul'a 1 milyon yeni nüfus getirmeyi öngören bu projenin yasallaştırılabilmesi için yıllardır sürdürülen planlama süreci ise tamamen göstermelik plan değişikleri ile pek çok kanuna, kamu yararına ve şehircilik ilkelerine ters uygulamalarla devam ediyor.

Yapılan itirazlar ve yürütülen dava süreçleri sonucunda sürekli yeni hazırlanmış belgelermiş gibi defalarca askıya çıkarılan, çeşitli değişikliklerle onanmasının yolu aranan birbirinin aynı onlarca planla İstanbul makroformunun, üst ölçekteki planlama stratejilerinin çok uzağında yeni bir yerleşim alanı yaratan rezerv yapı alanının imara açılma süreci yürütüldü. Söz konusu planlar uluslararası anlaşmalar başta olmak üzere Anayasal ve yasal hükümlere, kamu yararına, bilimsel gereklere aykırılıklar nedeniyle TMMOB'a bağlı odalar tarafından dört kez dava konusu edildi, yargı süreçleri de devam etmekte. Kanal İstanbul projesine yönelik olarak hazırlanan en son plan değişiklikleriyse 06.01.2023 tarihinde askıya çıkmıştı. Odamızca bu değişiklikler de dava konusu edildi.

Planla alana getirilmeye çalışılan, "Turizm", "Günübirlik Turizm" ve "Yat Limanı" gibi kullanımlarla bile alanın tümünün rezerv alanın amacına uygun şekilde kullanılmayacağını söylemek mümkün. Esasen bu alanda gerçekleştirilen üst ölçekli plan değişikliğinin amacının da "sahip olduğu su yolu ve dünyanın en büyük havalimanı projeleri ile özdeşleşen ve bütünleşen, öncelikle turizm potansiyelinin ön plana çıkartıldığı, çevresel, ekonomik, toplumsal sürdürülebilirlik ilkelerin [...] İstanbul genelinde gerçekleşen deprem odaklı kentsel dönüşümlere büyük bir ivme kazandıran, bilim ve teknolojiye dayalı, ticaret ve hizmet

Fotoğraflar M. Cevahir Akbaş

ağırlıklı bir ekonomiye dayanan, küresel ölçekte güçlü ve yeni açılımlar getiren, yaşam kalitesi yüksek yeni bir şehir oluşturmak" olarak belirlendiği görülmekte. Bu amacın ve getirilmeye çalışılan yeni plan kararlarının İstanbul'un "Kent Anayasası" sayılan 2009 tarihinde onaylanmış olan 1/100.000 ölçekli İl Çevre Düzeni Planı'nın koruma ilke ve esaslarına aykırılığı temel itiraz noktalarından bir diğeri.

Güngören Tozkoparan Planları

6306 sayılı kanunun getirdiği bir diğer önemli mekanizma ise riskli alanlar. Riskli alan söz konusu yasada "zemin yapısı veya üzerindeki yapılaşma sebebiyle can ve mal kaybına yol açma riski taşıyan, Bakanlık veya İdare tarafından Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'nın görüşü de alınarak belirlenen ve bakanlığın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu'nca kararlaştırılan alan" olarak tanımlanmakta. Tanımı itibariyle daha çok üzerinde yapılaşma bulunan alanların dönüşümünü hedefleyen bu mekanizma, mevcut yapı stokunun dönüşümü için önemli bir araç olsa da uygulamada bu risklerin neye göre belirlendiği konusundaki muğlaklık ve detaylı bilimsel analizler yapılmadan üretilen plan kararları, riskli alanlar konusundaki temel sorunları oluşturuyor. İmar planları, planlama alanına ilişkin inceleme, araştırma, etüt ve eşik analizi çalışmalarının değerlendirilmesinden elde edilen senteze dayalı olarak hazırlanır. Planlama alanı sınırlarının ise yerleşme alanlarının karakteristik özellikleri ile mekânsal gelişme eğilimleri ve potansiyelleri, jeolojik yapı, iklim özellikleri, ana ulaşım sistemi, çevre sorunları, genel peyzaj öğeler, makroform, su havzaları dikkate alınarak üst ölçek planlara göre belirlenmesi gerekir. Ancak riskli alanlar söz konusu olduğunda risk tanımının neredeyse yalnızca bina yaşı üzerinden yapıldığı, yukarıda sıralanan bilimsel, nesnel ve teknik konuların ne alan sınırı ne de planlama kararları belirlenirken dikkate alındığı görülüyor.

İstanbul'da zaman içerisinde önce riskli alan sonra da rezerv yapı alanı ilan edilerek mahkemeye taşınan bir diğer plan Güngören ilçesi Tozkoparan mahallesini kapsıyor. Aslında benzer nitelikler ve riskler taşıyan 58 hektar büyüklüğündeki Tozkoparan Gecekondu Önleme Bölgesi içerisinden yaklaşık 3,03 hektar büyüklüğünde bir alan neye dayanarak belirlendiği belli olmadan öncelikle riskli alan ilan edildi; yargıya taşınan kararın iptal edilmesi ile aynı alan bu kez rezerv yapı alanı ilan edildi. Bu yaklaşımla alandaki risklere karşı bütüncül önlemler alınmasının mümkün olmaması, bağımsız ve parçacıl plan kararlarının üretilmesinin planlama ilkeleri ve şehircilik esaslarına aykırı olması itiraz noktalarından birini oluşturuyor.

Riskli alanlar söz konusu olduğunda risk tanımının neredeyse yalnızca bina yaşı üzerinden yapıldığı, bilimsel, nesnel ve teknik konuların ne alan sınırı ne de planlama kararları belirlenirken dikkate alındığı görülüyor.

Tozkoparan örneğinde görülen ancak 6306 sayılı yasa kapsamında üretilen neredeyse tüm planlarda karşılaşılan bir diğer sorun ise alanlarda nüfus ve yapı yoğunluğunu arttırıcı kararlar getirilmesi. Yerleşmelerde yoğunluk değerlerinin alanın jeolojik yapısı, eğim, bakı, güneşlenme, rüzgâr yönleri gibi doğal yapı, demografik yapı ve oluşturulması hedeflenen yaşam çevresinin tasarım ilkeleri gözetilerek bilimsel, nesnel ve teknik yöntemlerle belirlenmesi gerekmekte. Ancak söz konusu planlarda yapı ve nüfus yoğunluğuna dair kararların hangi gerekçelere dayanarak nasıl alındığı belirtilmiyor; yakın çevresinden oldukça yüksek yoğunlukları getiren kararlarla mekânsal bütünsellik ve uyumun kurulması da imkânsızlaşıyor.

Gaziosmanpaşa Planları

Nüfus ve yapı yoğunluğunun artışı aynı zamanda sağlıklı bir kentsel çevre için bu nüfusa sunulacak kamusal hizmet alanlarının da arttırılmasını gerektiriyor. Türkiye'de 3194 sayılı İmar Kanunu ile belirlenmiş olan eğitim, sağlık, yeşil alan, dini tesis alanı gibi temel kamusal donatı alanlarının kişi başına düşen standartları 6306 sayılı kanunla geçersiz kılındı. Söz konusu kanuna dayandırılan planlarda planlama mesleğinin etik ve bilimsel gerçekliklerinden oldukça uzak şekilde kentsel donatı alanlarının yetersizliği ve nüfus yoğunluğunun çok ciddi oranlarda artırıldığı dikkat çekiyor. Bu kapsamda Gaziosmanpaşa planları dava konusu edilen planların başında geliyor.

6306 sayılı yasa kapsamında toplam büyüklüğü 431,92 ha olan, farklı tarihlerde ilan edilen 13 riskli alanı kapsayan Gaziosmanpaşa Riskli Alanı'nda yukarıda sıralanan tüm sorunlara rastlamak mümkün. Parçacıl planlarla düzenlenmeye çalışılan alanda sınırların bilimsel, nesnel ve teknik gerekçelerle belirlendiğine yönelik hiçbir kanıt bulunmuyor. Plan açıklama raporundan bölgenin deprem riskine ilişkin değerlendirmenin de bilimsel, nesnel ve teknik gerekçelerle yapılmadığı görülüyor Plan kararları incelendiğinde, bölgeler arasında farklılaşan yoğunluk miktarlarının da hangi kriterlerle belirlendiği anlaşılmıyor. Örneğin jeolojik durumun, yapı yoğunluklarının belirlenmesinde kriter olarak alınmadığı; önlem alınarak yerleşilmesi gerektiği bilimsel analizlerle ortaya konmuş olan Pazariçi bölgesi en yüksek yoğunluklu konut alanı olarak belirlenmişken yerleşime uygun alan niteliğindeki Yıldıztabya bölgesinin orta yoğunluk olarak belirlendiği görülmekte.

Yukarıda da belirtildiği gibi nüfus ve yapılaşma yoğunluğunun artırıldığı Gaziosmanpaşa planlarında donatı alanları da oldukça yetersiz. Örneğin 3194 sayılı İmar Kanunu uyarınca kişi başı 10 m^2 olarak ayrılması gereken yeşil alan miktarının yalnızca 3 m^2; kişi başı 1,5 m^2 olması gereken sağlık tesislerinin de kişi başı yalnızca 0,26 m^2 olarak ayrıldığı görülüyor. Vatandaşların güvenli konutlar ve kentsel alanlarda yaşayabilmeleri hedefine hizmet etmesi gereken 6306 sayılı kanunun getirdiği düzenlemeler sonuç olarak gelecekte yeni sorunlar yaratacak yerleşmeler üretmektedir.[1]

Son olarak, söz konusu kanunun en önemli sonuçlarından biri de askerî alanların yapılaşmaya açılması. İstanbul çok hızlı şekilde nüfus artışlarına

konu olan, çarpık kentleşmenin en kıyıcı etkilerini izlediğimiz inanılmaz bir hızla büyüyen kentlerin başında geliyor. Bu hızla büyüyen kentsel mekanizma içerisinde askerî alanlar kentin akciğerleri işlevi görmeye başladı ve kentin bir parçası hâline geldikçe bu araziler değer kazandı. Bu değer artışını değerlendirme amacıyla son yıllarda askerî alanların "rezerv yapı alanı" olarak ilan edilip, ardından "konut", "konut+ticaret" veya "ticaret" alanı gibi kullanımlara dönüştürülmesine yönelik plan değişiklikleri art arda gündeme geldi. Böylelikle çok sayıda farklı nitelikteki askerî alan tasfiye edildi ve edilmeye de devam ediyor. Bu kapsamda dava konusu edilen Maltepe Atışokulu, Esenler Güney Rezerv Yapı Alanları örnek olarak verilebilir.

Sonuç ve Değerlendirme

İstanbul'da 6306 sayılı kanunun uygulanma biçimleri ve getirdiklerini birkaç örnek üzerinden özetlemek her ne kadar mümkün görünmese de karşılaşılan sorunların neredeyse tüm planlarda tekrar ediyor olması kanunun amacından farklı biçimde uygulandığının açık bir kanıtı olarak yorumlanabilir. Afet riskinin tespitinden başlayarak geliştirilen en alt ölçekteki plan kararlarına kadar tüm aşamalarda bilimsel, nesnel ve teknik gerekçeleri sunmayan, kanunun tanıdığı geniş yetkilerle kamu yararı, şehircilik ilkeleri ve planlama esaslarını görmezden gelen uygulamalarla İstanbul'un ihtiyaç duyduğu dönüşümün sağlanması mümkün değil. Planlamayı yalnızca yapılaşma ve nüfus yoğunluğunu artırmak olarak gören, gelecek kuşakların ve tüm canlıların güvenli ve sağlıklı çevrelerde yaşamını sürdürebilmesini imkânsız kılan bu yaklaşımla hukuki mücadele TMMOB Şehir Plancıları Odası'nın ve kenti, doğayı savunan paydaşların çabaları ile sürüyor.

Bu eleştirilere karşılık nasıl bir dönüşüm kurgulanması gerektiği konusunda kamuoyunun bilgilendirilmesi de önemli. Öncelikle risklerin bilimsel, teknik ve nesnel gerekçelerle tespit edilmesi, bunların şeffaf bir biçimde kamuoyu ile paylaşılarak atılacak adımların yine bilimsel yöntemlere dayanarak belirlenmesi gerekiyor. Kentsel dönüşüm projeleri her şeyden önce ulusal ve uluslararası hukukta yer alan, ülke olarak taraf olunan ve imzalanan sözleşmelerin (İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi gibi) gereğine uygun olarak barınma hakkı ve yeterli yaşam düzeyi gözetilerek yapılmalı. Kentleri gelecekte yeni afetlerle karşı karşıya bırakacak doğal alanların ve kamuya ait arazilerin yapılaşmaya açılmasına dayanan yaklaşım terk edilmeli. Dönüşüme konu olacak alanda yaşayanların eğitim durumu, ekonomik durumu, kültürel özellikleri, gelenekleri ve görenekleri, çeşitliliği gibi konular alınacak kararları etkilemeli, biçimlendirmeli ve yönlendirmeli. Yerel halkın alana dair bilgisi, sorunları ve ihtiyaçları dönüşüm süreçlerinde dikkate alınmalı, katılımcı bir karar alma ortamı yaratılmalı. Dönüşüm süreçlerinde yerel yönetimlerin yetki ve sorumluluklarını kısıtlamak yerine tüm ilgili kurumlar ve sivil toplumun birlikte çalıştığı süreçler yürütülmeli. Kentsel dönüşüm alanlarında planlamanın ve tasarımın bütüncüllüğü ve sürdürülebilirliğini dikkate alan, yaşam kalitesini ve toplumsal yapının niteliğini yükselten planlama ve tasarım kararları doğrultusunda projeler üretilmeli. Sosyalleşme, erişebilirlik, yeterli sosyal donatı, belediye hizmetleri, güçlü altyapı, toplu taşım olanakları, fiziksel ve tarihi çevre koruma ve iletişim olanakları sağlanmalı. İyi bir uygulama, toplumsal sorunları azaltmak, toplumsal kutuplaşmaları ortadan kaldırmak, sosyal programlar aracılığı ile yerel ekonomik kapasiteyi geliştirmek, istihdam olanaklarına kavuşma, nitelikli konutlarda yaşam şansı, mülkiyet sorunlarının çözümü, alandaki yaşam ve mekân kalitesini alanın sakinleri için iyileştirmek amacıyla yapılmalı. Tüm bunlarla birlikte vatandaşların yerinden edilmesi, mülksüzleştirilmesi ve alanda yüksek rant üretimi engellenmeli; dönüşüm sonrası ortaya çıkan rantın toplumca hakça bölüşümünün, üretilen rantın kamuya geri dönüşünün sağlandığı modeller geliştirilmeli.

Notlar

1 NİP-11425 plan işlem numarası ile 09.04.2015 tarihinde onaylanan İstanbul İli, Gaziosmanpaşa İlçesi, 26.01.2013 Gün ve 28540 Sayılı Resmi Gazetede Yayımlanan Riskli Alanlara Yönelik Hazırlanan 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı Plan Açıklama Raporu verilerinden yararlanılarak TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi tarafından hazırlanmıştır.

Bimtaş'ın VR oyunu Basilica Cistern ile İstanbul'un tarihine yolculuk başlıyor.

Kültürel mirasımızı, günümüz teknolojisi ile birleştirdiğimiz oyunumuz sarnıcın unutulmuş anılarını yeniden canlandırıyor. Yüksek teknolojili VR gözlükler sayesinde gerçekçi bir şekilde Yerebatan Sarnıcı'nın içinde dolaşarak, devasa sütunları ve esrarengiz yolları keşfetmek mümkün.

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

Bimtaş

bimtasibb bimtas.ibb BİMTAŞ İBB

www.bimtas.istanbul

16 MİLYON İÇİN Çalışıyoruz

Kentsel Dönüşümden Barınma Krizine 6306
Sorun mu Çözüm mü?

Bugün Maraş ve Hatay depremlerinde yaşadıklarımız 2012 Van depreminden sonra yürürlüğe giren 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun'un hiçbir işe yaramadığını gösteriyor. Yasa, afetlere karşı dirençliliği sağlamadığı gibi rant, yerinden edilme, sosyal başkalaşım gibi bir dizi soruna kapı açıyor. İstanbul ve diğer kentlerin adil bir dönüşümü için barınma hakkı temelli, kentte dayanaklılığı, yaşanabilirliği ve erişilebilirliği hedefleyen, sosyal dokuyu koruyan, kamu yararını gözeten bir yasaya acil olarak ihtiyaç var.

Murat Yün[·]

[·] İBB Deprem Risk Yönetimi ve Kentsel İyileştirme Dairesi Başkanı

Bilindiği gibi 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun, Van ilimizde gerçekleşen ve 601 yurttaşımızın yaşamını yitirdiği depremin üzerinden bir yıl bile geçmeden 16 Mayıs 2012 tarihinde çıkarılan, yürürlüğe giren bir kanun. Ülkemizde bugüne kadarki "afet yasaları"na kabaca bir göz attığımızda, ilk afet yasalarının tıpkı 6306'da olduğu gibi afetlerden hemen sonra yürürlüğe girdiği görülüyor. Acaba üzerine uzun uzadıya düşünmeden alelacele hazırlanarak mı yasalaştırıldılar? Hatırlayalım; 1935 ile 1943 yılları arasında ülkemizde meydana gelen su baskınları ve seller nedeniyle büyük ölçüde can ve mal kayıpları yaşanmış, sonrasında 4373 sayılı Taşkın Sulara ve Su Baskınlarına Karşı Koruma Kanunu yasalaşmıştı. On binlerce insanın yaşamını yitirdiği, yüz bini aşkın insanımızın yaralandığı 1939 yılı Erzincan ve 1942 yılı Adapazarı Hendek depremlerinin sonrasında ise 1944 yılında 4623 sayılı "Yer Sarsıntılarından Evvel ve Sonra Alınacak Tedbirler Hakkında Kanun" yasalaşmıştı. Önce afetin yaşanması, ardından ilgili yasanın yürürlüğe konması yasaların hazırlanmasında belki "reaktif" davranıldığını gösteriyor, belki de "plansızlığı" ya da öngörüsüzlüğü. Cumhuriyetimizin erken döneminde yaşananlardan dersler çıkararak yasalar hazırlanması normal karşılanabilir ama birçok ağır kaybın yaşandığı 2011'deki Van depreminden sonra yasalaşan 6306 için de böyle düşünebilir miyiz?

Şimdilerde Silivri'de düşünce üretmeye devam eden değerli dostum, mesai arkadaşım Tayfun Kahraman, 2017'de düzenlenen IV. İstanbul Kent Sempozyumu'nda Şehir Plancıları Odası İstanbul Şube Yönetim Kurulu Başkanı olarak kolaylaştırıcılığını yaptığı "Kent Politikalarının Mekânsal ve Toplumsal Etkileri" başlıklı oturumda, Van'da yaşanan deprem felaketinin basın organlarında yaygın bir biçimde ele alındığını ve bir tür propagandayla yasaya zemin hazırlandığını söylüyordu.[1] Kahraman, bu düşüncesini Silivri öncesi 2021'de yayınladığı *İstisna Mekân -Hukukun Eşiğinde Kent* kitabında Van depremi ile 6306 sayılı yasaya meşruiyet zemini yaratıldığı biçiminde ifade ediyordu.[2] Yaşanan son depremden "dersler" mi çıkarılmıştı yoksa Tayfun'un dediği gibi yaşananlardan adeta yararlanarak sonraki uygulamalara zemin mi hazırlanmıştı? Tayfun Kahraman'ın Silivri'deki koğuş arkadaşı, kent hakkı davalarıyla tanınan Avukat Can Atalay'ın görüşü de Kahraman'ınkinden farklı değil. Atalay da 6306'nın deprem korkusu bir fırsat bilinerek yürürlüğe konulduğunu düşünür ve "nihayetinde bir sıkıyönetim nizamnamesi kadar şedit hükümler içermektedir yasa" deyip, "İnşaat faaliyeti ile ilgili bir yasal düzenleme, Türkiye'yi derinden sarsan bir depremden 13 yılı aşkın bir süre sonra mı akıl edilebildi?" diye sorar.[3] Yaşadıklarımızdan edindiğimiz acı deneyimle de gördük ki 1999 depreminden 13

yıl sonra çıkan yasanın, 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan depreme hiçbir faydası olmamış. Adında yer alan "afet", inşaat sektörü için can suyu olmaktan öteye gidememiş. Bugün acı şekilde referans noktamız değişecek ve artık 1999 depremi yerine 2023 depremini kullanacağız.

Bir tür yasalar üstü yasa olarak yürürlüğe giren 6306 sayılı yasanın 6831 sayılı Orman Kanunu, 3573 sayılı Zeytincilik Kanunu, 3621 sayılı Kıyı Kanunu, 4342 sayılı Mera Kanunu, 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Kanunu gibi özellikli kanunları işlevsiz hâle getiren hükümleri -neyse ki- Anayasa Mahkemesi tarafından 2014 yılında iptal edildi. Yine de bu yasa yaşadığımız kentlere baktığımızda, geride kalan 10 yılı aşkın sürede "tarihe geçecek" izler bıraktı. İstanbul, İzmir, Ankara, Bursa gibi metropollerin her birinde görmek istemeyeceğimiz yapılaşmalar ortaya çıktı, hepsinin dayanağı 6306'ydı ve "afet"ti. Uzun yıllar kamu çalışanı bir şehir plancı olarak görev yaptığım "yeşil" Bursa'da, tarihi hanların, hamamların hemen yanında yapılan Doğanbey Kentsel Dönüşüm Projesi'nin ve yüksekliğinin Bursa'yı ne kadar "küçülttüğüne" üzülerek tanık olmuştum. Bugün hâlâ İstanbul'da Fikirtepe'nin yarattığı çirkinliği ve sorunları konuşuyoruz. Fikirtepe'nin iç kesiminde rastgele, plansız, önlemsiz yıkımlardan asbest yayılıyor; yollar çamur içinde, insanların üzerlerine toz yağıyor; kamu kaynaklarıyla devasa kavşaklar, yollar inşa etmek zorunda kalıyoruz ve Fikirtepe hâlâ yoğunlaşıyor, yükseliyor. Yükselen rezidanslarda insanlar küçülüyor, yalnızlaşıyor, giderek "bir başına" kalıyor. Belki de 6306 sayılı kanuna meslek insanları tarafından getirilen en yaygın eleştiri yapısal dönüşümün yanında yol açtığı sosyal başkalaşımdır. Diğer bir deyişle, uygulama yapısal dönüşümün yanında alışılmadık bir sosyal yapının oluşmasına neden oluyor. Sonuçta, 6306'lı "kentsel dönüşüm" sonrasında ne o coğrafyalar ne de orada yaşayan insanlar eskisi gibi kalabiliyor.

Tüm bunlara baktığımızda, şu an şiddetini artırdıkça hissettiğimiz ve yakın gelecekte daha da büyük bir sorun olarak karşımıza çıkacak barınma krizini odağımıza almamızın gerekliliği

İllüstrasyon Cihan Kılıç

apaçık ortaya çıkıyor. Kentsel dönüşüm projelerinin sosyal yapıyı gözetmeden yalnızca piyasa dinamiklerini temel alarak ürettiği konutlarda lüks site, yüksek aidat vd. sebeplerle yaşayamayan toplulukların yanında, inşaat maliyetlerindeki hızlı artışla paralel şekilde artan satılık ve kiralık konut fiyatları yakın gelecekte ciddi bir barınma krizine sebep olacak. Çok değil bundan 2-3 yıl öncesinde kent merkezlerine yakın yerlerde yaşayabilen orta ve üst orta gelir grubu, bugün çeperlerde dahi barınamaz hâle geldi. 2022 yılı Kasım ayında hazırladığımız İstanbul kiralık konut araştırması raporunda, İstanbul'da 100 m²'lik konutun ortalama kira bedelinin 9.700 lira olduğunu tespit ettik. Söz konusu fiyatların en kötü ihtimalle 2023 yılı ilk asgari ücret artışı kadar arttığını düşünecek olursak bugün bu ortalamanın 13-14 bin lira civarında olacağını söylemek yanlış olmaz. Diğer yandan Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın her yıl yayınladığı inşaat birim maliyetlerine göre 2021'den 2023'e birim metrekare maliyetleri yaklaşık %230 artmış durumda. Enflasyon tespiti gibi bu maliyet hesaplarını da piyasa gerçeklerine göre realize etmemiz gerekir. İstanbul'da yaklaşık 1.166.000 bina, yaklaşık 6,5 milyon konut bulunduğu, TÜİK 2021 yılı verilerine göre de 3,23 hane büyüklüğünün olduğu düşünüldüğünde, nüfusa yeten bir konut arzından söz etmek mümkün gibi ama gerçeklerin hiç de öyle olmadığını yaşayarak görmekteyiz. Maliyet artışlarının hızını kesemediği, sürekli büyüyen konut sektörü, plansız ve öngörüsüz konut politikalarıyla birlikte barınma krizini derinleştirmekte ve kenti merkezden çeperlere doğru yeniden şekillendirmekte.

Bu durum tıpkı "Çılgın Proje" olarak hayatımıza giren, daha sonra "afet" yasası olarak bilinen 6306 sayılı kanun ile bezenen, hiçbir kurgusu, şehircilik ilkesi olmayan, merkeziyetçi bir aklın ürünü olarak İstanbullulara dayatılan "Kanal İstanbul" gibi belirsizliğin/plansızlığın bir ürünü olarak karşımıza çıkıyor. Kanal İstanbul projesinin yer aldığı alan, 6306 sayılı kanuna istinaden ilan edilmiş Avrupa Yakası Rezerv Yapı Alanı'dır. Görülüyor ki kentsel dönüşüm amacıyla kullanılacak "rezerv alanın" kendisi, tanımı, niteliği, kurgusu bir rant alanının kalkanı olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla yasanın 2012'de çıkışından bugüne kadarki uygulamalarına kadar tüm adımlarında, afetin sadece yasanın isminde kaldığını, amacın emlak spekülasyonlarıyla yüklü başka bir inşaat senaryosu olduğunu görmekteyiz.

2012'den beri yurttaşların huzurunu kaçıran, yerinden etme projelerine dönüşen ve afet-risk-deprem gibi kelimelerle bezenen 6306 yasanın riski bertaraf etmedeki etkisi sadece %1,4.

Diğer yandan 6306 sayılı yasanın yürürlüğe girdiği tarihten günümüze İstanbul'da, 69 adet Riskli Alan, 152 adet Rezerv Yapı Alanı ve yaklaşık 76.000 adet Riskli Yapı ilan edildiği görülüyor. Yukarıda sıraladığımız kaygıların birçoğunu bu alanlarda da görmekteyiz. İlan edilme gerekçesi "risk" olan alanların birçoğu ya kamu mülkiyetinde bulunan -genelde tek veya iki katlı yapıların oluşturduğu- düzensiz yapılardan ya da rantı yüksek alanlardan oluşuyor. Öyle ki yaptığımız öncelikli müdahale alanları çalışmasının sonuçlarına göre İstanbul genelinde 142 tane zemin ve yapı kalitesi açısından riskli kabul edilen alan tespit ettik. Bu alanlarla mevcut ilan edilmiş riskli alanları karşılaştırdığımızda yine malum gerçeklikle karşılaştık. Çakışma sadece 2 alanda gerçekleşti. Aslında 2012'den beri yurttaşların huzurunu kaçıran, yerinden etme projelerine dönüşen ve afet-risk-deprem gibi kelimelerle bezenen 6306 yasasının riski bertaraf etmedeki etkisi sadece %1,4'muş. Yapılan uygulamalara, oluşan kent dokularına, ilan edilen alanlardaki nüfus yapısına baktığımızda amacın riskin bertarafı olmadığını tahmin edebiliyorduk ama binde on dört gibi bir oranla karşılaşmayı da beklemiyorduk! 2019'da Tayfun Kahraman'ın başlattığı İstanbul genelindeki binaların risk durumlarının belirlenmesine yönelik yapılan hızlı taramanın sonucu, yıkılması veya ağır hasar alması beklenen yapı sayısının yaklaşık 260.000 olduğunu gösteriyor. Bu binaların yaklaşık %90'ı Avrupa yakasında bulunuyor ve yaklaşık %70'i 2000 yılı öncesi yapılardan oluşuyor.

1999 depreminden bu yana neredeyse çeyrek yüzyıl geçti, 6306 sayılı yasa yürürlüğe gireli ise on yılı aştı; kentler maalesef dayanıklı hâle getirilemedi, dirençli kentlere dönüştürülemedi. İBB Başkanı Ekrem İmamoğlu'nun ifade ettiği gibi mevcut konut/dönüşüm politikalarıyla devam edilmesi durumunda, dönüşümü gerçekleştirmek için bir asır dahi yetmeyecek. Üstelik şimdiye kadarki dönüşüm afet riskini bertaraf etmediği gibi yeni kentsel ve sosyal riskler yaratıyor ya da onlara uygun zemin hazırlıyor. Bugün yalnızca deprem riski ile karşı karşıya değiliz; adil bir kent yaşamı, kentsel adalet de risk altında. Bir zamanlar buralarda yaşanmış olma hâli -yani kentsel bellek- ve kentin ruhu da risk altında. İstanbul'un kıyıları, silueti, biraz planlı ama daha çok bir caz şarkısı gibi kendiliğinden oluşan uyumu da risk altında. 3. Köprü inşaatları başladığında inşaat alanında yaşayan hayvanların boğazı yüzerek karşıya geçme çabalarıyla gördük ki kentin biyoçeşitliliği de risk altında.

Tek tek binaları yıkıp dayanıklı bir biçimde yeniden inşa edecek değil, meseleye "barınma hakkı" temelli bakacak, yerinden etmeyecek bir yasa lazım.

Öyleyse bize yeni bir yasa lazım. Sadece kentsel dönüşümü, sadece imarı düşünen değil ulusal çapta konut politikasını yönlendirecek bir yasa lazım. Barınma krizinin önüne geçmek için konutu bir yatırım aracı olmaktan çıkaran, imarı, siyasi olsun ya da olmasın rant üzerinden değil şehircilik, dayanaklılık, yaşanabilirlik, erişilebilirlik üzerinden kuran bir yasa lazım. Tek tek binaları yıkıp dayanıklı bir biçimde yeniden inşa edecek değil, meseleye "barınma hakkı" temelli bakacak, yerinden etmeyecek bir yasa lazım; meseleye dayanıklı

Fotoğraf M. Cevahir Akbaş

binalar yaparken sosyal dokuyu tahrip etmeyecek, "sosyal dayanıklılığı" da gözetecek, hem rekreasyon alanı hem de afet sonrası toplanma alanı olacak yeşil alanları artıracak yeni bir dönüşüm modeli ve bunun yasal dayanağı olacak yeni bir dönüşüm yasası lazım. Kamu yararını gözetecek ama mahallelinin hakkını da koruyacak bir yasa lazım. Bu yazıyı hazırlarken Mehmet Çubuk hocamın güzel bir yazısına denk geldim. Mehmet Çubuk "Şehircilik bir bilme olayıdır" diyor ve kentsel dönüşümü "kamusal şehircilik uygulaması olarak" gören bir yasanın gerekli olduğuna işaret ediyor.[4] Esasında bu kadar sorunun var olduğu ve bunun tüm meslek insanları tarafından vurgulandığı bir ortamda, bize gelecekte sorun yaratmayan, aksine geleceğin ihtiyaçlarına göre hareket etme olanağı veren, afet ve barınma hakkını odağına almış bir yasanın gerekli olduğu gerçeği devletin önünde ödev olarak duruyor. Bu yeni yasa hem de hemen şimdi lazım!

Bugün ideal bir dönüşüm yasamız yok ama yine de yapabileceklerimiz, yapageldiklerimiz var. Belki en riskli alanlar değil çalıştıklarımız ama buralarda yapısal dönüşümü aşan bir "sosyal dayanıklılık" yaklaşımımız var. Hiç kimseyi yerinden etmeden, kentsel ranta da yol açmadan dönüşüm çalışmalarımız var. Kenti dönüştürmeye çalışırken yalnızca afet riskine değil yukarıda sıraladığım diğer sosyal, kentsel risklere de odaklanıyor, onları da bertaraf etmeye çalışıyoruz. Biliyoruz ki dayanıklı bir kent için dayanıklı toplum; adil, yeşil, barınma hakkı temelli bir dönüşüm şart. Bugün her dönüşüm alanında iletişim ofisleri açıyor olmamızın, uzun uzun uzlaşma görüşmelerimizin, beklenti anketlerimizin nedeni, yurttaşlarımızla birlikte dönüşme arzumuz. Bugün kentsel dönüşüm iletişim ofisleri açıp beklemekle yetinmeyip mobil iletişim ofisleriyle kenti mahalle mahalle dolaşmamızın nedeni katılımcı anlayışımız, katma çabamız. Kenti planlayıp dönüştürürken geleceğimizi de planladığımızı, hazırladığımızı biliyoruz. Bu geleceğe hep birlikte karar vermek, gülen yüzlerle ulaşmak istiyoruz. Bu yüzden dönüşüm alanlarında kadınlarla, çocuklarla içten ilişkiler kuruyor, etkinlikler yapıyoruz. Bu amaçla, mini çocuk karnavalları, afet farkındalık ve güç birliği eğitimleri düzenliyoruz. Bu gayeye yönelik çalışmalar kapsamında Kentsel Dönüşüm Şube Müdürlüğü olarak son üç yılda neredeyse 200.000 İstanbullu ile iletişim kurduk ve etkileşim hâlindeyiz. Bugün katılımcı olmanın, kararlara katmaya hazır olmaktan öte kararlara katılımın sağlanması için elinden geleni yapmak olduğunu düşünüyoruz. Bu nedenle Kentsel Dönüşüm Şube Müdürlüğü'nde farklı branşlarda teknik personelin dışında hukukçu, sosyolog, psikolog, iletişimci gibi çeşitli disiplinlerden bir danışma masası oluşturduk. Kentsel Dönüşüm Masası kenti karış karış dolaşarak hemşerilerimize danışmanlık yapıyor ki bunlar arasında Hızlı Tarama Yöntemi ile tespit ettiğimiz yerinde çökme ihtimali olan binaların sakinleri de var. Sonuç olarak, kentlerimizi temelinde kamusal şehirciliğin ve planlamanın olduğu, afetin riskini en aza indirmeyi hedefleyen, barınma hakkını temel alan, her aşamada katılımcı ve şeffaf süreçlerle yürütülen, sosyal riskler doğurmayacak bir kentsel dönüşüm anlayışıyla dayanıklı bir hâle getirmeliyiz. Kaybedecek zamanımız ise hiç yok. İlk adım olarak da bize bunu sağlayacak bir yasal zemin lazım.

Notlar

1 Kahraman, T. (2019). "İstanbul Kent Sempozyumu IV", 1-2-3.12.2017, İstanbul: TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu, s. 136.

2 Kahraman, T. (2021), *İstisna Mekân - Hukukun Eşiğinde Kent*, İstanbul: Tekin Yayınevi, s. 193.

3 Atalay, C. (2023, 6 Nisan). "Hiçbir depremin fıtratında böylesi bir yıkım yoktur!" Birgün, https://www.birgun.net/haber/hicbir-depremin-fitratinda-boylesi-bir-yikim-yoktur-421109; Atalay, C. (2020). "Depremde neden güvende değiliz? Yeni rejimin harçlarından biri: Değrem güvenliği bahanesi", https://www.sosyalhukuk.org/2020/11/av-can-atalay-yazdi-depremde-neden-guvende-degiliz-yeni-rejimin-harclarindan-biri-deprem-guvenligi-bahanesi

4 Çubuk, M. (2023). "Kentsel Tasarım ve Kentsel Dönüşüm Üzerine Düşünceler", *Yapı 483 Aylık Mimarlık Tasarım Kültür Sanat Dergisi*, Ocak-Şubat, s. 14-16.

Kentsel Dönüşüm Neden Yapılamıyor?

1999 Marmara depreminden beri 20 yılı aşkın süredir yaşam alanlarımızın afetlere dayanıklı hâle gelmesi için kentsel dönüşümün gerekliliği, mevcut uygulamaların yanlışları ve yetersizlikleri vurgulanageldi. Yurttaşın ve sivil toplumun dönüşüm adımlarından dışlanması ne kadar tartışılabildiyse, bu dönüşümün önünü tıkayan mali engellere belki daha da az değinildi. İstanbul'daki konut sahibi ve kiracıların yapılarını dönüştürmeye ayak diremesinin yapısal nedenleri tartışıldıkça ancak gerçekçi çözüm önerileri gelişebilecek.

Ahmet Suvar Aslan[*]

[*] Dr., Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi

17 Ağustos 1999'da gerçekleşen deprem Marmara bölgesinin tamamında hissedildi ve büyük kayıplara yol açtı. Bu deprem sonrasında bilim insanları İstanbul'a yakın bir fay sisteminin deprem yaratacağı ve kentin depreme hazırlanması gerektiğini defalarca dile getirdiler. Aradan geçen yaklaşık 24 yıllık sürede İstanbul'da deprem olmadı ama Türkiye'de başka büyük depremler gerçekleşti. Bu büyük depremlerin en son ve en korkunç olanları 6 Şubat 2023'te Kahramanmaraş'ta gerçekleşen ve birçok ilde yıkıcı olan 7.8 ve 7.6 büyüklüğündeki iki büyük depremdi. Bu depremler konuyu, başka bir büyük depremin beklendiği, Türkiye nüfusunun yaklaşık %19'unu barındıran ülkenin en kalabalık kenti olan İstanbul'a getirdi.

İstanbul'daki güncel yapı stokunun ne sayıda ve ne durumda olduğu bilgisi ne yazık ki net değil. Buna karşın literatür taramasından ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerinden yaklaşık bir sayı tahmininde bulunmak mümkün. Peki günümüzdeki yapı stokunu sınıflandırmak için kıstasımız ne olmalı? Bu noktada deprem yönetmeliklerinin yürürlüğe girme tarihleri bize bir dayanak oluşturabilir. Ülkemizde ilki 1947'de, sonuncusu ise 2019'da yürürlüğe girmiş deprem yönetmeliği bulunuyor. Tüm bu süreçte yönetmelik 8 defa revizyona uğradı.[1] İstanbul'da yaşanması beklenen depreme ilişkin tartışmalar 1999 depremi sonrasında yoğunlaştığı için bu yazıda konut stokunu deprem yönetmeliklerinin tarihleri üzerinden 3'e ayıracağım. İlk tarih aralığımız 2007'ye kadar olan dönemi içerecek, ikinci aralık 2007-2019 arası ve son olarak ise 2019'dan günümüze olan veri seti olacaktır.

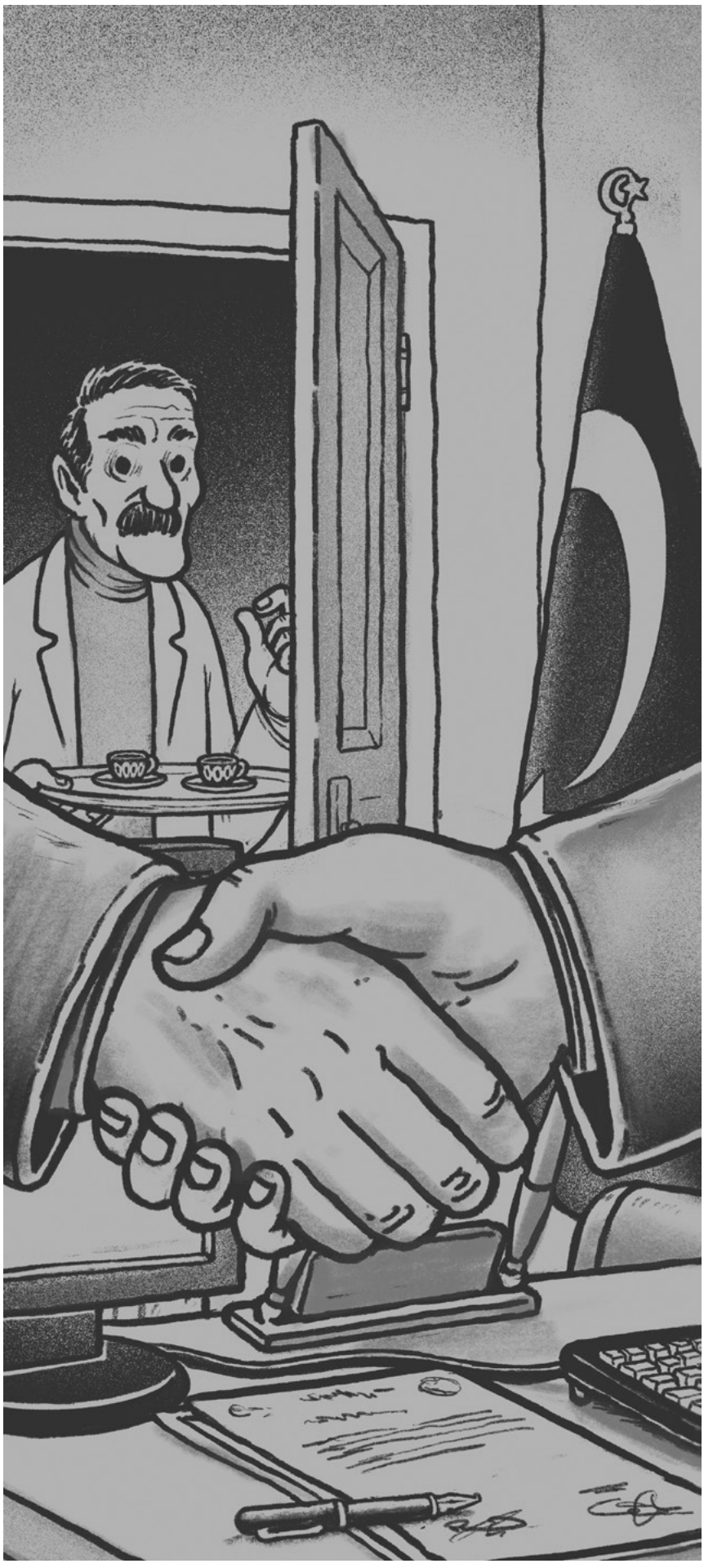
İstanbul'daki imar hareketliliğine baktığımızda konut stokuna eklenen bu 1,8 milyonluk üretimin çok büyük bir çoğunlukla yeni gelişim alanlarında yapıldığını biliyoruz. Yani eski stok aslında çok da azalmadı.

Sinan Tankut Gülhan'a göre 2000'de İstanbul'da 3 milyon bağımsız konut birimi bulunmaktaydı.[2] Bu veriyi TÜİK'teki yapı kullanım izinleri ile güncellediğimizde elimizde yaklaşık bir sonuç olacaktır ama elbette 2000 sonrasındaki yapıların yapımı için yıkılan konut birimi sayısına sahip olamadığımız için de net bir veri elimizde olmayacaktır. TÜİK'e göre 2001-2022 arasında İstanbul'da yaklaşık 1,8 milyon yeni bağımsız konut birimi için yapı kullanım izin belgesi verilmiştir. 2000 ve öncesinde de 3 milyon vardı. Böylece kaba bir hesapla İstanbul'daki konut stoku 4,8 milyona çıkıyor. Az önce de vurguladığım üzere 1,8 milyonluk üretim yapılırken eski stoktan kaç konutun eksildiğini bilemiyoruz. Yine de İstanbul'daki imar hareketliliğine baktığımızda konut stokuna eklenen bu 1,8 milyonluk üretimin çok büyük bir çoğunlukla yeni gelişim alanlarında yapıldığını biliyoruz. Yani eski stok aslında çok da azalmadı. Konut stokunu yönetmeliğe göre ayıracağımızı söylemiştik. Buna göre; 2007'ye kadar olan dönemin konut stoku yaklaşık 3.070.500, 2007-2019 arası olan dönemin stoku 1.273.387 ve 2019 sonrası dönemin stoku ise 446.048'dir.

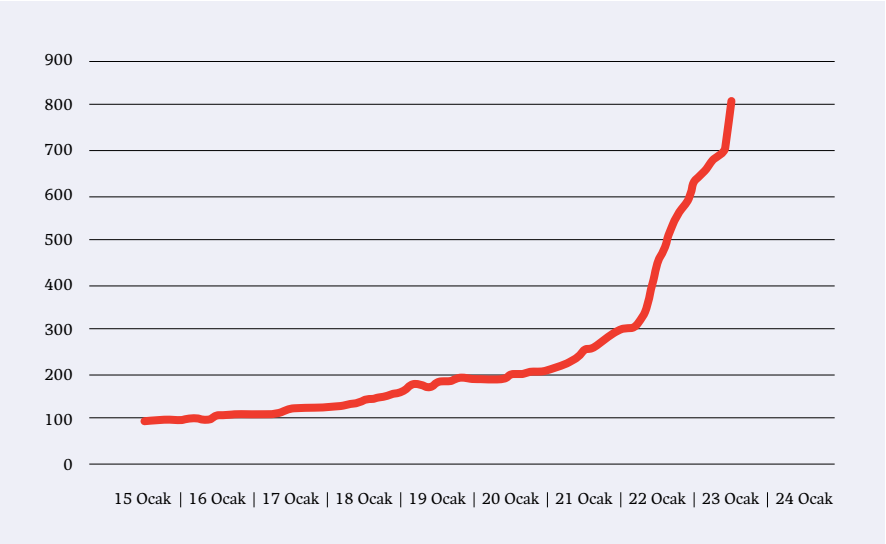
6 Şubat 2023 depremlerinin gösterdiği acı gerçeklerden biri 2019 deprem yönetmeliğine göre yapı kullanım izin belgesi almış yapıların dahi yıkılabildiğiydi. Elbette bu yıkılan yeni yapılar en güncel yönetmeliğin şartlarını taşıyor olsaydı yıkılmamış olacaklardı ama bir şekilde yapı kullanım izin belgesini de almayı başarmışlar. Ayrıca, genel yıkımın yanında yeni yapıların yıkım oranlarına ilişkin elimizde bilimsel bir veri olmasa da depremin yaşandığı yeri gören benim gibi herkesin ampirik gözlemi yıkımların aslında eski konut stokunda yoğunlaştığıydı. Bu sebeple İstanbul'da güncel yönetmeliklere göre yapı kullanım izin belgesi alan yapıların depreme dayanıklı olduğunu varsaymaktayız yazıda.

İstanbul'daki konut stokunu incelediğimizde konutların yaklaşık %64'ünün 2007 öncesindeki deprem yönetmeliklerine göre inşa edildiğini görmekteyiz. Bu durum yapıların depreme dayanıklılığına dair büyük bir soru işareti oluşmasına sebep olmakta. Peki 1999 depreminden bugüne geçen yaklaşık 24 yıl içinde mevcut konut stokunu neden dönüştüremedik? Bu yapıların hepsi dönem mimarisi özelliklerini taşıyan, nitelikli modern dönem mimarlık mirası mı veya yapımı 100 yıldan da önceye giden geleneksel konut dokusunu oluşturan evler mi? Tabii ki böyle bir şey söz konusu değil hatta ne yazık ki Kadıköy ilçesi özelinde gördüğümüz üzere modern mimarlık mirası olarak korunması (depreme karşı güçlendirme yapılmalı şerhini de koymalıyız) gereken yapılar kentsel rantın yüksek olduğu bir bölgede kaldıkları için yıkılarak kişiliksiz ama güncel yönetmeliğe uygun yapılara dönüşüyor. Bu noktada depreme karşı dirençli bir kent oluşturamamış olmamızın nedenlerinden biri belki de en büyüğü karşımıza çıkıyor: Konutları depreme dirençli hâle getirmek için paraya ihtiyaç var. Yazının devamında bu konuyu tartışacağız.

Depreme dirençli yapılarda oturmayı istemek her yurttaşın hakkı olmakla birlikte bu hakka erişmekte sorunlar yaşandığı ortada. Bu sorunların temelinde ise hanelerin yeterli ekonomik sermayeye sahip olmamaları yatıyor. Bir konutun yenilenmesi için gereken paranın karşılığı, Şekil 1'de de

İllüstrasyon Cihan Kılıç

Şekil 1 Konut inşaat maliyetleri endeksi (Kaynak TÜİK)

görüleceği üzere düzenli olarak artan inşaat maliyetleri nedeniyle sürekli artarken hanelerin gelirleri aynı oranda artmıyor. Bu çelişki konutların yenilenmesinin önündeki en büyük engel olmaktadır. Bu noktada soruna tek başına konut üretip satmak olarak bakmanın hem kentsel dönüşüm sorununu hem de daha üst başlıkta konut sorununu çözmenin ötesinde büyütmek anlamına geldiğini not etmek isterim. Lakin bu yazının odağı böylesi derin bir tartışma değil. Bu yazıda çözümün piyasaya bırakıldığı bir ortamda hanelerin nasıl çaresiz kaldıklarına dair veriler üzerinden kısa bir analiz yapmaktayım.

Depreme karşı dirençli bir kent oluşturamamış olmamızın nedenlerinden biri belki de en büyüğü karşımıza çıkıyor: Konutları depreme dirençli hâle getirmek için paraya ihtiyaç var.

Türkiye'deki konut stokunun depreme karşı dirençli hâle gelebilmesinin önündeki en büyük engel hanelerin ekonomik şartları sağlayamıyor olmasıdır. Bu sorunu çözebilmek için Çevre, Şehircilik ve İklim Bakanlığı üzerinden kira yardımı, düşük faizli kredi vermek gibi uygulamalar yıllardan beri yapılıyor olmasına karşın kentsel rantın düşük olduğu alanlardaki kentsel dönüşüm uygulamalarının sayısı sınırlı kaldı. Bakanlığın önerisi vatandaşları büyüklü küçüklü konut üreticileri ile pazarlık sürecine katılmaya çağırıyor. Konut üreticileriyse maliyetine üretim yapmayacaklarına göre pazarlıkların sadece ve sadece kentsel rantın yüksek olduğu yerlerde yoğunlaşması kaçınılmaz. İronik bir şekilde İstanbul konut stoku içerisindeki görece nitelikli yapılar da yine bu kentsel rantın yüksek olduğu alanlardadır. Böylesi bir ortamda İBB de sürece dâhil olarak KİPTAŞ üzerinden bir model geliştirmeye çalıştı. Bu proje, "İstanbul Yenileniyor" adıyla kentsel dönüşümü teşvik edebilmek için kira yardımı, bankalardan faizsiz ve esnek ödemeli kredi yardımı sağlamakta.[3] Bu kampanyaya katılımın hangi büyüklükte olacağını ilerleyen zamanda göreceğiz lakin yüksek inşaat maliyetleri yapıların yenilenmesinin önünde engel olmaya devam edecektir.[4] Bu noktada İBB'nin projesinin bakanlığın yıllardan bu yana uyguladığı düşük faizli kredi desteğinden daha erişilebilir olduğunun altını çizmek gerekiyor.

İBB'nin projesinin kentsel dönüşüm için riskli bulunan konut stokuna nasıl bir etki yapabileceğine bakmak gerekiyor. Temelde iki veriye ihtiyacımız var. Bunlardan biri hanenin gelir durumu, bir diğeriyse konutun dönüşümü için gereken kredi tutarıdır. Hanelerin gelir durumlarına bakabilmek için TÜİK'in en güncel "Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Bölgesel Sonuçları" verisi incelenebilir.[5] Bu başlıkta elimizdeki en güncel veri 2021 yılına ait. Bu veriye göre İstanbul'da ortalama bir hanenin aylık geliri 4.313,75 liradır. Gelir verisini enflasyona göre güncellemek mümkün olmakla birlikte bu çalışmada gelir verisi asgari ücretin artış oranına göre güncellendi. Bunun nedeni asgari ücretteki artış oranının resmi enflasyonun üzerinde olması ve Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Araştırma Dairesi'nin (DİSK-AR) 2021 için derlediği veride asgari ücretin %5 ve altında kazananların ülke nüfusunun %37,8 olduğunu göstermiş olması.[6] Gittikçe ortalama ücrete dönüşen asgari ücret uygulaması verisini temel alarak TÜİK'in gelir hesabı Ocak 2023'e güncellediğimizde gerçeğe daha yakın bir sonuç elde etmiş oluruz. Buna göre Ocak 2023 için İstanbul'da ortalama hane halkı geliri aylık yaklaşık 12.986 liradır.

Hane gelirini bulduktan sonra inşaat maliyetini de hesaplayarak ilerleyelim. İstanbul gibi aşırı kalabalık kentler için akılcı olan, konut arzı süreçlerinde temel ihtiyaçların karşılandığı kompakt ve verimli bir konut tasarımı benimsenmesidir. Bu noktada İstanbul'daki ortalama hane halkı büyüklüğünün de 3,1 olduğunu düşündüğümüzde yapılacak konutların yaklaşık olarak 75 m^2 olması maliyetleri de düşürerek kentsel dönüşümü hızlandırabilir. Yine de bu büyüklükteki bir konutun inşaat maliyeti bugün itibariyle 1,2 milyon lira olmaktadır. İBB'nin kâr elde etmeden projeler üreteceği varsayımına göre bir aile için en küçük konutun dönüşüm bedeli de Mart 2023 için 1,2 milyon lira olmaktadır. Peki vatandaşlar bu parayı nasıl verecek?

İBB'nin açıkladığı kentsel dönüşüm projesinde hane geliri 2 asgari ücreti (17.012,6) geçmeyen hanelere faizsiz 1 milyon lira kredi verileceği söyleniyor. Bu projeden faydalanmak isteyen kişiler inşaat süresince kiralık ev aramak zorundalar. Bu süreç içinde İBB kira desteği olarak 4.500 lira, bakanlık ise 3.500 lira yardımda bulunmaktadır. Böylece evini kentsel dönüşüm ile yenilemek isteyen bir hanenin

alabileceği kira yardımı 8.000 liraya kadar çıkmakta lakin İstanbul'un ortalama kira bedeli Endeksa'nin Mart 2023 verisine göre aylık 13.075 liradır. Endeksa verisi ortalama konut için bir değer söylerken bu ortalama konutun depreme karşı dayanıklı olma olasılığının düşük olduğunu da unutmamak gerekiyor. Yani evinizin depreme dayanıklı hâle gelmesi için ortalama bir eve kiraya çıktığınız senaryoda, evde depreme yakalanırsanız işiniz ne yazık ki şansa kalacaktır. Kira yardımları ile ortalama kiranın önemli bir kısmı tamamlanmakla birlikte hanenize aylık 5 bin lira civarında ek maliyet de çıkmaktadır. İstanbullunun ortalama gelirinin yaklaşık 13 bin lira olduğunu bulmuştuk ama İBB desteğine başvuru şartı olan 17 bin lira üzerinden devam edeceğiz. Çünkü 13 bin zaten sadece kira anlamına geliyor. İki asgari ücret kazanan hane kira yardımları sonrasında ortalama kira için 5 bin lira verdikten sonra hanenin elinde İstanbul'da geçinebilmek için 12 bin lira kalmakta. Bu 12 bin liralık tutarın içinden, faizsiz olarak kullandığı ve ilk yıllarında İBB'nin ciddi bir destek sağladığı kredinin geri ödemesi için ilk yıl aylık 2.748 lira ödemesi gerekmekte.[7] Bu şekilde, hane halkının elinde yaklaşık 8.250 lira kalacaktır. Bu para ile faturaların ödenmesi, ulaşım masraflarının karşılanması, beslenme ve kıyafet gibi temel ihtiyaçların da karşılanması gerekmekte. Zorlu bir denklemle karşı karşıyayız, ancak bu denklemin içine girebilmek bile kolay değil.

İBB'nin faizsiz kredi sisteminden faydalanarak 75 m^2 depreme dayanıklı bir eve sahip olabilmek için (bu arada 75 m^2'nin maliyeti 1.2 milyon olduğundan hanenin 200 bin lira birikmiş parası olmak zorunda) bir-iki yıl büyük zorluklar yaşamayı göze alarak ayda 8.250 lira ile ailenizi İstanbul'da geçindirmeye çalışmak için öncelikle bankaların size kredi vermeleri gerekiyor. Bankalardan kredi kullanabilmek her vatandaş için aynı oranda kolay olamıyor. Bir hanenin 1 milyon lira gibi Türkiye'deki gelir skalasına göre yüksek ama ev fiyatlarına göre düşük bir tutardaki meblağ için bankaya başvurması durumunda, kredinin onaylanabilmesi için skorunun oldukça yüksek olması gerekir. Ne yazık ki düşük gelirli hanelerin kredi skorları da yüksek olamamakta. Bu haneler gündelik ihtiyaçlarını karşılayabilmek için kredi kartlarını, ihtiyaç kredilerini bir yaşam stratejisi olarak kullanmaktadırlar. Düşük gelirli haneler diyorum çünkü İBB'nin faizsiz kredisinden faydalanabilmeniz için haneniz gelirinin iki asgari ücreti geçmemesi gerekiyor. Dolayısıyla kredi skorları o krediyi almalarını engelleyecektir. Kredi skorlama sistemi bu projenin önündeki engellerden biridir.

Yaklaşık 3 milyon konut stokunun 2000 yılı ve öncesine ait olduğu İstanbul gibi devasa bir metropolde, tek bir doğru model ile tüm sorunları çözmemiz mümkün değil. Farklı stratejilere ihtiyaç duyuyoruz.

Kentlerimizin depreme karşı dirençli hâle gelebilmeleri için yapı stokunun dönüşmesi gerektiği konusunda o evlerde yaşayan milyonlarca insan da, kamu kurumları da, konut üretimi yapanlar da hem fikir. Lakin gerek dönüşecek konut stokunun büyüklüğü gerekse hem bireylerin hem kurumların maddi imkansızlıkları süreci tıkamaktadır. İstanbul özelinde bugüne kadar en avantajlı görünen projede dahi katılımın marjinal kalması kaçınılmaz. Dolayısıyla sorunu daha farklı ele almak gerektiği konusunda herkesin aynı paydada buluşması gerekiyor. Bu kısa yazıda, üzerinde çalıştığımız modellerin neden başarısız olma eğiliminde olduğunu tartıştık. Yaklaşık 3 milyon konut stokunun 2000 yılı ve öncesine ait olduğu İstanbul gibi devasa bir metropolde, tek bir doğru model ile tüm sorunları çözmemiz mümkün değil. Farklı stratejilere ihtiyaç duyuyoruz. Bu stratejilerden biri de, eğer yasal ve kurumsal yapıya uyarlanabilirse, "Community Land Trusts" (CLT) olabilir.

CLT'ler, uzun vadeli, uygun fiyatlı konut sağlamak ve arazinin topluluk yönetimini teşvik etmek amacıyla oluşturulan kâr amacı gütmeyen, topluluk temelli kuruluşlardır.[8] Araziyi satın alma, bağışlama veya diğer yöntemlerle elde ederler ve toplumun çıkarları doğrultusunda kullanılmasını sağlarlar. Bu sırada, binaların mülkiyetini bireylere veya ailelere devrederken arazinin mülkiyetini korurlar. Bu yaklaşım, konutun uygun fiyatlı kalmasına yardımcı olur ve toplum yararına kullanılmasını sağlar. CLT'ler, konutun gelecek nesiller için uygun fiyatlı kalmasını garantilemek amacıyla uzun vadeli, yenilenebilir yer kiralamaları (genellikle 99 yıl) kullanır. Bir ev sahibi evini satmaya karar verdiğinde, CLT'nin önceden belirlenmiş bir fiyattan satın alma hakkı bulunur, bu da evin bir sonraki alıcı için uygun fiyatlı kalmasını ve zaman içinde satın alınabilirliğini korumasını sağlar. CLT'lerin yönetim yapısı önemlidir ve öncelikle temsil edilen bölgedeki sakinlerin katılımını sağlamalıdır. Arazinin toplum yararına kullanılmasını sağlayarak ve uygun fiyatlı konut oluşturarak, CLT'ler, özellikle sınırlı ekonomik sermayeye sahip olanların konut ihtiyaçlarına sürdürülebilir bir çözüm sunabilir.

Notlar

1 "AFAD Türkiye Bina Deprem Yönetmeliği", https://www.afad.gov.tr/turkiye-bina-deprem-yonetmeligi#:~:text=%C3%9Clkemizde%2C%20bug%C3%BCne%20kadar%201947%2C%201953,toplam%207%20kez%20revize%20edilmi%C5%9Ftir

2 Gülhan, S. T. (2022). Neoliberalism and neo-dirigisme in action: The state-corporate alliance and the great housing rush of the 2000s in Istanbul, Turkey. Urban Studies, 59(7), 1443-1458.

3 İBB Kentsel Dönüşüme Kira ve Faiz Desteği https://www.ibb.istanbul/arsiv/40891/kentsel-donusume-kira-ve-faiz-destegi

4 Kiptaş Müdürü Ali Kurt'a göre 2023 itibariyle 1m^2 inşaatın maliyeti 16.000 liradır. https://www.kiptas.istanbul/haber/istanbul-yenileniyor-guclendirme-projesi-tantld

5 TUİK. 2021. "Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Bölgesel Sonuçları", https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-Bolgesel-Sonuclari-2021-45582#:~:text=Son%20yap%C4%B1lan%20ara%C5%9Ft%C4%B1rma%20sonu%C3%A7lar%C4%B1na%20g%C3%B6re,TR10%20(%C4%B0stanbul)%20b%C3%B6lgesi%20oldu

6 DİSK-AR. 2022. "Asgari Ücret Gerçeği 2023 Araştırması", https://arastirma.disk.org.tr/wp-content/uploads/2022/12/DiSK-AR-2023-Asgari-Ucret-Rapor-FINAL-Rev-1.pdf

7 "Faizsiz Kredi Örnek Ödeme Tablosu", https://www.diken.com.tr/ibbnin-1-milyon-liralik-faizsiz-deprem-kredisi-nasil-kullanilacak-kimler-yararlanabilecek/

8 Davis, J. E. (Ed.). (2010). The Community Land Trust Reader. Lincoln Institute of Land Policy.

İstanbul'da Kuşları İzlemek

Kent denince ilk akla gelen insanların insanlar için kurduğu yapılı alanlar gelse de her bir kent farklı canlı türlerinin bir arada yaşadığı bir ekosistemin parçasıdır. Kentler ve çevresindeki ekosistemi korumanın ilk adımı kentlilerin bir arada yaşadıkları canlı türlerinin farkına varmaları, onları bilmeleri ve tanımaları. İstanbullar kentin zengin biyolojik çeşitliliğinin önemli üyelerinden yüzlerce kuş türünü gözleme, tanıma ve bilme imkânlarına sahip.

İBB Kentsel Ekolojik Sistemler Şube Müdürlüğü,
Yaban Hayatı Şefliği

Türkiye, bulunduğu coğrafi konum itibariyle göçmen kuşlar için çok önemli bir göç rotasında bulunuyor; özellikle Asya-Afrika-Avrupa doğrultusunda süzülerek göç eden türler açısından, özel bir öneme sahip. Ülkemizin ev sahipliğini yaptığı 483 kuş türünün yaklaşık 352'sini İstanbul'da gözlemlemek mümkün. Havada oluşan termal akımların özellikle Boğazlar bölgesinde aktif olması İstanbul'un Afrika ve Avrupa'nın en önemli kuş göç yolu üzerinde yer almasını sağlıyor. Aralarında kartal, şahin, doğan, atmaca, akbaba, leylek, kuğu, flamingo, pelikan, turna, kırlangıç, ebabil, yelkovan, florya, ispinoz, karatavuk, iskete, çakır, sığırcık, tahtacık, karabatak, baştankara, kuzgun vd. yer aldığı yüzlerce kuş çeşidinin sürüler hâlinde İstanbul semalarından geçişiyle birlikte İstanbul Boğazı, her göç döneminde büyük bir şölene sahne oluyor. İstanbul'un birçok noktasında uçuş hâlindeki kuşları gözlemlemek mümkün. Sarıyer Feneryolu Kuş Gözlem Kulesi, Büyük Çamlıca Korusu, Toygar Tepe, Anadolu Hisarı göçleri izleme açısından önemli noktalar. Özellikle su kuşları için de Büyükçekmece Gölü, Küçükçekmece Gölü, Terkos, Sazlıbosna ve Ömerli Havzası gözlem yapılabilecek sahalar.

Fotoğraflar Yaban Hayatı Şefliği arşivi

Bu mevkilerde uzmanlar eşliğinde yapılan kuş gözlem etkinlikleri, kentlilerin İstanbul'un kuşları hakkında bilgi edinmeleri, onları tanımaları ve çıplak gözle varlıklarına tanıklık etmeleri için önemli. Her yıl göç dönemi olan ilkbahar ve sonbahar aylarında gerçekleştirilen etkinlikler de İstanbul'un zengin kuş türlerini gözlemek için güzel birer fırsat. Park Bahçe ve Yeşil Alanlar Dairesi Başkanlığı Kentsel Ekolojik Sistemler Şube Müdürlüğü'nün "Yaban İstanbul" projesi kapsamında gerçekleştirilen bu etkinliklerin amacı İstanbul'un tek sahibinin bizler olmadığını, bu şehri tüm canlılar ile birlikte paylaştığımızı hatırlamak, İstanbul'daki yaban hayatına dikkat çekerek farkındalık yaratmak, aynı zamanda kent ekosisteminin bir parçasını oluşturan göç eden kuşlar hakkında daha fazla veri elde etmek, onları tanımak ve koruma yaklaşımları geliştirmek olarak sıralanıyor.

"İstanbul Kuş Göçü Gözlem Etkinliği" 2021'de düzenlenmeye başlandı. Bu etkinlik kapsamında 2023'ün ilkbahar dönemi itibarıyla toplam 8 adet etkinlik gerçekleştirildi. Şimdiye kadar bu etkinliklere yaklaşık 7000 İstanbullunun yanı sıra gönüllü akademisyenler ve farklı sivil toplum kuruluşları (STK) da katıldı. Etkinliklere katılanlar alanda dağıtılan dürbünlerin de yardımıyla kuş gözlem deneyimi elde etti ve bolca kuş gözlemledi. Gözlemler boyunca İstanbul semalarından geçen göçmen kuşları izlenirken çeşitli STK'lar tarafından bu kuşların önemine dikkate çekmek, tanınmalarını sağlamak amacıyla her yaş grubuna yönelik farklı atölye çalışmaları da düzenleniyor. Örneğin Uluslararası Gözlem Kayıtları ve Veri Girişi isimli atölyede gözlem yapılan kuşların eBird isimli çevrimiçi veri setine uluslararası kayıtları yapılıyor. "Kuş Gözlemi, Sayım Teknikleri, Dürbün Kullanımı" isimli atölyede katılımcılar kuş gözlem teknikleri, dürbün kullanımı gibi konular üzerine teknik bilgiler ediniyor. "Yaban Hayvanları Tanıtımı, Fotokapan ve İlk Yardım Atölyesi"nde uzman veteriner hekimler yaban hayat hakkında çeşitli bilgiler sunuyor. "Doğada Duvarsız Eğitim - Dalgalardan Bulutlara" isimli atölye ise okul öncesi çocuklara doğa eğitimi vermeyi hedefliyor. Bunların yanı sıra Origami Atölyesi, Kuş Çizim Atölyesi, Sanat Atölyesi, Ekoloji Atölyesi, Marangoz Atölyesi, Hareketli Oyun Atölyesi, Drama Atölyesi, Masal Atölyesi, Orman Banyosu gibi farklı çalışmalarla başta çocuklar olmak üzere katılımcılara İstanbul'un tüm canlı hayatı hakkında farklı yöntemlerle bilgi ve farkındalık sağlanıyor.

Duvarların Sesine Kulak Vermek; Mural ve Grafitinin Mekânı

Alt kültürün bir parçası olarak kamusal sanat pratiklerinin içinde değerlendirilen mural ve grafiti, metropol sakinlerinin gündelik hayattaki meselelerini on yıllardır kent duvarlarında dillendirdiği araçlardan ikisi. Eserlerin anlattıkları kadar bu araçların, sokağın ve faaliyetin müşterek bir alan olarak yaratılmasındaki rolüne ve bu araçların günümüzde evrildiği hâllere odaklandığımızda, metropolde farklı bir mücadele alanı görüyoruz.

Melike Avcu[*]

[*] Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Genel Sosyoloji ve Metodoloji Yüksek Lisans Programı

Resim 1 Mutsuzluğun Resmi (Canavar&İzinsiz), Fotoğraf: Yalçın Güçlü.

Mücadelenin, hareketin ve ifadenin merkezi olan kentte mekân; kolektif hafızanın, kültürün, birlikteliğin ve aynı zamanda ayrıksılığın zeminidir. Mekân her ne kadar iktidarların, rejimlerin değişimi ve toplumsal dönüşümler ekseninde şekillenmiş, durmaksızın yeniden üretilmişse de yegâne unsuru olan insan her daim dönüşümün merkezinde bir özne olmayı sürdürdü. Zira kentsel mekânın üretimi hususunda yeni yollar keşfetmek/yaratmak gündelik yaşantıda yeniden üretilen yönetici unsurlara meydan okumanın temelini de oluşturur.[1] Kolektif hafızanın başlıca taşıyıcılarından olan sanat ise şimdi ve burada dönüşümün öncü temsiliyetinde bir aktör olarak yer edinir. Dolayısıyla sokağın sanatı, kente ve öznelerine dair düşünme pratiğinin yegâne parçası. Bu perspektiften hareketle, sokağın dilini okumak için duvarlara, onları işitebilmek için ise yaratıcısı grafiti ve mural sanatçılarına kulak vermek bu yazının temel gayesi.

"Buradaydım!"

Simmel, metropolde yaşıyor olmanın kaçınılmaz bir biçimde bağımlı olmak ile bireyselleşmek arasında sürekli bir zihinsel gerilim yarattığından, bu bağlamda biricikliğini korumak isteyen bireyin görünmez olana dönüşme serüveninden söz eder.[2] Görünmez olanın her geçen gün kendine ve diğer tüm şeylere yabancılaşması, ifadenin ve varlığın günden güne silikleşmesini de beraberinde getirir. Öyle ki benliğin sunumu yok olur, sıradanlaşır ve neredeyse önemsizleşir. Oysa kentin nabzını tutan bir ritimanalist edasıyla yürümek sokakları, dünyaya kulak kabartırken ücra köşelerde anlamdan yoksun olarak gürültü ilan edilen söylentileri ve nihayetinde sessizlikleri dinlemeyi mümkün kılar.[3] Sokağın sanatçısı, tıpkı bir ritimanalist gibi arşınlar caddeleri, derinlerde kalmış sesini dinler ve, bunun bir adım ötesinde duyurur.

"Şehrin, metropolün çok fazla değişkeni var. Bunların çerçevesinde bireysel gündem de daima dönüşümde. Neyi unutmayacağımı unutuyorum... Bir hafıza yaratmak istiyorum. Sokağa iz bırakıyorum, unutmak istemiyorum, unutulsun istemiyorum."

–Canavar

"Karşı karşıya yürüyen kalabalık akınların birbirinin yolunu kesmemesi için, herkesin kaldırımın kendi kısmında kalması" üzerine anlaşmış olması kent insanının yegâne ortak noktasıdır, der Engels.[4] Bireyler için yalnızca fiziksel bir çevre değil, aynı zamanda birlikte yaşam pratiğini de belirleyen sosyal ve politik bir alan olarak konumlanan mekânda, birbirine ve mekânın bizatihi kendisine olan duyarsızlık, Engels'in Londra'sından bugüne miras kaldı ve durmaksızın yeniden üretildi. Şimdi ve burada temsil edilen sanat pratiği ise varlığın izini sürmek adına her daim başlıca yöntemlerden biri olageldi. Kentin duvarları ise hatırlama ve hatırlatma pratiğinin başlıca sesi hâline getirilirken "... was here" "taglemesinin" varlığı, geçip giden öznenin iz bırakma arzusunun en temel yansıması.[5]

"Buradaydım vurgusu insanın yok olma korkusundan kaynaklanan bir eylem gibi de geliyor bana. Orada olduğunu hatırlamak, hatırlatmak ve izletmek... Korkuyoruz... Hiçliğe karışmaktan en çok da."

–Canavar

"Bir tutma çabası benimkisi. Sokakta hiçbir şeyin kalıcılığı sabit değil. Ki sokağın kendisinin de geçici olduğunu söylemek mümkün. Ben de bunu belgeliyorum. Tutmaya çalışıyorum silinip gidecek olanı, bir çaba..."

–Gaye

Varoluşun Vahası "Duvar"

Sermayenin, karar vericilerin çıkarlarının, rantın ve ötesinin etkisinde mekânın parçalanması ve kırıntılara dönüşümü beraberinde gettoları, yalıtılmış bölgeleri, mekânın özneleri hususunda katı bir hiyerarşiyi de peşinden sürükler.[6] İmkânlara erişebilenler ve erişemeyenler, meşru görülenler ve görülmeyenler, normal ve öteki kılınanlar gibi ayrıksılıkları içeren bu hiyerarşinin kendisi, kentin deneyimlenme pratiklerini de doğrudan etkiler. Toplumun mekânsal pratiği, diyalektik bir etkileşim hâlinde ona hâkim olarak ve sahip çıkarak kendi mekânının başlıca üreticisidir.[7] Bu noktada parçalanan ve kırıntıları her bir boyutta hiyerarşinin katmanlarını yaratan mekân, aynı zamanda öznenin iradi çıkış yollarının da kaynağını içerisinde barındırır.

"Grafiti benim için her zaman bir kaçış yoluydu. Kötü bir mahallede büyüdüm. Ostik her zaman onlardan farklı bir kişilikti. Sonum uyuşturucuya bulaşmış biri olacaktı, ikinci bir ihtimal yoktu. Grafiti benim için o çölde bir vahaydı. Kaçtım, ona gittim... kurtuldum."

–Ostik

"Sokakta bir şeyler yapmaya ilk başladığımda 12-13 yaşındaydım. 'Bu çocuk bir değişik' tavrı bana karşı her zaman vardı. Bende anti bir karakter olmaya doğru dönüştüm, kendimi dönüştürdüm aslında. Tüm söylemlerin ötesine..."

–Canavar

"İsim yazılması da bir megalomanlığı besliyor aslında belki, ön plana çıkma isteğini karşılıyor. Ailede, çevrede dışlanma gibi birçok noktası var. Beni istemeyenlere karşı, şimdi her sokaktayım diyebilmek..."

–SemiOK

Sahneyi Kuranın Makbullüğü Yahut Eşiklerden Sızmak

Kentleşme, kapitalizmin tarihi boyunca sermayenin ve emeğin dolaşımında en temel ve kilit yöntemlerden biri olarak yerini aldı.[8] Kapitalizm ve neo liberalizmin yarattığı meta dünyası hâliyle beraberinde böylesi bir dünyanın stratejilerini içeren mekânlar üretti.[9] Bir kavram olarak kamusal mekânın en önemli özelliği kapsayıcı ve erişilebilir alanlar olmasıdır. Fakat praksisteki boşluğu görmemek, özellikle kentin sermaye birikiminin, dolaşımının merkezi olduğunu savunan ve onu kapitalizmin kıskacında tüketime dayalı bir meta olarak okuyan tasarılardan hareketle, mümkün değil. Kentin mekânlarını hem sermayenin bizzat kendisine hem de iktidar güçlerinin çıkarlarına hizmet edecek biçimde tasarlamak üzere bir çaba olduğu aşikar. Bu noktada müşterek mekânları kurgulamak, kurtarılmış alanlara işaret edecektir. Zira kamusal mekândan söz ederken egemen gücün kendi sınırlarını çizmesi ve dolayısıyla "verilmiş" bir alan söz konusuyken, müşterek mekân "alınan" ve topluluğun şekillendirdiği bir anlamı çağırır.[10] Alanların bizatihi aktörü olan birey, tüm bu mekanizmanın hem içerisinde hem de dışında direniş ve söylem repertuarını daima üretmektedir.

Resim 2 Buenostik. Fotoğraf: Ostik.

Sokağın sanatı, bu noktada çarkın içerisinde aktif bir özne olmanın dengesini, kendi biricikliğini korumaya yönelik direnişi ile kurmayı dener.

> *"Ticari işleri ilk yapmaya başlayan kişilerden biriyim ben. Zamanında çok tepki de gördüm, fakat tepki gösterenler büyüdüğünde nihayetinde onların da para kazanmaya ihtiyacı oldu... Önemli olan kültürü de aynı zamanda koruyabilmek, kendine de üretebilmek."*
>
> –SemiOK

> *"Ancak kültürümü destekleyen, toplumun faydasını hedefleyen markaya iş yaparım. Kapitalist sistemin bir parçası olarak saf kârı hedefleyen 'reklamda' senin imzan değil atılan."*
>
> –Ostik

İnsanlar gündelik hayatın her türlü noktasında özgün oyun alanını talep ederken kâr ve özel mülkiyetin istilası eşgüdümlü olarak beraberinde denetimi de doğuruyor.[11] Bu denetim, kentsel alanları şekillendiren baskın güç yapılarına karşı meydan okuma pratiğinin en öncül nedeni. Oyuncul alan geri kazanılabilir ve çoğunlukla da geri kazanılmıştır lakin bu kazancın üzerinde bir çatışmanın gölgesi daima sergilenmektedir.[12] Zira bir çevreleme, sınırlama oluşumu aynı zamanda "her an bu sınırlamanın dışına çıkıp özgürlüğe adım atma olanağını" da beraberinde sürükler.[13] Dolayısıyla denk düşülen çatışma içerisinde ara alanlar yahut başka bir deyişle "eşikler" yaratılması müzakere sanatını var eder.[14]

> *"Boşlukları değerlendirip kendi söylemek istediğim sözü söylemeye dikkat ediyorum. Canavar'ın izi olmaksızın ortaya çıkan şey ne benim ne de benim dilim."*
>
> –Canavar

Zorun Duvarla Mücadelesi: Ehlileştirmek

Tarih boyunca sokak ve duvarlar her daim mücadelenin ve temsiliyetin başlıca sahnesi oldu. İktidarlar sokakları ve duvarları zor aygıtları ile zapturapt altına almak adına ehlileştirmeye çabalarken bireyler de bir özgürlük alanı olarak buralarda kendilerini çeşitli biçimlerde ifade etme mücadelesi verdiler. "Bütün duvarlar iki anlamlı, iki yüzlüydü. Neyin içeride, neyin dışarıda olduğu, duvarın hangi yanından baktığınıza bağlıydı" der yazar.[15] Kimisi için ifadenin alanı olan duvar, bir başka açıdan otoriter kabulün kıskacında korunması, ele geçirilmesi yahut "ehlileştirilmesi" gereken başlıca alandır. "Afişe çıkmak" pratiklerinden bugüne dek duvar, sokağın -ve dolayısıyla topluluğun- dilini okumayı mümkün kılan en belirgin etmendir.[16] Bu yüzdendir ki otoritenin duvarın sınırlarını belirlemek uğruna tarih boyu süren çabası, her daim gün yüzündedir. Kentte mekân temsilleri, en temelde karar mekanizmasının yegâne aktörleri olan öznenin yaşanan ve algılananı tasarım ile özdeşleştirdiği bir anlamı işaret eder.[17] Duvarın sahipliği ise, mekân temsillerinin inşasının vazgeçilmez arzusudur.

> *"Gece yarısı geldi yanımıza elimizde boyalar... sordu sorularını hızlıca ve söyleyiverdi kulaklığından o cümleyi; amirim sorun yok... penguen yapıyorlarmış."*
>
> –Nomorelies

> *"Grafiti yaptığım için terör ile mücadeleden gözaltına alınmıştım zamanında..."*
>
> –SemiOK

Oysa unutulmamalıdır ki, duvarın düalizmi, eşiklerden yeni dayanışma ağları ve müşterek yaşam dinamikleri yaratılmasını da mümkün kılacaktır. Bu doğrultuda bireyin katılımını içermeme riskinden izole olan temsil mekânları, mekânın bizatihi kullanıcıları ve özneleri tarafından tarif edildiği imgeler ve semboller aracılığıyla yaşanan mekânı niteliyor.[18] Tasarlanmış olmaktan ziyade yaşam ile kendini kuran temsil mekânlarının özü tarihten, yolu o mekâna düşmüş bir öznenin tarihinden izlenir.[19] Sokağın doğasına başlı başına zıt düşen "ehlileştirme" çabasının, kimi zaman aşılacak eşiklerin de bizzat yaratıcısı olduğunu söylemek mümkün.

> *"Bir polis vardı... âşık olmuş bir kıza. Beni yakaladı bir gece, biraz konuştuk. Sabahına kız arkadaşını çizerken sözleşmiş hâlde buldum bizi... Ötesi de var... nöbetini o tutmuştu."*
>
> –SemiOK

> *"Sosyal medya da ayrı bir metropol aslında. Oradaki dünya çok daha acımasız ve gelip geçici. Sokak dahi daha kalıcıdır belki de..."*
>
> –Canavar

Resim 3 Duvar Resminden Korkuyorlar, Kaynak: Salt Araştırma, Duvar Resminden Korkuyorlar Arşivi, Yusuf Taktak.

Dijitalin Metropolünde Turlamak

İnsana dair tüm dinamiklerin günden güne ekrana göçü, sokağın ritmini de tuşlara aktarmayı ihmal etmedi gelinen noktada. Biriktirmek, somutlaştırmak, saklamak yahut kalıcı hâle getirmek ile başlayan sürecin yerini hızla kaydırılan görüntüler aldı. Hâl bu iken, gerçek ile sanal olanın veya içeride ya da dışarıda olanın ayrımı da günden güne silikleşti. Elbet ki buna bağlı olarak sokağın kabul gördüğü ve meşruiyetin sınırlarını çizdiği alan da dijital bir dönüşüme uğradı.

"Avrupa'da ve Amerika'da paylaşılması meşru kıldı benim resmimi. Kabul gördü, tepkiler azaldı."

–Canavar

Sokağın Raconu: Mekânı Hak Etmek

Özgürleştirilmiş bir "halk kültürü" beraberinde mekâna açılan eşiklerden yeni dayanışma ağları ve müşterek yaşam dinamikleri yaratılmasını da mümkün kılacak.[20] Lakin bu dinamiğin topyekûn homojen ve işbirlikçi olacağı ön kabulü hem sokağın hem de müştereğin kendi doğasını baştan yok saymaktır. Oysa müşterek basit ve yekpare bir kavram bütünlüğü olmaktan ziyade karmaşık ve ilişkisel bir anlama işaret ettiğinden çeşitli zaman, mekân ve mücadele biçimlerini bir arada örer ve ilişkiler yoluyla yeniden üretir.[21] Bu bağlamda sokağın aktörleri gerek sisteme dahiliyet gerekse dışarısında kalma hâlleri ile birbirinden farklı deneyimleme pratiklerine sahip. Duvarlar özelinde, mekâna verilen emeğin ve zamanın yanı sıra, tercih edilebilirliğin dolayısıyla ön plana çıkmanın önemli bir ayrışmayı beraberinde getirdiği aşikardır.

Öte yandan görünür kılma pratiğine yönelen tepkinin arka planında malzemeye erişebilmenin günden güne zorlaşması da söz konusu. Günümüzde şirketlerin ve neoliberal sermayenin taşıyıcısı olarak mekânı sömürgeleştirme pratiklerinin hızlanması kaçınılmaz bir son olarak toplulukları yerinden etme, yoksunlaştırma eylemini gerçekleştirir.[22] Bunun bir sonucu olarak malzemenin kendisinden yoksunlaştırılan toplulukların eylem göstereememe hâlleri, esasında iş birliği ile hayata geçirilen üretime yönelen tepkinin bir alt tezahürüdür.

"Mural İstanbul Festivali, belediyeler, sponsorluklar devreye girdiğinde birçok güzel sanatlar çıkışlı kişi daha görünür olmaya başladı. Grafiti sanatçılarının bu noktada bizlerin raconuna ters demeye başladığına şahit olduk."

–Gaye

"Bir hiyerarşi var aslında. Yıllardır sahipleniyor, riske giriyor, emek veriyor sokağa. Güzel sanatlardan gelen biri ben de duvara resim yapacağım dediğinde bir de bir sürü sponsor ile gücüne gidiyor. Mekâna ben verdim emeği, sabrettim diyor."

–Nomorelies

"Şu an burjuva sanatına yöneliyor, fakirlik ön plandaydı eskiden. Şimdi değişti, paran yoksa yapamıyorsun. Boya almak ile karnını doyurmak arasında seçim yapmak gerekiyor."

–Ostik

Resim 4 Nomorelies, Fotoğraf: Yalçın Güçlü.

“Bu da Bir Nevi Sanat İşte”

“Görece” çitlenmemiş bir mekân olarak sokak, en nihayetinde karşılaşmaların ve denk düşmelerin zeminidir. Kişilerin, olayların, farklılıkların ve nicesinin birbirine denk düştüğü bu alanda kendini ifade etmek, beraberinde seslere de açık olmaktır. Eser, sanatçı ve izleyen üçgeninde bir ara mekanizmanın bulunmuyor oluşu, maruz kalma ekseninde karşılaşmaları mümkün kılıyor. Belki tam da bu nedenle, günümüz sanat pratiklerinin ve erişen kitlesinin dönüşümü, yine kaynağını sokağın dilinden alıyor.

> *“Sanat mecrasında hep ikinci bir kişi var. Müze sahibi, küratör, herhangi biri karar verici. Ama sokakta öyle değil. Bir kâğıt toplayıcı yanaşıyor yanına, izliyor bir saat kadar performansını bazen. Şu sözler çıkıyor ağzından ‘Bu da bir nevi sanat işte...’”*
>
> –Nomorelies

Ezcümle, mekân yaşanır, konuşur ve tutku ile eylemi kapsar.[23] Sokağın dilini duvar aracılığıyla okuma pratiği beraberinde hem kentin bizatihi kendisi hem de öznelerinin rolleri üzerine düşünmeyi mümkün kılar. Zorun ve müştereği mümkün kılan eşiklerden sızanların bir arada olduğu ve olmaya devam edeceği bu sahne durmaksızın yeniden üretilmiştir ve üretilecektir. Mühim olan ise, ifade perdesinin daima sürdürülmesi adına verilecek mücadeledir.

Notlar

1 Chatterton, P. (2017). “Kent Müştereğini Aramak: Mekânsal Adalet Tartışmasına Bir Katkı”, F. Adaman F, B. Akbulut ve U. Kocagöz (Der.) *Herkesin Herkes İçin: Müşterekler Üzerine Eleştirel Bir Antoloji*, İstanbul: Metis Yayıncılık, ss. 202-209.

2 Simmel, G. (1996) “Metropol ve Zihinsel Yaşam”, (BÖ Düzgören, Çev.). *Cogito*, 8: 81-89.

3 Lefebvre, H. (2018). *Ritimanaliz: Mekân, Zaman ve Gündelik Hayat* (çev. A. L. Batur), İstanbul: Sel Yayıncılık.

4 Engels, F. (1974). *İngiltere’de Emekçi Sınıfların Durumu* (çev. Oktay Emre), Gözlem Yayınları, s.89..

5 Grafiti dilinde “tagleme” sanatçının ismini/mahlasını yazması anlamını taşır.

6 Lefebvre, H. (2014). *Mekânın Üretimi* (Çev. I. Ergüden), İstanbul: Sel Yayıncılık.

7 A.g.e.

8 Harvey, D. (2013). *Asi şehirler* (Çev. Ayşe Deniz Temiz), İstanbul: Metis Yayınları.

9 Lefebvre, H. (2014).

10 Stavrides, S. (2016). *Kentsel Heterotopya: Özgürleşme Mekânı Olarak Eşikler Kentine Doğru* (Çev. Ali Karatay), İstanbul: Sel Yayıncılık.

11 Lefebvre, H. (2013). *Gündelik Hayatın Eleştirisi III*. (Çev. Işık Ergüden). İstanbul: Sel Yayıncılık.

12 A.g.e.

13 Stavrides, S. (2016).

14 A.g.e.

15 Le Guin, U.K. *Mülksüzler* (Çev. Levent Mollamustafaoğlu), İstanbul: Metis Yayıncılık.

16 Detaylı bilgi için bknz: Aysan, Y. (2013). *Afişe Çıkmak: 1963-1980: Solun Görsel Serüveni*, İstanbul: İletişim Yayıncılık.

17 Lefebvre, H. (2014).

18 A.g.e.

19 A.g.e.

20 Stavrides, S. (2016).

21 Chatterton, P. (2017).

22 Gidwani,V. ve A. Baviskar (2017). *Kentsel Müşterekler*, F. Adaman F, B. Akbulut ve U. Kocagöz (Der.) *Herkesin Herkes İçin: Müşterekler Üzerine Eleştirel Bir Antoloji*, İstanbul: Metis Yayıncılık, ss.198-202.

23 Lefebvre, H. (2014).

KATIL • DÜŞÜN • ÖĞREN • PAYLAŞ

İPA

ipa kampüs'te istanbul'u düşün.

#KampüsSenin

ipa.istanbul ipaistanbul
ipa.istanbulplanlamaajansi
ipa_kampus kampus_ipa ipa_kampus

Sosyolojik Bir Oyun Sahası Olarak Kente Bakış

Metropollerde alt kültürler kent yaşamıyla birlikte ortaya çıksalar da öngörülemez şekilde kendilerini yaratan kentleri gündelik faaliyetleriyle dönüştürmeyi sürdürüyorlar. Kaykaycıların kent mekânına biçim verme şekli de, konvansiyonel bir tasarımcıdan veya kentin herhangi bir noktasıyla ilgili tasarruf hakkı olan özel veya kamusal öznelerden çok farklı.

Büşra Nur Huka[*]

[*] Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyoloji Yüksek Lisans Öğrencisi

Fotoğraf M. Cevahir Akbaş

Kendilerine özgü bol kıyafetleri ve farklı tarzlarıyla arzıendam eden kaykaycılar, son zamanlarda pek çok İstanbullunun gündelik yaşamında karşılaşma imkânı bulduğu bir grup olarak karşımıza çıkıyor. Çoğu zaman güvenliklerle sorun yaşayan, yetişkinler tarafından yargılayıcı bakışlarla süzülen kaykaycılar, macera peşinde koşan "marjinal" gençler olarak görülür. Bu çalışma, kent mekânına kaykaycıların algıları ve duyusal deneyimleri üzerinden bakma çabası içerisinde olacak. Bu doğrultuda çalışma, kaykaycıların mekânsal pratiklerinin rastlantısallığı ve devinimselliğini ele alıyor, kaykaycıların kenti tecrübe ediş biçimlerinin kent mekânını nasıl yeniden ürettiğini inceliyor. Kentsel tasarımın sınırlarında gezinen, onu eğip büken ve kendi amaçları doğrultusunda kullanan kaykaycılar, kamusal mekânı yeniden nasıl üretirler? Sınırların net bir şekilde çizildiği, organize edilmiş ve tanımlanmış kent dokularında nasıl bir dönüşüme işaret ederler? Kentsel mimariyi sürekli olarak hile yapılabilirlikleri açısından değerlendiren kaykaycılar, mekânın düşey ve yataylığının sorgulanması ve mekânın görünmeyen çokluklarını işaret etmesi bakımından nasıl potansiyeller barındırırlar?

Kaykaycıların mekânsal kullanım ve pratiklerinden söz edebilmek ve anlayabilmek için öncelikle kaykayın tarihçesinden bahsetmek gerekir. Kaykay, 1950'lerin başında ABD'nin California Eyaleti'nin sahil kentlerinde ve Hawaii Adası'nda rüzgârsız günlerde sörf yapamayan sörfçüler tarafından sörfe alternatifi olarak ortaya çıkarıldı. Böylelikle sörfçüler dalgasız günlerde antrenmanlarını bu şekilde yapabilmekteydiler. Tahta bloklara tekerlek takılarak oluşturulan kaykay, daha sonrasında kaykay üzerinde dengede durarak numaralar yapma eylemine dayanan kendine özgü performatif bir alt kültür hâline geldi.

60'lı yılların başında kaykayın popülerleşmesiyle sörf şirketleri kaykaylar yapmaya başlamış ancak tekerleklerin yapımında kullanılan malzemeden ötürü pek çok kaza gerçekleşmiş. 70'li yıllarda daha iyi tutuş ve hız sağlayan poliüretan tekerlerin kullanılması kaykay için dönüm noktası oldu. 1976-77 yılları arasında Kaliforniya'da sürmekte olan şiddetli kuraklık sırasında, efsanevi kaykay grubu Z-Boys üyeleri yüzme havuzlarını boşaltıp pürüzsüz ve boş havuzda kaymışlar. Bugün kaykay parklarında görülen yapay havuzların kaykaycılar tarafından ilk kez keşfi ve kullanılışı buraya dayanıyor. Aynı zamanlarda dikey kaykay (vertical skateboarding) doğdu. Dikey kaykay, kaykaycıların yarım boru tarzı bir dikey rampa üzerinde numaralar yaptıkları kaykay türü. Diğer kaykay stillerine kıyasla daha fazla güç ve havada kalma süresi gerektiren dikey kaykayda amaç, rampanın kenarından yeterli yüksekliğe ulaşana kadar hız kazanmak ve böylelikle havada çeşitli manevralar gerçekleştirebilmek.

Başlangıçta şehrin sokaklarında kayan kaykaycılar banklar, merdivenler, spotlar veya tırabzanlar gibi gündelik nesneleri kullanıp ve bunları kendilerine göre yorumlarlar. İstediğin yer ve istediğin zamanda kayma imkânı veren sokak kaykayının oyun alanı her yerdir. Esasen kaykay için yapılmamış çevredeki nesneler, sokak kaykayının bir parçasıdır. Basamaklardan atlanılır, çıkıntılardan kayılır. Olanaklar sonsuzdur ve her yer spot olabilir. Kaykay camiasında kullanılan bir sözcük olan spot, kaykay yapılma potansiyeli olan her yeri tanımlamak için kullanılır.

80'li yılların ortalarından beri profesyonel olara kaykay yapan Bobby Puleo, bir röportajında sokak kaykayını "sokaklarda ve kaldırımlarda doğal olarak bulunan nesneleri ve düzenekleri yorumlama ve bunları kaykayınıza dâhil etme sanatı" olarak tanımlar. Bu, herhangi bir sokak veya şehir ortamında doğal olarak bulunan nesnelerin sahiplenilmesi ve kullanılmasıdır. Birçokları için sokak kaykayı, kaykayın gerçek özüdür ve kaykaycılar her türlü kısıtlamadan muaftır.[1]

90'lı yıllardan itibaren sokak kaykayından her şeyin azami heyecan için inşa edildiği geçiş kaykayına değişim yaşandığı görülür. Geçiş kaykayı dikey zeminde, havuzlarda, çanaklarda ve dev beton parklarda kaymayı gerektiren, adrenalin ve riskle özdeşleşmiş bir performansı içerir. Kaykayın bu "ekstrem" hâli, X-Games gibi yarışmaları ve halka sunulan bazı ürünleri pazarlamak için kullanılmıştır. Ekstrem kelimesinin bir reklam stratejisi olduğunu belirten Howell'ın ifadesiyle "Kaykay mekânsal bir pratik, ticari alana meydan okuyan gündelik bir faaliyettir; ancak X Games, kaykayı paroksismal, maço heyecan arayışı benzeri gökyüzü sörfü (skysurfing) gibi temsil ederek bu pazarlanamaz gerçeği ortadan kaldırmaktadır."[2]

Kaykaycıların kaymak için kullandıkları bir diğer alan ise kaykay parklar. Kaykay parkları, kaykaycıların kayması için inşa edilen, kamuya veya özel sektöre ait yerler. İlk kez 1976'da açılmaya başlayan kaykay parklarında, kaykaycılar yapay havuzlar, rampalar ve sokakta bulunan objelerin farklı uyarlamaları ile tanıştılar.

Kaykay parkı mekânı, fiziksel özellikler bakımından çevresinde bulunan diğer mekânlardan tamamıyla ayrışır. Pek çok semtten buraya kaymak için gelen çeşitli profildeki gençler burayı karnavalesk bir oyun parkına çevirirler. Kaykay park, fütüristik beton yığınlarının grafiti ve duvar yazılarıyla canlandırılmış ve hareketlendirilmiş hâlidir. Gençler, grafiti ve duvar yazılarıyla onlar için inşa edilen bu kent mekânını şahsileştirmekte ve kendilerinden iz bırakmaktadır.

Kayma eylemi, kaykay parktaki çukur ve engebeli araziden kaymayı ve bu esnada birtakım hareketleri, dönüşleri ve atlamayı gerektirmesiyle risk ve adrenalinle özdeşleşir. Kaykayın gençler için temel cazibelerinden biri, zorunlu uygulamaları ve uymaları gereken kuralları olan geleneksel sporların aksine sağladığı özgürlük. Herhangi bir kuralı olmayan ve kullanıcının istediği şekilde kaymakta özgür olduğu kaykay, sınırları zorlamayı esas alır. Gençler kayma eylemini gerçekleştirirlerken bir gösteri sunmanın yanı sıra birçoğu farklı hareketleriyle kendini özdeşleştirerek akranlarına ve seyircilere bir benlik sunumu gerçekleştirir.

Tüm bedenin ve duyuların aktive olduğu kaykay, dokunsal, fiziksel ve sesle ilgili boyutları içerir. Kaykayın tekerlerinin zeminde çıkardığı sesle oluşan ritim, yaşayan bir gerçeklik olarak kentsel mekânın gündelik ritimlerinden birini meydana getirir. Kentin sürekli değişen dinamik doğasına denk düşen kaykay, tüm duyulara

hitap etmesi, anlık ve öngörülemez olmasıyla işlevsel, kartezyen mekân anlayışını büker. Bütüncül bir bakışla ele aldığı kent mekânının farklı anlam katmanlarını ve potansiyellerini ortaya çıkarır. Bedenin bir uzantısı olarak kaykayla kenti deneyimlemek ve kentin bir parçası olmak kamusal mekâna nüfuz etmeye ve onu yeniden üretmeye imkân verir.

Stavrides, *Kentsel Heterotopya* metninde şöyle bir soru sorar: "Heterotopik durumlar, iktidar ve mekânın özel bir eklemlenişini ifade eden düzen, tam da içinde 'çok sayıdaki başka mümkün düzen fragmanlarının parıldadığı' bir 'düzensizlik' tarafından tehdit edildiği zaman doğuyor olabilir mi?"[3] Heterotopyaları ötekiliğe açılan geçitler olarak düşünürsek çevreyle vücut, topluluk ile birey, beyinle beden arasında dönüşümsel ilişkiler oluşturmaya çalışan kaykayın kamusal alanı benzersiz ve istenmeyen amaçlar için geçici olarak kullandığını görürüz. Bu durum, mekânın düzenini bozan kaykaycıları kamusal alandan alıkoymak, dışlamak ve yerinden etmek isteyenler için bir meydan okuma hâline gelmekte.

Henri Lefebvre'nin 1967 yılında kaleme aldığı *Şehir Hakkı* kitabında şehir, kullanım değeri ve şenliğin deneyimlendiği mekânın sahiplenilmesi kavramlarıyla ön plana çıkar. Kapitalist kentleşme süreciyle birlikte şehirdeki kullanım değeri esaslı pratikler ortadan kalkmış, kent mekânı değişim değerinin egemenliğinde örgütlenmiştir. Lefebvre'i şehir hakkı kavramsallaştırmasına götüren şey, böylesi bir tarihsel sürecin ürünü. Buna göre şehir hakkı ne geriye (geleneksel şehre) dönüş ne ileriye, devasa ve şekilsiz yerleşim bölgesine kaçıştır. Yeni bir şehrin, yeni temeller üzerinde, bir başka ölçekte, başka koşullarda, başka bir toplumda inşasının tahayyül edilebileceğinden bahseder.[4] Böylesi bir tahayyül bir *toplumsal pratik değişimi*ni

Fotoğraf M. Cevahir Akbaş

beraberinde getirir. Yüzyıllar boyunca mübadele değerine tabi kılınmış olan kullanım değeri başa geçebilir. Bu da kent toplumu aracılığıyla ve kent toplumu içinde, kullanım değeri imgesini bizim için koruyan ve hâlâ direnen bu gerçeklikten, şehirden yola çıkarak gerçekleşecektir. Kent gerçekliğinin spekülatörlere, kapitalist elebaşlarına, teknisyenlerin planlarına değil "kullanıcılar"a yönelik olması, bu hakikatin doğru ama zayıflamış bir versiyonudur.[5]

Kent meydanlarında, otoparklarda, AVM'lerin önünde kayan ve böylelikle mekânı ve mimariyi deneyimleyen, bozan ve yeniden üreten kaykaycıların değişim değeri endeksli kent mekânının altını oyduğunu söyleyebilir miyiz? Kentte öngörülemez ve tesadüfi bir şekilde karşımıza çıkan kaykaycılar, kapitalizmin soyut mekânının figüranları olmaktan çıkıp kentin niteliklerini üreten birer özne hâline gelirler. Mekânsal hiyerarşinin ve tasarımın sınırlarını performanslarıyla esneten kaykaycılar, mekân türleri arası kısa devre yaşatma potansiyeli taşırlar. 90'lı yılların başında gençler arasında yayılmış olan motto, sokak kaykayı pratiğinin mesajını ve felsefesini içerisinde barındırır: "Kay ve Yık, Kay ve Yarat"

Mimarlık tarihçisi Iain Borden, kaykayın bir mimarlık eleştirisi gerçekleştirdiğini ve değişim değerinin egemen olduğu yerde kullanım değerinin yeniden öne çıkarıldığını söyler.[6] Kaykaycılar mimarileri sürekli olarak hile yapılabilirlikleri açısından değerlendirir ve bu tür unsurlar kentsel çevrede bol miktarda bulunur. Kaykaycılar arasında nesneleri yaratıcı bir şekilde veya diğer kaykaycıların daha önce yapmadığı bir şekilde kullanmak teşvik edilir.[7] Standardize edilmiş mekânsal formları bozan ve bir süreliğine askıya alan kaykaycıları, kamuya açık alanlardan caydırmak için birtakım önlemler alınır. Her ne kadar şehir plancıları gençlerin kamusal alanda kaymalarını sınırlandıracak birtakım mimari formlar geliştirseler de mimariye bir kaykaycının baktığı gibi bakmazlar ve mimari var olduğu sürece kaykaycılar onu kendi amaçları doğrultusunda kullanmanın yaratıcı bir yolunu bulacaklardır.

Notlar

1 Slee, T. (2011). Skate For Life: An Analysis of the Skataboarding Subculture Erişim Linki: https://digitalcommons.usf.edu/honors_et/29/

2 Howell, O. (2008). Skatepark as Neoliberal Playground: Urban Governance, Recreation Space, and the Cultivation of Personal Responsibility. Space and Culture, 11(4), 475-496.

3 Stavrides, S. (2016). *Kentsel Heterotopya: Özgürleşme Mekânı Olarak Eşikler Kentine Doğru*, Çev. Ali Karatay, İstanbul: Sel Yayıncılık.

4 Lefebvre, H. (2020). *Şehir Hakkı*, İstanbul: Sel Yayıncılık.

5 Lefebvre, H. (2020). *Şehir Hakkı*, İstanbul: Sel Yayıncılık.

6 Borden, I. (2001). Skateboarding, Space and The City: Architecture and The Body. Oxford: Berg/Bloomsbury Academic.

7 Kato, Y. (2006). Skating the Burb: The Regulations and Negotiations of Suburban Teenage Skateboarding Erişim Linki: https://www.scribd.com/document/43299999/Skating-the-Burb-The-Regulations-and-the-Negotiations-of-Suburban-Teenage-Skateboarding#

İstanbul Planlama Ajansı

İBB-İPA Genç Gönüllü Programı başladı

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin farklı alanlardaki çalışmalarına gönüllü katılarak deneyim kazanmak isteyen gençler için "İBB Genç Gönüllü" programı başladı. Başvuru koşulları ve detaylar için: **gencgonullu.ibb.gov.tr**

DETAYLI BİLGİ

gencgonullu.ibb.gov.tr

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ | İNSAN KAYNAKLARI VE EĞİTİM DAİRESİ BAŞKANLIĞI | İstanbul Planlama Ajansı

ipa.istanbul ipaistanbul ipa.istanbulplanlamaajansi
ipa_kampus kampus_ipa ipa_kampus

Kenti Hissetmek: Kent Günlükleri

Sosyal bilimlerin geçtiğimiz 50 yılda geliştirdiği ve yaygınlaştırdığı yöntemler kenti anlamak için yeni bakış açılarının ötesinde duyuların kaydını tutmayı da öneriyor. Duyusal araştırma olarak özetleyebileceğimiz bu öneriler setinden biri de kenti deneyimlerken duyuların farklı mecraları kullanarak bütünlüklü bir şekilde kaydının tutulup kent analizinin aracına dönüştürülmesi. Kayıt mecralarımızdan en eskisi günlükler veya hatıratlara bu gözle bakmak için bir vesile olabilir.

İzel Karaca *

* Performistanbul, PCSAA Araştırmacısı ve Koordinatörü
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, Yüksek Lisans Öğrencisi

İnsanlar mekânı yalnızca tecrübe etmez, aynı zamanda onun aracılığıyla düşünür, hayal kurarlar.[1] Mekân fiziksel olduğu kadar fiziksel olmayan ilişkileri de barındırır ve onları şekillendirir. Kent, bu ilişkileri oldukça katmanlı bir şekilde bir araya getirir; toplumsal deneyimi üretir ve düzenler. Mekâna ve dolayısıyla topluma içkin üretim biçimleri pek çok farklı fenomen yoluyla gerçekleşir; en somut örneklerinden biriyse mimarlıktır. Mimarlık, mekânları üretmek yoluyla zamanı, bedeni, pratiği ve algıyı biçimlendirir. Uzun yıllardan beri yapılan çalışmalar, mekânlar dolayımıyla yaşayan insanın, mimari oluşun altında yatan felsefe ve onun somut göstergeleriyle bütünleştiğini, ruh ve zihnin âdeta kabının şeklini aldığını ortaya çıkardı. Zamanı, pratiği, bilgiyi somutlaştırarak şekil verdiğimiz mimari, yapısal ve yapısal olmayan bütün boyutlarıyla cisimleşir ve insan yaşamına şekil verir. Peki bu karşılıklı etki üzerine ne kadar düşünüyoruz? Mimarlık ve tasarımın zihinsel ve duygusal etkisi 20. yüzyılın ikinci yarısından beri sosyoloji, psikoloji ve mimarlıkta kendine yer arıyor. Kent mekânları, tasarımları ve onu oluşturan bileşenler bireyde ve toplumda nasıl etkiler yaratıyor? Şekil verildiğini düşündüğümüz mekân bize nasıl şekil veriyor? Duygu, düşünce ve davranışlarımızı nasıl etkiliyor? Bu araştırma temelde bu sorulara dayanıyor. Sürekli diyalog hâlinde olunan kent mekânını kavramak, onu dönüştürmenin, sağlıklı ve yakın ilişkiler kurabilmenin önemli bir basamağı.

70'lerden itibaren akademik metodun sorgulanması, bilgi üretme ve işleme yaklaşımlarındaki kırılmalar Batı merkezci anlayışı merkeziyetsiz, bütüncül/evrensel bir kavrayışa yaklaştırmaya çalışır. Bu noktada bize kendisini açan yeni bir söylem akademi sıralarından yükselir: Duyusal araştırma. Sarah Pink'in *Doing Sensory Ethnography* adlı çalışması bu bağlamdaki güncel tartışmaları, duyusal etnografiyi ama nihayetinde bütüncül bir duyusal araştırmayı irdeleyen oldukça zengin bir kaynak oluşturuyor.[2] Bu araştırma biçimi, akademik üretimdeki akli keskinliğin yumuşatılmasını, yaşam pratiğini ve bilgi üretim biçimlerini yeniden değerlendirmeyi, geçmiş, şimdi ve geleceği birbirine yaklaştırarak, hatta birbiri içine geçirerek, kesilen zamanı birleştiren bir yaklaşım öneriyor. Yaşama yönelik bilgi ve anlayışımızda, kendiliğinden açığa çıkanı yakalayan bir yöntem olarak tarif ettiği duyusal araştırma, konuşulmayanı ve ulaşılamaz olanı toplamayı amaçlar. Bu primitif bir bilme değil, çoklu bir bilme yolundan geçmeyi öngören, bilmeye karşı yeni keşifler ve refleksiyonların oluştuğu bir durumdur.[3] Daha çok bağlama yönelen ve bu bağlam içindeki ilişki ağlarını tespit etmeye çalışan, yeni katılım, anlama ve pratik

biçimleri, 21. yüzyıl tartışmalarında da önemli bir yerde duruyor. Bu türlü popülerleşen tartışmalarda nöro-mimari, nöro-felsefe ve diğer nörolojik yaklaşımlar öne çıkanlar arasında. Oto-etnografi gibi etnografinin sınırlarını irdeleyen biçimler, sanat alanında performatif üretimler ve "bir araştırma alanı olarak performans" tartışmaları yine beden ve sınırlarına dair farklı sorgulamaları ortaya koymakta. Video makale (video essay) bilgi ve argümanın yalnızca yazılı olamayacağını, aynı şekilde görsel olarak da üretilebileceğini savunur. Bunları işitsel araştırmalar, tat ve koku (smellscape/soundscape) gibi temel duyu organlarının nasıl bilgi ve his üretebildiğine ya da bu organların nasıl yapısallaştırıldığına dair yapılan tartışmalar da eklenebilir. Çok duyulu algılama, bu bağlantılarla bir inceleme, analiz yapabilme yetisi, bizleri bütüncül ve aynı zamanda eleştirel algılama ve eleştirel pratiğe götürebilir. Günümüzün teknolojik/enformatik/dijital/post-hümanist vb. (sanırım hepsi bir arada) çağında yabancılaşan beden ve ruhun tıkanıklığına bir yanıt arayan bu türden anlayışların daha çok açımlanmaya ihtiyacı var. Bahsedilen duyusallık; beden, mekân ve zaman deneyimini geliştirmek, derinleştirmek veya onu yeniden inşa etmek adına on yıllardır tartışıldığı gibi bugün de önemini koruyor.

> *"Şehrin karşısına bedenimle çıkarım; pasajın boyunu ve meydanın enini bacaklarım ölçer; bakışım bedenimi bilinçsiz biçimde katedralin cephesine yansıtır, bedenim orada silmelerin ve konturların çevresinde dolanır, girinti ve çıkıntılarının boyutlarını duyumlar: Bedenimin ağırlığı katedralin kapısının kütlesiyle buluşur ve kapının arkasında karanlık boşluğa girerken elim kapının topuzunu kavrar. Bedenim ve şehir birbirini tamamlar ve tanımlar. Ben şehirde barınırım, şehir bende barınır."*[4]

Kent teorisyenlerinin çoğu, ciddi saptama ve açıklamalarına karşın mimari etkinin eksik bırakıldığı ve daha derin ele alınması gerektiğini vurgulamıştır.[5] Pallasmaa, çok değerli çalışması *Tenin Gözleri*'nde duyular mimarlığını öneri olarak ortaya atarken aslında bu eksiklere cevap vermeyi hedefler.[6] Dış cephelerden ufka, bakışların çarptığı yerden kokulara, gölgelerden akustik imajlara ve dokunsallığa kadar varır. Dokunmanın temel duyu olduğunu söyleyen Pallasmaa, yaşamdaki her deneyimin dokunmaktan geçtiğini söyler ve bu dokunuşlar karşılıklıdır. Ben şehre dokunurum o da bana, retinama çarpan ışık bir dokunmadır. Görsel deneyim alanım bile dokunma ile temellenir. Dokunmanın katmanlı etkisi çarpıcıdır, dokunmak dünyadaki bedenin varlığını onaylar. Kişiyi tahayyül alanına sokar, deneyimini derinleştirir, hazzı güçlendirir. Gözün sınırlayıcı ve merkeziyetçi yapısından kişiyi özgürleştirir, uzaklık ölçen göze karşı yakınlığı temsil eden dokunma bu yüzden en özel anlarımızda bize eşlik eder. "Çok güçlü duygusal deneyimler sırasında, uzaklık yaratan görme duyusunu kapatma eğilimine gireriz; düş kurarken, müzik dinlerken ya da sevdiklerimizi okşarken."[7]

Duyular yoluyla mimarlığın kavranışı, yalnızca göz ile değil diğer duyularla da ölçülebilecek mekân deneyimini araştırır. Kaldırım taşlarından kentin topografik yapısına, göz tahakkümünün uzantısı sayılabilecek göklere uzanan cam binalardan sokak lambalarına, şehirdeki gölgelerden loş ışığın yarattığı mahremiyet ve samimiyet etkisiyle mekânın nasıl loşluklar veya aydınlıklar barındırdığına, kent ışıklandırmasının dikizci mi yoksa mahremiyet duygusu oluşturarak bağ kurdurtan bir yapısı mı olduğuna, şehir panoramasından ve yükselen yeni konutlarla bu panoramanın bozulmasına ve nihayetinde kişisel ve kolektif kent deneyiminin nasıl etkilendiğine kadar birçok konuda araştırma alanı açar.

Çalışmaya giriş niteliğindeki bu bölümden sonra kent günlükleri dediğim; gündelik hayat izlenimlerinden yola çıkarak analizine ulaşmak istediğim kent ve duyusal deneyim ilişkisine dair notlar yer alıyor. Bu notlar, çok duyulu bakış açısıyla kent ritimleri ve devinimlerini yakalamak, katılığa karşı akışkan bir bilinç ortaya koymak, unuttuğumuz yahut unutturulan duyusal varlık alanını tekrar düşünmek isteyen bir araştırmacının notlarından oluşmaktadır.[8]

Notlar

1 Stravrides, S. (2021). *Kentsel Heterotopya Özgürleşme Mekânı Olarak Eşikler Kentine Doğru*, Sel Yayıncılık.

2 Pink, S. (2015). Doing Sensory Ethnography, London: Sage.

3 A.g.e.

4 Pallasmaa, J.(2011). *Tenin Gözleri Mimarlık ve Duyular*, Çev: A. U. Kılıç, Yem Yayın, İstanbul, s. 48.

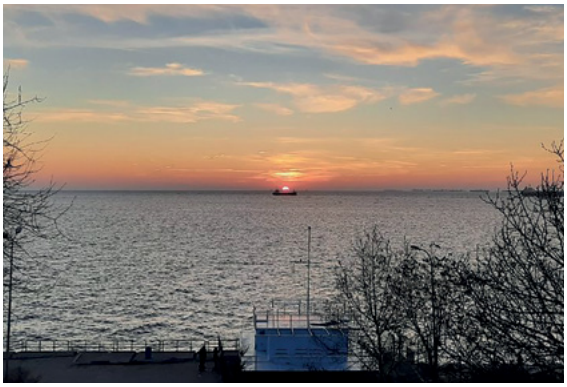
5 Lefebvre, H. (2014), *Mekânın Üretimi*, İstanbul: Sel Yayıncılık.

6 A.g.e.

7 Pallasmaa (2011), a.g.e., s. 56.

8 Fotoğraflar, İstanbul'un Kadıköy ve Üsküdar semtlerinde 2023 tarihinde çekilmiştir.

Yaşadığım kent İstanbul'a dair düşüncelerimi, kişisel gözlem ve deneyimlerimi ele aldığım farklı zamanlardaki notlardan bazıları:

Fotoğraf Ufka uzanan bakış, döngüselliği hatırlatan manzaralar

Ufku görmek, uzaklığı düşünmek, düşlemek, kentin kaosu içinden bir anlığına da olsa çıkmak, varoluşsal sonsuzluğa dolmak. İşte ufuk, düşünce ve duygularımın bir yerlere çarpmadan çoğaldığı ve yayıldığı enginlikler.

Fotoğraf Eskicinin yankılanan sesi ve imajıyla kent sokağı

Gemilerin sesleri, inşaat sesleri, ara ara duyulan ezan sesi, korna ve motor sesleri, konuşma sesleri, farklı dükkânlardan gelen farklı müzik sesleri birbirine giriyor ve bitmeyen bir gürültü oluşturuyorlar. Bunları genci ve yaşlısının telefonundan açılan video sesleri -bunlar dijital çağın seslerinden sayılabilir- ve tramvay sesi takip ediyor. Bunca sesin arasında bir başkasının sesini, doğanın sesini, akışın sesini ve çok temelde kendi sesini nasıl duymak mümkün olabilir? Kendinle ve seni saran bütün yaşamla arana giren ses yığınları... Eskicinin sesi bütün sokağa doluyor, bütün sokağı saran sesle, bir anda daha tamamlanmış hissediyorum.

Fotoğraf Kokuların kesiştiği mekân

Egzoz kokusu ve taşan konteynerlerden gelen çöp kokuları oldukça baskın bir kent kokusu, çarşılarda bunları tezgâh balıkçılarından gelen kokular, kış olduğu için kestane, salep kokusu, yer yer pişen lokma kokularıyla kebap kokuları takip ediyor; sokak hayvanlarının yoğun olduğu yerde dışkı kokusunu da unutmamak gerekir. Üst sınıf mahallelerde parfüm kokuları çürük metropol kokularını bastırıyor. Kokusal bellek oluşturmuş dezenfektan kokusu, bazen yoldan geçerken bazen de toplu taşımalarda aniden pandemiyi hatırlatıyor ve kişide de kendisini dezenfekte etmesi yönünde bir istek uyandırıyor. Fakat ansızın karşılaşılan, kentin olmazsa olmazı çiçekçiler -duyanlar için- anlık bir sığınak, anlık bir kaçış noktası oluyor, anlık olarak renkli çayırlar ve de güzel günlere gidiyor insanın aklı.

Fotoğraf Ansızın karşılaşılan çiçekçiler

Kişinin kaçış yerlerinin, kendine özgü mekânlarının olmaması ya da giderek azalması. Kentle yapılan gizli anlaşmalar denebilir miydi bunlara? O "özel yer" ile senin arandaki bir sır gibi. Fakat her köşesi istila edilmiş kent merkezlerinde bu pek mümkün değil. Bundan dolayı samimi bir ilişkiye dönüşemiyor sanırım kentle ilişki; mahremiyet yok, gizli anlaşmalar yok... Anısı olan mekânlar mesela. Sürekli değişime uğrayan kent merkezleri için neredeyse imkânsız hâle geliyor. O bir zamanlar çok sık gittiğiniz restoran bir bakıyorsunuz tadilatta -ki son 5-6 yıldaki felaket dönüşüm hızı da düşünülürse- ya yenileniyor ya devredilmiş. Ya da artık yerinde konut olan parklar. Mekân yenilense bile anılar yenilenmiyor. Bellekle mekân arasında bir boşluk oluşuyor. Anılar dağılıyor ve sanki hiç yaşanmamış hâle geliyorlar.

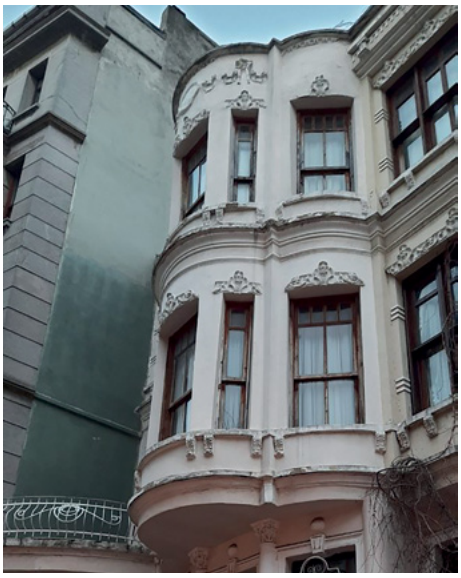
Fotoğraf Ritim bozukluğu, şehir kesintileri

Ziyaret ettiğim başka hiçbir ülkedekine benzemeyen bir şey var bu ülkede, özellikle İstanbul'da: Kaldırım taşları. 1 metre arayla bazen üçten fazla farklı kaldırım taşı görülebiliyor. Zemine yapılan müdahaleler ya kapanmıyor ya da kapatıldığında farklı bir malzeme kullanılıyor. Ayaklar şehrin dramatik bozukluğunu hissediyor. Kaldırımlar -ki onlar bedenin şehirdeki sürekliliği- çoğu zaman bozuk, delikli ya da farklı. Ciddi bir ahenksizlik yaratıyorlar. Yollarda öylece bırakılmış delikler, kesikler, deneyimde de kesintiler oluşturuyor. Kesintiler, öne çıkan engeller, turist kafileleri, kaldırıma park edilmiş arabalar, bozuk kaldırımlar, kapanmamış delikler, direkler, yol kenarlarına öylece bırakılmış scooterlar... Ayak ritmini, göz ritmini bozuyorlar, insanın iç ritmini de. Düşüncelere dalmak mesela böyle bir şehirde, oldukça zor. Sürekli dikkat kesilmek zorunda kalınan bir deneyim oluşturuyorlar. Dikkatli, tetikte ve parçalı bir deneyim.

Fotoğraf Dengesiz yürüme deneyimi, Sürekliliği olmayan kaldırımlar, Yapay dış cephe kaplaması, mimari akışta kesinti, kapanıklık/monotonluk hissi veren koyu renk cephe

"Taş" diyordu Pallasmaa, taş, ahşap veya mermer, bu gibi doğal malzemeler zamansaldır. Geldiği bir yer vardır, sadece kendi yerinde doğup büyüyebilen malzemelerdir bunlar. Kendi tarihleri vardır. Yıpranmaları onların yaşayan bir şey olduğunu hatırlatır. Binalarda kullanıldıklarında ise onunla temas eden kişiye bu tarihi hatırlatırlar, kişiyi davet ederler; yaşamı, yıpranmayı hatta ölümü hatırlatırlar. Ama endüstriyel, sentetik malzemeler tam tersini. Âdeta çağımızın ölümü ve yaşlanmayı reddeden ideolojisini üretirler. Davetkâr değillerdir, tam tersi seni iterler. Yaşama dair izler yoktur üstlerinde. Yıpranmaları bile yapaydır ve de hemen yerine yenisi konabilir. Cam ve ayna... Bakışını sana geri yansıtan, hiyerarşik malzemeler. Ne de yaygınlar günümüzde! Gökdelenler adeta bir cam gösterisi yarışına girişmişler. Camlar kent manzarasını geri yansıtırlar. Bir illüzyondur cam, büyük gökdelene bölük pörçük yansıyan kent yüzeyselleşir, iki boyut olur, ona bakan da bir illüzyon içinde iki boyutlulaşır. Dışarıdan görülemeyen ama içeriden izlenebilen bir yapısı vardır aynalı camların, bir iktidar oluştururlar, kenti mütemadi panoptikonlara dönüştürürler. İçeriden size biri bakıyor mudur yoksa bakmıyor mudur hiçbir zaman emin olamazsınız, kent imge olarak yüzeyselleşir, yapılar gözetleme kuleleri gibidir. Gökdelenler aynı zamanda boyutlarıyla da bir sarsıntı yaratırlar, kişiler asla olamayacakları yükseklikten kente bakar, ayaklarının altındadır bütün "ötekiler", onun için çalışan karıncalar gibi görürler belki onları, yerdekiler de ilahi bir güç atfeder gökdelenlerin tepesindekilere...

Fotoğraf Dış cephe dokuları, yumuşak his, merak uyandıran tarihi yapılar

Sonbahar, yaprakların ayağın altında ezilen sesi ile kahverengiden, hafif meltemlerden, bulutlu günlerden ve biraz da içe kapanıklıktan bağımsız düşünülebilir mi? Sanırım bu, duyularla imgelerin nasıl beraber oluştuğunu fazlasıyla anlatıyor.

Fotoğraf Aramızdaki Getir şirketi

Kadıköy-Moda tramvayı... Tramvaylar, özellikle İstanbul'da geçmişle şimdinin kesiştiği, ortak hafızaya dair önemli simgelerden biri değil midir? Bu simgenin üzerinde günümüzde bir yemek dağıtım şirketi olan "Getir"in reklamı yapıştırılmıştır. Toplumsal hafızayla aramızda "Getir" şirketi girmiştir. Tramvay nostaljikliğini yitirir, kişiyi satın alınması gereken bir şeyler olan bu ana çeker. Geçmişin parçaları, şimdiki anın ezici hükmüne girer. Şimdiki an bile belki şimdiki an değildir, araya giren temsiliyetler yoluyla sürekli arzulanması telkin edilen bir dünyanın zamanıdır. Bu detaylarıyla birlikte özellikle küresel kentleri düşündüğümüzde, patolojik etkilere kadar giden analizler bir hayli çoğalacaktır.

Kent ve Mekâna Kulak Vermek: Müzik, Ritim ve Hafıza

Kent yaşamının içindeki yadsınamaz yerinin ötesinde müziği kentin anlaşılmasında bir gösterge olarak incelemek, ilk bakışta akla gelmeyecek mecraların müzikle, müziğin de akla gelmeyecek mecralarla ilişkisini açığa çıkarıyor. Son yıllarda Henri Lefebvre'in ritimanalizi çalışmasına dayanan incelemeler zamansallığı ve mekânsallığı daha girift bir şekilde birlikte ele almaya başladı. Bu çerçeveyi kullanarak kent mekânlarımızın müzik ve ritimle ilişkisini dünü, bugünü ve yarınıyla düşünebiliriz.

Süheyb Kurt *

* Öğr. Gör. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü

(Toplumsal) Zaman ve Mekânda Müzik

Seslerin çeşitli formlar içerisinde düzenlenmiş ve estetize edilmiş hâli olan müzik, toplumsal zaman ve mekânlarda cereyan eder ve şekillenir. Müziğin kurucu unsuru olan ses ancak mekânda varlık kazanabilmektedir. Sesin varlığı mekânın varlığına ve üretimine bağlı. Bir mekân olmaksızın sesten ve sesin düzenlenmiş biçimi olan müzikten söz etmek olanaksız. Burada sözü edilen mekân, tıpkı müzik gibi, verili ve donuk bir yapıda değil. Mekân, toplumsal bir ürün ve dinamik bir yapı. Bir üretim olarak mekân sadece fiziksel bir gerçekliğe sahip değil, bir temsiliyet alanı ve hafıza pratiğidir, çelişki ve gerilimlerle doludur. *Algılanan, tasarlanan ve yaşanan* formlardadır ve algı, tahayyül ve sembollerle iç içedir.[1] Lefebvre'e göre her üretim tarzı toplumsal bir mekân yaratır ve üretim ilişkileri farklı mekânsal bağlamlarla birlikte şekillenir.[2] Üretim biçimlerindeki farklılaşmaysa toplumsal mekânda hızlı, keskin ve topyekûn şekilde gerçekleşmez. Bu geçiş zamanlarında mekânlar üst üste biner, birbiri içine geçer ve karmaşık bir forma bürünür. Bu bağlamda toplumsal mekânı tek ve fiziki bir katman olarak değil, içerdiği ve ilişkilendiği tüm katman ve çelişkilerle beraber okumak gerekir. Müzik de toplumsal mekân ile üretilirken bir sürece yayılmakta, eşzamanlı olarak farklı mekânlara dağılmakta, kümelenmekte ve parçalanmaktadır. Dolayısıyla müziğin mekânsallığı sadece fiziki pratikler değil aynı zamanda soyutlamalar ve temsiller üzerine de kuruludur.

Müzik toplumsal mekânın üretici kuvvetlerinden biri ve toplumsal eylemin içeriğini, istikametini ve ilişki sınırlarını dizayn eden bir güç.[3] Müzik mekâna dair algıyı ve hafızayı şekillendirmekte, mekândaki anlam haritalarına ve etkileşim ağlarına ilişkin bir referans noktasına dönüşmektedir. Bu bakımdan müzik mekânın üretiminde ve farklılaşmasında söz sahibidir, mekânda toplumsal gücün ve güçsüzlüğün ifadesidir. Müzikal hafıza aynı zamanda mekânsal bir hafızadır ve müziğin yapıldığı, paylaşıldığı ve dolaşıma girdiği toplumsal mekânlara gönderme yapar. Kişilerin ve grupların müzik ile anımsa(n)ması, bir araya gelmesi ve geçmişi bugüne taşıması mekân ile mümkündür. Mekân, hafızanın tecessüm ettiği, geçmişe özlemin ya da geleceğe dair tasarımın yaratıldığı müzikal/sesli bir gerçekliktir. Bu bakımdan mekânın hafızası müzik ve gürültülerle doludur, müzikle parçalanmış ve düzenlenmiştir. Müzik, hatırlama ve unutmanın bir olanağı/aracı olarak mekâna yerleşmekte/sinmekte ve mekâna ilişkin bellek izlerini, güzergahlarını ve politikalarını üretmektedir. Toplumsal mekânlar hakkındaki tahayyül ve tercihlerin müzik ve uğultular içerisinde biçimlenmesinin sebebi budur. Müzik mekâna ve mekânın nasıl/niçin hatırlanacağına ortaktır, bu bakımdan müzik bir hafıza nesnesi ve üreticisi olarak mekânı kuşatmaktadır.

Diğer yandan müzik bir toplumsal zaman meselesidir; hem bir zamanda oluşmakta hem de zamanı oluşturmakta, düzenlemekte ve bölmektedir.

Fotoğraf Bekir Dindar

Müzik mekâna dair algıyı ve hafızayı şekillendirmekte, mekândaki anlam haritalarına ve etkileşim ağlarına ilişkin bir referans noktasına dönüşmektedir. Bu bakımdan müzik mekânın üretiminde ve farklılaşmasında söz sahibidir, mekânda toplumsal gücün ve güçsüzlüğün ifadesidir.

Toplumsal zamanın akışında, temposunda ve bölünmesinde müzik toplumsal eylemin içeriğini doldurur, eyleme yön verir, eylemi planlar ve estetize eder. Toplumsal yaşamda müzik zamanda bir yolculuk hâlidir ve bir mekânın, belleğin ve etkileşim alanının kurulumunda zamanlararası bir boyut kazanır. Örneğin geçmiş zamanın çeşitli anlam ve yöntemlerle bugüne taşınmasında müzik başroldedir. Müzik barındırdığı etnik, kültürel ve politik unsurlarla birlikte geçmişi yeniden kurar, şimdiye taşır ve sembolik bellek nesnesi olarak zamanı tasarlar. Müzik burada kişilerin/toplumsal grupların ortak geçmişine dair zamansal bir pratik hâlini almakta ve zamanın yerini değiştirmektedir. Bu ortak geçmiş bir savaş, soykırım, göç, yoksulluk ya da afet hakkında olabileceği gibi gündelik hayatın "sıradan" olayları ve gündemlerine dair serüvenlere de dayanabilir. Müzikal bellek mekânları olarak enstrümanlar, kasetler, kayıtlar, posterler, fotoğraflar, plaklar, çeşitli semboller vs. geçmişin izlerini taşır ve bugüne ulaşırken zamanlararası bir duygu ve deneyim alanı oluşturur.[4] Zamanı duymak, hissetmek ve hafızaya tahvil etmek müzik ile mümkün olur.

Toplumsal zamanın akışında, temposunda ve bölünmesinde müzik toplumsal eylemin içeriğini doldurur, eyleme yön verir, eylemi planlar ve estetize eder.

Kent Yaşamının Müzikal Bölgeleri

Bilinen bütün kültürlerde müzik çeşitli biçimlerde yer edinmiş, toplumsal yaşamda zaman ve mekâna eşlik eden bir olgu olarak bugüne ulaşmıştır. Kentlerin inşasında ve dönüşümünde de müzik toplumsal serüvenin ayrılmaz bir parçasıydı.[5] Müzik kentlerin iktisadi, kültürel, dini ve siyasi tarihinde kurucu bir dinamik ve toplumsal aktörlerin/grupların kent yaşamının okunmasında önemli bir araç hâlini aldı. Bu bağlamda kentlerdeki toplumsal ilişki ve sınırları anlamak için kent yaşamının müzikal bölgelerine kulak vermek, bu ilişkilerin zaman ve mekândaki kurulumu ve farklılaşmasını "duymak" gerekir.

Kafe, bar, pub, meyhane, taverna, türkü bar, gece kulübü vb. müzik mekânları kent yaşamını duyarak anlamak hususundaki ilk adreslerimiz. Kentlerin çok çeşitli yerlerinde bu tür müzik mekânları görmek mümkün. Bu yerlerde müzik başat bir rol üstlenir, mekân ile zamanı tanzim ederek bir araya gelme ve sosyalleşmenin kurucu unsuru hâline gelir. Müzik bu mekanlardaki kişiler veya gruplar arasında bir sembolik iletişim aracıdır. Bu mekânlarda müzik birlikte "vakit

Fotoğraflar Bekir Dindar

geçirme" eyleminin içini doldurmakta ve sosyal etkileşimi mümkün kılmakta. Bu mekânlardaki canlı müzik performansı ya da "arkada çalan" müzik kişiler/gruplar arasında ortak bir dil, beğeni ve hafızanın oluşmasında etkili olmaktadır. Bu durum eşzamanlı olarak mekânın üretimini de şekillendirir. Müzik mekândaki ritmin ve atmosferin belirlenmesinde, mekân içerisindeki zamanın akışında ve bölünmesinde, insanların sohbet, eğlence ve yas duygularında yer edinmektedir. Müziğin yarattığı ritim mekânın duygusal ve psikolojik ambiyansını etkiler. Dans, keder ya da günlük konuşmaların çoğu müzikle birlikte oluşur ve mekâna katılır. Müşterek müzikal pratikler, simgeler ve beğeniler mekân hafızasının zeminini kurar. Hafızanın şekillenmesinde mekândaki diğer algı ve pratiklerle diyalog hâlinde olan müzik çok çeşitli politik, ideolojik, kültürel sembol ve bellek aracı ile bütünleşmekte ve mekânın tasarımında farklı biçimlere bürünmektedir. Ardından bu hafıza toplumsal aktörlerin mekân tercihlerinde ve tüketim alışkanlıklarında karşılık bulmaktadır.[6] Dolayısıyla müzik bu mekânların üretimi, hafızası ve temsiliyetinde temel referans noktalarından biridir.[7]

Müzik, ritim ve hafızayı kentsel mekân ve zamanın farklı biçimleri, kullanımları ve katmanları üzerinden incelemek, bizlere her an içerisinde olduğumuz çoksesli, müzikli, gürültülü kentsel/toplumsal yaşama dair zengin bir gözlem ve analiz olanağı sağlayacak ve çok katmanlı duyma biçimlerinin inşasını ve dönüşümünü anlatacaktır.

Diğer yandan müzik mekânları kent yaşamındaki diğer zaman ve ritimlere de katılmaktadır. Özellikle bar, pub, gece kulübü vs. müzikli mekânlar ekseriyetle akşam ve gece saatlerinde faaliyet göstermekte ve bu anlamda kentin gün batımından sonraki ritmine dahil olmaktadır. Bunun başlıca sebebi gündüzün çalışma saatleriyle dolu olması ve iş, eğitim vb. toplumsal gündemlerin kapladığı büyük alandır. Bu bakımdan kentlerdeki müzikli mekânların genelde akşam ve gece saatlerinde tercih edilmesi üretim ilişkileriyle birlikte anlam kazanır.

Kent ve mekâna kulak vermek için başvurulacak bir diğer alan ise stadyumlar, spor salonları, spor tesisleri. Farklı alanlardaki spor faaliyetleri birçok açıdan müzikal pratiklerle iç içe geçen bir yapıya sahip. Bir futbol, basketbol ya da voleybol takımının desteklenmesi, övülmesi ya da eleştirilmesi çoğu kez müzik üzerinden yapılır. Bir takımın tarihi başarıları, zaferleri ve önemli dönemleri için bestelenmiş marşlar ve şarkılar kimi zaman on binlerce taraftar tarafından birlikte söylenmekte, bir tezahürat hâlini alarak sokakları, stadyumları ve kentleri doldurmaktadır. Bu bağlamda bir müzik eseri bir takıma bağlılığın, sevginin ve dayanışmanın ifadesi hâline gelmekte ve takımla bütünleşmektedir. Müsabakalardan önce ve sonra, özel tarihlerin yıldönümlerinde, şampiyonluk gibi kutlamalarda müzikal gösteriler, tezahüratlar ve haykırışlar zamanı ve mekânı kuşatmakta, takıma aidiyet ve inancın karşılığına dönüşmektedir. Bu hususta müzik sadece stadyumları ve

spor tesislerini değil, cadde ve sokakları, kafeleri, barları, kahvehaneleri, meydanları, metro ve vapurları, evleri ve ofisleri de etkisi altına almaktadır. Bu mekânlarda müzik sosyal pratiklere yön vermekte, zamanın nasıl düzenleneceğini etkilemekte ve hareketlere sembolik anlamlar katmaktadır. Binlerce kişinin tek bir ağızdan söylediği şarkılar sokakların, meydanların ve kentlerin ritmini belirler. Taraftarların birlikte hareketi kentlerin ulaşımdan ticarete, sanayiden turizme her alanına ve gündemine yerleşir ve baskın bir güce dönüşür. Müziğin eşlik ettiği bu kentsel hareketlilik bazen *poliritmi* hâlini alır. Poliritmi birden çok ritmin bir arada oluşunu ifade eder, bu birliktelik çelişki ve uyumsuzluğu da içerir.[8] Müsabaka günleri spor ve müziğin yarattığı büyük ritimlerin özellikle metropollerde yoğun trafik, gürültü, çevre kirliliği ve şiddeti de beraberinde getirmesi ve bu konularda da bir ritim yaratması poliritmik bir durumdur. Spor ve fanatizm ile iç içe geçen müzikal ritimler kimi zaman öylesine güçlü bir hâl alır ki kentsel mekân ve zamandaki diğer tüm ritimlere baskın hâle gelirler.

Kent ve mekâna kulak vermek için başvurulacak bir diğer adres ise sokaklar, caddeler, bulvarlar ve kent meydanlarıdır. İnsan hareketliliğini ve kent yaşamlarını birbirine bağlayan bu kamusal mekânlar çok çeşitli müzikal unsurlar barındırmaktadır. Sokak, cadde ve meydanlar karşılaşma mekânlarıdır ve her kesimden insan için farklı anlamlara sahiptir. "Sokak müziği" olarak tabir edilen müzikal pratikler de bu kamusal mekânların önemli bir parçasını oluşturur. Amatör veya profesyonel müzisyenler, gruplar, çocuklar, göçmenler, öğrenciler vs. kentin özellikle yoğun bölgelerinde müzik icra etmekte ve kent yaşamının sesine dahil olmaktadır. Maddi bir kazanç elde etmek, görünür olmak, takdir edilmek, bir dili ya da müzik kültürünü yaymak gibi çeşitli amaçlarla sokakta müzik yapan kişiler müziği kapalı mekânların sınırları arasından çıkarmaktadır. Rock, pop, halk müziği, caz, blues, klasik müzik, elektronik müzik, rap, arabesk gibi farklı türlerde bireysel ya da grup olarak müzik yapan kişiler sokağın ritmine farklı bir soluk katmakta ve gelip geçenlerin duygu ve düşüncelerinde bir yer edinmektedir. Kimi zaman dans, halay ya da horonla, kimi zaman öfke ve eleştiriyle, kimi zaman ise ilgisizlik ve kayıtsızlıkla karşılanan bu müzikal atmosferler sokağın/meydanın bir ritmi hâline gelmektedir.[9]

Sonuç: Kent ve Mekânı Duymaya Çağrı

Müziğin kent ve mekândaki komplike görünümleri, kullanımları ve işlevleri -özellikle sosyal bilimcilere- kent yaşamını duyarak çözümlemenin önemini gösteriyor ve mekâna kulak vermeye dair yöntemsel araçlar sunuyor. Toplumsal zaman ve mekânın üretici bir pratiği olan müziğin günümüz kentlerinde girmediği bir alan neredeyse kalmadı. Müzik kent ritminin her noktasında var ve toplumsal karmaşaya ilişkin söze sahip. Yukarıda kafeler, barlar, spor salonları, stadyumlar, ritüeller, sokaklar, meydanlar vs. ile örneklendirilen müzikal eylem, ilişki ve mekânlar toplumsal yaşamı durmaksızın üreten, dönüştüren, farklılaştıran konumdalar. Müzik, ritim ve hafızayı kentsel mekân ve zamanın farklı biçimleri, kullanımları ve katmanları üzerinden incelemek, bizlere her an içerisinde olduğumuz çoksesli, müzikli, gürültülü kentsel/toplumsal yaşama dair zengin bir gözlem ve analiz olanağı sağlayacak ve çok katmanlı duyma biçimlerinin inşasını ve dönüşümünü anlatacaktır. Ekseriyetle görme ve görülen/gösterilen üzerine düşünme pratiğine sıkışan sosyal bilim çalışmalarına duymayı, hisleri, ritimleri eklemek eleştirel tahayyül ve analiz alanını genişletecek ve olağanlaşan bilim "ritmine" farklı bir soluk katacaktır.

Notlar

1 Lefebvre, H. (2014). *Mekânın Üretimi* (Çev: I. Ergüden), İstanbul: Sel Yayıncılık.

2 a.g.e.

3 Lefebvre, H. (2018). Ritimanaliz: *Mekân, Zaman ve Gündelik Hayat* (Çev: A. L. Batur), İstanbul: Sel Yayıncılık.

4 Nora, P. (2022). *Hafıza Mekânları* (Çev: M. E. Özcan), Ankara: Doğu Batı Yayınları.

5 Attali, J. (2017). *Gürültüden Müziğe: Müziğin Ekonomi-Politiği Üzerine* (Çev: G.G. Türkmen), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

6 Stavrides, S. (2016). *Kentsel Heterotopya: Özgürleşme Mekânı Olarak Eşikler Kentine Doğru* (Çev. A. Karatay). İstanbul: Sel Yayıncılık.

7 Örneğin müzikal mekânların kentin belli noktalarında yoğunlaşması ve bazı cadde, sokak ve bulvarlarda kümelenmesi de sıkça karşılaşılan bir kent görüntüsüdür. Örneğin "barlar sokağı" gibi bir ifade artık neredeyse tüm kent ve metropollerde yer edinmiş ve kanıksanmıştır. Bu durum kent mekânlarının oluşumu, yoğunluğu ve dönüşümü hususunda müziğin örgütleyici bir kuvvet olduğuna işaret etmektedir. Müzik mekânlarının belli noktalarda kümelenmesi bu mekânların bulunduğu cadde ve sokakları hafıza mekânlarına dönüştürmekte ve kent ritimlerini meydana getirmektedir. Bu sokakların artık adları ve sembolik güçleri vardır, müzikle hatırlanırlar, çağrıştırdığı duygular, saatler ve atmosferler mevcuttur. Ayrıca bu sokakların ve mekânların ritimleri oluşmaktadır.

8 Lefebvre, H. (2018). *Ritimanaliz: Mekân, Zaman ve Gündelik Hayat* (Çev. A. L. Batur), İstanbul: Sel Yayıncılık.

9 Bu hususta sokak eğlenceleri/düğünleri başka bir örnek olarak gösterilebilir. Sokak eğlencelerinde/düğünlerinde müzik eşliğinde oyun havaları, halaylar, danslar vs. icra edilmekte ve ailevi, etnik ve kültürel değerler sergilenmektedir. Bu tür toplumsal törenlerde sokaklar müziğin ritmini taşımakta ve ortak bir duygu ve kimlik alanına dönüşmektedir. Müziğin bu mekânlardaki varlığı, kullanımı ve anlamları konusunda ise herkes mutabık değildir. Nitekim caddelerde, mahalle aralarında icra edilen müzikli kutlamalar, eğlenceler, törenler tek yönlü bir sosyal işlev ve ritim oluşturmamakta, mekânın farklı kullanıcıları ve mekâna dair hak iddia eden kişiler tarafından geniş bir skalada duyulmakta ve yorumlanmaktadır.

Olası Bir İstanbul Depremine Hazırlanırken

Açık Veri Kaynaklarına Dayalı Haritalamanın Önemi

Depremlerin ve diğer afetlerin öncesi, ânı ve sonrasına yönelik hazırlıkların yapılması, önlemlerin alınması ve bunların etkin biçimde uygulanabilmesi için açık veri kaynakları oldukça kritik öneme sahip. Kahramanmaraş depremi sonrasında açık veri kaynaklarına dayanarak oluşturulan haritalama örnekleri, olası İstanbul depremine hazırlık için hangi açık veri kaynaklarının, hangi amaçla, hangi başlıklar altında ele alınarak ne tür haritaların üretileceğine dair çok değerli bir deneyim sunuyor.

Özlem Ünver Göçer[*]

[*] Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Afet öncesinde risk ve zararların azaltılmasında, afet sırasında müdahale ve yardım sürecinin hızlandırılmasında, afet sonrasında ise iyileştirme sürecinin yönetilmesinde zamanla yarışıldığı için konuma bağlı doğru ve yeterli veri kaynaklarına erişmek ve bu veriyi haritalamak kritik bir öneme sahip. Bu süreçte hızlı bir şekilde veriye erişmeyi sağlayan, karar verme süreçlerine destek olan "açık veri kaynakları"; çevrimiçi, herkesin erişimine açık, bilgisayar programları tarafından okunabilen, işlenebilen, kullanılabilen ve haritalaştırılabilen veriler olarak fark yaratır. Açık veri kaynakları; Bütüncül Afet Yönetim Planı, Afet Müdahale Planı, Sakınım Planı gibi afete ilişkin planlarda, geliştirilmesi gereken politika, plan kararları ve proje üretim sürecinde karar vericilere doğru öngörüyü sunarak karar sürecinde önemli bir destek sağlar. Afete ilişkin açık veri kaynaklarının son zamanlarda deprem, COVID-19 gibi salgın hastalık, iklim krizi sonrasında meydana gelen sel, heyelan vd. doğa olaylarına yönelik afetlere ilişkin karar verme süreçlerinde sıklıkla kullanıldığı görülse de Türkiye'de buna ilişkin çalışmalar ülkede son yüzyılda yaşanan en büyük afetlerden biri olarak kayda geçen 6 Şubat Kahramanmaraş merkezli depremi ile yeniden gündeme geldi.

Kahramanmaraş depremi öncesinde depreme yönelik yapılan çalıştay ve raporlar bu bölgede yüksek şiddetli bir depremi öngörmesine rağmen deprem öncesi, ânı ve sonrasına ilişkin hiçbir hazırlık ve önlemin alınmaması depremin etkisini arttırırken deprem sonrası müdahaleyi de geciktirdi. Deprem sonrası müdahale sürecini hızlandırmak adına kamu, özel sektör, sivil toplum kuruluşları, üniversite, gönüllü kişi ve topluluklar tarafından deprem sonrası müdahale ve yardım sürecinde kullanılmak üzere veri ve teknolojinin nasıl kullanılacağına birçok bireysel çalışma yapıldı. Bu çalışmalarla depremden etkilenen 11 kente ait açık veri kaynaklarını etkin kullanarak oluşturulan haritalar, konum tabanlı veriye ve haritalandırmaya dayalı karar vermenin, deprem sonrası müdahale ve ihtiyaçları karşılamak adına zamanla yarışırken ne kadar hayatî önem taşıdığını gösterdi.

Bu çalışmalar sürerken Kahramanmaraş depremi ile birlikte, olası Marmara depreminde İstanbul'un "deprem öncesi, ânı ve sonrası" süreçler için ne kadar hazırlıklı olup olmadığı sorusu yeniden gündeme geldi. Ve bu süreçte dijitalleşmenin getirdiği teknoloji ve veriye dayalı karar alma imkânlarından ne kadar faydalanılması gerektiği de tartışmaya açıldı. Kahramanmaraş depremi deneyiminden faydalanarak olası kurumlar tarafından İstanbul depremi öncesi riskleri azaltmaya ve muhtemel zararları önlemeye yönelik çalışmalar (bina, zemin durumu, toplanma alanı, tsunami kaçış noktası vd.) yapılmaya başlasa da deprem öncesi, ânı ve sonrasına ilişkin açık veri kaynaklarının nasıl kullanılacağı, açık veriler tarafından oluşturulan haritalamanın bu sürece nasıl katkı sağlayacağı ve bunlara dayalı karar verme süreçlerinin nasıl oluşturulacağı konusu gündeme yansımadı. Bu yazıda

buradan yola çıkarak, olası İstanbul depremi için deprem öncesinde "riskleri azaltmaya ve muhtemel zararları önlemeye", deprem sırasında "müdahale ve yardım sürecini hızlandırmaya", deprem sonrasında ise "iyileştirme sürecini doğru yönetmeye" yönelik karar verme süreçlerinde, "konum tabanlı açık veri kaynakları kullanılarak oluşturulan haritaların önemi nedir?" sorusuna cevap bulmaya çalışılıyor.

Kahramanmaraş Depreminde Kullanılan Açık Veri Kaynaklarından Oluşturulan Haritalar Olası Bir İstanbul Depremi için Nasıl Bir Deneyim Sunuyor?

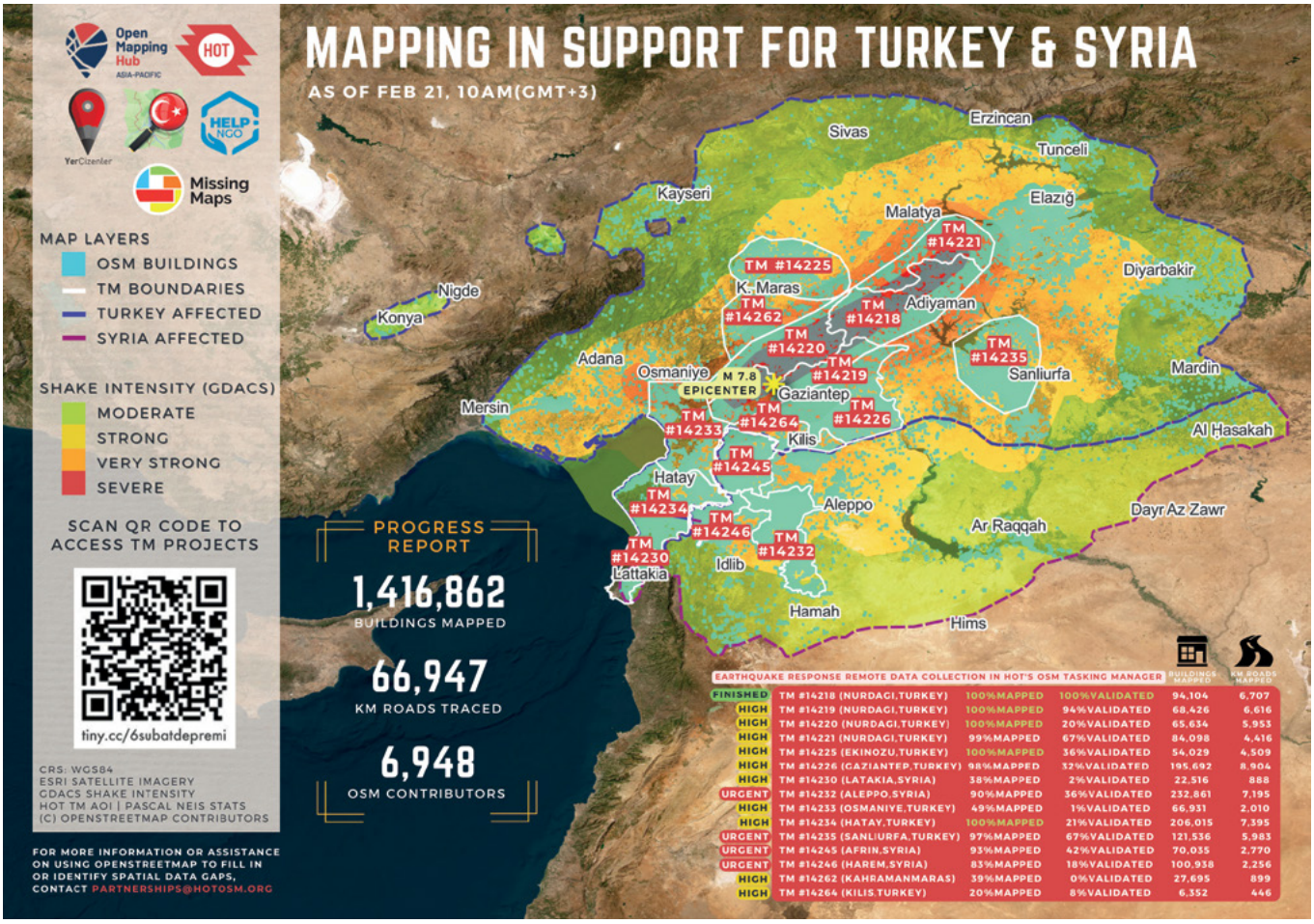
Kahramanmaraş depremi sonrasında açık veri kaynakları kullanılarak oluşturulan haritalar, birçok açık veri kümesini (bina durumu, ihtiyaç listesi, nüfus vb.), hazırlanmış raporlardaki bilgilerle birleştirerek hangi açık verilerden, ne tür haritaların oluşturabileceğine ve bu haritaların karar verme süreçlerine etkisinin nasıl olacağına dair önemli bir deneyim sunuyor. Aşağıdaki örnekler ve sorular da bu deneyimin, olası İstanbul depremi öncesi, ânı ve sonrası hazırlığı için ne tür öneriler sunduğunu tartışıyor.

Afet öncesi analiz aşamasında kullanılan açık veriye dayalı haritalama, olası İstanbul depremine hazırlık bakımından depremin yıkıcı etkilerinin nasıl azaltılacağına yardımcı olurken doğru kentsel politikaların üretilmesiyle birlikte depreme yönelik Bütüncül Afet Yönetimi sürecine de büyük katkılar sunacaktır.[1] Bu süreçte olası İstanbul depremi hazırlığında kullanılmak üzere konum tabanlı açık veri kaynakları üzerinden yapılan analizler hangi başlıklardan (zemin, bina durumu, nüfus, arazi kullanım, ulaşım vb.) oluşturularak açık veriye ilişkin haritalama yapılmalıdır?

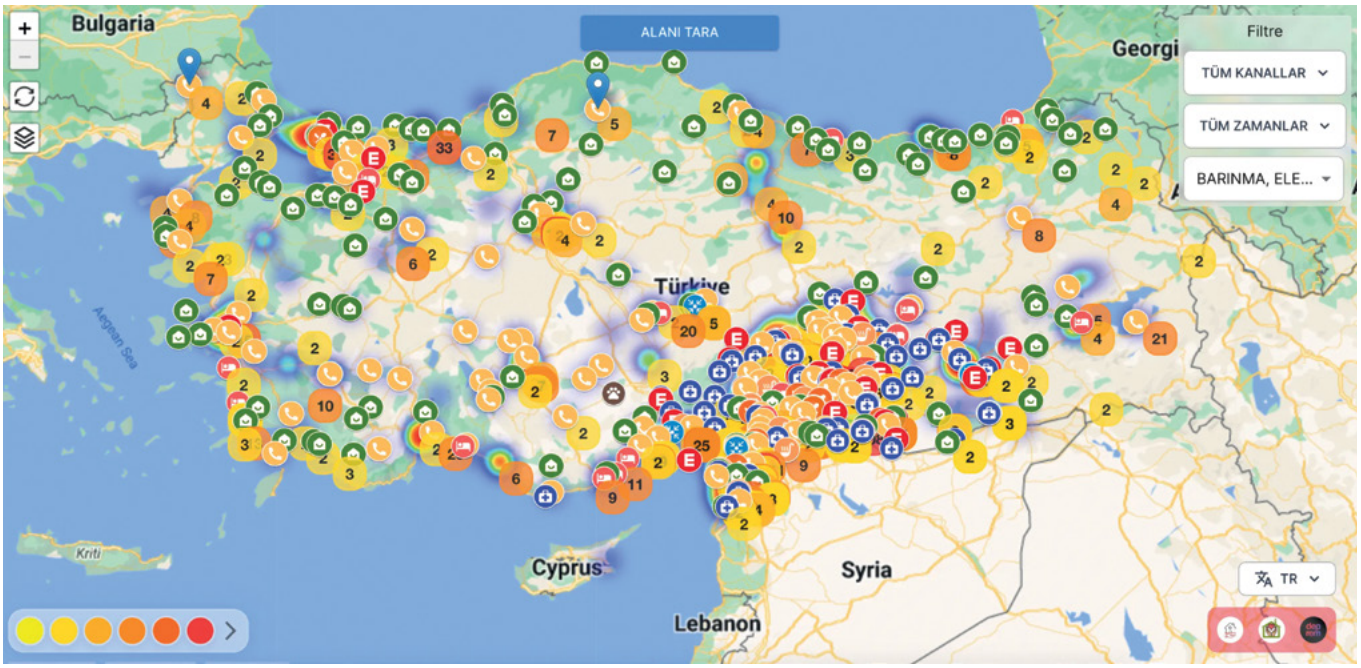
Açık veri kaynaklarına hızlı bir şekilde ulaşarak diğer teknolojilerle entegrasyonu sağlayıp güncel haritaların oluşması, ana yolların ve yerleşim alanlarının yanı sıra yardım dağıtım merkezlerinin, eczanelerin, tıbbî tesislerin ve diğer hayatî kaynakların konumları için önemli hâle gelmektedir. Buna ilişkin Kahramanmaraş depremi sonrasında kullanılan çalışmalar bunlara örnek teşkil ederken bu örnekler olası İstanbul depremi öncesindeki hazırlık için nasıl bir deneyim sunmaktadır?[2]

Kahramanmaraş depremi sonrasında kullanılan ve Dünya Bankası tarafından yayımlanan raporda belirtilen açık veriler ve bu verilere ilişkin kaynaklar, olası İstanbul depremi öncesinde gerekli hazırlıklar için veri altlığı oluşturabilir mi?[3]

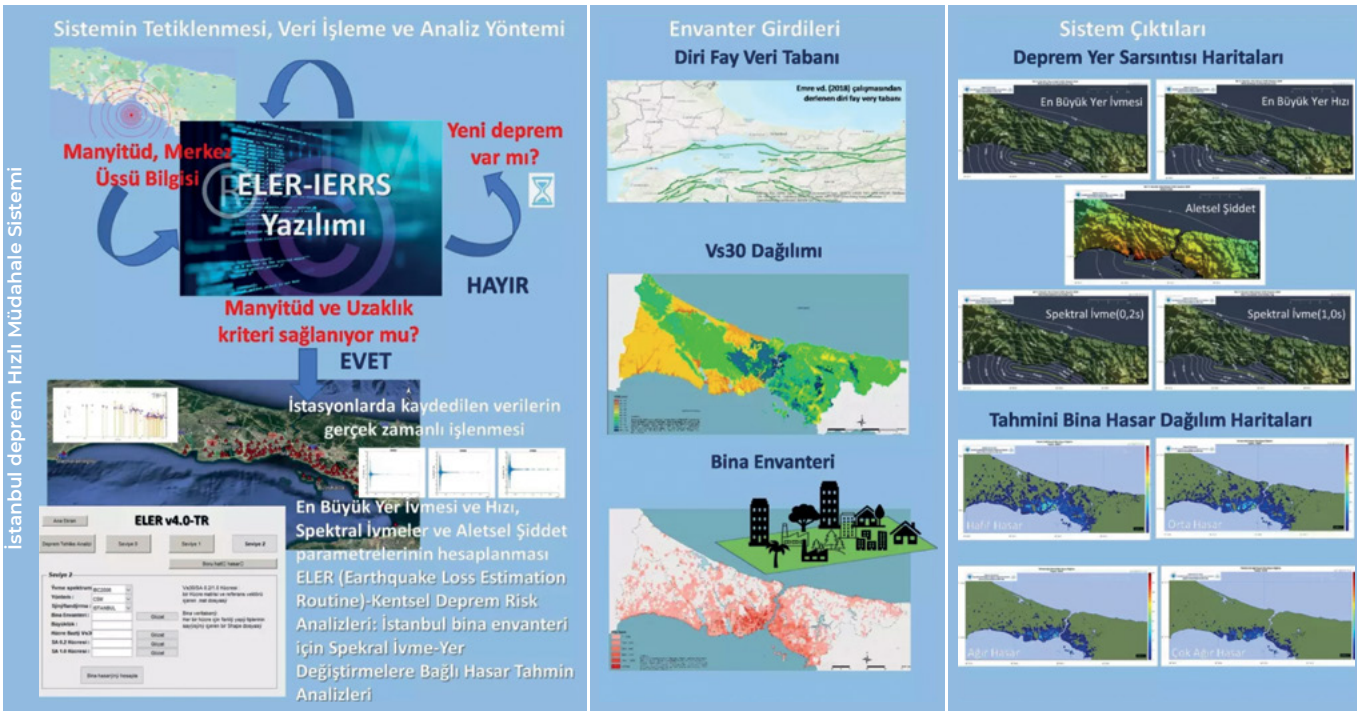
Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Coğrafi Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü tarafından yapılan Şehirlerin Dijital İkizleri Projesi, olası İstanbul depremi öncesi ve sonrası hazırlık için bir altlık oluşturabilir mi?

Harita 1 Kahramanmaraş depreminde açık veri kaynaklarından oluşturulan harita örneği. **Kaynak** https://wiki.openstreetmap.org/wiki/Tr:2023_Turkey_Earthquakes

Harita 2 Kahramanmaraş depreminde açık veri kaynaklarından oluşturulan harita örneği. **Kaynak** http://afetharita.com

Şekil 1 İBB Deprem ve Zemin İnceleme Müdürlüğü'nün olası İstanbul depremi için hazırlamış olduğu haritalar. **Kaynak** https://depremzemin.ibb.istanbul/

Şekil 2 Kahramanmaraş depreminde açık veri kaynaklarından oluşturulan Hatay'a ilişkin depremin ticarethanelere etkisini gösteren harita örneği.
Kaynak https://www.linkedin.com/feed/update/urn:li:activity:7043548351782338560/?updateEntityUrn=urn%3Ali%3Afs_feedUpdate%3A%28V2%2Curn%3Ali%3Aactivity%3A7043548351782338560%29

Şekil 3 Kahramanmaraş depreminde açık veri kaynakları ile 360 derece yüksek çözünürlükte oblik görüntülerle oluşturulan harita örneği. **Kaynak** http://www.geopilot.xyz/

Kızılay tarafından, Kahramanmaraş merkezli depremlerden etkilenen vatandaşların hizmetlere daha hızlı ve kolay ulaşabilmesi için yapılan "Deprem Bölgesinde En Yakın Hizmet Noktası Nerede?" uygulaması, diğer yazılım programlarına adapte edilerek olası İstanbul depremi sonrasında kullanılabilir mi?[4]

Marmara Belediyeler Birliği'nin de stratejik partnerleri arasında olduğu Teknopark İstanbul'un kuluçka merkezi Cube Incubation'da yer alan girişimlerin çalışmaları ve çözümlerinden hareketle derlenen "Afetlere ve Acil Durumlara Yönelik Teknoloji İçeren Çözüm Önerileri" isimli çalışma, olası İstanbul depremi öncesi, deprem anı ve deprem sonrasında kullanılmak üzere "açık veri kaynakları ve haritalamaya" yönelik bir başlığı da içine alabilir mi?[5]

İBB Deprem ve Zemin İnceleme Müdürlüğü'nün deprem riskini ve zararını azaltmaya yönelik yaptığı çalışmalara, açık veriye ilişkin başka ne tür altlıklar (nüfus, arazi kullanım, ulaşım vd.) eklenebilir? (Şekil 1)

Deprem öncesinde gerekli açık veri kaynaklarıyla oluşturulan altlıklarla hazırlanan haritalar, olası İstanbul depremi sonrasında ticaret, sanayi gibi alanlarda ekonomik faaliyetlerin nasıl etkileneceğine ilişkin senaryoları göstermeye yardımcı olabilir mi? (Şekil 2)

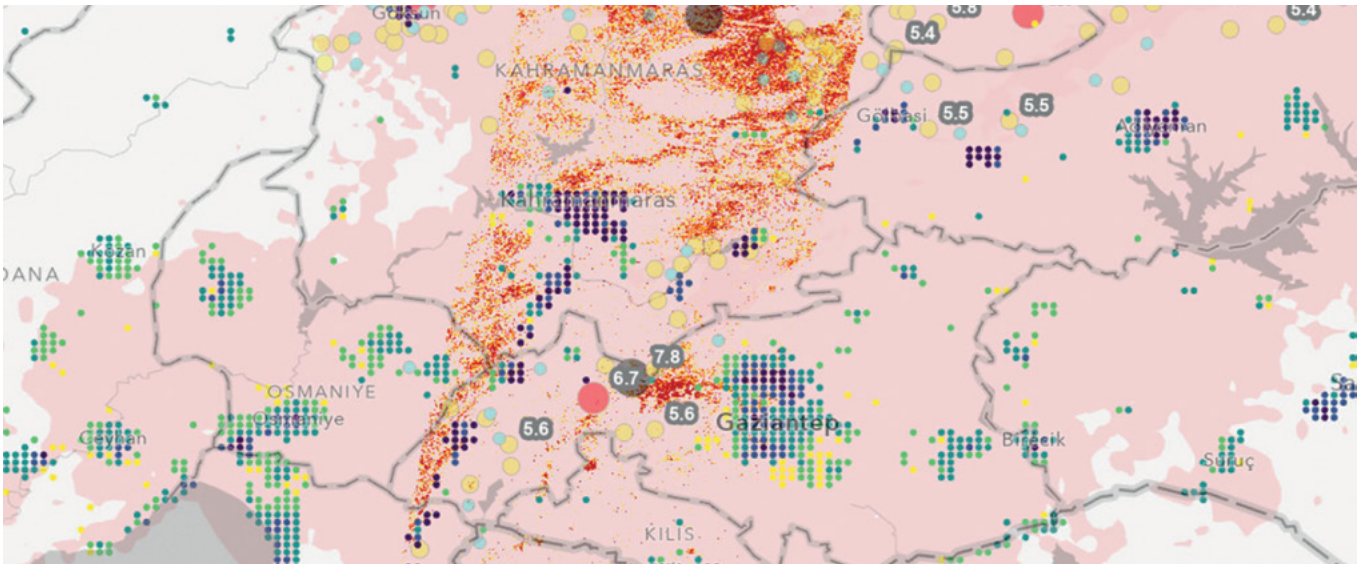
Olası İstanbul depreminde İstanbul kırsal alanında yaşayanlar için, deprem sonrasında müdahalenin ve ihtiyacın karşılanması için ne tür açık veri kaynaklarına ve buna ilişkin haritalara ihtiyaç var?[6]

Yüksek çözünürlüklü drone görüntüleri ile bina ayak izlerini gösteren uydu görüntülerinin kullanılması, olası İstanbul depremi sonrasında acil durum ve afet müdahalesi için kritik bir araç olabilir mi?[7]

Deprem sonrasında meydana gelebilecek nüfus hareketlerini gösteren haritalar, deprem sonrası tercih edilen şehirler veya depremin yaşandığı şehir(ler) içinde farklı bir ilçeye taşınma sürecine dair ipucu verirken olası bir İstanbul depremi sonrası nüfus hareketlerine dair öngörüler deprem sonrasında güvenli bölgeleri tespit etmek için kullanılabilir mi? (Harita 3)

Dünya örneklerine bakıldığında, olası İstanbul depremi için kullanılabilecek teknolojik çözümler neler olabilir?[8]

Özetle, Kahramanmaraş depremi sonrasında açık veri kaynakları ve haritalamaya yönelik bu sorulara ilişkin örnekler, olası İstanbul depremi öncesi, anı ve sonrası hazırlığı için hangi açık veri kaynaklarının, hangi amaçla, hangi başlıklar altında ele alınarak ne tür haritaların üretileceğine yönelik çok değerli deneyimler sunuyor.

Harita 3 Kahramanmaraş depreminde açık veri kaynaklarıyla oluşturulan harita örneği. **Kaynak** https://www.directrelief.org/2023/02/mobility-data-shows-movement-away-from-some-urban-areas-after-deadly-earthquake

Olası Bir İstanbul Depremi için Açık Veri Kaynaklarından Oluşturulan Haritalara Yönelik Öneriler Nelerdir?
Kahramanmaraş depremi sonrasında açık veri kaynakları ve haritalamaya yönelik deneyim ve örnekler, olası İstanbul depremine hazırlık için dört aşamadan oluşan şu öneriler sunulabilir:

Aşama 1 Bütünleşik Afet Yönetim Planı kapsamına "teknolojik gelişmeler" kısmının eklenerek afet öncesi, afet ânı, afet sonrasında teknolojilerden nasıl faydalanılması gerektiği tartışılmalıdır. Teknolojik gelişmelerden biri olarak "dijital teknolojide açık veri kaynaklarının kullanılması ve haritalanması" konusunun da bu kapsama dâhil edilmesi önem teşkil eder.

Aşama 2 Kahramanmaraş depremi sonrasında kamu, özel, sivil toplum kuruluşları, gönüllü topluluklar ve kişiler tarafından oluşturulan harita deneyiminden faydalanılarak, tüm bu kurum ve kuruluşları içine alan ortak bir yatırım ve yaklaşım için teknolojik tekilleşmenin nasıl sağlanacağına dair bir çalışmanın yapılması gerekiyor. Tekil bir yazılım programında yer alacak hangi başlıklar dâhilinde hangi amaca yönelik altlık oluşturacağının tespiti yapılırken hangi açık veri kaynaklarının kullanılacağı, buna göre hangi haritalandırmaların hangi alanlarda fayda sağlayabileceğinin ilgili kamu, özel, sivil toplum kuruluşları, gönüllü topluluklar ve kişiler, üniversitenin ilgili bölümlerinin bir arada bulunacağı bir çalıştay ile belirlenmesi kapsamlı bir ele alış için önem teşkil ediyor. Yapılacak olan bu tekil teknoloji yazılımı, olası İstanbul depremi için deprem öncesinde riskleri azaltmaya ve muhtemel zararları önlemeye, deprem sırasında müdahale ve yardım sürecini hızlandırmaya, deprem sonrasında ise iyileştirme sürecini doğru yönetmeye yönelik karar verme sürecinde daha hızlı bir şekilde müdahale ve ihtiyaçları karşılama imkânı sağlayabilir. Yazılımın kamu, özel ve sivil toplum kuruluşları, gönüllü topluluklar ve kişiler, üniversite iş birliği ile yapılması, farklı kurumların elde ettiği verilerin tek bir yerde toplanması ileride verilerin paylaşılmama ve ortak bir fayda sağlamama sorununu da ortadan kaldırır.

Aşama 3 Hazırlanan bu yazılım programı, olası İstanbul depreminin öncesi için risk ve zarar azaltmaya, deprem anında müdahale ve ihtiyaca, deprem sonrasında iyileştirmeye yönelik açık verilerden oluşan haritaların tümünü içermelidir. Bu yazılıma ait verinin doğru ve güncel verilerden oluşması, İstanbul iline ilişkin bilgileri (zemin durumu, ulaşım, bina bilgisi, toplanma alanları, parklar, alt yapı -doğalgaz, elektrik vb. hatlar), arazi kullanımını (ticaret, sanayi, konut vb.), nüfus öğelerini (sosyo ekonomik ve demografik yapı, jeolojik yapı, kültürel miras ögeleri vb.) katman katman gösteren bir altlık üzerinde yapılması gerekir. Bu altlığın tüm katmanları ilgili kurumlar tarafından görülebilecekken, sadece gerekli katmanların gözüktüğü, halkın ihtiyacını kolayca talep edeceği, halkın daha kolay anlayarak kullanacağı bir yazılımın da aynı yazılım içinde kurgulanması sağlanabilir. Olası İstanbul depremine hazırlık sürecinde yapılan toplantılarda yazılımın halka tanıtılması ve halkın bu yazılımı kullanması için yönlendirme ve bilgilendirmenin yapılması gerekiyor.

Aşama 4 Olası İstanbul depremi öncesi, ânı ve sonrası hazırlık sürecinde kullanılacak bu yazılım, deprem bekleyen başka kentlerde de o kente özgü bilgiler (zemin durumu, ulaşım, bina bilgisi, toplanma alanları, parklar, alt yapı -doğalgaz, elektrik vb. hatlar), arazi kullanımı (ticaret, sanayi, konut vb.), nüfus, sosyoekonomik ve demografik yapı, jeolojik yapı, kültürel miras ögeleri vb. kullanılacak şekilde yapılabilir. Daha sonraki aşamalarda ise bu yazılım programı sadece depreme ilişkin bir veri ve haritalama işlemi için değil iklim krizinin getirmiş olduğu sel, heyelan vd. diğer afetlere ilişkin de bir hazırlık sunabilir.

Notlar

1 Örnek proje için bkz. https://thinkhazard.org/en.

2 Örnek çalışmalar için bknz. www.openstreetmap.org, https://data.humdata.org/dataset/hotosm_tur_roads, https://openaerialmap.org, Türkiye Ulusal Coğrafi Bilgi Sistemi (TUCBS) Coğrafi Veri Talep Platformu: https://tucbsveritalep.csb.gov.tr, Afet Yönetim ve Karar Destek Sistemi (AYDES): www.kitlekaynak.afad.gov.tr, Türkiye Ulusal Coğrafi Bilgi Sistemleri Ulusal Coğrafi Bilgi Platformu: https://www.atlas.gov.tr, Türkiye Deprem Temalı Açık veri kaynakları Haritası: https://kumu.io/HasanBasri/acik-veri-ve-afet-calisma-grubu, https://reliefweb.int/map/turkiye/activation-797-call-919-earthquakes-turkey-idana-aoi-id-31-observed-pleides-1a-image-09-february-2023.

3 Bknz. https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099022723021250141/p1788430aeb62f08009b2302bd4074030fb.

4 Bknz. https://www.aa.com.tr/tr/asrin-felaketi/kizilaydan-deprem-bolgesinde-en-yakin-hizmet-noktasi-nerede-uygulamasi/2825305.

5 Bknz. https://www.marmara.gov.tr/tr/veri-ve-teknoloji-merkezi.

6 Örnek için bknz. https://drive.google.com/file/d/14sbcU9zsKgeu2J-7YU293-JZQXLDzuRg/view.

7 Örnek için bknz. OpenAerialMap.org.

8 Bknz.https://www.arkitera.com/haber/japonya-dogal-afetlere-karsi-teknolojiyi-nasil-kullaniyor/.

İstanbul Planlama Ajansı

İPA Kampüs'te Yaz

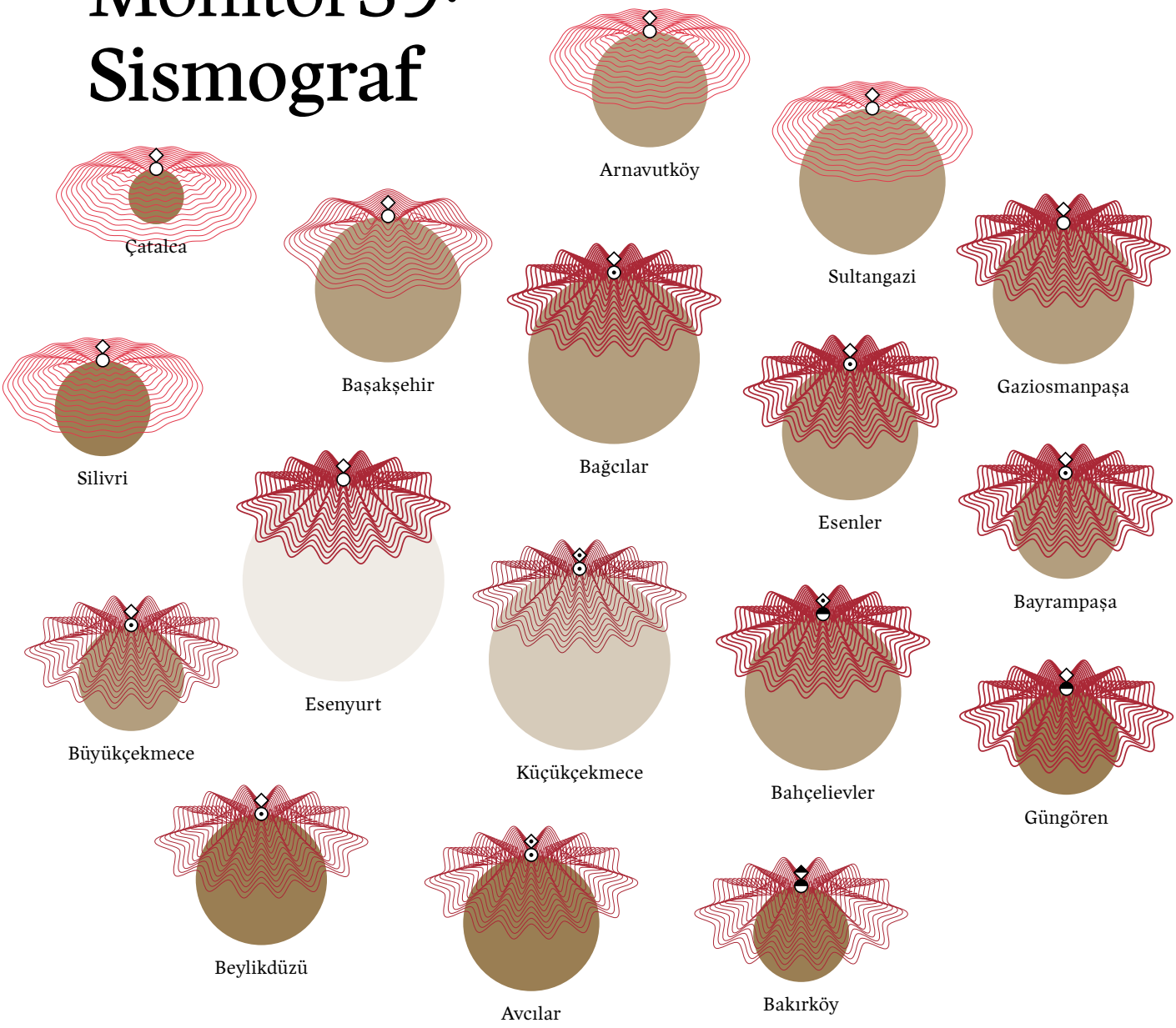
Seminer, söyleşi ve atölye programlarımız yaz boyunca İPA Kampüs'te devam ediyor. Etkinliklerden haberdar olmak için **kampus.ipa.istanbul** adresini takip edebilirsiniz.

Adres: Basınköy Mahallesi Valilik Yolu Caddesi No: 2 Bakırköy / Florya – İstanbul
(Marmaray Florya Durağı Karşısı)

ipa.istanbul ipaistanbul ipa.istanbulplanlamaajansi
ipa_kampus kampus_ipa ipa_kampus

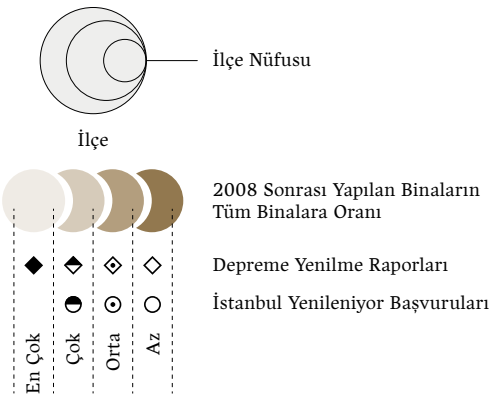
Monitör39· Sismograf

Monitör39· bu sayıda sismograf misali İstanbul'un ilçelerinde depreme dair bilgileri kaydetmeyi amaçlıyor. Bu doğrultuda İstanbul'da olası depremin bina ve altyapı risklerini, doğal ve yapay çevrenin durumunu, kentlilerin deprem ile kurdukları ilişkileri okuyucuyla buluşturduk.

İlçe nüfusu topların büyüklüğünü belirlerken, renkler 2008 yılı sonrası yapılan binaların ilçedeki tüm binalara oranını gösteriyor. Böylelikle bina stoğu yaşlı ve genç olan ilçeleri karşılaştırabiliyoruz. Topların üzerinde yer alan dalgaların boyu büyüdükçe bütünleşik deprem riski de yükseliyor. Yerleşim yeri bina yoğunluğunun en yüksek ve en düşük olduğu ilçeleri dalgaların çizgi kalınlığı ile görebiliyoruz.

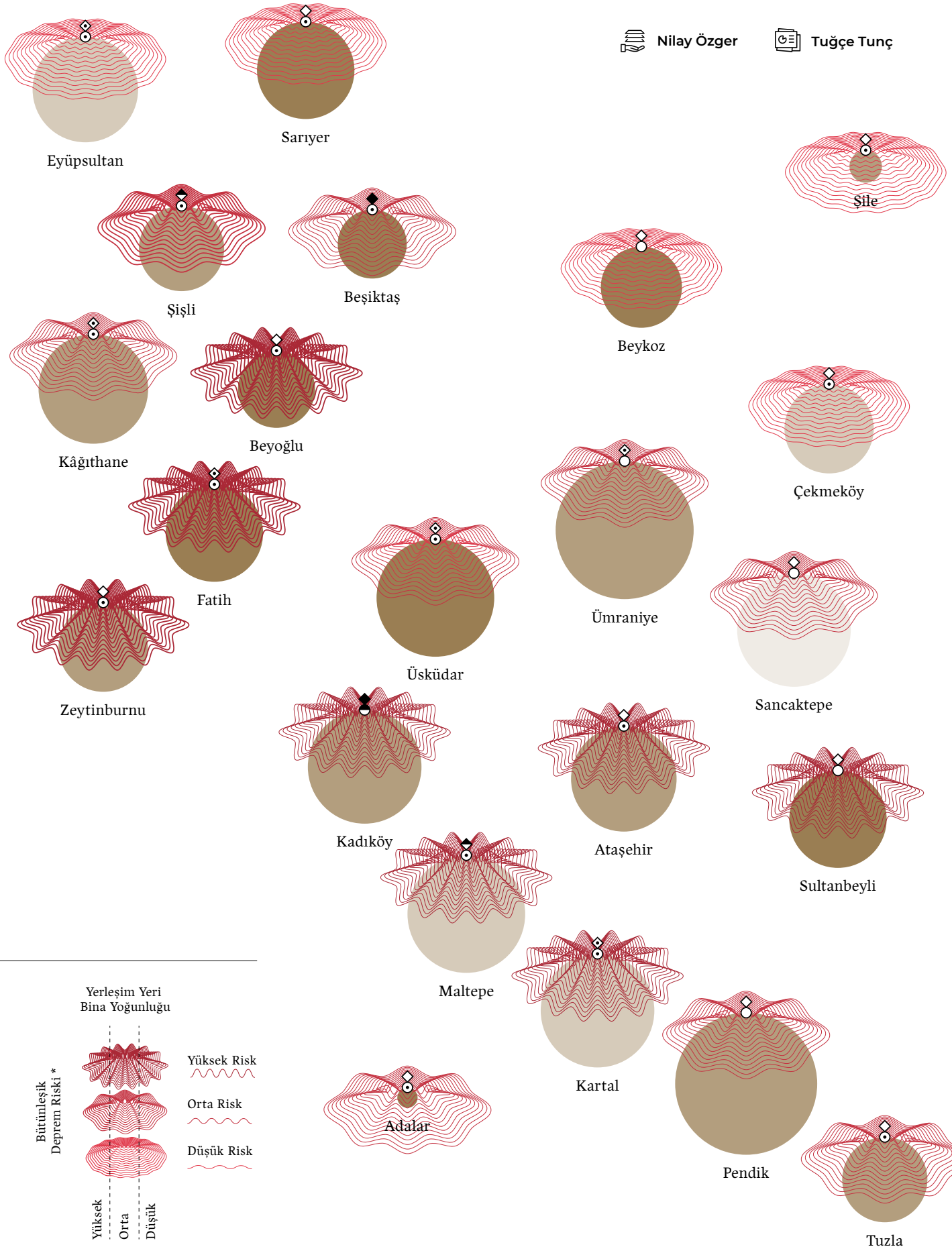
İstanbulluların depreme karşı farkındalığını ise İBB hizmetleri üzerinden değerlendiriyoruz. Depreme Yenilme Mobil Uygulaması, binanın zarar görebilirliğine yönelik tahmin raporu oluşturulması ve farkındalık sağlanması için geliştirildi. İstanbulluların uygulamayla oluşturduğu rapor sayıları ilçe ilçe görebiliyoruz. İstanbul Yenileniyor ise İstanbul'da risk altındaki konut stokunun yenilenmesi sürecinde yardımcı ve yol gösterici olmayı hedefleyen, riskli binaların güvenli ve depreme dayanıklı, binalara dönüştürülmesini amaçlayan bir platform. Çalışmada İstanbul Yenileniyor başvurularının yoğunluğuna göre ilçeleri gözlemlemek mümkün.

Kaynak

1 BİMTAŞ Akıllı Şehircilik Şefliği

Nilay Özger
Tuğçe Tunç

* Bütünleşik deprem riski; bina hasarı, deprem sonrası yangın, doğalgaz hattı hasarı, isale hattı hasarı, yol kapanması, sanat yapıları hasarı verilerine dayanılarak üretilmiş bir analiz.

· SÖYLEŞİ · RÖPORTAJ ·

“Feminist dayanışma ve politika, krizleri sönümlemenin değil, krizi yaratan zemini ortadan kaldırmanın vurgusunu yapıyor.”

Gündelik hayatımızın her alanına yayılan toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri afetler gibi kriz anlarında da varlığını sürdürerek daha görünür hâle geliyor. 6 Şubat Maraş depremlerinin ardından kadın ve LGBTi+’larla dayanışma örerek ihtiyaçları tespit ve temin eden, görünür hâle getiren ve dayanışmanın çerçevesini genişletmeye gayret eden Afet için Feminist Dayanışma’dan Bade Başer ile konuştuk.

Afet için Feminist Dayanışma nasıl bir araya geldi? Nasıl bir yapısı ve işleyişi var? Geçmişte de feministlerin Türkiye’de deprem bölgelerinde çalışmalar yürüttüğü biliniyor. Afet için Feminist Dayanışma’nın geçmişten gelen bu bilgi ve birikim sürece nasıl yansıdı?

Bade Başer · Afet için Feminist Dayanışma yaklaşık 400 Türkiyeli kadının afetlere yanıt vermek üzere bir araya geldiği, gönüllülükle yaşayan, organik bir oluşum. Biçimini, konumunu ve aktivitesini güncel durum ve ihtiyacın belirlediği dinamik bir yapısı var. 6 Şubat’tan itibaren feministler olarak ne yapabileceğimizi tartışmak için sıklıkla toplanmaya başladık. Afetlerin, kurumsal yapıların göremeyeceği sivil boyutunu anlamak istedik. Afetlerin kadınlar ve LGBTİ+’lar için ne derecede çetrefilli zorluklar üretebileceğini konuşmamız önemliydi. Afet ve savaş zamanlarında özne olarak varlıkları ve ihtiyaçları en çok görmezden gelinen gruplar arasındayız. Son yüzyılın acılarına bakıldığında da izini süreceğimiz bu görmezden gelinme hâline müdahale etmemiz gerektiğini bize geçmiş deneyimlerimiz söylüyordu. Buna karşı feminist bir söz kurmanın farklı yöntemleri vardı. Bölgeye giderek kadın ve LGBTi+’larla dayanışma örmek, söylemimizin yayılmasını sağlamak, ihtiyaçları tespit ve temin etmek, ulaştırmak gibi yöntemler izledik. Bu farklı yöntemleri eş zamanlı izlememiz gerekiyordu; o yüzden farklı çalışma grupları oluşturduk. Kimimiz ihtiyaç malzemelerini temin etmek için Depo/Alışveriş Grubu’nda gönüllü oldu; kimimiz sosyal medya içeriklerini oluşturmak, iletişim çalışması yürütmek için Sosyal Medya Grubu’nda aktif rol aldı. Evet, bir afet karşısında ilk kez bir araya gelmiyorduk. 1999 Marmara depreminde, Suruç’ta, Van depreminde de bu refleksle hareket etmiş, bölgedeki kadın ve LGBTİ+’larla dayanışmanın ağlarını örmüştük.

Bazılarımız Mahalle Afet Gönüllüleri (MAG) ve diğer girişimlerle arama, kurtarma, yardım çalışmaları için bölgeye gitti. Bize sıcak bilgi akışını onlar sağladı. Bu sayede ne yapabileceğimizi daha iyi kavradık ve çalışmalarımıza anlamlı bir yön verebildik. Tüm bunlar karşılıklı, gayretkeş bir fikir üretimi sayesinde mümkün oldu. Bu da geçmiş deneyimlerimizin verdiği bir içgörü.

Kriz anlarında, afetlerde veya savaşlarda dezavantajlı grupların bu süreçlerden daha fazla etkilendiği biliniyor. 6 Şubat Maraş depremleri üzerinden düşündüğünüzde yürüttüğünüz çalışmalar sırasında, kadınların yaşadıklarına dair tanıklıklarınız nelerdir?

Kadınlar her şeyden önce ailelerinin ihtiyaçlarına yöneldi ve daha ağır bir bakım yükü üstlendi. Çocuğuna iç çamaşırının, çadırı yaşanır hâle getirecek temizlik malzemesinin, aile sofrasına hizmet eden mutfak eşyasının peşine düştü. Bu malzemelere erişemedikleri gibi kendi ihtiyaçlarında tümden yalnız bırakıldılar; kendi başlarının çaresine bakmak, idare etmek zorunda kaldılar. Tuvalete her zaman güvenli erişim, cildi tahriş etmeyen kaliteli menstrüel ped gibi hayati hususları dahi öncelikler listesinde en alta koydular. Ulaştırılan yardım da bunun yakıcılığını doğrular gibiydi: Bebek bezleri dağ olmuşken büyük beden kadın iç çamaşırı ya da bölgedeki kadınların rahat ettiği tumanları göndermek aktörlerin aklına gelmemişti. Kadının çoğu zaman uzaklardaki tuvaletlere

Fotoğraflar Afet için Feminist Dayanışma arşivi. Hatay. Adıyaman

gönül rahatlığıyla gidemeyeceği düşünülmemişti. Hâl böyle olunca cımbız, toka, tarak, ağda gibi kadının birey olmasından kaynaklanan öz bakım ihtiyaçları da hatırlanmamıştı. Afetlere verilen yanıtlar, yalnızca yanıt verilip verilmediği sorusu üzerinden inceleniyor. Bu nedenle tek tip, basmakalıp yanıtlar görüyoruz hep: En basit, akla ilk gelen yardımların bolca gönderilmesi ve defterin kapatılması. Çok dar bir çerçeve bu. Kadınların da travma yaşadığı gerçeğini, felaketin duygusal ve düşünsel yükünü önemsizleştiriyor. Bu dönemlerde şiddet vakaları da sıklaşıyor; kadınların kamusal alandaki kısıtlanmışlığı artıyor. Ne kadar iyi niyetli olursa olsun yardım çalışmaları bu tek tiplikten nasibini alıyor. Dayanışmayı ıskalıyor ve kadınlarla simetrik bir ilişki kurmuyor.

Bunu öngörmüştük. Kadının bir toplumsal işlev taşıyıcısına indirgenmesine karşı durmak, afetin kadınlara vuran bu tarafına set çekmek istedik. Bölgede yalnızca kadınlara özgü bir dayanışma çadırını ve ihtiyaç malzemelerini ulaştıracak Mor Tırları organize etmeye böyle başladık. Gönüllülerin rotasyonla kaldığı bir kadın çadırımız var Adıyaman'da. Hatay'da da çadır kurduk ve kadın kooperatifleriyle dayanışmamız sürüyor.

Afet için Feminist Dayanışma büyük kentlerde dayanışma örmenin yanı sıra deprem bölgesindeki feminist gruplarla nasıl bir ilişki kurdu veya büyük kentlerdeki dayanışma afet bölgesine nasıl yansıdı? Yanı sıra, bu süreçteki ilişkiler ve çalışmalarınızdan ve gelecekteki potansiyel krizlerle mücadeleye dair nasıl bir birikime, bilgiye dönüştüğünden bahseder misiniz?

Kaynaklara erişimin zahmetsiz olduğu büyük kentlerde daha yüksek sayılarda bir araya geldik ve çalıştık ama dayanışmayı yalnızca buralarda örmedik. Dayanışmanın bölgede kurulması ve yayılmasında büyük –ve yıkılmamış– kentlerin avantajlarından faydalandık. Örneğin toplu alışveriş yapmak, malzemeleri tasnif edeceğimiz yerler ayarlamak buralarda daha kolaydı. Bölgede yerleşik kadın örgütleriyle ilişkilerimiz ise depremden çok öncesine dayanıyordu. Enkazda çalışan feministlerin yanı sıra onlarla da iletişim hâlindeydik. Hatta onların da girdileriyle büyük kentlerdeki çalışmalarımızı şekillendirdik. İlişkilerimiz hem navigasyonumuzu kolaylaştırdı hem de bölgedeki manevra kabiliyetimizi arttırdı. Yerel ağları onlar biliyordu; onların rehberliğinde ve gayretleriyle dayanışmayı orada güçlendirebildik. Bölgenin spesifik özelliklerine, kültürel kodlarına uyum sağlamamızı kolaylaştırdılar; dil bariyerine takılmamamızı ve kalıcı bir varlık tesis ederken güven sorununu aşmamızı sağladılar. Zaten ilk "Mor Tır" fikri en çok bölgede yaşayan feministler sayesinde ortaya çıktı.

Zannediyorum hiç olmadığı kadar sivil aktör ve paydaş tanıyoruz artık. Çalışmaları ve oradaki hayatı gün be gün takip ettiğimiz için afetin ilk günden beri nasıl evrim geçirdiğini gösteren Adıyaman odaklı bir raporumuz var. AfD olarak çalışmalarımız ve deneyimimiz olası krizlerde feministler için "kas hafızası" işlevi görebilir. Ama her kriz kadın ve LGBTİ+'lar için kendine özgü zorluklar üretir. Bu yüzden feminist dayanışma ve politika, krizleri sönümlemenin değil krizi yaratan zemini ortadan kaldırmanın vurgusunu yapıyor. Yıkılanların yeniden inşasını değil, kadınların ve LGBTİ+'ların eylemlilik, söz söyleme, değiştirme, seçme ve reddetme gücünün tanındığı bir yaşamın kurulmasını savunuyor.

· SÖYLEŞİ · RÖPORTAJ ·

“Hayvanların bu denli koordine ve ağ haritalarıyla çalışan bir dayanışma ağıyla kurtarılması, Türkiye’de ilk kez 6 Şubat depremleriyle gerçekleşti.”

Maraş ve Hatay merkezli depremler sonrası yaşanan dayanışma içinde, önceki afetlerden çok daha görünür hâle gelen, hayvan hakları savunucularının hayvan kurtarma faaliyetleriydi. Afet öncesi, sırası ve sonrası için yapılacaklar listesine dâhil edilmesi gereken bu çok önemli başlık, kendilerinin çabalarıyla gündemimize daha fazla giriyor. Bölgede faaliyet yürüten inisiyatiflerden Dört Ayaklı Şehir koordinatör ve akademik danışmanı Dr. Mine Yıldırım’a faaliyetlerinin ön hazırlığını, saha deneyimlerini ve gelecekte yapılabilecekleri sorduk.

Depremlerin ilk anından bu yana nasıl organize oldunuz, ne gibi çalışmalarda bulundunuz?

Mine Yıldırım · 6 Şubat depremlerinin haberi gelir gelmez, Dört Ayaklı Şehir/Afet Koordinasyonu’nu harekete geçirdik. Afet Koordinasyonu’nun altyapı çalışmalarına ve hazırlıklarına, 2020 yılındaki İzmir depreminde başlamıştık. Bizim başardığımız, Türkiye’de ilk kez afetlerde hayvan kurtarma ve hayvan dayanıklılığına odaklanan bir koordinasyon ağı geliştirmek oldu. Hayvanların bu denli koordine ve ağ haritalarıyla çalışan bir dayanışma ağı içinde kurtarılması, Türkiye’de ilk kez 6 Şubat depremleriyle gerçekleşti.

Afet bölgesine yola çıkmak için hazırlıklarımızı 1 gün içinde tamamladık. Veteriner hekimlerimiz Antakya’da hayvan sağlığı ve bakımı için sahra hastanesi kurulması için gereken resmî izinleri temin etti. Veteriner hekimlerimiz ve arama kurtarma gönüllülerimiz, beraberlerinde 12 adet benzinli jeneratörle yola çıktılar. Kedi ve köpek maması, hayvan ilk yardım malzemesi, kedi ve köpek taşıma kutuları taşıyan 1 tır da veteriner hekimlerin ardından yola çıktı. Hayvan arama-kurtarma ekiplerimizin 8 Şubat sabahının ilk saatlerinde teslim ettiği jeneratörler, Antakya’ya ulaştırılan ilk enerji kaynaklarından. Bunu, öngördüğümüz riskleri planlama ve adım adım ilerleyen bir yol haritası çıkarma çabasıyla sağlayabildik. Daha Antakya’ya, enkazlara varmadan iki jeneratörü yıkılan hastanelerin yoğun bakım ünitelerine, iki tanesini yenidoğan kliniklerine yerleştirdik. Hava karardığı andan itibaren insan ya da hayvan kurtarmak, yaşamın devam etmesini sağlamak için en kritik ihtiyaç enerji. Sahaya varır varmaz, merkezinde veteriner hekimlerimiz ve arama kurtarma gönüllülerinin yer aldığı afet koordinasyonunu büyütmeye ve daha geniş halkalarla, yatay ağlar yüzünden genişletmeye başladık. Enkaza giren akredite kurtarma gönüllüleri hayvana ulaştığı anda, hayvanı teslim alabilecek gönüllülerin o alanda hazır olması, teçhizatlı olması, hayvanı koyabileceği bir kutunun bile temin edilmediği bir afette mucize değerinde. Bunu pek çok enkazda, yıkılan ve ağır hasarlı binalarda başardık.

Depremin ardından ilk 60 günde, enkazdan ve ağır hasarlı binalardan toplam 154 köpek, 88 kedi ve 3 kuş kurtardık. Bunlardan bazılarını aileleriyle kavuşturduk, bazılarını yeniden yuvalandırdık. Maalesef enkazdan kurtardığımız hayvanların büyük kısmı ise, yaralı hâlde uzun süre kalmış olmaları nedeniyle güçten düşmüş durumda, klinik ortamda tedavileri devam ediyor.

Bu yalnızca, bizim ekiplerimizin kurtardığı ve doğrudan Dört Ayaklı Şehir’in tedavisini üstlendiği hayvanların sayısı. İlk gün başladığımız hayvan kurtarma çalışmalarına devam ediyoruz, afet bölgesinde kalan, ailelerinden uzaklaşmış ve kaybolmuş hayvanları da korumaya alıyoruz. Elbette imkânlarımız sınırlı ancak bu dayanışmanın devam etmesini önemsiyoruz.

Fotoğraf Dört Ayaklı Şehir arşivi

Dört Ayaklı Şehir ekibinin arama kurtarma ve diğer dayanışma faaliyetlerinde hızlı refleks geliştirebilmesini sağlayan organizasyon ve çalışma biçimi nasıl süreçlerden ve tecrübelerden geçip zaman içinde güncel hâlini aldı?

Dört Ayaklı Şehir/Afet Koordinasyonunda, faaliyetlerimizi Hayvan Kurtarma-Rehabilitasyon-Yuvalandırma çalışmasıyla üçlü bir yapı olarak yürütüyoruz. Hızlı refleks geliştirebilmemizi sağlayan iki ana yaklaşımımız var: Birincisi, arama ve kurtarma çalışmasını hemen ardından gelmesi gereken tıbbi müdahale, tedavi ve bakımdan ayrı düşünmemek gerektiğini, arama ve kurtarmanın afet öncesinde kurulan ağlarla mümkün olduğunu savunuyoruz. İkincisi; ağır tahribat, enkaz ve yıkım bölgelerine gittiğimiz için esnek, mobil ve güncel ihtiyaç ve tedariklerin iletildiği kesintisiz iletişim hâlinde çalışan bir koordinasyon modeli ile çalışıyoruz.

Geniş coğrafyaya yayılan hayvan sağlık ekipleri ve arama-kurtarma gönüllülerini koordine ediyoruz. Bunların anlık ve günlük ihtiyaçlarını karşılamak, bölgeye ulaştırmak ve hızlı çözümler üretebilmek için sağlıklı ve güvenilir iletişime sahip olmanız gerekiyor. Bu, afet durumunda başlayabilecek bir çalışma değil. Afet öncesinde farklı uzmanlıkları, meslek gruplarını ve gönüllüleri belirli bir ihtiyaç anında yapabilirliklerine göre bağlantılandırmanız gerekiyor. Bu da mevcut çalışma ağları, dayanışma ilişkileri ve bir arada çalışma tecrübesi gerektiriyor. 2020 İzmir depreminden sonra biz bu ağlara, yatay olarak genişleyen, kılcal noktalara ulaşabilecek hareket ve çözüm üretme kapasitesine sahip bir ekip oluşturduk. İl il genişleyen bir ağ bu. Afet öncesinde hangi ilde, kaç veterinerin olduğu, yerleri, yardım kapasiteleri, kaç hayvan kurtarma gönüllüsünün afet bölgesine aktarılabileceği, karşılayabilecekleri ihtiyaçların türü ve miktarını tespit etmek hayati önem taşıyor. Biz bu çalışmanın altyapısını planlayıp geliştirmiştik. 2021 orman yangınları ve sel felaketlerinde tecrübe kazandık, eksiklerimizi tespit ettik, hangi noktalarda eğitim, uzman yönlendirmesi ve desteğe ihtiyacımız olduğunu belirledik.

Bu sayede 6 Şubat depremlerinden sonra hızlıca organize olabildik. Örneğin, veteriner hekimlerimiz depremin hemen ardından Tarım ve Orman Bakanlığı'ndan afet bölgesinde sahra hastanesi kurmak için gerekli izinleri aldı. Resmî izin ve görevlendirmelerle birlikte gönüllü çağrımıza yanıt veren 11 veteriner hekim, intern hekim ve teknikerlerden oluşan büyük bir sağlık ekibini afet bölgesine ulaştırdık. Ancak bölgedeki güvenlik sorunları ve resmî kurumların yarattığı koordinasyonsuzluk nedeniyle, sahra hastanemizi kuramayacağımızı anladık. Hızlıca plan değişikliği yaptık ve veteriner hekimlerimizin bir kısmının bölgede mobil sağlık ekipleri olarak hizmet vermelerini organize ettik. Resmî kurumların aslında temel işlevleri olan kurumlar ve sivil inisiyatif arasındaki ilişkileri koordine etmediği ve ihtiyaçları karşılamadığı durumda, bu koordinasyon işini de biz üstlendik. Yalnızca doğrudan paydaşımız olan hayvan hakları savunucuları değil, insani yardım kuruluşları, pek çok ilden gönüllüler, arama kurtarma ekipleri de bizimle koordine olmaya başladı. Bu inanılmaz bir potansiyel yarattı arama kurtarma ekiplerinde ve dayanışma ağlarımız bu sayede genişledi. Kadınlar, bebekler ve çocukların bakımı, güvenli rehabilitasyonları ve barınma sorunlarına da yanıt üretebilmeye başladık. Malzeme tedariklerinde hayvan kurtarma ve bakım malzemeleriyle birlikte,

Fotoğraflar Dört Ayaklı Şehir arşivi

hayvanlar dışındaki kırılgan gruplara da ilaç, tıbbi destek, iletişim ve lojistik desteği sağladık. Hayvan kurtarma dayanışması, ilk kez Türkiye'de kadın ve çocuk dayanışmasıyla bir araya geldi. Sorunlar ortaklaştıkça sahada var olup, faaliyet gösteren ve çözüm geliştiren farklı sivil inisiyatifler bir araya gelmeye başladı. Bu bize muazzam bir örgütlenme, dayanışma ve saha araştırması imkânı, araştırmadan çıkan dönüştürücü bilginin kullanımına dair bir tecrübe verdi ve Türkiye'de toplumsal dayanışma adına eşsiz bir tecrübenin de oluşmasını sağladı.

Deprem tecrübesi size neler gösterdi; bundan sonrasına dair sivil toplum, yerel ve merkezi yönetimlerin atması gereken adımlara, gerekli dönüşümlere dair ne gibi dersler çıkarılabilir? Maraş depremlerindeki tecrübelerden hareketle ideal bir koordinasyon mekanizmasını nasıl tarif edersiniz?

6 Şubat depremlerine müdahale ederken yaşadığımız en büyük sıkıntı, resmî kurumların neden olduğu gecikmeler, zorlaştırmalar ve ertelemeler oldu. Esnek ve mobil ekipler üzerinden kurtarma ve rehabilitasyon kurguladığımız için yer yer bu engelleri aşabildik. Bu şartlarda bile yüzlerce hayvanı kurtardık; o hayvanları kurtarırken yüzlerce insana yardım ulaştırılmasını koordine ettik. Elbette, devletin, AFAD'ın ve resmî kurumların hayvan kurtarma çalışması olsaydı, biz de çok daha fazla hayvanı kurtarıp daha çok insana ve hayvana yardım ulaştırabilirdik. Örneğin, afet bölgesinde, kırsal alanlarda yaralanan büyükbaş hayvanlara yardım ulaştırılamaması çok fazla sayıda ölüme neden oldu. Resmî kurumların çiftlik hayvanlarını gündeme almamış olması, hem hayvan sağlığı ve yaşamı, hem insan sağlığı açısından çok büyük kayıplara neden oldu, olmaya da devam edecek.

Dört Ayaklı Şehir olarak ideal koordinasyonun, sahada pratikle, yaşamı korumaya yönelik etkin bir paydaş ilişkisi içinden kurulabileceğini savunuyoruz. Bu da her ilde, afet öncesinde ağların kurulmuş olmasını, en azından dirsek teması hâlinde çalışabilir olmasını gerektiriyor. Türkiye'de ilk kez bir afette hayvan arama-kurtarma koordinasyonu kuruldu ve bu ölçekte bir örgütlenmeyi başardı. Ancak eksiklerimiz var. İdeal bir hayvan kurtarma koordinasyonunda, afet öncesi geri plan hazırlıklarının ve kentsel-bölgesel-ulusal ölçeklerde paydaş haritalarının hazırlanmış ve aktif hâlde kullanılır olması gerekiyor. Bu da her ildeki toplam hayvan sayısı ve bu hayvanların yaşam alanları, adresleri, bakımından sorumlu insanların listesinden, veteriner hekim ve sağlık ekiplerinin irtibatlandırılmasına kadar iç içe geçmiş pek çok halkayı içeren bir süreç. Afet öncesi planlama, "Komşunu tanı" ve "Mahalleni tanı" sloganlarıyla yaygınlaştırdığımız bir hazırlıkla başlıyor. Tüm bu hazırlıklara, komşu ve mahalle kavramına özellikle kentte ve kırsalda yaşayan evcil hayvanların dâhil edilmesi hayati öneme sahip.

• KATIL • DÜŞÜN • ÖĞREN • PAYLAŞ •

ipa kampüs'te

İstanbul'dan öğren.

#KampüsSenin

ipa.istanbul ipaistanbul
ipa.istanbulplanlamaajansi
ipa_kampus kampus_ipa ipa_kampus

· SÖYLEŞİ · RÖPORTAJ ·

“Dayanışma bir toplum için yaşamsal bir erdem ve övünç konusu; fakat kamu kesimini sorumluluklarını yerine getirme konusunda daha fazla zorlamalıyız.”

Kahramanmaraş depremlerinden sonra geniş kamuoyunda bilinen kampanyaların dışında pek çok sivil inisiyatif gündelik ihtiyaçların temini için dayanışma faaliyetleri sürdürdü. Kimi inisiyatifler farklı noktalarda lojistik desteğin ötesine geçip aksayan veya işlemeyen kamusal hizmetleri ikâme edecek faaliyetler için afet bölgesine yerleşti. Bu inisiyatiflerden biri olan Hatay’daki Karaçay Koordinasyonu’ndan Ümit Güç, Himmet Ekinci ve Sevim Sancaktar’dan dayanışma faaliyetlerinin detaylarını dinledik.

Depremlerin ardından nasıl organize oldunuz, afet bölgesindeki çocukların gündelik ihtiyaçlarını nasıl tespit ettiniz ve ne gibi çalışmalarda bulundunuz?

Ümit Güç · Depremin ardından birkaç arkadaş birbirinden bağımsız enkazlarda çalışıyordu. Yanlış hatırlamıyorsam depremin 4. günü yan yana geldik ve yardımların insan onuruna yakışır bir şekilde dağıtılması için Karaçay bölgesinde bulunan Bedii Sabuncu Anadolu Lisesi’ni Karaçay Koordinasyon Merkezi olarak belirledik ve çalışmalara başladık. Karaçay bölgesi toplamda 42 köyün merkezi konumunda ve Antakya ile Samandağ şehir merkezlerinin hemen hemen tam ortasında yer alıyor. İki şehir merkezinin de yıkılması sonucu bölgeye oldukça fazla göç oldu ve sayısı depremden önceki sayıya oranla hayli artış gösterdi. Okul bahçesine yönlendirdiğimiz yardım tırlarını, okulun kapalı spor salonuna kalem kalem stoklayıp liste bazlı okulun kapısından dağıtmaya başladık. İleriki süreçte adrese teslim bir şekilde yardımlara devam ettik. Bu esnada okulun basket sahasında bir oyun alanı da kurduk çocuklar için. Bunun duyurusunu çeşitli yerel WhatsApp gruplarında ve sosyal medya hesaplarında yaptık. Aynı zamanda alanda travma sonrası psikolojik destek kliniğimiz de vardı. Bu yanıyla çocukların durumunu ailelerin ağzından dinlemekle beraber, oyun alanında çocuklarla ilgilenen arkadaşlardan öğrenebildik. 20 Şubat’taki 6.4 lük depremden sonra çocukları lise bahçesinden çıkardık ve Tomruksuyu Mahallesi’ndeki festival alanına götürdük. Okul bahçesi hem oyun alanı hem dağıtım hem de psikolojik destek alanı olarak kullanıldığından gün içinde çok kaotik bir hâl alıyordu. Festival alanına çocukları götürüp daha rahat gözlem yaptıktan sonra önümüze çeşitli hedefler koyarak modüler bir şekilde alanı neredeyse bir kampüse çevirdik. İlk etapta psikososyal destek, müzik, oyun ve kütüphane çadırlarımız varken, bugün 2 tane ana sınıfı, 2 tane özel eğitim sınıfı, 1 sinema çadırı, 17 LGS ve YKS’ye hazırlanan öğrencilere düzenli eğitim veren, ara sınıflara ise etüt biçiminde eğitim veren çadırımız var. Toplamda 650 civarı öğrenci aktif eğitim alıyor. Şu an alandaki çalışmalarımız özellikle sınava girecek öğrencilerimize yoğunlaştı. İleriki süreçteyse atölyeler aracılığıyla kültür-sanat, felsefe ve bilim çalışmalarına yoğunluk vermeyi düşünüyoruz. Eğitim çalışmaları 40 gönüllü öğretmenin -ki bunların 30’u bölgeden ve kendileri de afetzedeler- emekleriyle sürüyor. Kültür-sanat atölyelerine ise şimdiden altyapı ve biçim oluşturarak hazırlık yapıyoruz ve sınavlardan sonra başlamayı düşünüyoruz.

Uzmanlar afet gibi travmatik süreçlerde çocuklara gündelik rutinlerini hatırlatacak bir ortam kurulmasının önemine vurgu yaptı. Öte yandan bu türden ortamları hazırlayacak gönüllü emeğinin veya kamusal hizmetin sürekliliği de bir o kadar önemli. Sizin organizasyon ve çalışma biçiminiz nasıl süreçlerden ve tecrübelerden geçip güncel hâlini aldı? Çalışmanızın devamlılığı sizce hangi koşullara bağlı?

Himmet Ekinci · Bizim açımızdan da çocuklar için gündelik rutin en önemli gündemlerden biriydi. İlk olarak basket sahasında oluşturduğumuz çocuk alanında, dayanışma amacıyla bölgeye gelen pedagoglarla ve sosyal hizmet uzmanlarıyla çeşitli etkinlikler yapabildik. O zamanlar meslek itibarıyla bu etkinlikleri yapmaya en

uygun arkadaşlarımız bunlardı. Fakat her biri belli bir dönem kalıp geldiği yere dönmek zorunda olduğu için rutin oluşturmak, dolayısıyla süreklilik sağlamak hep çözülmesi gereken bir gündem hâlindeydi. Bedii Sabuncu Anadolu Lisesi basket sahasından sonra, Samandağ Tomruksuyu festival alanında oluşturduğumuz çadır sınıfları ve Samandağ'da yaşayan gönüllü öğretmenlerin istikrarlı katılımıyla çocuklar için gerekli olan rutin yaratma ihtiyacı da karşılanmış oldu. Hem akademik eğitimin sürekliliği hem de çok sayıda ve çok yönlü sosyal kültürel etkinler düzenleyebilecek imkânlara kavuşabilmemiz, oluşturduğumuz eğitim alanının fiziksel imkansızlıklarına rağmen, çocukların psikososyal durumları bakımından olağanüstü olumlu sonuçlar almamızı sağladı. Biz şimdiye kadar yapabildiklerimizi gönüllü olarak bu çalışmaların parçası olmuş ya da çeşitli olanaklarını bizimle paylaşmış çok sayıda dayanışmacı insanın katkılarıyla yapabildik. Böylesi bir dayanışma çalışmasında doğal olarak en temel eksiklik kamusal imkânlar ve desteğin yokluğu. Dahası, kamusal desteği vermesi gereken otoritelerin yapılan çalışmalara ilgisizliği ve neredeyse engelleme girişimleri bile maalesef bir realite. Kuşkusuz yapılan eğitsel, sosyal ve kültürel çalışmaların sürekliliği kamusal desteğin varlığına bağlı. Çalışmalarımızın tamamı kamusal nitelikte ve ancak kamusal olanaklarla sürdürülebilir çalışmalar. Su, gıda, kıyafet, hijyen malzemesi, çadır temini ve bunların adil bir biçimde dağıtımı, ana sınıfı ve özel eğitim öğrencileri de dâhil her kademeden 650 öğrenciye eğitim vb. tümüyle kamusal olanakların gücüyle sürdürülebilecek nitelikte ihtiyaçlar. Eğer bu imkânlar devreye girerse, her mevsim değişiminde her şeyin başa dönmesinden kurtulunabilir, insan onuruna uygun bir biçimde temel ihtiyaçlar karşılanabilir ve fiziksel-donanımsal eksiklerin giderilmesiyle amaca uygun bir eğitim ortamı yaratılabilir. Depremden sonra oluşan ortam temel ihtiyaçlarımızın temininin kamusal bir hak olduğu fikri ve bilincini belli ölçülerde unutturdu. Dayanışma bir toplum için yaşamsal bir erdem ve övünç konusudur fakat kamu kesimini sorumluluklarını yerine getirme konusunda daha fazla zorlamalıyız.

Fotoğraf Karaçay Koordinasyonu gönüllülerinden Nurseli ve Efkan

Deprem tecrübesi size neler öğretti; bundan sonrasına dair sivil toplum, yerel ve merkezî yönetimlerin atması gereken adımlara, gerekli dönüşümlere dair ne gibi dersler çıkarılabilir? Maraş depremlerindeki tecrübelerden hareketle ideal bir koordinasyon mekanizmasını nasıl tarif edersiniz?

Sevim Sancaktar · Yer yarıldı ve biz içine girdik yine. 11 ilde yaşanan bu felaket bir kez daha gösterdi ki ateş çoğunlukla düştüğü yeri yakmaya devam ediyor. Dayanışmanın belli hiyerarşik yapılar altında anlamının ve araçlarının hissettirilmeden değişiyor olması böyle hissetmemizin temel sebebi. Bu hiyerarşik yapıların bir yandan esnek karar alıp problem çözmeyi zorlaştırabildiklerini, diğer yandan kendi kurumsallık mücadeleleri içinde yönetilemez durumlara düştüklerini gördüğümüz anlar oldu.

"Yaşamın aşırı gündemi hayatlarımızı etkiliyorken bize düşen sorumluluk ne?" sorusuyla beklediğimizden sık karşılaşır olduk. Depremin 15. gününden itibaren Samandağ Tomruksuyu'nda kurulan Karaçay Koordinasyonu gönüllülerinden olan biri olarak yapabileceklerimizin neler olduğunu dayanışmanın kurucuları ve sonrasında bu dayanışmanın devamlılığını hep birlikte sağlayan gönüllü arkadaşların ortaya koydukları inanılmaz emek sayesinde görmüş oldum. Bir koordinasyon mekanizması kesinlikle yerelden örgütlenmeli ama etrafında kuvvetli ve sürdürülebilir destek mekanizmaları kurulması gerekir. Yereldeki yapılanmaların yönlendirmeleri çerçevesinde ihtiyacın belirlendiği duruma, daha kolektif sorumluluk alarak çözümler üretebilmenin modelleri geliştirilmeli ve sorumluluk paylaşımı yapılmalı. Bölgede çalışan ekipler arasındaki iletişimin kuvvetlenmesi ise en elzem ve her ne kadar çabalanıyor olsa da en zayıf olduğumuz konulardan biri.

Üstüne üstlük günümüzde yeryüzünde sivil toplum faaliyetlerinde bulunmak neredeyse cesaret gerektiren bir şey olarak algılanıyor. Hâlbuki daha istikrarlı bir devlet düzeninin var olduğu, görece daha "sosyal" diyebileceğimiz birçok Kuzey Avrupa ülkesinde bile pek çok sivil toplum kuruluşunun aktif olarak çalıştığını görebiliyoruz. Bu faaliyetler ne cesaret işi olarak görülmeli ne de toplumu yöneten kesimlerin karşısında bir güç olduğu düşünülmeli. Toplumsal inisiyatiflere alan açan her mücadele hayatî ve birbirinden bağımsız değil artık. Bugün bu coğrafyada insanları bireysel olarak ayakta, toplumsal olarak bir arada tutmayı mümkün kılan tek şey içeriden, yerelden ilmek ilmek kurulan dayanışma ağları. Dayanışma burada jenerik olarak kullanıldığı anlamda değil, Hacer Foggo'nun bir konuşmasında ilettiği ile aynı anlamda; bunun adı aslında dayanışma değil, bunun adı zorunluluk.

· SÖYLEŞİ · RÖPORTAJ ·

“Psikolojik desteğin etkin bir biçimde sağlanabilmesi için öncelikle bunun uzun bir süreç olduğu akılda tutulmalı.”

Depremin yarattığı hasarların arasında depremden dolaylı ve dolaysız biçimde etkilenenlerin yaşadığı psikolojik etkiler de bulunuyor. Yaşanan travmanın psikolojik izlerini silmek için uzun dönemli ve kapsamlı bir çalışma yürütmek gerekiyor. Deprem bölgesinde çalışmalar yürüten İstanbul Psikososyal Dayanışma Ağı’nda yer alan İstanbul Psikodrama Derneği’nden Nalan Özçete, Mehmet Arif Yılmaz ve Selda Hüseyinoğlu ile 6 Şubat itibariyle yaşanan depremlerin ardından psikolojik etkilerin giderilmesi için yapılanları, yapılmayanları ve bundan sonra yapılması gerekenleri konuştuk.

Depremlerin orta ve uzun vadedeki psikolojik etkileri nelerdir? Bu etkilerin giderilmesine yönelik psikolojik destek çalışmaları nasıl yürütülmeli? Sizin bu yöndeki çalışmalarınız nelerdir?

Travmatik olayların içinde yer alan depremler, yıkımların yanı sıra kişilerin hayatını da derinden sarsar ve önemli psikolojik etkiler bırakır. Deprem sonrasında kişinin kendi değer ve zarar görmezliği, dünyanın adil olması ve kontrol edilebilir olmasına yönelik inançları zarar görür. Öyleyse psikolojik desteğin öncelikli amacı güçsüzlük, çaresizlik ve içsel kaynaklardaki -genellikle- geçici olan yetersizliğin giderilmesidir. Bunun için de yapılması gerekenler şöyle sıralanıyor:

- Güvenlik ve özdenetimin, yani temel gereksinimlerin ve rutinlerin sağlanması (kontrol);
- Tüm dayanışma ve destek sistemlerinin uyum ve iş birliği içinde çalışması (bağ kurma);
- Eğitim ve bilgi ihtiyacının karşılanması ve adalet duygusunun sağlanmasıyla beraber mağdurların yalnız olmadığını hissetmelerine aracılık etmek (anlam duygusu kazandırmak);
- Özellikle kitlesel travmalar ve bunun sonucunda yaşanabilecek eksiklikler, insanların en temel gereksinimleri karşılayabilecekleri imkanları da ortadan kaldırdığı için kişide özerklik hissini zedeleyebileceğinden bu kişilere yönelik çalışmalarda seçim olanaklarını artırarak haysiyet hislerinin onarılmasına katkı sağlamak.

Kişiyi zorlamadan yapılabileceklerse, kişinin kayıpları ile ilgili konuşabilmesi için onu cesaretlendirmek, yaşadığı üzüntü, acı ve öfke gibi duygularını anlatabilmesi için uygun ortamı hazırlamak; önceliklerini belirlemesine yardımcı olmak, baş etme yollarını öğrenmesini, sosyal destek kaynaklarının güçlendirilmesini sağlamak; normal hayat akışına yönlendirmek, kişisel farklılıkları dikkate almak, ortaya çıkabilecek sorunlarda kişiyi ilgili birimlere yönlendirmek.

Kahramanmaraş ve Hatay merkezli depremler sonrasında ortaya çıkan ilk duygusal tepkilerin yoğunluğunu gidermeye yönelik “Psikolojik İlk Yardım” çalışmaları nasıl yürütülebildi? Sahada ne gibi eksiklik ve engeller yaşandı?

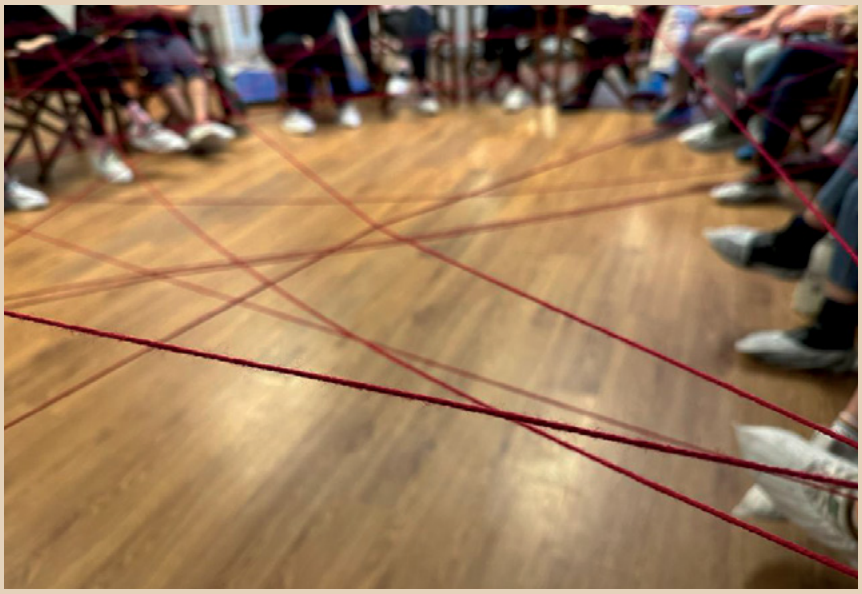
6 Şubat depremlerinin sabahına uyandığımızda, biz de herkes gibi şoktaydık. Olanları anlamaya, anlamlandırmaya çalıştık. Arkadaşlarımızdan, öğrenci, mezun ve eğitmenlerin olduğu dernek haberleşme gruplarımızdan, haberler, mesajlar, görüntüler gelmeye başladı. Öncelikle bağlantılı olduğumuz ve ulaşabildiğimiz herkesin, sağlık durumunu öğrenmeye çalıştık. İlk anlarda temel ihtiyaçlar ön plandaydı. İstanbul Psikodrama Derneği Yönetim Kurulu olarak bir araya geldik, bu süreçte yapabileceklerimize karar verdik. Gruplarla çalışma becerimiz ve travma çalışmalarındaki deneyimlerimizden dolayı özellikle bize de çok iş düşeceğini düşündük. İstanbul Psikodrama Derneği, üyelerine psikodrama eğitimi vermek ve psikodrama ve sosyometrinin yurdumuzda tanınmasını

sağlamak, toplumun yararlanacağı şekilde eğitim, iş yaşamı, sosyal sorunlar ve travmanın da yer aldığı çeşitli alanlarda geliştirilerek kullanılması ve yaygınlaştırılması için çalışmalar yapar. Bu amaçlar doğrultusunda, bireyler ve gruplarla psikodrama temelli çalışmalar yürütür. Bu amaçların bize yüklediği sorumluluk ve üyelerimizin de desteğiyle "İstanbul Psikodrama Derneği Psikososyal Destek Grubu"nu oluşturduk. Alanda hızlıca inisiyatif alan Türkiye Psikiyatri Derneği ile bir bağ kurarak çalışmalara destek için hazır olduğumuzu ilettik.

Deprem felaketinden doğrudan veya dolaylı olarak etkilenmiş kişilerle dayanışma içinde olabilmek, etkilenenler için kısa ve uzun dönemlerde yapılacak psikososyal çalışmalar ve bu çalışmalar bağlamında ruh sağlığı alanına ortaklaşarak katkıda bulunabilmek için 18 sivil toplum kuruluşu ile İstanbul Psikososyal Dayanışma Ağı'nın oluşum sürecinin içinde yer aldık. Böylece giderek çoğaldık ve gücümüz arttı. Hazırlık eğitimleri yaptık. Daha önce de çeşitli afet dönemlerinde çalışmalarımız olmuştu. En son pandemi döneminden kalan travma çalışmaları deneyimlerimizi, bilgi ve tecrübelerimizi birbirimize aktardık. Afet bölgesine giden gönüllülerden, profesyonellerden, arama kurtarma ekiplerinden, sağlık çalışanlarından şartları öğreniyorduk. Yardımların ulaştırılması, kayıplar, müdahaleler, kurumların tutumları, organizasyondaki karmaşa ve depremin kendisi diğer hiç bir afetle kıyaslanabilir değildi.

Mesleki becerilerimiz kadar, insan özelliklerimize de güvenerek yol aldık. Gönüllü grubumuzda her yardım isteğine karşılık veren arkadaşlarımız en büyük kaynağımız oldu. Afetin olduğu olduğu gün yola çıkan ve dönüşte tanıklıkları ile zorluk yaşayan arama ve kurtarma ekiplerine destek olmak için İstanbul dışında başka şehirlere de gittik. Deprem bölgesinde yaşayan ve çalışan meslektaşlarımıza çevrim içi ulaştık. Psikososyal ilk yardım ilkelerini ve grubun iyileştirici özelliklerini merkeze alarak şartlar elverdiğince çalıştık.

Ayrıca, 73 özel tiyatronun yer aldığı Tiyatro Kooperatifi'nin 23 Nisan'dan itibaren Hatay ve Kahramanmaraş'ta

Fotoğraf İstanbul Psikodrama Derneği arşivi

2 ay süresince çocuklar için gerçekleştirdiği tiyatro oyunları, atölyeler, konserler, film gösterimleri ve sokak performansları gibi etkinliklerin içerik incelemelerini yaptık ve onlara danışmanlık verdik. Kooperatifin sahaya gidecek üyeleri bir hafta süren hazırlık eğitimimize katıldı. Orada bulundukları zamanda ve döndükten sonra ihtiyaç duymaları hâlinde destek olacağımız bir program planladık. 26 Haziran'a kadar her hafta çocuklarla buluşmaya devam edecekler. Tiyatro Kooperatifi'nin tasarlayıcısı ve yürütücüsü olduğu "Renkli Hayaller Sahnesi" projesinin depremden etkilenen çocukların iyi oluşuna katkı sağlaması umuduyla "Birlikte Düşlüyoruz" demeyi sürdüreceğiz.

Nisan ayında İstanbul Büyükşehir Belediyesi ile yüz yüze destek programı başlattık. "Yardım Edene Yardım" olarak tanımlanan bu programda, 60 kişilik gönüllümüzle toplam 150 kişiye yönelik 34 psikolojik ilk yardım grubu yaptık. Program şu anda devam ediyor. İBB'de çalışan, afet bölgesinde görev alan sosyal çalışmacı, psikolog, öğretmen, çocuk gelişimci gibi uzmanlar ve temizlik, güvenlik görevlileri, şoförler ve tüm İBB personeli çalışmaya dâhil edildi. Desteğimize ihtiyaç duyduğunu ileten sonrasında ise gündemleri hızla değişen yöneticiler ve kurumlarla iletişimde yaşanan ciddi kopukluklar, sürecin yönetimi sırasındaki aksaklıklar bizim için engel oluşturdu. Bu durum gönüllü üyelerimizin motivasyonunu da etkiledi.

Bu ve benzeri afetlerde psikolojik desteğin etkin biçimde sağlanabilmesi için neler yapılmalı?

Öncelikle psikolojik desteğin etkin bir biçimde sağlanabilmesi için bunun uzun bir süreç olduğu akılda tutulmalı. Akut dönemde psikolojik ilk yardım yapılmalı. Mümkün olan en güvenli fiziksel koşullar, güvenlik ve stabilizasyonları sağlanmalı, iyilik hâli için bireylerin öncelikli ihtiyaçları belirlenmeli ve temel ihtiyaçlar karşılanmalı. Psikososyal müdahale, bunların ardından gelir. Psikososyal destek hizmetleri kişilerin "normal" ya da yeni yaşamlarına geri dönmesi sürecinde birey, aile ve toplumu birlikte ele almalı. Sosyal dayanışmanın artırılması, afetler sonrasında etkilenen bireylerin, normal yaşantılarına geçiş sürecini hızlandırır.

Bugünden sonrası için farklı disiplinlerde çalışan sivil toplum kuruluşlarının ortak bir çatı altında temsil edilmesi, çalışmaların kayıtlarının tutulması ve arşivlenmesi, ortak bir bilgi havuzunun oluşması, iletişim ağlarının bağlantılı ve açık olması, bilgi alışverişinin sürmesi gerekli. Edinilen ortak deneyim ve bilginin canlı tutulması böylece mümkün olabilir. Şu anda çeşitli şehirlerde kurulmuş olan Psikosoyal Destek Ağları'nın yaşadığımız afette aldıkları sorumluluk ve roller göz önüne alındığında, bu çalışmaları gönüllü olarak yürüten bireylerin, kurumların desteklenmesinin önemi açıkça görülüyor.

Kent İçi Ulaşım Reformu

Geçtiğimiz sayılarda ele alınan ulaşım zamlarının makroekonomik dengelerin bozulmasıyla ilgisi ve yerel-merkezî yönetim arası güç paylaşımında merkeze kayan ağırlığın yalnızca İstanbul gibi bir metropol için değil Türkiye kentlerinde ulaşım sisteminin mali ve toplumsal sorunlarının bütünlüklü çözümüne ihtiyaç doğurduğu aşikâr. Sivil toplumun da taleplerinin önem kazanacağı böylesi bir çözüm için, mevcut yerel yönetim deneyimlerinden çıkan tespit ve öneriler arayış ve tartışmalarda yardımcı olabilir.

Buğra Gökce[*]

[*] Dr., İBB Genel Sekreter Yardımcısı

Fotoğraf M. Cevahir Akbaş

CHP'li 11 büyükşehir belediyesinin yöneticileri, 31 Mart 2019 yerel seçimleri sonrasında düzenli olarak bir araya gelerek kente ilişkin sorunların çözümüne yönelik karşılıklı bilgi paylaşımında bulunmaktadırlar. Bu toplantılarda sorunlar, belediyelerde görevli idarecilerimiz tarafından masaya yatırılıyor ve sorunlara ortak çözümler üretiliyor. 11 büyükşehir belediyemizin ulaşım departmanlarının bir araya geldiği buluşmaların 4 Şubat 2023 Cumartesi tarihinde gerçekleşen oturumunda, ulusal ve yerel ulaşım mevzuatı konuları ele alındı ve yirminin üzerinde konu başlığında çözüm önerileri bir rapor hâline getirildi. Hazırlanan raporda Kent İçi* Ulaşım Kanunu'nun hazırlanması en öne çıkan başlık oldu. Bu rapordan Kent İçi Ulaşım Reformu'na ilişkin temel yaklaşım ve çözüm önerilerini bu yazı için derledik.

Kent İçi Ulaşım Kanunu

Ulaşım konusunda ulusal yetkiye sahip Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı ile büyükşehir belediyeleri arasında kent içi toplu taşıma hizmetlerinin yetkilendirilmesi konusunda sürekli yetki karmaşası yaşanmakta. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı kanunlar ile belirlenmiş olmasına rağmen yetki aşımı ile kent içi ulaşıma olumsuz etkilerde bulunabiliyor, denetim ve kontrolün sağlanması olumsuz etkileniyor. Şehirler arası yolculukları düzenleyen 4925 sayılı Karayolu Taşıma Kanunu mevcut, ancak kent içi yolcu taşımacılığı hakkında 5216 ve 5393 sayılı yasalarda sadece birkaç maddelik düzenlemeler bulunuyor. Bu maddelerle günlük milyonlarca yolculuk hareketine konu kent içi yolcu taşımacılığının mevzuat gereksinimlerinin karşılanması mümkün değil. Bu nedenle kent içi ulaşıma yönelik kanun ve alt yönetmeliklerin hazırlanması gerekiyor.

UKOME kurulları 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ile büyükşehir belediyelerine verilen ulaşım yetkilerini düzenleyen kurullar olmasına rağmen sanki belediyenin bir idari birimi olarak algılanmakta, yer yer siyasi etkiler ile alınan kararlar bilimsel ve teknik dayanaktan yoksun olarak yönlendirilmekte ve kurulun bağlayıcılığı etki altında bırakılabilmekte. Bu durum nedeniyle UKOME kararları diğer kamu kurumları tarafından tanınmıyor.

1950'li yıllarda kentlere göçün yoğun olması nedeniyle kamunun birçok konuda hizmetleri yetersiz kaldı ve kamu imkânlarının yetmediği yerlerde hizmetler bireysel olarak karşılandı. Belediyelerin kent halkına sunması gereken zorunlu hizmetlerin başında gelen ulaşım hizmeti de bireysel taşımacılar eliyle verildi ve zaman içinde yapılan düzenlemelerle bağımsız odalar ve birlikler kuruldu. Yapılan düzenlemeler günümüz koşullarında ihtiyacı karşılarken aynı zamanda kamu ve özel sektör hizmetleri birbiri içine geçmiştir. Eski uygulamalarda süresiz olarak verilmiş bu haklar günümüzde hâlen geçerliliğini sürdürmekte ve verilecek hizmeti zora sokmakta. Yapılan müzakereler sonunda bu konuya ilişkin geliştirilen çözüm önerilerini iki ana başlıkta toplayabiliriz:

- Mevcuttaki kanunlarda esnaf ve kurumlar arasındaki yetkiyi tanımlayan eksikliklerin düzenlenmesi ve bu bağlamda Kent İçi Ulaşımın Düzenlenmesi Hakkında Kanun ile 10553'e göre verilen hakların bir geçiş süreci ile sonlandırılması, bir süreye bağlanması gerekli.
- UKOME kararlarının diğer kamu kurumları tarafından tanınmasını sağlamak için Büyükşehir Belediye Yasası'nda yer alan "toplu taşıma ile ilgili alınan kararlar" ibaresinin UKOME kurulunun tüm görev ve yetkilerini kapsayacak şekilde genişletilmesinde yarar var. Aynı kanun veya yönetmeliğe kararların uygulanmaması durumuna yönelik yaptırımlar eklenmeli.

Ulusal Ulaşım Otoritesi Kurulması

Kent içi ulaşımın düzenlemesi kanun ve yönetmeliklerle yerel yönetimlere bırakılan bir konu olmakla birlikte, merkezi hükümet tarafından belirlenen ulaşım yatırımları ve planlamaları, toplu ulaşım ücret politikaları ve ulaşım altyapısında yetki karmaşaları kent içi ulaşımı etkiliyor. Sorunun çözümü için ulusal bir ulaşım otoritesine ihtiyaç var ve gerçekleştirilen çalıştaylar kapsamda Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı bünyesinde "Kent İçi Ulaşım Genel Müdürlüğü" kurulmasının gerekliliği yönünde fikir birliğine varıldı.

Kentsel Ulaşım Otoritesi Kurulması

Merkezi hükümet ayağında gerçekleştirilecek bu yapılanmanın yereldeki karşılığı olarak "Kentsel Ulaşım Otoritesi" kurularak planlama, yatırım, işletme, yönetim ve denetimle ilgili fonksiyonel yetki ve sorumluluklar konusunda çatışan birçok kurum ve/veya kuruluş arasındaki yetki dağılımının sağlanması gerekiyor.

UKOME'nin Yapısının Değiştirilmesi

Tamamen siyasi bir kararla, 19.02.2020 tarih ve 31044 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Büyükşehir Belediyeleri Koordinasyon Merkezleri Yönetmeliği değiştirildi ve UKOME kurulu üye dağılımı büyükşehir belediyelerinin azınlıkta olacağı şekilde yeniden yapılandırıldı. Mevcut durumda belediyelerin yetkileri o ilde hiçbir yatırım ve yetkisi bulunmayan diğer kurumlar tarafından yönlendirilebiliyor ve büyükşehir belediyeleri ulaşım konusunda yasadan gelen yetkilerini kullanamıyor. İvedi olarak UKOME kurulu üye dağılımının 2020 öncesindeki durumuna getirilmesi veya büyükşehir belediyelerinin üye sayısının çoğunluğu sağlayacak şekilde revize edilmesi gerekiyor.

Özel Taşımacılık Düzenlemeleri

Türkiye genelinde özel taşımacılık sistemi her ilin ihtiyaçları doğrultusunda kendiliğinden şekillenmişti. Bu hizmetin sistematik bir hâle getirilmesi için geçmişte bir takım kanuni düzenlemeler yapılmakla birlikte bu tür hizmetler artık günümüz gereksinimlerini, hizmet kalitesi ve teknolojik yenilikler açısından karşılamaktan uzak. Geçmişte alınan minibüs, taksi, taksi dolmuş, servis taşımacılığına dair tahdit ve tahsis hakları revize edilerek bu faaliyetlerin kooperatifler yoluyla kurumsal olarak yürütülmesi gerekli. Ayrıca, "Ticari plakaların verilmesiyle ilgili usul ve esaslar hakkındaki 86\10553 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı Büyükşehir Belediyelerinde uygulanmaz" şeklinde yasal düzenleme yapılması da bir gereklilik.

Buna ilişkin diğer öne çıkan konu, özel taşımacılıkta vergi denetiminin ve yolculuk kalitesinin artması amacıyla validatör sistemine geçilmesi. Günümüz teknolojisinin sağladığı koşullar, elektronik ücret toplama sistemine geçiş

Fotoğraflar M. Cevahir Akbaş

için oldukça uygun. Ülke genelinde Elektronik Ücret Toplama Sistemi'ne (EÜTS) geçilmesiyle ilgili mevzuatta kapsam ve tarih belirtilmediğinden özel taşımacılar bu noktadaki hukuki boşluğu kullanmak suretiyle işlemleri geciktirmekte. Mevzuatta yapılacak düzenlemelerle tüm yurt genelinde bu sisteme geçilmesi elzem.

Bireysel Taşımacılıktan Kurumsal Taşımacılığa Geçilmesi

Kamusal taşımacılık tanımı netleştirilerek kapsamı belirlenmeli. Gelişen teknolojiye uyum sağlayamayan mevcut mevzuatın, gelinen durumda paylaşımlı araçlar, UBER, skuter gibi yeni araç ve yöntemlerle ortaya çıkmış çeşitliliği de kapsayacak şekilde düzenlenmesi gerekiyor.

Toplu Taşımada Kullanılan Araçlarda ÖTV ve KDV Muafiyeti Düzenlemeleri

MTV, ÖTV ve EDS'den alınan paylar, kamusal hizmet sunan belediyelerin toplu ulaşım yatırımı yapmalarını kısıtlamakta. Bu payların rasyonel şekilde revize edilmesi gerekiyor. Gerek kamu gerekse özel taşımacı araç alımlarında (lastik tekerlekli, raylı sistem ve deniz aracı) ödenen vergiler yatırımların büyüklüğünü ve modernizasyonunu etkiliyor. Sürdürülebilir kentler için toplu taşımanın yaygınlaştırılmasında ödenen bu vergiler engel teşkil ediyor.

Toplu ulaşımın en önemli girdi maliyetlerinden KDV veya yedek parça gibi işletme ve amortisman bedelleri yapılacak yatırımları engeller hâle geldi. Ayrıca toplu ulaşım fiyat tarifeleri etkilendiğinden vatandaşın omzuna yük oldu. Bu kapsamda, KDV veya yedek parça gibi işletme ve amortisman v.b. maliyetlere kamu teşviki/desteği sağlanmalı. Aynı zamanda, geçici olarak taşıt alımlarında ve bakım maliyetleri gibi işletme maliyetlerine kamu tarafından yakıt alım indirimi, ÖTV muafiyeti gibi destekler sağlanmalı.

Çevreyi Daha Çok Kirletenden Daha Çok Vergi Alınması

Kentlerde yaşanan çevre kirliliğinin ana kaynaklarından biri ulaşım araçlarının yaymış olduğu karbon emisyonu. Kent içinde kullanılan araçların yakıt tipi ve motor hacimlerine göre vergi oranları belirlenerek belirli periyotlarda araç sahiplerine uygulanmalı (trafik muayene vb. süreçlerde ödenmesi) ve trafiğe katılan araçların oluşturduğu vergi yükü, altyapı çalışmaları yapan belediyeler tarafından kullanılmalı.

Ulaşımdan Elde Edilen Gelirlerin Ulaşımda Kullanılması

Trafiğe dâhil olan her bir araç ve yayanın kent içi ulaşım ihtiyacının ve trafiğin devamlılığının sağlanması için yerel yönetimler tarafından birçok yatırım yapılıyor. Gelirlerin ve giderlerin farklı otoriteler tarafından yönetilmesi tüm ulaşım sistemi ekonomisini sürdürülemez hâle getirmiştir. Bu nedenle ulaşım gelirlerinde şu türden düzenlemelere ihtiyaç duyuluyor:

- MTV, ÖTV ve EDS'den alınan payların revize edilmesi,
- Dolaylı vergilerin belirli bir oranının toplu ulaşıma aktarılması,
- Tüm ulaşım modlarının, ulaşım altyapı yatırımları ile birlikte finanse edilmesini içeren belediye yapılanmasının oluşturulması,
- Vergi geliri, yakıt geliri, turistlerden elde edilen gelirlerin toplu ulaşımda kullanılacak şekilde pay edilmesi,
- Raylı sistemler için kullanılan enerji maliyetinde indirim olması.

Ücretsiz ve İndirimli Taşımacılık Hakkından Faydalanacak Kişiler ve Sübvanse Edecek Kurumların Kanunda Tanımlanması

Cumhurbaşkanlığı kararı, Bakanlar Kurulu kararı vb. mevzuatlarla toplu taşıma faaliyetlerinden ücretsiz veya indirimli olarak faydalanması hüküm altına alınan vatandaşlarımız bulunuyor. Belediyelerle ilgili mevzuatın dağınık olması nedeniyle belediyeler arasında uygulamalar farklılaşabiliyor. Ücretsiz seyahat hakkı tanınan gruplardan açığa çıkan gelir kayıpları dolaylı yoldan ücretli yolculuklara ve

belediye bütçesine etki ediyor. Bu belirsizliğin ve gelir kayıplarının asgari düzeye düşürülmesi için çeşitli düzenlemelere ihtiyaç var.

- Ücretsiz taşımacılık için istisnalar sınırlandırılmalı, sübvansiyon limitleri belirlenmeli,
- Ulaşımda ücretin belirlenmesi için ana bir çerçeve oluşturulmalı,
- Gelir durumuna göre ücretsiz ve indirimli seyahat yapacak gruplar belirlenmeli. Bu gruplar tanımlamayı yapan ilgili bakanlıklarca sübvanse edilmeli.

Toplu Ulaşımda Öğrenci Kartı Uygulamasi İçin Yaş ve SGK Kaydı Kriterlerinin Yeniden Belirlenmesi

Son dönemde yaşanan ekonomik kriz nedeniyle hanelerdeki ulaşım giderlerinin hane bütçesinden aldığı pay büyüdü. Vatandaşlarımız belediyelerin öğrenciler için sunduğu indirimlerden faydalanarak ulaşım bütçelerinden tasarruf etme yöntemini seçmeye başlamıştır. Son dört yılda öğrenci kartı kullanan vatandaşlarımızda ciddi oranlarda artış oldu. Öğrenci kartı uygulamasının en temel amacı, öğrencilerin yüksek oranda gelir sahibi olmaması. Gelir sahibi yetişkin bireylerin bu haktan faydalanması diğer kullanıcı grupları ile belediyelerin bütçelerinde yük oluşturuyor. Bu durum yeniden düzenlenerek öğrenci pasaport uygulamasında olduğu gibi; 25 yaşını doldurmamış, öğrenci kaydı bulunan veya 25 yaş üstü ve SGK kaydı bulunmayan öğrencilerin öğrenci tarifesinden faydalanacağı bir sisteme dönüşmeli.

Toplu Ulaşımda 65 Yaş Üzeri Ücretsiz Taşımacılık için Gelire Dayalı Ücretlendirme Yapılması

Sosyal devlet olmanın gerekliliği olarak dezavantajlı gruplara tüm hizmetlerde olduğu gibi ulaşımda da bir takım indirimler ve ücretsiz kullanım avantajları getirilmesi doğaldır. Fakat günümüzde bu uygulamanın amacının dışına çıktığı, gelir durumuna bakılmaksızın tüm 65 yaş üstü vatandaşlarımızın toplu ulaşımdan ücretsiz yararlandığı bir sisteme dönüştüğü ve bu durumun belediye gelirlerinde ciddi bir kayba neden olduğu gözlemlenmekte. Bu uygulamanın gelir beyanı ile ilişkilendirilerek yeniden düzenlenmesi ve ilgili Bakanlık tarafından sübvanse edilmesi gerekmekte.

Gerçekleştirilen çalıştaylarda katılımcı büyükşehir belediyelerimizce "Kent içi ulaşımında" reform yapılmasına ihtiyaç duyulan diğer başlıklar şu şekilde sıralandı:

- Özel araç kullanımından elde edilen vergi ve ceza gelirlerinin toplu ulaşım türlerine aktarılması için yerel yönetimlere pay verilmesi,
- Ulaşım altyapıya katılım payının standartlarının belirlenerek kanun içerisinde yer alması ve bu şekilde birden fazla araç sahipliliği ve yeterli otopark alanı olmayan ticari yapılar için ek vergi alınması,
- Toplu taşıma odaklı gelişme araçlarına mevzuatta yer verilmesiyle toplu ulaşım hattı ve raylı sistemlerin geçtiği alanlardan kaynaklı oluşan değer (rant) artışının toplu ulaşıma kaynak olarak aktarılmasına imkan verecek mevzuatın oluşturulması,
- Karayolu Trafik Kanunu'nda bulunan denetim yetkisinin belediyelere de verilmesi ve başta yol üstü düzensiz parklanma olmak üzere trafiği olumsuz yönde etkileyen durumlara karşı yaptırım olanağı tanımlanması,
- Ulaşım Ana Planları'nın uygulanmasına yönelik mevzuat hazırlanması,
- Şehirlerde toplu taşıma hedeflerinin belirlenmesi ve hedeflerin uygulanma süreçlerinin takip edilmesi,
- Mikromobilite taşıtlarının tanımlanması ve sınıflarının belirlenmesi, mevzuat eksikliğinin giderilmesi,
- Şehirlerde mesai saatlerinin kademelendirilmesinin desteklenmesiyle ulaşım talebinin daha geniş zamana yayılmasıyla trafik yoğunluğunun azaltılması,
- Sürdürülebilir otopark politikalarının uygulanması,
- Park Et - Devam Et sistemine teşvik sağlayacak fiziki ve ücret entegrasyonunun sağlanması.

Sonuç olarak bu düzenlemelerin hayata geçmesiyle yerel yönetimlerin, kamuya maliyeti çok daha düşük, kaliteli, konforlu ve çevreye daha duyarlı bir ulaşım hizmetinin önünü açması hedeflendi.

İstanbul Güçleniyor

İstanbul uzun yıllar boyunca rantı önceleyen ve temel alan bir anlayışla yönetildi. Bu da deprem riskine karşı çok değerli zamanların kaybedilmesine, kentin hazır olmamasına, aksine daha da dirençsiz hâle gelmesine yol açtı. Merkezî yönetimin çıkardığı tüm zorluk ve engellere rağmen şu anki İBB yönetimi bu durumu tersine çevirmek için birçok adım attı ve atıyor. Ancak 6 Şubat depremlerinin hatırlattığı üzere alınması gereken daha çok yol var ve herkesin sorumluluk alarak iş birliği içerisinde hareket etmesi kritik öneme sahip.

Emrah Şahan *

* İstanbul Planlama Ajansı Başkanı

İstanbul, kenti bir rant alanı olarak ele alan yönetim anlayışının uzun yıllar süren ihanetine maruz kaldı. Kentin ihtiyaçlarını ve önceliklerini dikkate almayan projeler çoğunlukla küçük bir grubun zenginleşmesine hizmet etti. Öyle ki artan nüfus karşısında yetersiz kalan altyapı ve kentsel hizmet alanları, plan değişikliklerine konu edilerek yapılaşmaya açıldı. Deprem toplanma alanları da bu anlayışın bir sonucu olarak AVM ve rezidans imarlarıyla kaybedildi. Bu kadim kent, plan yapma yetkisine sahip kurumların parsel parsel kemirdiği bir paylaşım alanına dönüştü. Kurumların yasal düzenlemelerle elde ettiği istisnai yetkilerle her birinin başka bir tarafa çekiştirdiği İstanbul, Büyükşehir Belediyesi'nin karar alma süreçlerinde etkisizleştiği, nereye gittiği belli olmayan, yönünü kaybetmiş bir kent kimliğine büründü. Bu durum karşısında sorunları görmezden gelinen, demokratik yollarla seçtiği belediye başkanının hangi gerekçelerle görevden alındığını dahi bilmeyen İstanbul halkı tercihini değişimden yana kullandı.

Bugün unutulmuş olsa da hukuksuz bir şekilde 3 aylık görev süresi gasp edilen yeni yönetim, İstanbul'u tüm bileşenleriyle kapsayacak bir rotaya sokmak için göreve gelir gelmez kolları sıvadı. Vizyon 2050 çalışması bu çabanın temel ürünü olarak İstanbul Planlama Ajansı (İPA) bünyesinde hazırlandı. Küresel, ulusal ve yerel ölçekte karşı karşıya kaldığımız beş kriz alanına meydan okuyan bu yol haritasında toplumun tüm kesimlerinin payına düşen sorumluluklar var. Diğer taraftan kentin acil çözüm bekleyen sorunlarına yönelik geçmişte ihmal edilmiş yatırımları yerine getirmek üzere yeni yönetim sorumluluk bilinciyle ilk günden harekete geçti.

Plansız kentleşmenin ortaya çıkardığı sorunlar yetmezmiş gibi kamu arazilerinin özelleştirilmesi, kentsel hizmet alanları ve doğal alanların imara açılması vd. çok sayıda sorun, Avrupa'nın en büyük metropolünü özellikle ekolojik krizler karşısında kırılgan bir hâle getirdi. İklim değişikliğiyle birlikte değişen yağış rejimi, dere yatakları üzerindeki yapılaşma ile birleşince sel ve su baskınları gündelik yaşamın bir parçası oldu. Hafızalarımızda derin izler bırakan Ayamama felaketi göz göre göre yaşandı. Bütün bu tablo karşısında yeni yönetim büyük altyapı yatırımlarını bir öncelik olarak önüne koydu. Gözle görünür olmayan, siyasi veya ekonomik bir rant kaygısı gütmeyen bu yatırımlarla İstanbul'da her yağış sonrası yaşanan olumsuz görüntülerin, can ve mal kayıplarının önüne geçildi.

Kuşkusuz İstanbul'u bekleyen tehditlerin başında yine İBB'nin bu zamana kadar sorumluluk almadığı ve harekete geçmediği deprem riski ve kentsel dönüşüm geliyor. 1999 felaketini yaşamış ve büyük Marmara depremi kapısına dayanmış bir metropolün yönetimi, 25 yıl boyunca elle tutulur bir ilerleme kaydedememişti. Diğer sorun alanlarında olduğu gibi bu en hayati alanda da İBB'nin önünde bir yol haritası yoktu. 2003'te tamamlanan deprem master planının uygulanmasına yönelik adımlar atılmadığı gibi mikrobölgeleme çalışmaları da yarım bırakılmıştı. Koskoca İBB'nin deprem riski karşısında bu kadar yılda elini taşın

altına koyduğu tek kentsel dönüşüm projesi Bayrampaşa projesi oldu. Ancak proje, hâlihazırda mülkiyeti kamu elinde olan Bayrampaşa Cezaevi'nin rezerv alan olarak kullanılabilmesi ile hayata geçirilebildi ve yeni yönetim tarafından tamamlandı.

Bir durum değerlendirmesi Kahramanmaraş merkezli depremin ortaya çıkardığı sonuçlar nedeniyle elzem hâle geldi. Bu amaçla Deprem Bilim Kurulu'nu toplayarak, alanında uzman bilim insanları, meslek odaları, uzmanlar ve ilgili İBB birimlerini 7 tema altında bir araya getirdik.

İstanbul'da 6306 sayılı yasa kapsamında yürütülen projelere bakıldığında riskli ilan edilen alanlardaki çalışmaların büyük bir bölümünün ilçe belediyeleri ve Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından yürütüldüğünü görüyoruz. Bu alanların ne kadar öncelikli olduğu, uygulama süreçlerinde yaşanan sorunlar, oluşan mağduriyetler ise oldukça tartışmalı. Diğer taraftan, İBB'nin sorumluluğunda olan riskli alanlarda, Bayrampaşa hariç -ki o da bir rezerv alan- bir ilerleme kaydedilmedi. Sonuç olarak İstanbul'un depreme karşı dayanıklı hâle getirilmesine yönelik çalışmalarda etkisiz kalan bir yönetim anlayışıyla önemli bir zaman dilimi heba edildi.

Yeni dönemde İBB Başkanı Ekrem İmamoğlu, depremin birinci öncelik olduğu vurgusuyla bir seferberlik ilan etti. Bu bilinçle merkezi ve yerel bütün kurumlara, meslek odalarına, sivil toplum örgütlerine, üniversitelere iş birliği çağrısında bulundu. Söz konusu iş birliği sürecine rehberlik etmek üzere kurgulanan Deprem Konseyi önerisi merkezi kurumlar tarafından görmezden gelinirken, daha da vahimi deprem ve diğer afetlere ilişkin yapılan toplantı ve organizasyonlardan İBB'yi dışlayan bir tavır sergilendi.

Kaybedilmiş yılların getirdiği aciliyet ve iş birliğinden uzak tutum karşısında İBB, bu alanda da sorumluluk almaktan geri durmadı. Bayrampaşa projesinde tüm eksiklikler giderildi; yeni kamusal alan ve kentsel hizmet alanı ilaveleriyle bir yaşam alanı hüviyeti kazandırılarak hızla tamamlandı. Geçmiş dönem ilan edilen ancak herhangi bir ilerleme kaydedilmemiş riskli alanlarda (Eyüpsultan, Beykoz, Çağlayan, Büyükçekmece, Sultangazi) projeler hazırlandı, ruhsatlar alındı ve uzlaşma sürecine geçildi. Kamu arazileri üzerinde lüks konut üretimiyle sınırlandırılan KİPTAŞ, İstanbul Yenileniyor Platformu'yla riski önceleyerek mahalle arası binalarda ilk kez kentsel dönüşüm sürecine müdahil oldu. Çok sayıda konut sitesi ve tekil bina KİPTAŞ güvencesiyle dönüştü ve dönüşmeye devam ediyor. Yıllardır çözüm üretilmemiş Bağcılar Kiraz Evler sitesi vb. pek çok alanda uzlaşmayla yıkılan niteliksiz konutların yerine yeni konut üretimi hızla tamamlandı, hak sahiplerine anahtarları teslim edildi. Yine Karanfilköy gibi yıllardır çözümsüz kalan alanlarda hızla uzlaşma süreci tamamlandı. Kentsel dönüşümün yıllardır çözülemeyen finansman sorununda ilk kez bir büyükşehir belediyesi taşın altına elini koyarak kira yardımı ve faizsiz kredi desteğini belediye meclisinden aldığı onayla hayata geçirdi.

Şunu ifade etmemiz gerekir ki 6 Şubat tarihli depremlerde oluşan koordinasyon sorunları ve iş birliği noktasında merkezî kurumlardaki genel isteksizlik eylem planında yetki sınırlarımız dışında çok sayıda alana yönelik adım atma mecburiyetini ortaya çıkardı.

Konut alanlarının dışında İstanbul'un güçlendirilmesi gereken en önemli alanları kuşkusuz tarihi ve kültürel miras alanlarıdır. Tarihi ve kültürel miras bakımından dünyanın en zengin metropolünde risk altındaki tarihi eserlerde restorasyon projelerine hız verildi. Yerebatan Sarnıcı gibi bina statiği açısından sorunlu ve en ufak bir depremde yok olma riskiyle karşı karşıya kalan, ihmal edilmiş, bakımsız bırakılmış yüzlerce tarihi eser mühendislik teknolojilerindeki yeni gelişmelerden yararlanılarak restore edildi.

Bütün bu çalışmalar ve burada bahsedemediklerimize yönelik bir durum değerlendirmesi Kahramanmaraş merkezli depremin ortaya çıkardığı sonuçlar nedeniyle elzem hâle geldi. Bu amaçla Deprem Bilim Kurulu'nu toplayarak, alanında uzman bilim insanları, meslek odaları, uzmanlar ve ilgili İBB birimlerini 7 tema altında bir araya getirdik. Tamamladığımız ve devam eden çalışmalarımıza ilişkin bilgileri paylaştığımız, eksiklerimizi gördüğümüz çalıştayın ardından ilgili birimlerle gerçekleştirdiğimiz odak grup toplantılarıyla 10 adımda İstanbul Depreme Karşı Güçleniyor Eylem Planı'nı oluşturduk. Arama-kurtarmadan tahliyeye, iletişimden lojistik merkezlere, geçici barınma alanlarından hafriyat sahalarına pek çok konuda bütünlüklü bir yol haritası ve bu yol haritasını adım adım takip eden bir sistem kuruldu.

Şunu ifade etmemiz gerekir ki 6 Şubat tarihli depremlerde oluşan koordinasyon sorunları ve iş birliği noktasında merkezî kurumlardaki genel isteksizlik eylem planında yetki sınırlarımız dışında çok sayıda alana yönelik adım atma mecburiyetini ortaya çıkardı. Ancak yetki sorunları nedeniyle elimizin kolumuzun bağlı olduğu birçok konuda da gerekli tespitleri yaparak ilgili kurumların harekete geçmesi için mücadelemizi sürdüreceğiz.

Sonuç olarak İstanbul afetler karşısında dört yıl öncesine göre çok daha iyi bir noktaya gelmiş durumda. Ancak karşı karşıya olduğumuz tehlikenin büyüklüğü zamanı doğru kullanmamızı gerektiriyor. Dolayısıyla dar siyasi hesaplarla meydana gelebilecek engellemelere izin vermemek ve tam iş birliğini tesis etmek için İstanbul halkına önemli bir görev düşüyor. Gelin, kendi hayatınız, sevdikleriniz ve gelecek nesiller için afetler karşısında dirençli, güvenli bir İstanbul mücadelesinin bugünden bir parçası olun, yarın çok geç olabilir!

“Belki 10 m²’lik bir alanın içinde bir direğin üstünde sensörlerimiz var. Baksan, dikkat etsen veya trafikte dursan görürsün ama hızlıca geçip gidince görmüyorsun.”

Fotoğraflar Bekir Dindar

İklim krizinin ve depremin etkileriyle ülkeye kendini sürekli acı bir şekilde hatırlatan afetler, kamuoyunda Kızılay yanında AFAD veya AKOM gibi afete müdahaleyi yöneten kurumların da bilinir hâle gelmesine neden oldu. Billur Ellialtı da kesintili şekilde de olsa 2011'den beri meteorolog olarak İstanbul Büyükşehir Belediyesi Afet Koordinasyon Merkezi'nde çalışıyor. Kendisinden, çoğunlukla afet dönemlerinde kulak kabartılan bu kurumun gündelik pratiğini dinledik.

Caner Murat Doğançayır

Billur Ellialtı · İstanbul Teknik Üniversitesi Meteoroloji Mühendisliği'nde lisans eğitimim sırasında atmosfer bilimleri sempozyumu, iklim değişikliği gibi konularla ilgili paneller olduğunda hep bir şekilde İBB'yi, AKOM'u oralarda görüyorduk. Bizim meslektaşlarımız da burada çalıştığı için bir şekilde onlarla iletişim hâlindeydik ve burada böyle bir iş imkânı olduğunu, afetle ve meteorolojiyle ilişkili çalışmalar yapıldığını biliyordum. 2010'da mezun olduktan sonra afete olan ilgim biraz daha arttı. Afet yönetiminde İTÜ'de yüksek lisansa başladım. O sırada kadro açıldı ÖSYM üzerinden. Kadronun da İBB AKOM için olduğunu hemen tahmin ettim. AKOM olduğu kesinleşince, alan da afet ve meteoroloji üzerine olunca ilgimi çekti. Tek tercihle girdim buraya. Zaten bir senelik mezundum. Okuldaki TÜBİTAK destekli projeler gibi işlerde çalışma tecrübem vardı. Bireysel ya da sigorta şirketlerine hava tahminleri yapmak gibi yeni iş alanları gelişmeye başladı sektör için aslında. Bir şekilde insanların hayatına müdahale eden, yardımcı olan bir iş yapmak böyle bir tatmin sağlıyor, hoş bir şey, o yüzden kamuda çalışmayı düşünüyordum. Meteoroloji Genel Müdürlüğü gibi kurumları da düşünüyordum. İBB olması benim için çok daha iyi oldu. Burada önce 2011-2013 arası arası çalıştım. Sonra istifa ettim çeşitli nedenlerle. Arada Fethiye'de turizm sektöründe ve daha farklı işlerde çalıştım. 2020'de aynı görevime geri döndüm. AKOM'da Meteoroloji Birimi'nde meteorolog olarak çalışıyorum.

Bizim meteoroloji istasyonlarımız var İstanbul'un birçok yerinde. İlk işe başladığımda 40 taneydi, geri döndüğümde 80 taneye çıkmıştı. Bunları sürekli arttırıyoruz. İstanbul'un çeşitli bölgelerinde meteoroloji istasyonlarımız. Kimisi otobanın kenarında, kimisi başka bir yerde. Masa başı ve saha mesaimiz yarı yarıya diyebilirim yani. Bu ofisteyiz tabii ki ama özellikle meteoroloji mühendisleri ve birkaç tekniker olarak sahaya çok fazla gidiyoruz. Çünkü istasyonlarımızı işlettiğimiz için sürekli onların bir bakım ihtiyacı oluyor. Çalışıp çalışmadığını zaten bir şekilde online sistemlerimizden görebiliyoruz ama bazen bazı aksaklıklar olabiliyor. Bir sensör yanlış ölçüm yapıyor, onların gidip çalışıp çalışmadığını yerinde görmemiz gerekiyor. Çalışmıyorsa değiştirilmesi, temizlenmesi, bakımının yapılması gerekiyor. Hırsızlıklar oluyor mesela. Akülerimiz çalınıyor. Bir anda istasyondan veri gelmiyor, göremiyoruz. Gidip bir bakıyoruz ki aküyü çalmışlar. Bir sürü güvenliğe rağmen oluyor bazen böyle şeyler. Çatalca, Arnavutköy'de sık başımıza geliyor, ama Bostancı gibi merkezi yerlerde de olabiliyor. Bunların sürekli yanından geçiyor ama muhtemelen görmüyorsunuzdur. Zaten belki 10 m²'lik bir alanın içinde bir direğin üstünde sensörlerimiz var. Baksan, dikkat etsen veya trafikte dursan görürsün ama hızlıca geçip gidince görmüyorsun. Gayrettepe Zincirlikuyu'da hemen metrobüsün orada var mesela. Aynı zamanda Meteoroloji Genel Müdürlüğü (MGM) ile aramızdaki protokolleri geliştiriyoruz, onların radar, uydu veya yıldırım takip sistemlerini bizim kendi sistemimize entegre ediyoruz. Böylece her seferinde acil durumlara daha iyi müdahale edebiliyoruz. Hava meseleleriyle ilgili yetkili asıl MGM. Bizim görevimiz kendi birimlerimizi, İBB'yi uyarmak ve onları koordine etmek.

Büyük salonu hafta içerisinde bir ya da iki kere toplantılar için kullanıyoruz. İtfaiyenin toplantıları olabiliyor, kendi içimizdeki toplantılar olabiliyor. Onun dışında genelde yağışlarda veya herhangi bir yerde deprem veya başka tür bir afet olursa toplanılıyor. Yılda iki kere kar olsa tahminim üç ya da dört kere bu türden durumlar olabiliyor. Gök gürültülü sağanak yağışlar için yılda 8-10 kere kullanıyoruz. Bu tür durumlar gitgide artıyor. Beklenmeyen yaz ortasındaki aşırı yağışların sayısı kesinlikle arttı. Hem tahmininin yapılması daha zor hem hava kararsız olduğu, yerle yukarı seviye arasında çok ciddi bir sıcaklık farkı olduğu için yaz aylarındaki o dolular çok daha tehlikeli oluyor. 2022'deki fırtına geliyor mesela direkt aklıma. Burada bizim doğrudan müdahale ettiğimiz oydu. Depremler de var ama orada değildim. Bir şekilde benim de müdahil olduğum o 24 Ocak'taki kar yağışıydı. Hepsi üç, dört gün sürüyor zaten bir şekilde, bazen 24 saat sürüp ama çok etkili de olabiliyor.

Fotoğraflar Bekir Dindar

İlk İBB'ye girdiğimde AKOM'a özel değil, genel bir oryantasyon yapılmıştı. Benim yaklaşımım tabii ki stajyer arkadaşlar geldiğinde onlara her şeyi, arazide de burada da ne gerekiyorsa her şeyi anlatıp yardımcı olmaya çalışıyorum. Bazen insanlar bilgilerini saklayabiliyorlar gençlerden, kendilerinin tek bilen kişi olarak kalmasını isteyebiliyorlar. Yazılıları, iklim modellerininin, radarların, uyduların nasıl okunacağını öğretmek gibi oryantasyon gerekebiliyor yeni başlayanlara. Aslında yani bir şeyleri anlatmakla veya video göstermekle de olmuyor. Gidip hep sahada çalışmak gerekiyor ki her şeyi görsün. İşte sensör takmayı, aletleri okumayı okulda görmüş ama arazide onun nasıl yapıldığını, otlar dizine kadarken, yılan çıkabilecekken bir yerden uygulamalı olmadan öğrenmek çok zor bu tür şeyleri.

Fotoğraflar Bekir Dindar

AFET BÖLGESİNDE BİR DAYANIŞMA KESİTİ

Kahramanmaraş depremlerinin yarattığı yıkımın boyutları anlaşıldığı andan itibaren ülkenin tüm yurttaşları ve -sivil, özel veya kamu farketmeksizin- kurumları afet bölgesine müdahale ve yardım amacıyla yola koyuldu. Aradan geçen 5 aydan sonra bölgeyle dayanışma ihtiyacı azalmadı, içerik değiştirdi. Afetin hemen sonrasındaki acil ihtiyaçların giderilmesi için nasıl bir seferberlik gerektiği ve bunun ne kadar gerçekleştirildiğinin muhasebesine hızlı değişen ülke gündeminde belki de layığınca başlanamadı. Bu acil müdahale döneminin muhasebesini yapabilmek için kamu otoritelerinin açık ve şeffaf veri paylaşması gerekliliği çokça tartışıldı. Kamuyu bilgilendirmenin bir diğer ikircikli yönü de paylaşılan verilerin sunulma şekliydi. Kurumsal iletişim yöntemi olarak bol sıfırlı para, eşya, araç veya ölçü birimiyle (metrekare, dekar, litre, ton vb.) veri paylaşmanın bölgedeki akut durumu ve afetzedelerin yaşamlarındaki sorunları kamuya açıklamaktan daha çok sorumluluk sahiplerinin afet yönetim performansını sunmaya hizmet ettiğini söyleyebiliriz. Burada bir kesitini paylaşacağımız İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin (İBB) afet bölgesi faaliyetlerinin de ancak bölgenin gündelik ve orta/uzun vadeli ihtiyaçlarının anlaşılmasında bir işlevi olabilir.

AKOM'un 21.06.2023 tarihli Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri İBB Faaliyetleri Bilgi Notu'nda sayısal olarak ifade edilen faaliyetler derlenerek ve verileştirilerek, hazırlanmıştır.

661
Arama Kurtarma Personeli

BİMTAŞ	2
İSTAÇ	11
Şehir Hatları	11
İSPARK	14
İGDAŞ	17
İSBAK	20
Metro İstanbul	22
İSKİ	25
Boğaziçi Yönetim	37
İtfaiye	502

8998
Çadır

1464
Konteyner

	Çadır	Konteyner
İSBAK	102	-
Mezarlıklar DB	112	-
Ağaç AŞ	174	-
Raylı Sistemler	18	43
KİPTAŞ	200	1250
İstanbul Ulaşım AŞ	55	4
Fen İşleri	500	-
İstgüven	55	-
Sosyal Hizmetler	7782	97
Yol Bakım	502	70

469
WC ve Duş

İSPARK	2
Boğaziçi Yönetim	11
İstgüven	11
İSKİ	14
Raylı Sistemler	17

46 Şarj Ünitesi

Bilgi İşlem	12
İSBAK	34

Caner Murat Doğançayır Tuğçe Tunç

704 tır/kamyon
782.277 koli
Yardım Malzemesi

İstanbul Yenikapı ve Kartal ana lojistik merkezlerinden gönderim

(Hatay'a 698.332 adet, diğer illere 83.945 adet) İnsani yardım kolisi *(gıda, hijyen, sağlık, giysi, çadır, elektronik eşya, ısıtıcı vb. temel ihtiyaç ürünleri)*

Yemek

Hamidiye Su	131 tır su
Destek Hizmetleri	5 yemek dağıtım noktası
Halk Ekmek	72 tır ekmek
İETT	750 kişilik kahvaltı, 2250 kişilik öğlen-akşam yemeği
Raylı Sistemler	550 m² grup konteyner *(yemekhane, depo, derslik vb.)*

Sağlık

Sosyal Hizmetler	1 gezici 3 kadın merkezi
Sağlık DB	4 sağlık merkezi
İSG Müdürlüğü	mobil röntgen, mobil lab

Üretim

Sosyal Hizmetler	1 atölye
Tarımsal Hizmetler	15 tır hayvan yemi, 1 milyon tohum
İSG Müdürlüğü	mobil istihdam ofisi

Eğitim Kültür

Kültür Varlıkları	2 gezici kütüphane
Destek Hizmetleri	kıl çadır ders atölyesi
Raylı Sistemler	550 m² grup konteyner *(yemekhane, depo, derslik vb.)*
Sosyal Hizmetler	4 kreş

Rekreasyon

Park ve Bahçeler	11 çocuk parkı

AFAD'ın görev dağılımda ağırlıklı olarak Hatay il sınırlarındaki afet sonrası müdahale sürecinde sorumluluk verilen İBB yönetimi, İstanbul İtfaiyesi arama kurtarma ekiplerinin 6 Şubat akşamı bölgeye intikaliyle başlayan ve organizasyon şemasındaki pek çok birimin süreçteki katkısıyla faaliyet gösterdi. AKOM'un 21.06.2023 tarihli faaliyet bilgi notunda belirtildiği üzere geçtiğimiz aylarda binlerce İBB personeli bölgede görev yaptı, yüzlercesi hâlâ göreve devam ediyor. Bu bilgi notunu baz alarak hazırladığımız görsellerden de görülebileceği gibi, bazı birimler bu süreçte olağan faaliyet alanlarındaki birikimini bölgede seferber ederken bazı birimler görece destekçi konumunda hizmet verdiler.

57 farklı birim ve belediye iştiraki destekçi konumuyla veya uzmanlık alanı çerçevesinde afet bölgesinde faaliyet gösterdi. Bunların içinden farklı ağırlıklarda 290 kişi ve 112 araç Haziran ayı itibariyle bölgede faaliyetlerini sürdürüyor. Kaydı tutulan faaliyet bilgi notunda nicelleştirebildiğimiz faaliyetleri veri görselleştirme yöntemleriyle sunduk. Ancak bunun dışında sayılarla henüz bütünsel resmin belli olmadığı hasar tespit çalışmalarından cenaze işlemlerine, vektörle mücadeleden evcil ve sahipsiz hayvanlar için mama dağıtımı ve tedaviye pek çok güncelik soruna müdahale başlığı da faaliyetler içinde. İstanbul Yenikapı ve Kartal ana lojistik merkezlerinden İstanbul sakinlerinin temin ettiği yardımların nakliyesini İstanbul'da kalarak koordine eden ciddi bir İBB çalışanı ve gönüllüsü de dayanışma faaliyetinin afet bölgesi dışındaki ayağıydı.

Arama kurtarma personel desteği için İtfaiye ve barınma için KİPTAŞ ve Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı gibi kurumlar öne çıksa da pek çok alt birim bu iki konuda imeceye katılsa da, iletişim, temizlik, gıda, sağlık, rekreasyon, eğitim ve kültürel faaliyetlerle ilgili, bu konularda İstanbul'da da faal birimlerin sorumluluk aldığını görüyoruz. Yine afet bölgesinin orta ve uzun vadeli gerçekliklerinden Hatay'da ekonomik geçim alanlarının normalleşebilmesi için üretim ayağında da İstanbul'da geçtiğimiz dönemde faaliyete başlayan Bölgesel İstihdam Ofisleri'nin bu konuda inisiyatif aldığını görebiliriz.

İstanbul'daki İtfaiye İstasyonları için Coğrafi Bilgi Sistemleri ile Erişilebilirlik Analizi

İstanbul Teknik Üniversitesi Geomatik Mühendisliği Bölümü öğrencisi 9 kişilik bir ekibin hazırladığı projede, İstanbul kara yolu ağındaki ortalama hız değerleri üzerinden itfaiye istasyonlarına erişilebilirlik hesaplanıyor ve kentin giderek daha sık maruz kalacağı anlaşılan orman yangınlarına erişilebilirlik süresini kısaltmaya yönelik öneriler geliştiriliyor.

Himmet Karaman˙ - Turan Erden¨

˙ Prof. Dr. İTÜ İnşaat Fakültesi Öğretim Üyesi - ¨ Doç. Dr. İTÜ İnşaat Fakültesi Öğretim Üyesi

Anıl Oğus, Ömercan Özen, Alper Şahin, Mehmet Mert Akdemir, Yiğit Aktaş, Seda Nur Kara, Gafur Semi Şengül, Büşra Yalman, Arzu Yıldız

İTÜ Geomatik Mühendisliği Lisans Öğrencileri

İstanbul'daki İtfaiye İstasyonları için Coğrafi Bilgi Sistemleri ile Erişilebilirlik Analizi

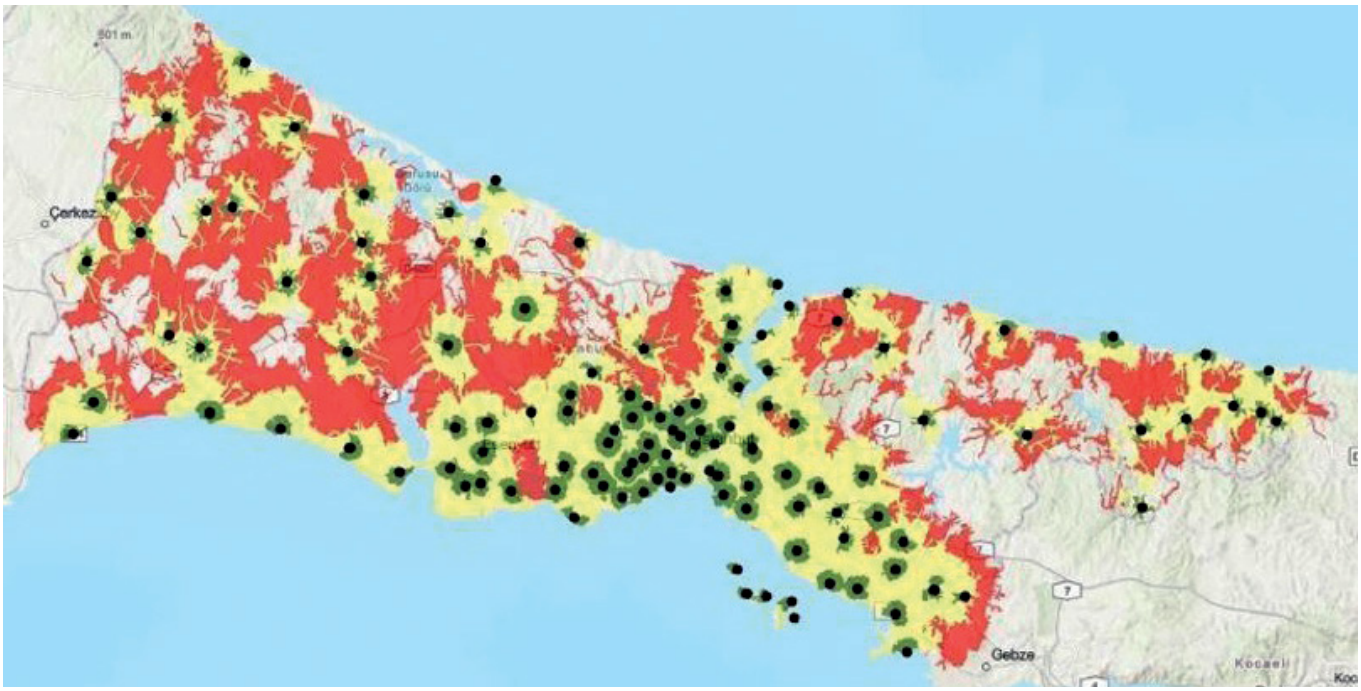
Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS), yeryüzü ile ilgili bilgilerin belirli bir amaç için toplanması, saklanması, güncellenmesi, kontrol edilmesi, analiz edilmesi ve görüntülenmesi gibi işlemleri sağlayan bir karar destek sistemi olarak tanımlanabilir. İstanbul Teknik Üniversitesi Geomatik Mühendisliği Bölümü öğrencisi 9 kişilik bir ekip olarak ve Coğrafi Bilgi Sistemleri kullanarak "İstanbul'daki İtfaiye İstasyonları için CBS ile Erişilebilirlik Analizi" adlı bir proje hazırladık. Bu projenin amacı, İstanbul'un kara yolu ağındaki ortalama hız değerlerinin kullanılmasıyla istasyonlarına erişilebilirliğin hesaplanmasıydı. Bu sayede İstanbul ili için itfaiye istasyonlarının durumu ortaya konularak riskli alanların ortaya çıkarılması amaçlandı. CBS çalışmaları her zaman uygulanabilir olduğu kadar sürdürülebilir bir proje de olmalı. Sürdürülebilirlik dikkate alındığında bu proje kapsamında ilgili görülen maddeler, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP) tarafından yayınlanan Sürdürülebilir Kalkınma Planı'ndaki 17 hedef arasındaki "Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar" ve "İklim Eylemi" maddelerine uygun olarak yapıldı. Projeye başlamadan önce gerekli literatür taraması yapılarak ülke içinde ve dışında gerçekleştirilmiş benzer projeler incelendi ve bilgiler toplandı.

Veri Setinin Oluşturulması ve Kullanılan Yazılımlar

Bu projede veri setinin oluşturulması adına altı farklı kategori belirlendi. Bunlar yollar, itfaiye istasyonları, trafik yoğunluğu, İstanbul il ve ilçe sınırları, imar planı ve acil servislerdi. Bu gereksinimler için farklı yerlerden farklı veri kümeleri kullanıldı. Yol ihtiyacı için yol yapısının güzergâh planlamasında önemli olması nedeniyle ilgili veri İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nden (İBB) temin edildi. İtfaiye için itfaiye istasyonlarının konum ve dağılım istatistiklerini bilmek, hangi bölgede istasyon açığı olduğunu anlamamıza yardımcı oldu. Projede iki farklı yazılım kullanıldı: Harita görselleştirilmesi ve temel analizlerin uygulanmasında "ArcGIS Pro" yazılımı, projenin ileriki adımlarında oluşabilecek sorunların görselleştirilmesi için "QGIS" yazılımı ve son olarak da veri analizi için ilçe bazlı yüzde (%) erişilebilirlik tablosunun oluşturulmasında ArcGIS Pro'nun ArcPy modülü.

Proje Adımları ve İzlenen Yöntemler

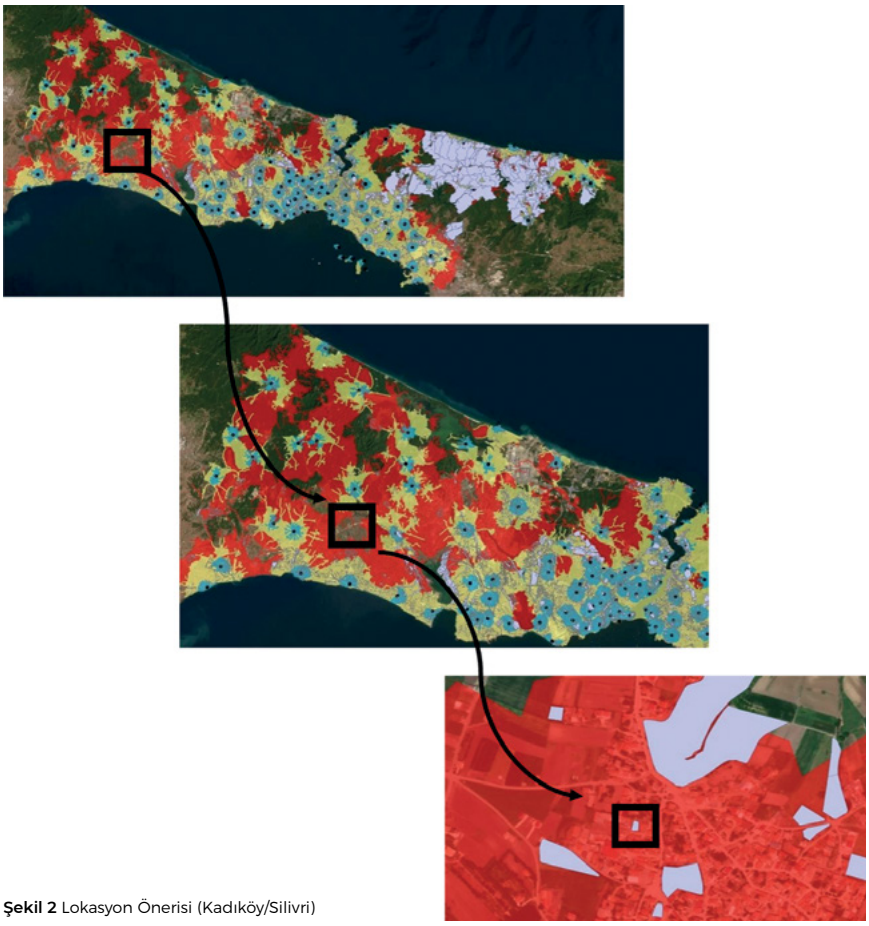
CBS kullanılarak yapılan projelerde birçok farklı yöntem ve metodolojiye yer verildi. Bu projede ağ analizi için gerekli olan ve tampon (buffer) yönteminden daha iyi sonuçlar üretilmesine yardımcı olan servis alanı (Service Area) yöntemi kullanıldı. ArcGIS Ağ Analisti (Network Analyst) eklentisi ile bir ağ üzerinde herhangi bir lokasyon çevresinde servis alanları bulunabilir.[1] Bir ağ hizmet alanı, tüm erişilebilir sokakları (örneğin, belirli

Şekil 1 Servis Alanı

bir empedans dahilindeki sokakları) içeren bir bölgedir. Bu proje için ağ servis alanı, itfaiye istasyonlarının 5 dakika içinde ulaşabileceği yerlerin bir gösterimidir.[2]

Projenin uygulama adımlarının ilk aşamasında İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nden alınan yol verileri ile bir ağ analizi yapıldı. Ağ analizi sonucunda yol verilerinin segmentasyonu yapıldı ve kavşaklar oluşturuldu. Daha sonra İstanbul veri portalından elde edilen "Saatlik Trafik Yoğunluğu" veri seti kullanılarak yol verileri için ortalama hız değerleri elde edildi. Bu işlem, ArcGIS Pro aracılığıyla mekânsal birleştirme aracı kullanılarak gerçekleştirildi. Daha sonra erişilebilirlik analizinin yapılacağı itfaiye istasyonlarının konum verileri İBB veri setinden elde edilerek ArcGIS Pro yazılımına aktarıldı. Ayrıca servis alanı aracı kullanılarak, İstanbul bölgesi için itfaiye istasyonlarının erişilebilirlik analizi "2-5-10" dakika seçilerek ve yolların ortalama hızları kullanılarak gerçekleştirildi.[3] Şekil 1 servis alanını gösteriyor.

Şekil 2 Lokasyon Önerisi (Kadıköy/Silivri)

Yeni Bir İtfaiye İstasyonu Önerisi

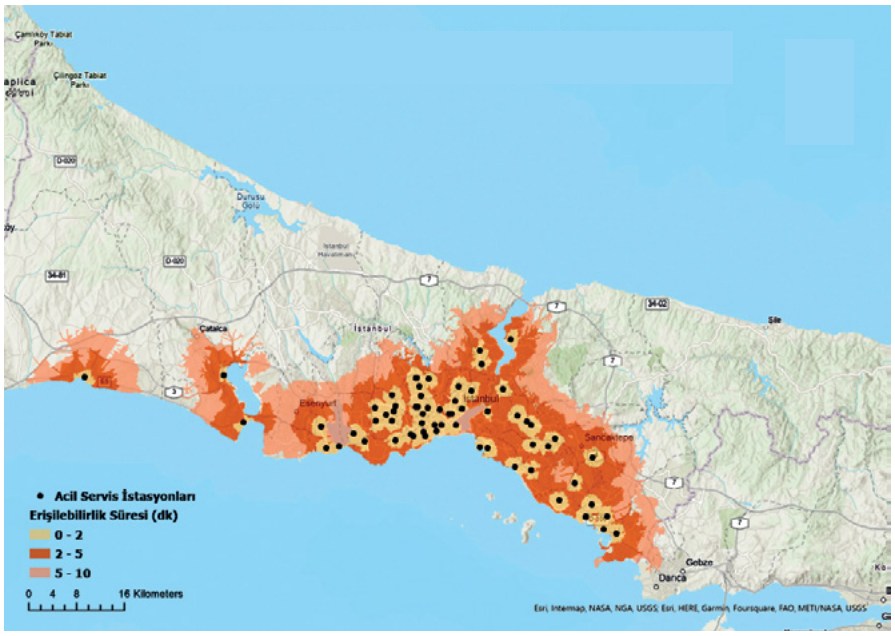
Proje itfaiye istasyonlarının erişilebilirliğinin yanı sıra erişilemeyen bölgeler için de uygun itfaiye konumları önermeyi amaçladı. Bu doğrultuda itfaiye istasyonlarının ulaşamadığı bazı alanlar belirlendi ve bu alanlarda erişilebilirliği artırmak için imar planı incelenerek elde edilen erişilebilirlik haritası ile imar planı çakıştırılarak yeni itfaiye istasyonları için en uygun parsel-konum bilgisi tespit edildi. Bu kapsamda yeni itfaiye istasyonu yeri olarak Silivri ilçesinin Kadıköy Mahallesi önerildi. Şekil 2 önerilen lokasyonu gösteriyor.

Projenin Sürdürülebilirliği

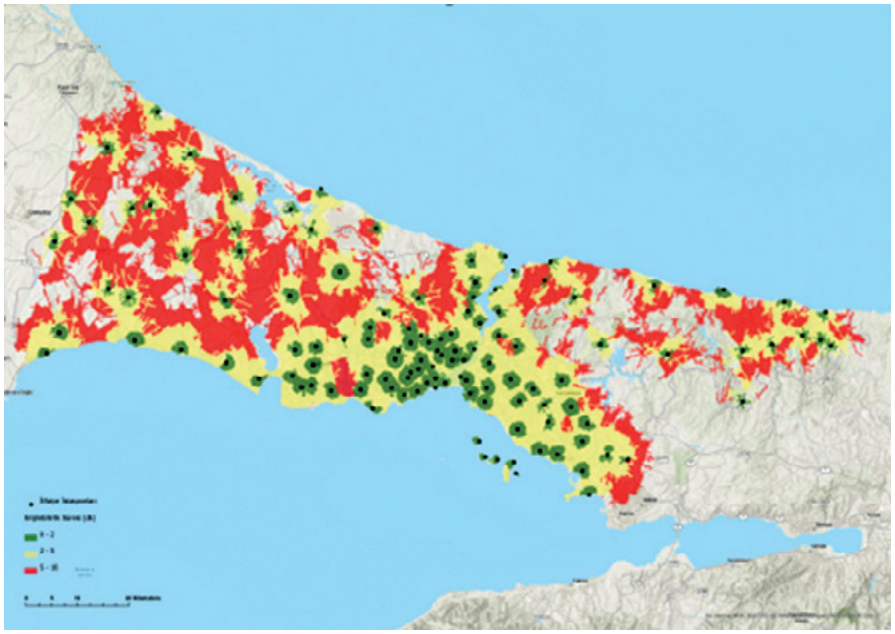
ArcGIS üzerinde yapılan projenin sürdürülebilirliğini sağlamak için kullanılan yöntemler ve metotlar bir model olarak tasarlandı. Bu doğrultuda modelin sürdürülebilirliğini test etmek için itfaiye istasyonları için kullanılan veri setine benzer bir veri seti oluşturuldu. Bu veri setinin içeriği ise acil servis istasyonlarının verilerinden oluşturuldu. Bu veri seti harita hizmeti olan "Google Haritalar" aracılığıyla hazırlandı. Elde edilen veri seti model üzerinde test edildiğinde İstanbul'daki acil servis istasyonlarının erişilebilirlik analizi (Şekil 3) elde edildi. Bunun sonucunda modelin farklı veri kümeleri için doğru sonuç verip vermediği test edildi.

Erişilebilirlik Analizi Sonuç Haritası

Erişilebilirlik analizine göre itfaiye istasyonlarına ulaşılabilirliğin kentsel alanlarda 0-2 dakika aralığında olduğu görülüyor. Özellikle nüfusun yoğun olduğu bölgelerde erişilebilirlik süresinin düşük olması yangına erken müdahale açısından büyük önem taşıyor. Ayrıca İstanbul gibi bir metropolde nüfusun her geçen yıl hızla artması erişilebilirlik sürelerinin ileriki yıllarda yükselmesine sebep olabilir. Bu dinamik şartlar altında bu tarz projelerin mevcut koşullar göz önünde bulundurularak güncellenmesi, sürdürülebilirliği açısından büyük önem arz ediyor. Diğer bir yandan bu erişilebilirlik analizi İstanbul'un dış kesimleri için incelendiğinde ise erişilebilirliğin 5-10 dakika arasında olduğu görülüyor. Bu bölgeler İstanbul'da şehirleşmenin düşük olduğu bölgelerdendir. Fakat bu bölgelerde şehirleşme az da olsa mevcuttur ve bu sebeple bu bölgeler göz ardı edilmemelidir. Ayrıca haritaya bakıldığında servis alanının kapsamadığı alanlar İstanbul'da yol verisinin çok az olduğu veya hiç olmadığı ormanlık alanlardır. Ormanlık alanlar bir bölgenin hatta bir ülkenin koruması gerektiği öncelikli alanlar içinde sayılabilir. Çünkü ormanlık alanlar hem ekosisteme fayda sağlar hem de küresel ısınmanın önlenmesinde etkili rol oynar. Ayrıca yaz aylarında sık sık karşılaştığımız orman yangınlarının önlenmesinde itfaiye ekiplerine büyük ihtiyaç bulunur. Bu sebeple bu bölgelere olan yol verisinin zenginleştirilmesi ve erişilebilirlik süresinin azaltılması gerekiyor.

Şekil 3 Acil Servis İstasyonlarının Erişebilirlik Analizi

Şekil 4 İstanbul'daki İtfaiye İstasyonları için Erişilebilirlik Analizi

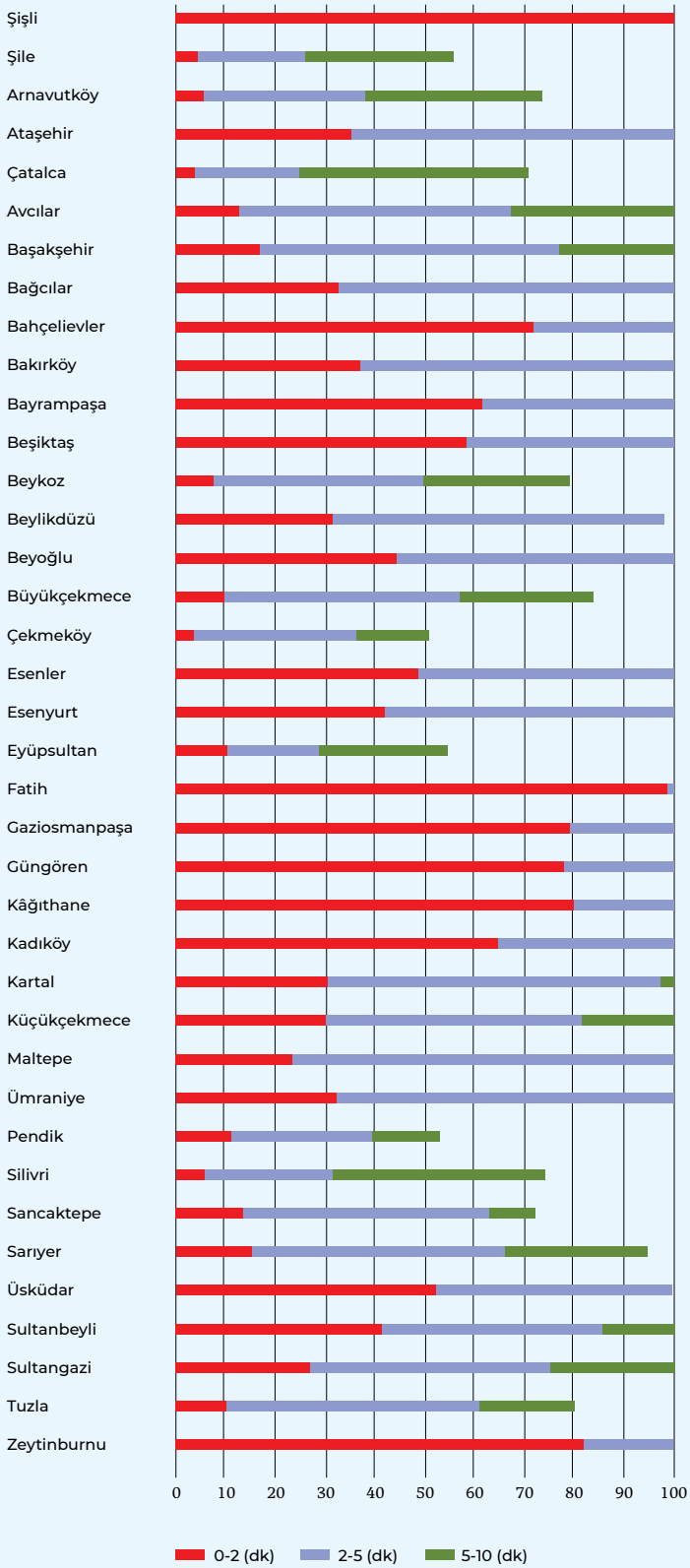
İlçe Bazlı Erişilebilirlik Sürelerinin Yüzdeleri

ArcGIS üzerinden elde edilen erişilebilirlik analizinin harita çıktısına ek olarak grafik çıktısı da elde edildi. Grafik, İstanbul'da her bir ilçe için itfaiye istasyonlarının 2, 5 ve 10 dakika içindeki erişilebilirlik yüzdelerini gösteriyor. Buna göre 12 ilçede 10 dakika içerisinde erişilebilirliğin %100 olmadığı görülen ilçeler Şile, Arnavutköy, Çatalca, Beykoz, Büyükçekmece, Çekmeköy, Eyüpsultan, Pendik, Silivri, Sancaktepe, Sarıyer ve Tuzla. Erişilebilirliğin en kısa sürede olduğu ilçelere örnek olarak Şişli ve Fatih verilebilir.

Sonuçlar ve Öneriler

İtfaiye istasyonlarının şehir merkezlerine yakın bölgelere ulaşımı yüksek, merkezden uzak bölgelere ulaşımı ise düşük gözüküyor. Nüfusun az olduğu ve yüzölçümü geniş olan ilçelerde itfaiye istasyonlarına erişilebilirlik düşük. Orman alanlarının daha sık olduğu ilçelerde erişilebilirlik süresi 10 dakikayı geçiyor. İstanbul'un ilçeleri düşünüldüğünde itfaiye istasyonlarına erişim süresi çoğunlukla 2-5 dakika arasında. İtfaiye istasyonlarına 5 dakikada erişilebilirlik oranı İstanbul'da %79'dur.

Modeller yeterli ve sağlıklı veri elde etmedikçe çok iyi sonuçlar vermezler. İstanbul veri setlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi gerekiyor. Yangın riski yüksek alanların ilçelere dağılımı, itfaiye istasyonlarının 5 dakikada gidebileceği alanların dağılımına benzetilebilir. Orman alanları için meteorolojik veriler, bitkilerin nemi gibi farklı parametreler dikkate alınarak model geliştirilebilir. Dar sokaklara yapılan hatalı araç parklarını önlemek amacıyla yeni bir yönetmelik çalışmasının yapılması da bu çalışma kapsamındaki önerilerimizden. Orman alanları için akıllı yangın söndürme bombası, yangın algılama (fire detection) ve söndürme drone'ları kullanılması gibi farklı yöntemler de öneriliyor. Bu yöntemler ile orman alanlarının erişilebilirlik süresinin değişeceği öngörülüyor.

Tablo 1 İstanbul İlçeleri için Erişilebilirlik Analizi

Notlar

1 Yu, W., Chen, Y., Chen, Z., Xia, Z., & Zhou, Q. (2020). Service area delimitation of fire stations with fire risk analysis: Implementation and case study. International journal of environmental research and public health, 17(6), 2030.

2 Aktaş, E., Özaydın, Ö., Ülengin, F., Önsel, Ş., Ağaran, B. (2011). "İstanbul'da itfaiye istasyonu yerlerinin seçimi için yeni bir model." *Endüstri Mühendisliği Dergisi*, 22(4), 2-12.

3 Kaplan, F., & Kuru, A. (2019). "Mapping Fire Incidents And Evaluating Service Area Of Fire Stations In Fatih Subprovince." *Kırklareli Üniversitesi Mühendislik ve Fen Bilimleri Dergisi*, 5(2), 111-124.

SAYAÇ

İPA, İstanbul İstatistik Ofisi

KONUT

İstanbul'da Mart 2023 döneminde 18 bin konut satıldı

İstanbul'da Mart 2023 döneminde 18 bin konut satıldı. Mart 2023 döneminde konut satışlarının %72,2'si ikinci el satışlarda gerçekleşirken %27,8'i ilk el satışlarda gerçekleşti. Türkiye'de ise Mart 2023 döneminde 105 bin konut satışı gerçekleşti. Mart 2023 döneminde Türkiye'deki toplam konut satışlarının %68,8'i ikinci el, %31,2'si ise ilk el olarak gerçekleşti. Mart 2023 döneminde İstanbul'da gerçekleşen satışlar bir önceki yılın aynı dönemine göre %24,2, Türkiye genelinde ise %21,4 azaldı.

Dönem	Toplam Satışlar	İkinci El Konut Satışları	İlk El Konut Satışları
Mart 2023	18.166	13.114	5.052
Mart 2022	23.974	17.282	6.692

İstanbul'da Mart 2023 döneminde konutların %22,6'sı ipotekli olarak satıldı.

Mart 2022 döneminde İstanbul'da yapılan toplam konut satışlarının %23,1'i ipotekli olarak gerçekleşirken 2023 yılının aynı döneminde ipotekli konut satışının payı %22,6 oldu. Bu dönemde ikinci el ipotekli konut satışı bir önceki yılın aynı dönemine göre %28,9 azalırken sıfır ipotekli konut satışı %9,4 azaldı. Türkiye genelinde Mart 2022'de toplam satışlar içindeki payı %22,6 olan ipotekli satışının Mart 2023'de payı %24 oldu.

Mart 2023 döneminde konut satışlarının %63,5'i Avrupa Yakası'nda gerçekleşti

Mart 2023 döneminde konut satışlarının %63,5'i Avrupa Yakası'nda, %36,5'i ise Anadolu Yakası'nda gerçekleşti. Avrupa Yakası'nda gerçekleşen konut satışları bir önceki yılın aynı dönemine göre %28,8 azalırken, Anadolu Yakası'nda %14,7 azaldı. İstanbul'da ilçelere göre konut satışlarına bakıldığında Mart 2023 döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre en yüksek artış %128,9 ile Beykoz ilçesinde gerçekleşti.

Mart 2023 döneminde yabancılara yapılan konut satışlarının %31,9'u İstanbul'da gerçekleşti

İstanbul'da yabancılara yapılan konut satışları Mart 2023 döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre %51,4; Türkiye genelinde ise %38,7 azaldı. Bu dönemde Türkiye'de yabancılara yapılan toplam konut satışlarının %31,9'u İstanbul'da gerçekleşti.

Şubat ayında yeni konut fiyatları bir önceki yılın aynı dönemine göre İstanbul'da %149,9, Türkiye genelinde %145,2 arttı

İstanbul'da 2023 Şubat itibariyle yeni konut fiyatları bir önceki yılın aynı dönemine göre %149,9 artarken Türkiye genelinde %145,2 arttı. Bu dönemde ikinci el konut fiyatları ise İstanbul'da %136,3 artarken Türkiye genelinde %141,3 arttı.

Metodoloji: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) verilerinden derlenerek oluşturulmuştur.

İlçelere Göre Konut Satışları

İlçe	Mart 2023	Mart 2022	Fark %
Adalar	20	25	-20,0%
Arnavutköy	307	472	-35,0%
Ataşehir	382	520	-26,5%
Avcılar	422	644	-34,5%
Bağcılar	305	399	-23,6%
Bahçelievler	606	902	-32,8%
Bakırköy	246	432	-43,1%
Başakşehir	954	807	18,2%
Bayrampaşa	227	277	-18,1%
Beşiktaş	195	294	-33,7%
Beykoz	103	45	128,9%
Beylikdüzü	746	1407	-47,0%
Beyoğlu	146	289	-49,5%
Büyükçekmece	588	697	-15,6%
Çatalca	78	62	25,8%
Çekmeköy	535	602	-11,1%
Esenler	286	456	-37,3%
Esenyurt	2243	3470	-35,4%
Eyüpsultan	368	560	-34,3%
Fatih	352	600	-41,3%
Gaziosmanpaşa	418	569	-26,5%
Güngören	203	246	-17,5%
Kadıköy	666	839	-20,6%
Kâğıthane	494	726	-32,0%
Kartal	762	803	-5,1%
Küçükçekmece	502	581	-13,6%
Maltepe	728	672	8,3%
Pendik	783	952	-17,8%
Sancaktepe	636	793	-19,8%
Sarıyer	211	214	-1,4%
Şile	95	83	14,5%
Silivri	457	503	-9,1%
Şişli	382	531	-28,1%
Sultanbeyli	351	291	20,6%
Sultangazi	462	571	-19,1%
Tuzla	552	591	-6,6%
Ümraniye	626	1013	-38,2%
Üsküdar	384	536	-28,4%
Zeytinburnu	345	500	-31,0%

MALİYE

İstanbul'da Mart 2023 döneminde tahsil edilen vergi gelirleri geçen yılın aynı dönemine göre %60,9 arttı

İstanbul'da Mart 2023 döneminde 95 milyar lira Merkezi Yönetim Bütçe geliri tahsil edilirken bu dönemde Merkezi Yönetim Bütçe gelirlerinin %93,8'i vergi gelirlerinden tahsil edildi. İstanbul'dan tahsil edilen vergi geliri bir önceki yılın aynı dönemine göre %60,9 artarak 89 milyar lira oldu.

Türkiye genelinde ise tahsil edilen vergi geliri bir önceki yılın aynı dönemine göre %55,9 artarak 199 milyar lira oldu.

Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri (Bin Lira) - İstanbul

	Merkezi Bütçe Gelirleri	Genel Bütçe Gelirleri	Vergi Gelirleri
Mart 2023	95.304.732	94.513.208	89.375.180
Mart 2022	59.591.985	59.286.138	55.533.205

Mart 2023 döneminde dahilde alınan Katma Değer Vergisi (KDV) tahsilatı bir önceki yılın aynı dönemine göre %4,2 azaldı

Mart 2023 döneminde İstanbul'da gerçekleşen gelir vergisi tahsilatı bir önceki yılın aynı dönemine göre %66,8 arttı. Mart 2023 döneminde gelir vergisi tahsilatı 22 milyar lira, kurumlar vergisi tahsilatı 637 milyon lira olarak gerçekleşti. Türkiye genelinde gerçekleşen gelir vergisi tahsilatı Mart 2022 dönemine göre %63,8 arttı. Dahilde alınan Katma Değer Vergisi tahsilatı ise bir önceki yılın aynı dönemine göre İstanbul'da %4,2 azalırken Türkiye genelinde %30,7 arttı.

Mart 2023 döneminde motorlu taşıtlardan alınan ÖTV gelirleri bir önceki yılın aynı dönemine göre %158,7 arttı

Mart 2023 döneminde ÖTV gelirlerinin %60,1'i motorlu taşıtlardan gerçekleşirken, %14,8'i dayanıklı tüketim ve diğer mallardan, %12,3'ü petrol ve doğalgaz ürünlerinden, %5,6'sı alkollü içkilerden, %4,5'i tütün mamullerinden ve %2,7'si kolalı gazozlardan gerçekleşti.

Özel Tüketim Vergileri (Bin Lira) - İstanbul	Mart 2023	Mart 2022
Petrol ve Doğalgaz Ürünleri	2.889.938	2.686.114
Motorlu Taşıtlar	14.104.555	5.452.718
Alkollü İçkiler	1.310.758	951.486
Tütün Mamulleri	1.054.985	816.842
Kolalı Gazozlar	633.710	304.166
Dayanıklı Tüketim ve Diğer Mallar	3.474.533	1.661.731

Mart 2023 döneminde Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi (BSMV) geliri bir önceki yılın aynı dönemine göre %141,5 arttı

Mart 2023 döneminde Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi (BSMV) gelirinin %96,8'i İstanbul'dan gerçekleşirken tahsilatı bir önceki yılın aynı dönemine göre %141,5 artarak 6.5 milyar liraya ulaştı. Aynı dönemde şans oyunlarından alınan vergi gelirleri 313 milyon lira, özel iletişim vergi gelirleri ise 833 milyon lira oldu. Dijital hizmet vergi geliri ise bir önceki yılın aynı dönemine göre artarak 417 milyon liraya ulaştı.

İstanbul'da gelir vergisi faal mükellef sayısı Mart ayında 612 bin oldu

2023 yılı Mart ayında gelir vergisi faal mükelleflerin %25,6'sının bulunduğu İstanbul'da, mükellef sayısı bir önceki yılın aynı dönemine göre %1,4 artarak 612 bin oldu. Aynı dönemde kurumlar vergisi faal mükellef sayısı 410 bine, Katma Değer Vergisi (KDV) faal mükellef sayısı 1 milyona, gelir stopaj vergisi faal mükellef sayısı ise 1 milyon 72 bine ulaştı.

Metodoloji: Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü ve Gelir İdaresi Başkanlığı verilerinden derlenerek oluşturulmuştur.

İBB ÇÖZÜM MERKEZİ BAŞVURULARI

İBB Çözüm Merkezi'ne yapılan başvuru sayısı geçen yılın Şubat ayına göre %4,4 arttı

İBB Çözüm Merkezi'ne yapılan başvuru sayısı geçen yılın aynı dönemine göre %4,4 artarak 945.750 oldu. Bilgi istemi, talep ve şikâyetlerden oluşan başvuruların %20,3'ü İSKİ, %6,4'ü İGDAŞ ile ilgiliyken, bu iki kurum dışında kalan başvuruların oranı %73,3 olarak kaydedildi.

	2022 Şubat		2023 Şubat	
Kurumlar	**Başvuru Sayısı**	**Yüzde**	**Başvuru Sayısı**	**Yüzde**
ÇÖZÜM MERKEZİ	550.373	%60,8	692.875	%73,3
İGDAŞ	145.994	%16,1	60.931	%6,4
İSKİ	209.407	%23,1	191.944	%20,3
Toplam	**905.774**	**%100,0**	**945.750**	**%100,0**

2023 Şubat ayında şikayet başvuru sayıları geçen yılın Şubat ayına göre %23,3 azaldı

2023 Şubat ayında yapılan 945.750 başvurunun %10,1'i şikâyet, %18,6'sı talep ve %71,3'ü ise bilgi istemi şeklinde gerçekleşti. Geçen yılın Şubat ayına göre şikâyet başvuruları %23,3 azalırken, bilgi istemi başvuruları %9,2 ve talep başvuruları %7,2 arttı.

	Kurumlar	Bilgi İstemi	Şikâyet	Talep	Toplam
2023 Şubat	ÇÖZÜM MERKEZİ	525.3083	83.555	84.012	6921.975
	İGDAŞ	53.115	2.250	5.566	60.931
	İSKİ	96.221	9.775	85.948	191.944
	Toplam	**674.644**	**95.580**	**175.526**	**945.750**
2022 Şubat	ÇÖZÜM MERKEZİ	381.600	107.694	61.079	550.373
	İGDAŞ	124.588	7.532	13.874	145.994
	İSKİ	111.343	9.349	88.715	209.407
	Toplam	**617.531**	**124.575**	**163.668**	**905.774**

Şubat ayında Çözüm Merkezi kapsamında bilgi istemi başvurularının %98,7'sine, şikâyet başvurularının %1,3'üne, talep başvurularının ise %18'ine başvuru günü içerisinde karşılık verildi

"Anlık Çözüm" (aynı günde çözülen başvurular) başlığında değerlendirilen başvurular dışarıda bırakıldığında, bilgi isteminde ortalama çözüm süresi 2,3 gün, şikâyet başvurularında 2,1 gün, talep başvurularında ise 2,9 gün olarak tespit edildi.

Şubat ayında yapılan bilgi istemi başvurularının %44,2'sini ulaşım oluşturdu

Şubat ayında yapılan bilgi istemi başvurularının %44,2'sini ulaşım, %23,2'sini kent ve toplum düzeni ve %11,2'sini sosyal destek hizmetleri oluşturdu. Şikâyet başvurularının %69,9'unu ulaşım, %9,3'ünü kent ve toplum düzeni ve %8'ini ise sosyal destek hizmetleri oluştururken, talep başvurularının %35,1'ini kent ve toplum düzeni, %24,1'ini ulaşım ve %14,5'ini sosyal destek hizmetleri oluşturdu.

Başvuru Faaliyet Alanı	Bilgi İstemi	Şikâyet	Talep	Toplam
Afet Yönetimi	24.311	1.426	1.262	26.999
Çevre Yönetimi	4.406	5.140	3.414	12.960
Genel Yönetim	28.022	2.551	1.595	32.168
İmar Yönetimi	39.647	1.298	4.188	45.133
Kent ve Toplum Düzeni	121.920	7.798	29.497	159.215
Kültür Yönetimi	242	26	270	538
Sağlık Yönetimi	15.983	173	11.297	27.453
Sosyal Destek Hizmetleri	58.626	6.703	12.219	77.548
Ulaşım	232.151	58.440	20.270	310.861
Toplam	**525.308**	**83.555**	**84.012**	**692.875**

Şikâyetlerde öne çıkan alt başlıklar *"otobüs gelmemesi"*, *"kaba davranış"* ve *"durak/güzergâh ihlali"* iken; bilgi isteminde *"sosyal yardım"*, *"nasıl kart alınır"* ve *"mobil uygulamada aksaklık"*; talep başvurularında ise *"sosyal yardım"*, *"randevu"* ve *"sefer sayıları"* sıralamada öne çıktı.

Çözüm Merkezi'ne yapılan başvurularda Esenyurt ilçesi öne çıktı

Çözüm Merkezi'ne yapılan başvurularda Esenyurt (%5,8), Bahçelievler (%4,7) ve Fatih (%4,7) öne çıktı. İGDAŞ'a yapılan başvurularda Esenyurt (%7,5), Pendik (%5,3) ve Ümraniye (%4,7) ve İSKİ'ye yapılan başvurularda Esenyurt (%5,6), Fatih (%4,5) ve Pendik (%4,4) öne çıktı.

Şubat ayında talep başvurularında Esenyurt ilçesi öne çıktı

Toplam şikâyetlerin %5,7'si Fatih, %4,8'i Kadıköy ve %4,4'ü Bahçelievler ilçeleri ile ilgiliyken; bilgi isteminde Esenyurt (%6,3), Küçükçekmece (%4,8) ve Bahçelievler (%4,6); talep başvurularında ise Esenyurt (%5,0), Fatih (%4,8) ve Küçükçekmece (%4,3) ilk sıralarda yer aldı.

Metodoloji: İBB Çözüm Merkezi'ne yapılan başvurular, başvuru dönemi, başvuru tipi, başvurulan ilçe ve cinsiyet kırılımlarında incelenmiş olup, 748 alt konu üzerinden analiz süreci tamamlanmıştır.

KATIL • DÜŞÜN • ÖĞREN • PAYLAŞ

ipa kampüs'te

İstanbul'u paylaş.

#KampüsSenin

ipa.istanbul ipaistanbul
ipa.istanbulplanlamaajansi
ipa_kampus kampus_ipa ipa_kampus

KRİZLER KARŞISINDA YEREL-MERKEZ İLİŞKİSİ VE ALTERNATİFLER METROPOLÜN KÜRESEL KRİZLERİ H. TARIK ŞENGÜL ● KRİZLER ÇAĞINDA YÖNETİŞİM: MERKEZ-YEREL GERİLİMİNİ AŞMAK ÜZERİNE OSMAN BALABAN ● "ALTERNATİF SİYASETİN, SÖYLEM VE EYLEM TUTARLILIĞI İÇİNDE KALARAK, SİYASETİN SADECE "ÇILGIN PROJE", İNŞAAT VE DAHA DA ÖNEMLİSİ İSTİHRAÇ OLMADIĞINI ANLATMANIN YOLLARINI BULMASI GEREK." SEMA ERDER ● EKONOMİK BOYUTUYLA 6 ŞUBAT DEPREMLERİ EBRU VOYVODA ● YEREL YÖNETİMLERDE TEMSİLİYET KRİZİ VE KATILIMCI KENTLER CEREN ERGENÇ ● CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ KISKACINDA TÜRKİYE EKONOMİSİ: SERMAYEYİ İHYA EDEN BENZERSİZ BİR "BÖLÜŞÜM" ŞOKU ALP ERİNÇ YELDAN ● **KOLEKSİYON** İSTANBUL ŞEHREMANETİ MECMUASI İBB ATATÜRK KİTAPLIĞI YAYINLAR BİRİMİ ● **DOSYA · 6306: KENTLERİMİZİ DÖNÜŞTÜREN BİR KANUNUN 12 SENELİK MUHASEBESİ** MERKEZ-YEREL KISKACINDA KENTSEL DÖNÜŞÜM TUNA KUYUCU + MİRAY ÖZKAN ● 6306 SAYILI YASA ÜZERİNDEN KENTSEL DÖNÜŞÜM SÜREÇLERİNİ OKUMAK: TMMOB ŞEHİR PLANCILARI ODASI PERSPEKTİFİNDEN İSTANBUL ÖRNEĞİ BEDEL ESMA EMRE + İDİL AKYOL KOÇHAN + GÖKTUĞ YENİ + SEDANUR GEZER ● KENTSEL DÖNÜŞÜMDEN BARINMA KRİZİNE 6306: SORUN MU ÇÖZÜM MÜ? MURAT YÜN ● KENTSEL DÖNÜŞÜM NEDEN YAPILAMIYOR? AHMET SUVAR ASLAN ● **EKOSİSTEM** İSTANBUL'DA KUŞLARI İZLEMEK İBB KENTSEL EKOLOJİK SİSTEMLER ŞUBE MÜDÜRLÜĞÜ, YABAN HAYATI ŞEFLİĞİ ● **METROPOL MESELELERİ** DUVARLARIN SESİNE KULAK VERMEK; MURAL VE GRAFİTİNİN MEKÂNI MELİKE AVCU ● SOSYOLOJİK BİR OYUN SAHASI OLARAK KENTE BAKIŞ BÜŞRA NUR HUKA ● KENTİ HİSSETMEK: KENT GÜNLÜKLERİ İZEL KARACA ● KENT VE MEKÂNA KULAK VERMEK: MÜZİK, RİTİM VE HAFIZA SÜHEYB KURT ● OLASI BİR İSTANBUL DEPREMİNE HAZIRLANIRKEN AÇIK VERİ KAYNAKLARINA DAYALI HARİTALAMANIN ÖNEMİ ÖZLEM ÜNVER GÖÇER ● **MONİTÖR39** SİSMOGRAF NİLAY ÖZGER + TUĞÇE TUNÇ ● **SAHADAN** "FEMİNİST DAYANIŞMA VE POLİTİKA, KRİZLERİ SÖNÜMLEMENİN DEĞİL, KRİZİ YARATAN ZEMİNİ ORTADAN KALDIRMANIN VURGUSUNU YAPIYOR." AFET İÇİN FEMİNİST DAYANIŞMA ● "HAYVANLARIN BU DENLİ KOORDİNE VE AĞ HARİTALARIYLA ÇALIŞAN BİR DAYANIŞMA AĞIYLA KURTARILMASI, TÜRKİYE'DE İLK KEZ 6 ŞUBAT DEPREMLERİYLE GERÇEKLEŞTİ." DÖRT AYAKLI ŞEHİR ● "DAYANIŞMA BİR TOPLUM İÇİN YAŞAMSAL BİR ERDEM VE ÖVÜNÇ KONUSU; FAKAT KAMU KESİMİNİ SORUMLULUKLARINI YERİNE GETİRME KONUSUNDA DAHA FAZLA ZORLAMALIYIZ." KARAÇAY KOORDİNASYONU ● "PSİKOLOJİK DESTEĞİN ETKİN BİR BİÇİMDE SAĞLANABİLMESİ İÇİN ÖNCELİKLE BUNUN UZUN BİR SÜREÇ OLDUĞU AKILDA TUTULMALI." İSTANBUL PSİKODRAMA DERNEĞİ ● **KENT GÜNDEMİ** KENT İÇİ ULAŞIM REFORMU BUĞRA GÖKCE ● İSTANBUL GÜÇLENİYOR EMRAH ŞAHAN ● **BÜYÜKŞEHİR HAFIZASI** "BELKİ 10 M²'LİK BİR ALANIN İÇİNDE BİR DİREĞİN ÜSTÜNDE SENSÖRLERİMİZ VAR. BAKSAN, DİKKAT ETSEN VEYA TRAFİKTE DURSAN GÖRÜRSÜN AMA HIZLICA GEÇİP GİDİNCE GÖRMÜYORSUN." ● **GÖSTERGE** AFET BÖLGESİNDE BİR DAYANIŞMA KESİTİ ● **AKADEMİ** İSTANBUL'DAKİ İTFAİYE İSTASYONLARI İÇİN COĞRAFİ BİLGİ SİSTEMLERİ İLE ERİŞİLEBİLİRLİK ANALİZİ ANIL OĞUS + ÖMERCAN ÖZEN + ALPER ŞAHİN + MEHMET MERT AKDEMİR + YİĞİT AKTAŞ + SEDA NUR KARA + GAFUR SEMİ ŞENGÜL + BÜŞRA YALMAN + ARZU YILDIZ + HİMMET KARAMAN + TURAN ERDEN ● **SAYAÇ** ●

ISSN 2757-797X
09
9 772757 797007
60 TL

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

İstanbul Planlama Ajansı